

‘यशोदा-चिंतामणि स्मारक ग्रंथमाला’

पुष्प ३ रे

पुरंदरे दफ्तर भाग ३ रा

श्री. मल्हारराव चिमणराव व मल्हारराव त्र्यंबकराव
पुरंदरे वगैरे यांच्या संग्रहांतील
(कारकीर्द माधवराव वल्लाल पेशवे)

संपादक व प्रकाशक

कृष्णाजी वासुदेव पुरंदरे

संपादक पुरंदरे दफ्तर भाग १।२ व शिवचरित्र साहित्य भाग १,
पेन्शनर, ‘रीडर हिस्टॉरिकल रिचर्स ऑफिस, पुणे. (पेशवे दफ्तर)’

शके १८५६ (इ. स. १९३४)

किंमत ३ रुपये]

[मंडळ-सभासदास २॥ रु.

प्रकाशक :

कृष्णाजी वासुदेव पुरंदरे,
भा. इ. संशोधक मंडळ, पुणे.

मुद्रक :

धीपाद रघुनाथ राजगुरु,
'राजगुरु आणि कंपनीज् प्रेस',
५१३ शनिवार पेठ, पुणे २.

‘यशोदा-चिंतामणि स्मारक ग्रंथ-माला’

पुष्प ३ रें

यशोदा-चिंतामणि स्मारक संस्थेचे ट्रस्टी यांनीं
तीनशें रुपयांची देणगी देऊन, या ग्रंथप्रकाशनास
सहाय केलें, यावद्दल ग्रंथकर्ता ट्रस्टी यांचा फार
आभारी आहे.

—कृ. वा. पुरंदरे

ज्या सद्गृहस्थांकडून कागदपत्रांची मदत झाली त्यांचीं नांवे लेखांकासहित

अत्रे कोडितः—ले. ६१, १४६, १४८, १५६, १५९, १६०.

अत्रे-चांबळीकरः—ले. ८, १०-१३, २६, २४, ४७, ४९, ७३, १५७, १५८,
१६१, १६२.

इतिहास सं. मंडळ, पुणेः—ले. ३२, ११८, १२१, १५४, १८२, २०५.

इनामदार, मोरगांवः—ले. १६४, १६५.

किरकोळे (केशव विष्णु इनामदार), भिवडीः—ले. १५, १७१, १७२.

डॉ. खाडिलकर, पंचवटीः—ले. ४०, ४१.

गंगाधरराव बाबासाहेब देशपांडे, पुणेः—देशपांडे करिणा.

चांबळी, सरनाईकः—ले. ३४.

तुकारामजी जगताप, पुणे—ले. १६३, १७५.

श्री. दादासाहेब पुरंदरे, मोदवेकरः—ले. ७, ९, १७-२२, २४, २७, ३३, ३५-
३७, ४२, ४८, ५८, ६०, ८४, ८५, ९८, १०७-११०, ११६, १३७, १६६-
१६९, १७३, १७४, १८४, २००.

पेठकर पुरंदरेः—ले. २१२.

श्री. मल्हारराव पुरंदरेः—ले. १-६, १४, १६, २३, २३ अ, २५, ३१, ३८,
३९, ४३, ४५, ५०-५२, ५४-५७, ५९, ६२-६६, ६८-७२, ७४-८३,
८६-९७, ९९-१०६, १११-११५, ११७, ११९-१२०, १२२-१३६, १४७,
१७६-१८१, १८३, १८५-१९९, २०१-२०४, २०६-२११, २१३, २१४.

शिरवळ देशपांडेः—ले. १७०.

हिवरे बोकीलः—ले. २८, ३०, ४६, ५३, ६७, १३८-१४५, १५४ अ, १५५.

प्रस्तावना

या भागांत शिवकालापासून श्रीमंत माधवराव बल्लाळ पेशवे यांच्या कारकीर्दीच्या अखेरीच्या कालापर्यंत जो पत्रव्यवहार छापिलेला आहे त्या सर्वांत माधवरावाच्या कारकीर्दीतील मजकुराने जास्त पृष्ठे व्यापिलेली असल्याने या भागाचे 'कारकीर्द माधवराव बल्लाळ' हें नामाभिधान योग्यच ठरेल. अर्थात् पुस्तकाचा मुख्य विषय जो माधवरावाची कारकीर्द त्याला धरूनच प्रथम चर्चा झाली पाहिजे.

मराठी राज्याच्या स्थापनेपासून तिजवर जे अनेक आपत्काळाचे प्रसंग ओढवले त्यांपैकी हा एक काळ होय. संभाजीमहाराजांच्या वधानंतरची जणू कांहीं ही एक पुनरावृत्तीच होती. अशा ह्या महत्त्वाच्या कालखंडासंबंधी जितकी चर्चा होईल तितकी थोडीच असते; पण आश्चर्याची गोष्ट ही की प्रत्यही नवीन नवीन साधनें उपलब्ध होत असूनहि, चाळीस वर्षांपूर्वी या कारकीर्दीचा जो एकदां विचार झाला त्यांत किरकोळ दुरुस्त्या करण्यापलीकडे स्वतंत्र परीक्षण झाल्याचें दिसत नाही. या चाळीस वर्षांत या विषयावर अनेकांनीं अनेकदां लिहिलें; पण त्यांत शिळ्या कढीला ऊत आणण्यापेक्षां जास्त कांहीं केलें असेल तर शक्य. जबाबदार इतिहासकारांना जेथें स्वतंत्र विचार करण्याची बुद्धि सुचली नाही तेथें येरगवाळी नाटककादंबरीकारांनीं गुरूजींचा उदो उदो करावा यांत आश्चर्य कसचें ! तेव्हां या कारकीर्दीतील जे महत्त्वाचे प्रसंग, अभिनव ऐतिहासिक सामुग्रीनें दुरुस्त होतात, त्यांपैकीं कांहींचा प्रथम विचार करून मगच इतरांकडे वळलेलें बरें.

माधवरावाची कारकीर्द सुरू झाली त्या वेळीं पेशवाई नकी कोणत्या पायरीवर अधिष्ठित होती याचा योग्य अंदाज करतां आल्यावांचून पुढील उद्योगाचें स्वरूप नीटसे ध्यानांत येणार नाही. म्हणून गताध्यायाचें 'सिंहावलोकन' करून मगच चालू अध्यायाचा 'श्रीगणेश' केलेला योग्य होईल. भाऊसाहेबांनीं उदगीरवर निजामला लोळवून जो अपूर्व जय मिळविला, तेथेच नानासाहेबांच्या व एकंदर पेशवाईच्या वैभवाची परिसमाप्ति होते. यानंतर ही गाडी पुढें अवघ्या दहा महिन्यांतच पानपतच्या ज्वररक्षक्यानें तोंड फिरवून अपकर्षाकडे धावत सुटते आणि पुढील चार महिन्यांत जवळ जवळ रसातळाचा ठाव घेते. शके १६८१ च्या फाल्गुनांत उदगीर संपलें व शके १६८३ च्या ज्येष्ठांत नानासाहेब पेशव्यांनीं सर्व प्रकारची झालेली वाताहत पाहातां पाहतां देह विसर्जन केला. या तेरा चौदा महिन्यांत राज्याचीं सर्वच अंगें झडत जाऊन पेशवाई केवळ छुळीपांगळी

शाल्याचा देखावा दिसत होता. भूकंपाने उध्वस्त झालेल्या प्रदेशाचीच जणू कांहीं
 ती पुनरावृत्ति होती. पैसा गेला, प्रदेश गेला, कर्ती माणसे क्षय पावली. एवच, सर्व
 कांहीं गेले आणि राज्यनाशाच्या पिशाचांना मात्र उक्त येऊन त्यांचे नंगे नाच
 जोराने सुरू झाले. पानपतावर पेशव्यांचा खजिना रिता होऊन त्यावर कित्येक
 लाखांचा कर्जाचा बोजा चढल्यामुळे या अंगाकडे पाहण्याची तर सोयच राहिली
 नव्हती. घरे, हा रिता जामदारखाना पुन्हा प्रफुल्लित करणारी साधनें जरी
 विद्यमान असती तरीहि हे अंग उशिराने कां होईना पुन्हा कार्यक्षम
 करतां आले असतें पण त्याहि झऱ्यावर पानपतच्या दणक्याने स्थानभ्रष्ट
 होण्याचा प्रसंग आणला. पानपत व तत्पूर्वीचे उद्योग, यांना लागणारा पैसा,
 मामलेदारांची 'फाजिले' व सावकारी ऋग यांनी उभारला असल्याने भावी उत्पन्न
 जवळ जवळ संपले. पेशव्यांच्या या वेळच्या पतीचे स्थान पाहावयाचे झाल्यास
 त्यांना सावकारांना कोणत्या दराने व्याज भरावे लागत होते याकडे लक्ष
 दिल्याने सहज दिसून येते. पानपतनंतर तर जबर व्याज देऊनहि कर्ज
 मिळण्याची आशा उरली नव्हती. ही झाली फोशाची स्थिति. दुसरे अंग
 जे मनुष्यमल, तेथे तर याहूनहि हृदयद्रावक देखावा दिसत होता. राव
 आपानंतर त्याने आपल्या कर्तृत्वाचे जोरावर पांचसहा वर्षे पेशवाईचा गाढा
 चकोरी न सोडतां व्यवस्थित चालवून वाहवा मिळविली होती त्या महादोषा
 पुरंदर्याच्या मृत्यूपासून (शके १६८२ कार्तिक) मनुष्यहानीला जी एकदां मुह्यात
 झाली तिने नानासाहेबांचा बळी घेऊन दुर्दैवाची फमालच करून टाकली !
 भाऊसाहेब, विश्वासराव, जनफोजी सिंदे, वगैरे मोहरे व फमावलेले सैनिक,
 यांचा पानपतवर झालेला संहार यासारख्या न भूतो न भविष्यति मृत्यूच्या अजय
 तडाख्याला इतिहासांत तोडच मिळावयाची नाहीं. पानपतावर मराठ्यांची जवळ
 जवळ एक पिढीच्या पिढीच कापली गेल्यामुळे महाराष्ट्रभर जो हाहाःकार
 उडाला त्याचे वर्णन करण्याची सोय नव्हती ! अशा या आपत्काली अंतःस्थ व
 बहिःस्थ शत्रूंनी उचल न खाही तर ते राजकारण कसेलें ! पानपतांत पेशव्यांच्या
 विरुद्ध पक्षास सामील झालेल्या व तरत्या-बुडत्यांनी घाट पहात पसत्या-
 मुळे सुरक्षित राहिलेल्या शत्रूंनी या नाजूक प्रसंगाचा पुरेपूर फायदा घेऊन
 उत्तरेत मराठ्यांची सत्ता वेगळ नागमात्र ठेवून अराजफाला उक्त आणला.
 उत्तरेतील मराठ्यांची सत्ता तद्देशीय राजेरजादे व जमिनदार या मर्वाच्यान डोळ्यांन
 पट्यासारखी सलून असल्याने निफटील हिंदुमुसलमानांनी भेदातीत होऊन,
 मराठाशाहीचे लक्ष्य तोडण्यांत जद्दमदभिवनें भाग घेतला होता. हाच देखावा
 दक्षिणेतहि दिसत होता. निजाम हा मराठ्यांचा विज्यान् विज्यांचा दाखपरी
 असून त्याच्या जोडीला आतां धीरंगपट्टणचे हिंदु राज्य पक्षांत टाकून शेर
 फनलेला हैदर नार्दफ घेऊन मिळाला होता. उदगीरवर भाऊसाहेबांनी निजाम-

अल्लीला चारी मुंडी चित केलें तरी तो तेथें पुन्हा सावर न धरण्याइतपत पुरा झालेला नव्हता. उलट स्वसामर्थ्याला धक्का लागूं न देतां, झालेली अंतःस्थ अव्यवस्था दूर करण्यास अवसर मिळावा म्हणूनच निजामने पेशवे म्हणतील त्या अटीवर उद्गीरवर तह करून वेळ मारून नेली होती. पेशवे पानपतावर गुंतले असतां, इकडे निजाम भावी युद्धाची तरतूद करण्यांत चूर झालेला दिसत असे; आणि पानपतावरून पेशवे शिरसलामत बाहेर पडत नाहींत अशी खात्री होतांच त्याच्या बाहूंना जणूं कांहीं स्फुरण चढलें आणि त्याच्या छाताडांवर राघोबा व हैदराच्या तोंडावर विसाजीपंत विनी नसता तर निजाम व हैदर या जोडीने संगनमत करून पेशव्यांच्या वैभवाचें ज्यांना कधींच सुख नव्हतें त्या मराठे सरदारांस बगलेला मारून दक्षिणेंतहि सोनपत-पानपतचा देखावा दाखविण्यास कमी केलें नसतें. अशा या पेशवाईच्या अस्तित्वाचा जणूं कांहीं निवाडाच होण्याच्या काळीं कारभारी आवा पुरंदरे व सखाराम बापू आणि सर्वाधिकारी चुलता राघोबा यांच्या हातांत हात घालून अल्पवयी माधवराव पेशवाईच्या गादीवर आरोहण करीत आहे असा देखावा दिसूं लागला.

योग्य कर्णधाराची निवड

वर जीं चार जबाबदार माणसें दिलीं आहेत त्यांपैकीं तिथे नैसर्गिक हक्कांनें स्थानापन्न झाले व एकाचीं मात्र मुद्दाम निवड केल्याचें दिसून येतें. नानासाहेब वंश-परंपरेनें पेशवे पदधारी समजला जात असल्यामुळे त्याच्या पश्चात् ती गादी त्याच्या वडील मुलाकडे जावयाची आणि तो मान हल्लीं माधवरावाकडे येत असल्यानें तोच पेशवाईचा मालक ठरला. हीच दृष्टि 'पेशवे-प्रतिनिधी'च्या निवडींत दिसून येते. माधवराव अल्पवयी असल्यानें तो अधिकारक्षम होईपर्यंत त्याला मदत करणारा कोंणी प्रतिपेशवा ऊर्फ पेशवेप्रतिनिधि पाहिजे होता आणि तो हक्क या वेळीं घरांतील वडील व कर्तापुरुष या नात्यानें, पेशव्याच्या चुलत्याकडे- राघोबाकडे-येत होता, तेव्हां या जागेवर राघोबाच येणें अपरिहार्य होतें. महादोचा पुरंदर्याचे उपकार स्मरून त्याची दिवाणागिरी त्याच्या कर्त्या मुलाकडे देण्यांत मोठीशी चूक झाली नाहीं; पण या हक्कदारांच्या मालिकेंत जो एक बीचमें मेरा चांदभाई घुसला त्याकडे तत्कालिन लोकांचेहि जेथें लक्ष वेधलें तेथें तो आमचाहि चर्चेचा विषय होऊन वसल्यास आश्चर्य नाहीं. खवळलेल्या अफाट दर्यांत आतां पेशवाईचें जहाज जाऊन पडत आहे व तें योग्य कर्णधारा-अभावीं सुरक्षित पळ्या गांठणें शक्य नाहीं अशी खात्री झाल्यामुळेच नानासाहेबांनीं असलेल्या शहाण्या लोकांतून नेमकी निवड करून सखारामपंताकडे दुष्यम दिवाणागिरीचें पद दिलें. या जागेवर कुलीन, शहाण्या, कर्त्या मुत्सद्दयाची निवड व्हावयाची असतां नानासाहेबांनीं आपल्या मर्जी-

तल्या 'शागिर्दा'कडे हें काम देऊन, कारभार मात्र नासवला असा या नेमणुकी बदल त्या वेळीं एकच गवगवा झाला, म्हणूनच त्याचा प्रतिध्वनि आजहि उठत आहे. आपल्या प्रतिपक्षाविरुद्ध खरेखोटे आक्षेप घेऊन त्याला चोहोंकडून पेंचात आणावयाचे ही राननीति पुरातन असून ती जाणणारे- नव्हे त्यातले पोटाकडे -पेशवाईतहि काहीं कमी नव्हते. या लोकांनी माधवरावाची वारकीर्द सुरू होताच निजामाच्या सकटाची परिसमाप्ति झाल्यावर हा विषय हातीं घेतला व दृष्ट ती कार्यसिद्धि करून दाखविली. सत्तारामपताच्या नालायकीचें रणशिंग फुगताना त्याच्या तत्कालीन प्रतिस्पर्ध्यांनीं त्याच्या सामाजिक दर्जापासूनच सुरुवात केली असल्यानें या नेमणुकीचें मडन करित असता आम्हालाहि या पुरुषाच्या कुलापासूनच सुरुवात करावी लागत आहे. सत्तारामपत हा शिवकालीन पताजी पत व महादाजी यमाजी याचा वंशज असून तो जेव्हा पोटापाण्याच्या उद्योगात शिरला तेव्हा त्याचें घरणें सासवडीं चांगल्या घरदाजात मोडत होतें. अर्थात् त्यावर 'शागिर्दा'चा केलेला आरोप खोडसाळण्याचा ठरतो. पेशवाईत नावारूपास चढलेल्या याच्या समकालीन पुरुषात आनुवंशिक 'राजकार्यधुरंधर' हें उपपद लावून घेण्याची पात्रता पारच थोड्याच्या वाऱ्याला घेईल. सत्ताराम पताचें मूळचें कार्यक्षेत्र पुरंदर्याभडे असून या पुरुषाच्या अगच्या सभ्यसाक्षित्या मुळेंच त्याचा पेशवे दरबारी प्रवेश झाला. हा थोरल्या बाजीरावाच्या वारकीर्दीतील उत्तरेच्या मोहिमात हजर असून नानासाहेबास पेशवेपदप्राप्ती साल्यानवर हा पेशव्याच्या कर्त्या कारभारान्यात गणला जाऊ लागला. नानासाहेब मोहीमशीर असता अल्पवयी भाऊसाहेब पुण्याचा कारभार हावीत असे. त्याच्या सत्तागारात निघकराव मामाच्या माडीला माडी लावून सत्ताराम कारभार करताना आढळतो, आणि पुढें तर हा पेशवे घराण्यातील मुलाच्या संप्रयोग राजशरणाचें ज्ञानदान करणाऱ्या शाळेचा मुख्य अभ्यापकच झाला. भाऊसाहेबाची शके १६६८ सालची पहिली यशस्वी कर्नाटकची मोहीम सत्तारामपताच्या देखरेखी झाली व राघोबाच्या गुनराय हिंदुस्थानातील मोहिमातील यशिमिरीवर याचीच नेमणूक झाली होती. एवंच, बापूच्या राजकारणशुद्ध्याचा उपा नानासाहेबाच्या वारकीर्दीत चढत्या आवाजात गाजत असून नानासाहेबावर या पुरुषाच्या शहापण्याची अशी काहीं विलक्षण छाप पडली होती की, यापुढें या पुरुषावाचून ही 'मोडली बाजी' सावरण्यास कोणीच समर्थ नाही, अशी पारंपार्य खात्री सात्यामुळेच समनावयास दुय्यम पण वस्तुतः मुख्य कारभारी म्हणून सत्तारामपताची नेमणूक झाली. ही निरुद लायक माणसाची अगून तिला यशित्यात अगर दबात यत्किंचिन्हि यास येत नव्हता अशी बरील प्रतिपादनारून कोणातीहि स्वार्थी होईल.

निजामची चढाई

औरंगजेबाच्या मृत्यूनंतर मोगली साम्राज्यास उतरती कळा लागली व त्याची जिकडे तिकडे कुतरओढ सुरू झाली. औरंगजेबाच्या तालमीत तयार झालेल्या निजाममुल्मुल्क हा मोगलांच्या पडत्या काळांतील कर्ता पुरुष असून त्याने हे साम्राज्य वांचविण्याची पराकाष्ठा करून पाहिली. जेव्हां कोर्टेच कांहीं जम वसेनासा झाला तेव्हां त्याने आपला वडील मुलगा गाजुद्दीनखान यास दिल्लीच्या कारभारावर ठेवून आपण दक्षिणेच्या सहा सुभ्यांची सुभेदारी पतकरून दक्षिणेंत प्रयाण केलें. निजाम दक्षिणेंत आल्यावर 'जळत्या घराचा पळता वासा' या न्यायानें तो जवळ जवळ स्वतंत्र झाला. बाजीरावानेहि मराठी राज्याचा विस्तार करण्यास आलेली सुसंधि दवडली नाहीं. त्यानें एक हात दिल्लीच्या कारभारांत तर दुसरा हात मुख्य सोडविण्यांत गुंतवून आपले उद्योग एकसारखे सुरू ठेविले. त्यामुळे निजाममुल्मुल्क हा त्याचा प्रतिस्पर्धी झाला. एकच वस्तु दोघांना पाहिजे होती व आपलें इष्ट साध्य सोडण्यास कोणीच राजी नव्हता, यामुळे बाजीरावाचा निजामशीं जो एकदां झगडा सुरू झाला तो या दोन्ही सत्ताधान्यांना पुरून उरला. निजामला पेशव्यांनीं अनेक वेळां रणांगणांत लोळवून दक्षिणच्या सहा सुभ्यांचें हे ग्रहण सोडविण्याची पराकाष्ठा केली पण निजाम म्हणून मागें सरला नाहीं; कीं त्यानें एकदां जो भाग गिळला त्याचें विसर्जन करण्यास सुखासुखी तयार झाला नाहीं. पेशवे-निजाम झंगड्यांत बहुतेक वेळां निजामच लोळला जावयाचा पण तो पुरा होण्या-इतपत कधींच हलका झाला नाहीं. इतिहासांत नांव घेण्याजोगे जे निजाम-पेशव्यांचे अनेक संग्राम झाले त्यांत उदगीरच्या संग्रामाची गणना होते. खरोखर ही मोहीम भाऊसाहेबांनीं अभिमान वाटण्यासारखी यशस्वी करून दाखविली होती व यामागे कोणालाहि भिळविता आला नव्हता एवढा मुख्य त्यांनीं त्यापासून हावकूल होता. असें असतांहि निजाम दावा सोडण्यास कबूल झाला नाहीं. उदगीरचा वचपा केव्हां काढीन याची विवंचना तहनाम्याची शाई वाळली नाहीं तोंच त्याला लागली होती. पानपताकडे त्याचे डोळे सारखे लागून गेले होते. शेवटची लढाई पौपांत झाली पण त्याआधींच भाऊसाहेबाची पानपतावर धडगत नाहीं याचा पेशव्यांच्या शत्रु-मित्रांनीं अंदाज बांधून ठेविला होता; आणि निजाम तर वर उत्तरेला होमकुंड पेटलें आहे तोंच दक्षिणेंत डोंव उठविण्याच्या वेतांत होता. पण नानासाहेबांच्या आगाऊ तरतुदीनें हा प्रसंग लांचणीवर पडला. लौकरच नाना साहेबांच्या मृत्यूनें नवीनच उद्भवलेलें 'सोनपत-पानपत' निस्तरण्याकरितां निजामच्या तोंडावरील सैन्य पुण्यास आलें व त्याला आयतें रान मोकळें झालें. नाना-स्वामीच्या मृत्यूची बातमी बाहेर पडते न पडते तोंच निजाम डेरेदाखल होऊन सरहद्दीवरील पेशव्याचा मुख्य मारुं लागला; पण लवकरच पावसाळा सुरू

ज्ञात्यामुल्ले त्याला चार महिने स्वस्थ वसण्यावाचून गत्यंतरच नव्हतें. पेशवाईचीं वल्ले धारण करताना पुढें काय वाढून ठेविले आहे याची अधिकारारुढ चौभडीला योग्य कल्पना होतीच. दिनचर्येकरिता घरातील सोने नाणें मोडून स्नेह्यासोयत्या-कडे याचना करण्याची जेथें पाळी आली तेथल्या स्थितीचें काय वर्णन करावें (रे. १). उत्तरेतील सर्व सरदारांच्या पौजा मोडलेल्या. राहता राहिले दक्षिणे-तील सरदार, पण त्याचा भरवसाहि तितपतच. येऊन जाऊन पटवर्धनावर सारी मदत, परंतु तेहि अनेक दृष्टींनीं नारूप, अशा स्थितींत भरवशाच्या म्हाशीला टोणगा होतो कीं काय अशी कर्णधारास चिंता येऊन पडली. सरदाराचें अगर पेशव्याचें कारभारीपण ही काय चीज अमर्ते हें त्या त्या कारभार्याच्या इतिहासात नमूद आहे. श्राद्ध करण्यास बसलेल्या बड्या यजमानाच्या उपाध्यायाची अवस्था व तत्कालीन कारभार्याची अवस्था जपळ जपळ सारखी असे. पितराच्या नाव-गावापासून यजमानाच्या हातातलें उदक सोटीपर्यंत सर्व कृति उपाध्यायुवानाच करावी लागते, तोच प्रसंग कारभार्याच्या नशिबी असे. यजमानाचा त्रिजिना रिता, त्यात तोडे रिचवण्याचें काम कारभार्याचें. रसले कुंगले सरदार कारभार्यानेच समजवावयाचे. यजमानाच्या आचरणपणावर पाश्र्वरूप घालावयाचें कारभार्यानींच. इतकेंच काय पण बाहेरील राजकारणाचरोपरच घरातील धुसफुमी याचीहि, आलाई-चलाई कारभार्याकडे, आणि इतकेंहि करून यजमानाची व त्याच्या गोतबळ्यानीं येमजीं होताच पेकाटात केव्हा राय बसेल याचा नेम नाहीं. या सर्व बसोड्या या वेळच्या पेशव्याच्या कारभार्यास घासण्यास सज्ज होता. रिता त्रिजिना, रसके सरदार, नारूप यजमान, प्राणान्त करणारा शत्रु दारात उभा अशा स्थितींत साडे-तीन शहाण्यातला शहाणा म्हणूनच निभावला ! इतरांनीं धर्मीच पारामर्शी तेरागतीं गाठली असती. असो, राघोपांनीं शाकरी मूठ सरायातानीं ठेवून निजामचें आव्हान स्वीकारलें व दसव्याच्या आधींच उमय दळात रणदुधुभी शट्ट लागल्या. त्यानें जमविता आले तेवढें सैन्य जमवून पुढें प्रमाण केलें व तरंग पेशव्यांनीं जादा सैन्यभरती करून मागोमाग यांचें असे ठरविलें. निजामाचा जणू तोफखाना व बसोडीनें केलेली सैन्यभरती यापुढें पेशव्यांनीं पौज म्हणजे सूर्या पुढें सरघोतवत् भासावी. उदगीरपर गेलेल्या मुद्दाम परत धेऊन शिराय पेशव्यांचा प्रदेश घशान टाकल्यावाचून परत फिरावचा नाहा अशी निजामनें प्रथमनामून घोषणा मुरू केवी होती. उलट काहीएक न दत्ता दोस्तोचा तह करून निजामनें आगें नसें परताव दे राघोपाचें म्हणणें. पण सलामीचरोपरच जेथें सामान्य फुस्ती मुटून नाहीं, तेथे हा गुराडीचा सामना निवडत झाल्यावाचून दत्ता सदाया-निजामच्या पौजेन हिंदूचा विशेष मरणा अन्नाहि निजामअली पेशव्याचा प्रदेश जाळून पोळून परत करण्याचरोपरच दोघाना विप्रेत व देवघ्याना उग्रय असले

हिंदुमात्रांना चीड आणणारे प्रकार करण्यास भ्याला नाही. नगरापासून उभय दळांत झटापटी सुरू झाल्या, त्यांत निजामला अपेक्षेप्रमाणे यश न येतां उलट मराठ्यांचीच त्यावर सलाबत होत गेली; परंतु त्याची गति कांहीं पेशवे थांबवू शकले नाहीत. निजाम मार देत घेत मार्गशीर्षांत पुण्यानजीक अवध्या पांच कोसांवर येऊन थडकला. मराठ्यांचा वाढता जोर आणि रामचंद्र जाधव व मिर मोंगल यांचे पेशव्यांकडेसच झालेले आगमन पाहून निजाम पूर्वीचे म्हणणे सोडून राघोबाच्या इच्छेप्रमाणे कांहींएक न देतां घेतां दोस्तीचा तह करून जाण्यास राजी झाला. राघोबा व सखाराम बापू यांनीं आब कायम राहून गोडी होत आहे असे पाहून पुढील अनेक जिकीरीचे प्रश्न सोडविण्याकरितां निजामच्या स्नेहाची जरूरी विचारांत घेऊन मोठ्या शहाणपणाने निजामचे म्हणणे मान्य करून मिटते घेतले.

था वेळीं निजामाशीं विनामोवदला मिटते घेतल्याबद्दल तत्कालीन लोकांनीं राघोबा व त्याचा सल्लागार सखाराम बापू यास खूप दोष दिलेला आहे. पण जबाबदार माणसाचे विचार व कडेच्या पोहणाराचे विचार यांत अंतःस्थितीच्या अज्ञानाने जो महत्त्वाचा फरक पडतो तोच येथेहि दिसून येतो. निजामचा पराभव करणे जरी या वेळीं शक्य झालें तरी त्याला रसातळास पोहोचविण्या-इतपत पेशवे समर्थ होते ही कल्पनाच साफ चुकीची होती. जो गोष्ट सामर्थ्यसंपन्न नाना-भाऊंना करणे शक्य झाली नाही ती असल्या विस्कलित स्थितींत राघोबाने केली नाही म्हणून दोष देणारे शहाणे कीं, उदगीरचा घास आघादीत पचवला, तूर्त इतकेंच पुरें, समजून पुढील उद्योगास मोकळे होण्याचा ज्यांनीं सल्ला दिला ते शहाणे याचा वाचकांनींच विचार करावा. तीस वर्षांपूर्वीपेक्षां हल्लीं तत्कालीन वस्तुस्थिति जास्त स्पष्ट होत आहे तेव्हां इतउत्तर राघोबाच्या विरुद्धपक्षाचे म्हणणे प्रभावी नसून त्याची कृतीच अधिक सयुक्तिक होती असे म्हणण्याचा खरा काळ आला आहे. सत्तावीस लाखांचा प्रदेश या वेळीं निजामला राघोबाने बहाल केला या म्हणण्याला रा. दत्तोपंत आपटे यांनीं या पूर्वीच खो दिला आहे (चं. क. १ पृ.) खुद्द माधवरावानेंच हा उरलीचा तह शके १६८३ पौष शु। १० सदाशिव दीक्षितास कळविला; तो असा 'मोगलअल्ली व रामचंद्र जाधव फुटून आले त्यांची जागीर चाळीस लक्षाची निजामअल्ली याजपासून घेऊन सल्ला केला' (दा. ख. १० ले. २) वास्तविक भारतवर्षातील ज्या पत्राधारे मागे या तहाच्या वाचतींत सत्तावीस लाखांचा मुद्दा प्रस्थापित केला गेला त्या पत्राचा खरा अर्थ न समजल्यामुळे हा विपरीत ग्रह रूढ झाला होता. तेव्हां सत्तावीस लाखांच्या मोवदल्याचा मुद्दा डोक्यातून अजिबात काढून टाकून विनामोवदला केवळ दोस्तीचा तह होऊन हे निजामचे महत्संकट संपविले गेले असेच मानले पाहिजे.

अधिकारारूढ पक्षाचा पराभव

कार्याच्या वाढीबरोबर त्यांत भाग घेणाऱ्या लोकांचीहि वाढ होत असते व मग त्यांत पक्षोपपक्ष निर्माण होऊं लागतात. तोच प्रकार पेशवाईतहि झाला. याजोरावाने सर्व हिंदुस्थानभर आपल्या कार्याचा व्याप जो एकदां वाढविला, तो एकसारखा वाढीला लागून, नानासाहेबाच्या कारकीर्दीच्या शेवटीं तर हिंदुस्थानच्या सत्ताधाऱ्यांत पेशव्यांकडेच अप्रभूतेचा मान आला. या सर्व घडामोडींमुळे पेशव्यांच्या पदरीं अनेक धर्मांच्या व अनेक जातींच्या लोकांचे जयेच्या जयेच वावरूं लागले. परदेशीय व परप्रांतातील लोकांनीं महत्त्वाच्या जागेवर आरोहण केलें. इब्राहिमखान गारदी, मुजफरखान पठाण, सुभरसिंग गारदी, हीं माणसें नाजूक जागीं काम करीत असून ते पेशव्यांच्या विश्वासपात्रांत गणले जात असत. मग पेशव्यांच्या प्रांतांतील त्यांच्या आसन्नवर्गीयांनीं महत्त्वाच्या जागा अडविल्यास वावरों काय झालें? या सर्व लोकांचे जसे जातिनिविष्ट गट असत तसेच या अनेक गटांतून स्वभावविशिष्ट, समदुःखा लोकांचेहि पुन्हा पोटगट निर्माण झाले. अशा रीतीनें पेशव्यांच्या आभितांत नाना मतांचे अनेक पक्षोपपक्ष निर्माण होऊन त्यांच्यांत पद्धतशीर संघटनाहि दिसूं लागली. पण ज्याप्रमाणें, शरीरातील जीवनरस जोंपर्यंत धार्यक्षम असतो तोंपर्यंत तो स्थायिक व आगंतुक रोगजनून पचवून आपला प्रभाव गाजवू शकतो, त्याप्रमाणेंच कर्ता मालक, नौफरांतील पक्षोपपक्ष लागच्या जागीं दाखून टाकून त्यांकरवीं इष्ट ती कार्यसिद्धि चोगून करून घेतो. नाना-भाऊंच्या तेजस्वी वातावरणांत पेशवेदरबारांतील पक्षोपपक्ष, विद्यमान असतांहि ते आपला प्रभाव गाजवू शकले नाहींत; पण पुढील अल्पवयी यजमान व भोळसर प्रतिनिधि या दुकलीचा मतलबी लोकांनीं पायदा घेऊन कार्यकर्त्या लोकांत दुहीचें वातावरण निर्माण केलें. सुमावस्थेंत असलेल्या रोगाला निमित्तमात्र कारण पुरें होऊन तो फमकुत शरीरांत यथेच्छ विहार करितो तोच प्रकार आताहि झाला. उदळीच्या तहाचें निमित्त पुढें करून अधिकारारूढ पक्षाविषयक व्यंघ्यकराय मामा, बाबुराय फडणिस, गोपाळराय पटवर्धन वगैरेंनीं एवंच गिह्या करून पेशव्यांची आई गोपिकाबाई व पेशवा माधवराय यांत आपा पुरंदरे व सत्तारामपंत यांचे राजीनामे घेण्यास भाग पाडले व नवीन मंत्रिमंडळ बनवून पागमार चालीस लाविला. अशा रीतीनें एक वर्षांच्या आत नानासाहेबांनीं व्यवस्था मोडून 'अवला राम प्रपला बालोरामा' इतपत मजल येऊन पोहोचली. या वेळच्या अधिकारप्रांतीत. या प्रतिपक्षीयांचा घरा राम सत्तारामपंतावर असून त्याला जगांतून नार्होता पराश अशी या घटांतील सूत्रचालकांची सूचना होती; पण ते घडून आले नाहीं (ऐ. ऐ. भाग १). सत्तारामपंतांचे या वेळचे घरीं पसणें ब्यंदकराय मामादिकांना जसें दचले तसें राघोपाच्या पक्षपातीयांच्याहि पक्षावर पडले (ऐ. ऐ. भाग १९ ऐ. ५)

यांवरून स्वतः सखारामपंत तरी या वेळीं पक्षातीत होता असें वाटतें. मग त्यानें घरीं कां बसावें याचें उत्तर शिल्पक उरतेंच. खुद्द माधवरावानें, सखारामपंतानें कारभारांतून अंग कां काढून घेतलें, हें आपल्या मातोश्रीस कळविलें आहे तें असें—‘सखारामपंतानेंहि अंग काढून घेतलें आहे. कारभार करीत नाहींत म्हणतात. सारे कोंकणस्थ एकीकडे होऊन फर्शी पाडतील यास्तव अंगानिराळें टाकतात.’ (ऐ. लें. सं. न. ५४ एल्.) तेव्हां या वेळीं सारे कोंकणस्थ एक होऊन आपणांस फर्शी पाडतील असें जे सखारामपंतांनीं कारभारनिवृत्तीचें कारण सांगितलें त्याचा नीटसा अर्थ ध्यानांत यावयास या चळवळीचा गताध्याय अवलोकिता पाहिजे.

‘देशस्थ व कोंकणस्थ यांमध्ये चुरस’

या काळचीं पटवर्धनी दफतरांतील पत्रे पाहिलीं असतां या काळाला कै. वासुदेवशास्त्री खरे यांनीं दिलेला वरील मथळा अयथार्थ कोण म्हणेल ? गोविंद हरीचीं या चुरशीसंबंधींचीं जळजळीत पत्रे पाहिल्यावर शास्त्रीबुवांनींहि हा विषय हातीं घेऊन तो भक्कम ऐतिहासिक आधार निर्माण केल्यामुळें आम्हांलाहि बगल देऊन पुढें जाणें शक्य नाहीं. सखारामपंताला विरोध करितांना त्यांचें व्यक्ति-माहात्म्य व त्यांची जात वारंवार पुढें आलेली आहे तेव्हां हे दोन्ही मुद्दे थोडक्यांत सांगणें जरूर आहे. पटवर्धन मंडळी, बाबूजी नाईक, त्र्यंबकराव मामा व बाबुराव हे बापूंचे या वेळचे प्रतिस्पर्धी असून त्यांचा यांशीं केव्हांपासून संबंध आहे याचें उत्तर पाहिजे असल्यास जरा मार्गे गेलें पाहिजे. पटवर्धन वगळून बाकी तिघे पेशव्यांचे आस होते ही गोष्ट प्रथम ध्यानांत घेतली पाहिजे. बाबूजी नाईक व पेशवे यांचे जुने हितसंबंध पाहिले असतां या दोघांनीं एकाच क्षेत्रांत काम करणें म्हणजे सरकशीतील सिंहशेळीच्या मारूनमुटकून केलेल्या प्रदर्शनीय मैत्रीचाच नमुना होता. बाबूजी नाईकाचा पेशवे पदावर कसा डोळा होता व त्याप्रीत्यर्थ त्यानें स्वीकारलेला अडवणुकीचा मार्ग कसा वेमालूस होता याची ऐतिहासिक क्षेत्रांत वावरणारास योग्य कल्पना आहेच. तसेंच कर्नाटकांतून बाबूजी नाईकाला हुसकून देण्याचे नानासाहेबाचे प्रयत्नहि ‘शठं प्रति शाठ्यं’ या स्वरूपाचे कसे होते हेंहि आतां स्पष्ट झालें आहे. या सर्व गोष्टी सखारामपंतानें पाहिल्या होत्या, किंबहुना त्यांत त्यांचाहि हात होता इतकें सांगितल्यावर नाईकांनीं सखारामपंतास ओढून काढण्याची सुवर्णसंधि कां दवडावी ? तीच गोष्ट मामांची. सखारामपंताची व मामांची पेशवाई-कारभारासंबंधीं दहा पंधरा वर्षे चुरस असून ती एकसारखी वाढतच होती; पण दोघेहि शहाणेच असल्यानें परिस्थिति ओळखून त्यांनीं ती चवाठ्यावर आणिली नाहीं. आतां परिस्थिति पालटतांच शहाणपणानें रजा घेऊन खरें स्वरूप प्रगट केलें. बाबुराव फडणिसाचे संबंध अद्याप प्रकट झाले नसल्यानें

त्या चाचर्तीत उगीच तर्कटें रचण्यात काय अर्थ आहे ? हीं सर्व जवळचीं कर्ती माणसें बाजूला सारून सत्कारामपतास पुढें करण्यात नानासाहेबांनीं एक साधा पण महत्त्वाचा व्यवहार साधला असें आम्हास वाटते. नानासाहेब व्यवहारदक्ष पुरुष असून त्यांचीं राजकारणे अगदीं खोल असत हें त्यांच्या अनेक कारस्थानात दिसून आलें आहे. गुणावगुण लक्षात ठेवून योग्य संधीवाचून ते बाहेर दाखवावयाचे नाहींत हा त्याचा स्वभावविशेष इतर पेशव्यात कधींच उतरला नाहीं. आपल्या दौलतीच्या कारभारात आतेष्टाचा हात शिरक न देण्याची दक्षता जेथें सामान्य माणसेहि घेताना आढळतात तेथें ही साधी गोष्ट नानासाहेबासारख्या चतुरस्त पुरुषांच्या लक्षात आली नसेल असें वाटत नाहीं. मामा यद्यपि शहाणे होते तरी त्याचा नाजुक सचध ध्यानात घेतल्यावर त्यांनीं दिवाणगिरीचें पद सुशोभित करावें असे पेशवे घराण्यातील नानासाहेब व राघोबा यांना वाटणें शक्य नव्हतें. खुद्द निचकरावालाहि दिवाणगिरी पतकरल्यावर अवघ्या महिन्यातच आतेष्टाची कारभारातील एडघुड नडली व या फदात आपण कशाला पडलों असे त्याला होऊन गेले आणि पुढें बारा वर्षांनीं यांनींच सत्कारामपताच्या शहाणपणाची वाहवा करून या पुरुषांच्या शहाणपणाचा खरा उपयोग पेशवे दौलत आतांच्या जाळ्यात अडकल्यामुळे झाला नाहीं अशी स्पष्टच कबुली दिली. (पे. द भा ५ ले. ३३) पण विशेष अभिनिवेष्टाला बळी पडून तदुप पेशव्यास व त्याच्या मातोश्रीस सत्कारामपतास दूर सारण्याची भलतीच सहा त्यांनीं या वेळीं दिली. पदवर्धन मंडळीला सत्कारामपताचा उत्कर्ष आधीं पासूनच सहन होत नव्हता व पेशव्याची दिवाणगिरी करण्याची आपली महत्त्वा-
 १. पुरंदरे सत्कारामपतामुळे पुरी होत नाहीं अशी त्याची समजूत झाली
 २. न कळे. ही झाली वैयक्तिक विरोधाची पूर्वपीठिका. आता जो दुसरा सामाजिक विरोध त्याकडे वळू

सामाजिक चुरशीची सुरुवात व स्वरूप

महाराष्ट्राचा पूर्वेतिहास पाहता फोफणपट्टीतील निरनिराळ्या ब्राह्मण जातींनीं स्वकर्माध्ययन व शेती थावर गुजारणा करून आपला निर्वाह कित्येक शतके चालविलेला आढळतो. साधी राहणी व पोटाला मिळण्याची खात्री यामुळे या वर्गांनीं स्थलांतराचा व राजकारणाचा विषय कधीं डोक्यात वागविलाच नाहीं. पण ही स्थिति स्वराज्य स्थापनेनंतर पालटली व ही मंडळी आस्ते आस्ते अग शाडू लागली. शिवाजीमहाराजांना अंगीकृत राजकारणात स्वकीयाचा विशेष हात असण्याची विशेष जरूरी भासत असल्यानें त्यांनीं सर्वच महाराष्ट्रीय हिंदु जाती घुसळून त्यातील नवनीत काढण्याचा सपाटा चालविला, तेव्हा फोफणातील

ब्राह्मणांनाहि याचा थोडा-फार धका लागल्यावांचून राहिला नाही. शिवाजी-महाराजांच्या झेंड्याभोंवतीं इतरांप्रमाणें कोंकणांतील ब्राह्मणहि थोडेंसं जगा सल्ले असतील. कोणत्याहि कामाची गोडी लावणें हेंच काम कठीण असतें; पण एकदां का गोडी लागली, कीं मग त्यांत न सांगतां, हजारों उडया घेतात. तोच प्रकार कोंकणांतील राजकारणी ब्राह्मणी वातावरणासंबंधीं दिसतो. ही मंडळी राजकारणांत शिरण्यास प्रथम प्रथम विचकली; पण लौफरच या बागुलचुवाची भीति नाहीशी होऊन वाढत्या प्रमाणांत मराठशाहींत कोंकणांतील ब्राह्मण दिसूं लागले. पुढें तर त्यांच्या जातभाईंनीं पेशवाईसारख्या महत्त्वाच्या जागेवर आरोहण केल्या-मुळें त्यांस खास आश्रयस्थान होऊन वसलें व कोंकणांतील ब्राह्मण स्थानभ्रष्ट होऊन घाटावर चमकूं लागून राजकारणी बनले. मराठ्यांना स्वतःचा राजाश्रय होता म्हणूनच एके काळीं सर्व हिंदुस्थानभर त्यांना आपली सत्ता गाजविता आली ना? व तसलाच जिव्हाळ्याचा राजाश्रय कोंकणांतील ब्राह्मणांना भिळाल्यावर त्यांनीं दर्भपंचांग फेंकून देऊन समशेर-लेखणीचा आश्रय केल्यास नवल कसलें? पहिल्या दोन पेशव्यांच्या कारकीर्दीत या मंडळीचा पुणें दरबारांत जोंपर्यंत भरणा बेताचाच होता तोंपर्यंत त्यांपासून राजकारणांत मुळींच अपाय होऊ शकला नाही; पण नानासाहेबाची कारकीर्द सुरू होतांच मूळची स्थिति पार पालटून प्रत्येक लहान-मोठ्या खात्यांतून कोंकणांतील ब्राह्मणांची संख्या डोळ्यांत भरण्यासारखी दिसूं लागली व नव्याजुन्याचा मामुली झगडा सुरू झाला. पण खंवीर दादल्यापुढे 'गरत' वा 'बटीक' सवतींना नुसती 'उठाव बोजा'ची सेवा करीत असतां न कळत कोपरखळ्या देऊनच जसें आपल्या द्वेषाचें अस्तित्व टिकवावें लागतें; तोच नमुना नाना-भाऊ असेपर्यंत पेशव्यांच्या पदरच्या देशस्थ, कोंकणस्थ ब्राह्मण नोकरांना करावा लागला. कार्याचा व्याप व अपरिहार्य जुने हितसंबंध विचारांत घेतल्यावर पेशव्यांना तरी आपल्या कारभारांत एकजात ब्राह्मण वावरूं देणें शक्यच नव्हतें व म्हणूनच परिस्थित्यनुसार सामदामादिकाचा आश्रय करून नेहमींच त्यांना वेळ मारून न्यावी लागत असे. हीं भांडणें होती व तीं आतां रंगांत आलीं होती हें आतां नव्या जुन्या पुराव्यानें मान्य केल्यावांचून गत्यंतरच नाही. तेव्हां आपापसांतील भांडणाचे परिणाम म्हणजे जो कार्यनाश, तोहि कबूल करावयासच हवा. असा हा बापूच्या अधिकारभ्रष्टेच्या दोन प्रमुख कारणांचा इतिहास असून तो पुढील प्रगतिपर राजकारणांत अनेक जागीं नडल्यामुळेंच येथें त्याचा उल्लेख करावा लागला.

चुलत्या-पुतण्यांचा वेवनाव

आवा पुरंदरे व सखाराम बापू स्थानभ्रष्ट होऊन घरीं वसले [शके १६८३ पौष] व त्यांच्या जागीं थोड्याच दिवसांत बाबूराव फडणीस व व्यंककराव मामा आले. राघोबाचें काय झालें हें नकी सांगतां येत नाही. तो बहुधा कांहीं दिवस

म्नानसध्या करून तडजोडीनतर पुन्हा कारभारात शिरला असावा, पण आता त्याला पहिले स्थान मिळाले असेलसे दिसत नाही. राघोवाने उत्तरेस व रावानां कर्नाटकात जाऊन बंदोबस्त करावा असे प्रथम ठरले, पण कारभारान्याकडून पैशाची तरतूद न झाल्यामुळे एकटा पेशवाच माघ शुद्धात कर्नाटकात रावाना झाला. जुने कारभारी घरी बसले तरी जुन्या परिस्थितीने काही आपले स्थान ढळू दिले नसल्याने नवे कारभारी स्थानपत्र होण्याची टाळाटाळ करू लागले. तशात राघोबा कायम असून स्वतःच्या पदाची अस्थिरता यामुळे तर त्यांना जास्त विचार पडला, पण राघोवाने जरूर तो खुलासा केल्यानंतर आणि मातोश्री गोपिकाबाई व पेशवा याजकडून करारमदार करून घेतल्यावर प्रथम मामा आणि नंतर बाबूराव शिकेमोर्ते बानिशीं दिवाणगिरीचा दरफ चालवू लागले. पेशवा माघ ते चैत्रावेर कर्नाटकात राहून ज्येष्ठ वा ५ स [श. १६८४] पुण्यास आला. ही 'मुखवगिरी थोडक्यात बरीच झाली.' ज्या दिवशी पेशवा पुण्यास आला त्याच दिवशी मल्हारराव होळकरहि हिंदुस्थानातून पुण्यास आला होता. पुढील तीन चार महिने होळकराचा मुकाम पुण्यासच झाला असावा. या अवधीत चुलत्या पुतण्यात मतभेदाचे कोणते प्रश्न उद्भवले याचा विद्यमान ऐतिहासिक साधनाधारे मुळीच थाक लागत नाही. अखेर भाद्रपद शुभा ५ [श. १६८४] ला राघोबा वसून पुण्याजवळच्या वडगावास गेला. गोपाळराव पटवर्धन वगैरेंनी त्याला कैद करण्याची मसलत केली होती ही बातमी पार्वतीबाई-भाऊसाहेबांची स्त्री-कडून कळल्यामुळे तो उपलाण्या घोळ्यावर वसून शनिवारवाड्यातून मागच्या मार्गे पसार होऊन वडगावास गेला [पृ. १०६] असे या प्रसंगाबाबत बखरकाराचे म्हणणे आहे. पटवर्धनी दफतरातील या काळची पत्रे पाहिली असता या बखरकाराच्या म्हणण्यात काहीच अर्थ नसेल असे वाटत नाही. राघोबा वडगावाला गेल्यावर त्याची समजूत घालण्याचा गोपिकाबाईप्रभृतींनी रूपाच प्रयत्न केला, पण त्यात यश आले नाही. सखाराम बापू व मल्हारराव होळकर याची मध्यस्थी वाया गेली. अखेर चार दिवसांनी येतो म्हणून अनुष्ठानाच्या तालाणाला दक्षिणा देण्याचे निमत करून तो वडगावहून जो निसटला तो त्याच दिवशी त्याने कोरेगाव गाठले. वडगावी पेशव्याचा राम व वाडा होता. येथेच राघोबाच्या मुलाचे भारकरावाचे चैत्र शुभा २ ला चारसे झाले होते. बहुधा असे वाटते की, वडगाव येथे राघोबाची खासगत पागा असावी. त्यान वडगाव सोडल्यानंतर भाद्रपद वा ८ शनिवारी त्याचा मुकाम नगरला झाला. या वेळी त्याजवळ अवघे शंभर राऊत होते. या वेळचा पेशव्याच्या घरातील हा अनिष्ट प्रकार अनेक तऱ्हांनी राज्यास अपायकारक असाच झाला. याची जबाबदारी राघोबा ज्या अर्थी स्थानभ्रष्ट झाला त्या अर्थी त्यावरच पडत आहे. पण विरुद्ध पक्ष अगदीच साळसूदपणे वर्तन होता असे मात्र नाही. कारभारान्या घरी बसविणे व राघोवाला दाह देणे एकच नव्हे. तशाच अमल्या नाजुक प्रसंगी 'मोगलाई'

मसलतीचा अंगिकार करण्याचा घाट घालणें सर्वथैव अनुचितच होय. सामर्थ्यसंपन्न होऊन नंतरच असले कडक वा सौम्य 'बादशाही' मार्ग कधीं कधीं तात्पुरते हितप्रद होऊं शकतात; पण एकंदर परिस्थितीचा विचार करतां पेशवाईच्या चालकांनीं घरांतच 'मोगलाई' मसलती चालविण्याची जरा घाईच केलेली दिसते. राघोबा हा बोलून चालून घरचाच; पण सखाराम बापूहि कांहीं अगदीं दूरचा नव्हता. हा इष्ट तर तो मित्र, पेशव्यांच्या दौलतीच्या वाढीकरितां त्यानें अनेक तऱ्हेनें कष्ट केले होते. इतकेंच नव्हे तर राघोबा अगर बापू जें कांहीं करीत तें सर्व अहितकारीच होतें ही कल्पनाच मूळ आग्रही होती. नानासाहेबादि मंडळी त्यास घरचाच समजत असतां त्यावर* मोगलाई मसलत करण्याचो जेथें जबाबदार माणसें सद्दा देतांना आढळतात तेथल्या वातावरणाची वास्तविक कल्पना करण्यास अन्य पुराव्याची काय जरूर? पेशवाईंतील या वेळच्या मोगलाई प्रयोगाच्या अनिष्ट कल्पना पुढें सत्यसृष्टीत कशा उतरल्या हें जगजाहीरच आहे; पण एकंदरीत कोणाच्या का चुकीनें होईना या वेळचा गृह-कलह पुढील उद्योगाला जवरा शह होऊन बसला व निजमाची तर केवळ पंढरीच पिकली! राघोबाबरोबर आबा पुरंदरे, सखाराम बापू व कृष्णराव पारसनिस होते. पुरंदर्याची समजूत पटून तो लवकर परत फिरला; पण सखारामपंत मात्र पुढें चालू लागला. मंडळीच्या या शहावर पेशव्यांनीं फौज खाना केली होती पण तिच्या मुख्याला प्रथम त्यांचे मार्गें मार्गें जाण्याचाच हुकूम होता. नगरच्या सुमारास विठ्ठल शिवदेव, नारो शंकर व अंताजी माणकेश्वराचे मुलगे त्यास ससैन्य येऊन मिळाले व एकसारखा जमाव वाढत चालला. ही सर्व मंडळी निजामचे सहाय घेणार असें दिसून येतांच पेशव्यानें राघोबाला ताव्यांत घेण्याचा हुकूम केला, पण त्याचा कांहीं एक उपयोग न होऊन राघोबा व निजामचा सरदार आश्विनांत औरंगाबादेस एकत्र झाले व पुढील मसलती घाटू लागल्या (पे. दस्तर भा. १९ ले. १३). या वेळीं राघोबाजवळ पांच हजार फौज जतली होती. पुढें काय होणार याची योग्य कल्पना आल्यामुळे पेशव्यानें राघोबाच्या पाठलागास पाठविलेल्या सरदारास परत बोलावून घेतले व फौजेचा गाहा करण्याची तजवीज चालविली. राघोबानें या वेळीं मदतीदारखल निजामास काय देऊं केलें होतें याचा नीटसा उलगडा होत नाही. निजामचे मुरादखान व व्यंकटराव निंबाळकर हे सरदार राघोबाच्या मदतीकरितां आले. त्याच्या फौजेत विशेष भरणा मोगलांचाच होता. पेशव्यांच्या घरचें भाऊ भाऊ, चुलते पुतणे, एकजीव होऊन शत्रूवर तुटून पडण्याचा जुना काळ जाऊन घरांतल्याच कर्त्या पुरुषांनीं एकमेकांच्या नरडीचा

* 'सखाराम सर्व नाश करावया निर्माण जाहाला आहे! त्यास ठिकाणी ठेवावयाची बुद्धि कोणासच जाहली नाही. एक तेवढी गोष्ट केली असती तर इतके खेळ कशास होते? आताहि हर इलाज करून तेवढे कार्य केलेच तरी बरे आहे.' [ऐ. ले. नं. ७१]

घोट घेण्याचा प्राप्त झालेला नूतन काळ साहिल्यावर 'कालाय तस्मै नमः' म्हणूनच समाधान करून ध्यावें लागते, असो. कजेलीवर येण्यापूर्वी सामाचा शेवटला प्रयत्न झाला. माधवराव विजयादशमीस डेरे दाखल होऊन वानवडीवर मुकाम झाला; पण तेथें त्यास ज्वराची पीडा झाल्यामुळे चार दिवसांनीं कारभारान्यासह तो पुन्हा पुण्यास परत आला. या वेळीं राघोबाकडून रामचंद्र गणेश व कृष्णराव काळे मध्यस्थीस आले होते. 'उभयतां श्रीमंत समजतील व माधवरावाचे कार्यभागी तोंडघशी पडतील. दादाची तयारी विशेष असून त्यापुढें याचा निभाव लागणें कठीण' असा लोकांनीं या तडजोडीचा निष्कर्ष तेव्हांच काढला होता. अखेर ही शिष्टाई लयास गेली व दोन्हीहि पक्ष वर्दळीवर आले. तत्पक्षीयांचा पुन्हा उत्कर्ष होतो असें पाहूनच पेशवेपक्षीयांनीं यापुढें हें प्रकरण धसास लाविलें; नाहीतर पुढील प्रसंग टळला असता असें विद्यमान पुरावा सागत आहे. तेव्हां पुढील प्राप्तीचा अर्धा वाटा त्यांच्याहि पदरांत पडतो.

दोन हात तर होऊं द्या !!

'एक वेळ लढाई व्हावी उपर सहा हाणें तर व्हावा' (ऐ.ले.स.न ९) अशी खुद्द गोपिकाबाईंचीच इच्छा असल्याने समेटाचे वगैरे प्रयत्न निष्फळ होऊन प्रकरण हातघाईवर आले व यादवीला तोंड लागलें. इकडून पेशवा व तिकडून दादा आपापल्या लवाजम्यानिशीं मोठ्या स्फुर्ताने चालले असतां उभय दळाची घोडनदीवर कार्तिक वा ६ स रविवारी गाठ पडली व लगेच लढाईला तोंड लागलें. दोघांच्या दरम्यान नदी असल्याने प्रथम बाण, जेजाला यासारख्या दुरून मारा करणाऱ्या शस्त्रास्त्रांनींच सुरुवात झाली. दादाची पंचवीस-तीस हजार फौज असून पेशव्याकडे दहा-पंधरा हजारापेक्षा जास्त सैनिक नव्हते. लढाई ऐन रंगात येऊन तरवारीशीं गांठ घालावयाची, पण नदीला डोक्याइतकें पाणी असल्याने नाइलाज झाला व संध्याकाळ झाल्यामुळे लढाई अनिर्णित राहिली. एकंदरीत 'नदीने अनु राखिली हेंच खरें.' कार्तिबाच्या महिन्यात घोडनदीसारख्या शुद्ध नदीला इतकें पाणी असणें शक्य नाहीं तेव्हा मेघराजाच्या अवलपित आगमनाचेच हें पळ दिसतें. काहीं झालें तरी एका झटक्यात सर्व ग्रंथ पुरा करण्याची दादाची इच्छा अतृप्त राहिली. त्याच दिवशीं मल्हारराव होळकर, बाधूजी नाईक, पिराजी निघाळकर, पेशव्याकडून सल्ल्याचें बोलणें करण्याकरिता आले. दुसरे दिवशीं खुद्द माधवरावच चुलत्याच्या भेटीस येणार होते, पण कुयोगामुळे त्याचें येणें लाचणीवर पडलें. चार दिवस घरीच वाढावाट झाली, पण जम बसला नाहीं. 'आम्ही बहुत प्रकारें तूट खाह्मी परतु तितरीहि त्यानी एकीकडे ठेऊन दगाच करावा हाच मानस केला. आमचे विचारें करणें तें करावें चौघाचें चालवावे कारभार यांनीच करावा हे प्रकार कपूल केले ते सारे कृत्रिमसे नजरेम पडले'

(ऐ. ले. नं. ९०) असें खुद्द पेशव्यानेंच या वाटाघाटीचें स्वरूप वर्णिलें आहे. अर्थात् 'फिरून यत्न करून पाहा'वर प्रकरण येऊन पुनरपि हालचाली सुरू झाल्या. पेशवा घोडनदी सोडून मार्गे हटत चालला तों दादासाहेब सडे होऊन पाठलागास लागले. उभयांची कार्तिक वा १३ रोजी आलेगांव येथें गांठ पडून लढाई सुरू झाली. तरुण पेशव्यानें स्वतःच फौजेचें आधिपत्य स्वीकारलें होते. पेशव्याच्या तफेंचे होळकर वगैरे सरदारांनीं मेहनत करण्यास कमी केलें नाहीं; पण फितुरी सरदारांनीं पळ काढल्यामुळें लढाईचा रंग पालटून पेशव्याच्या फौजेचा धीर सुटला व चुलत्यास विजयश्रीनें माळ घातली. उरली फौज कशीचशी सावरून पेशवा भीमेपार झाला. आतां सल्ल्याविना मार्गच नाहीं असें पाहून सरदारांच्या व कारभाऱ्यांच्या अनुमतानें पेशवा दुसरे दिवशीं चुलत्याच्या स्वाधीन झाला. पेशव्यांच्या संमतीनें गोपाळराव पटवर्धनानें मिरजेचा रस्ता सुधारला व कारभारी बाबूराव आणि मामा गोपिकाबाईकडे जातो म्हणून जे निरोप घेऊन निघाले तो त्यांनीं चारामती गांठली. अशा रीतीनें पेशव्याच्या फौजेची वाताहत होऊन चुलत्याची सरशी झाली. या आलेगांवच्या लढाईत पेशव्याची फारच खराबी झाली. तीन-चारशें माणूस कामास आले. गोपाळराव पटवर्धनांचे पथकांतील खाशी दोन तीन पटवर्धन मंडळी जखमी झाली. वाटाघाटीनंतर जुनी, नाना-साहेबाची व्यवस्था कायम झाली व पुन्हा कारभार सुरळीत चालण्याचा रंग दिसूं लागला. इतकें जरी झालें तरी गेलेले अधिकार परत मिळविण्यापेक्षां राघोबा व तत्पक्षीय हे सूडाच्या वगैरे वाममार्गाचा आश्रय करण्याच्या विचारांत नव्हते. पेशव्याच्या बाजूचे लोक तेव्हां किंवा पुढेंमार्गे परत येते तरी त्यांच्या अन्नूला वगैरे धक्का लागला नसता अशी खुद्द पेशव्यानेंच कबूली दिली आहे. पण चुलत्या-पुतण्याच्या समजुतींतून काय निष्पन्न झालें व माधवराव-पक्षीयांचें करणें बरोबर कीं चूक याचा विचार करण्याच्या आधीं या आख्यानांतून जें अकल्पित उपाख्यान जन्माला आलें त्याचा विचार केला पाहिजे. आपापसांतील भांडणामुळें या मोठ्या दौलतीचें अकल्याण होत आहे व तिचा घांस घेण्याकरितां टपून बसलेल्या चकांना मात्र यामुळें सुसंधि आपण होऊन देत आहों याची माधवरावालाच काय ती कल्पना होती व राघोबा या शब्दज्ञानाला पारखा होता असें थोडकेंच होतें ? लहानांपासून थोरांपर्यंत सर्वच ब्रह्मज्ञानी; पण त्याप्रीत्यर्थ स्वार्थत्याग करण्यास मात्र कोणीच राजी नव्हता. वैराग्याच्या वाता मारणारे शब्दज्ञानी कृतीच्या विद्युत्-स्पर्शानें जसें कोठल्या कोठें फेंकले जातात तोच प्रकार या वेळच्या गोष्टीपंडितांच्या चाबतींत दिसून येतो. हिंदु-हिंदूंची एकी, स्वकीय-परकीयांमधील फरक, आपापसांतील यादवी, परकीयांच्या आक्रमणाचें स्वरूप असल्या राष्ट्रोपयोगी जिन्हाळ्याच्या विषयाचें तत्कालीन लोकांचें ज्ञान पाहिलें असतां आजच्या देशभक्तालाहि ते

लोक कांहीं कांहीं बायतींत हरवितील; पण त्याच लोकाची कृति पाहिली असतां हसावे कीं रडावे हेंच कळत नाही. एवंच, पेशवाईच्या काळच्या मराठ्यांना कळत होतें पण वळण्याचा प्रश्न निघाला, कीं त्या लोकांकडे पाहण्याची सोयच नव्हती. पण सदोप ऐहिक व्यवहारांतील राजकारण हा अत्युच्च बिंदु. तेव्हां सर्वकाळीं सर्वत्र दिसून येणारे तेथले चमत्कार पेशवाईतहि दिसत होते असें समाधान मानून ध्यावे म्हणजे शालें.

निजामने 'अखेरी' मारली

भिन्न प्रकृतीचे, नाना मताचे लोक एकाच गाठ्याला जुंपून त्याजकडून चोपून काम घेण्यांत दिसून येणारे नानासाहेबांचे कौशल्य दादा-भाऊंना वागविण्याच्याहि बाबतींतहि चांगले कसाला लागले. भाऊसारखा तल्लख बुद्धीचा मनुष्य हातचा जातो असें पाहतांच नानासाहेबांनीं त्यावर जो एकदां विश्वास टाकला त्यात थेटपर्यंत काडीइतकाहि फरक केला नाही (ले. ११८). तसेंच दादाची भोळसरवृत्ति ध्यानांत घेऊन कधीं धाकडपटशा दाखवून, तर कधीं अंजारून गोंजारून त्यावरवीं केवढीं मोठालीं कामें पार पाडलीं ! हे सर्व करताना नानासाहेबीं मनियावृत्तीचा त्याग करून खऱ्या खुऱ्या स्वार्थत्यागाचान अवलंब केला होता हें विसरतां कामा नये. पदराला खार लावून न घेतां नुसत्या शाब्दिक मोठेपणानें पोरमुद्दां पसत नाहीं असें व्यवहारशास्त्र सांगतें. राधोबा भोळ्या होता, दुसऱ्यानें घनवावा तसा घनणारा होता, सर्व कांहीं होता; पण त्याला महत्त्वाकांक्षा असून त्याचा दौलतींत भाग होता याची वाट धाय ! त्याच्या वृत्तींतील दोष आतां एकदम प्रकट झाला असें थोडकेंच होतें ! ती जशी मागे हांती तशीच आताहि पण होती. परक शाला असेल तर तो त्याला वागविणारांत शाला होता. स्वभावविशेष ध्यानांत घेऊन आपुलकीच्या नात्यानें त्याला वागविणारे नाना-भाऊ जाताच शत्रूचा फर्दनाकाळ असलेला दादा, घरच्या म्हातारीचा काळ होऊन त्याची गणना पेशवाईच्या किडींत शाली. गोपिकाबाई राधाबाई नव्हती व माधवराव भाऊसाहेब नव्हते हेंच खरें. आजच्या काळांत अठरा वर्षे उमरीचा मनुष्य पोरांत गणला जातो; पण त्या वेळीं त्याला वर्ताच समजत. असें न मानल्यास तत्वालीन कित्येक तरुणाच्या वर्तुत्वाला तरी चट्टा लागेल; नाहीतर त्यांचीं वयें तरी वाढवार्ची लागतील, वास्तविक पाहतां माधवराव या वेळीं मुद्दां स्वतःची बुद्धि चालविण्यास समर्थच होता. पण बटील-धान्याची भीड व स्वार्थत्यागाची कमतरता यांमुळे त्यानें राजकारण व्यावहारिक जानाच्या कसोटीवर शभर नचरी ठरलें नाही. असें नसतें तर दादाची न्याय्य आकांक्षा, वाढता जोर व निर्मळ मनोवृत्ति लक्षांत घेऊन त्या मोठ्या दौलतीच्या कल्याणाकरितां तो फायावाचामनेंवरून शटत होता; तिचा आप त्यानें जाऊ दिला नसता. आपल्या घरची कुलंगडी चवाठ्यावर येऊन आय जाईपर्यंत, योण-

ताहि विषय तांणगारास कोणीहि व्यवहारज्ञ म्हणत नाहीत. आधीं राघोबा निजामं-
पर्यंत जाऊंच कां दिला ? यद्यपि तो गेला आणि पुन्हा घरांत येण्याची भाषा बोलूं
लागल्यावर, आपपर सामर्थ्याची कल्पना झाल्यावरहि, भलत्याच फंदांत पडून
झांकली मूठ उघडण्यापर्यंत पाळीच कां येऊं दिली ? सर्वच कांहीं बायकी व पोरकट !
अर्थ पाहिला तर कशांतच नाही. घोडनदीवर पेशव्याचा नुसता पराभव झाला
नसून तेथें पेशवाईच्या भ्रमाचाच भोपळा फुटला व निजामनें अविलेंबें त्याचा
पुरेपूर फायदा घेतला. गेले सालीं गर्वीरूढ होऊन आलेला हा राजत, कोसळून
कसा पडला हें मागें येऊन गेलेंच आहे. पण आतां शिक्याचें तुटतांच या बोकोबा-
चें चांगलेंच फावलें, चुलत्या-पुतण्यांनीं कसें तरी साळ्याची गाय नि माळ्याचें
वांसरू करून जमविलेलें सामर्थ्याचें खास प्रदर्शन उघडतांच, दबा धरून बसलेल्या
निजामनें ताडकन उडी घेऊन सर्वांच्या तोंडचें पाणी पळविलें. तीस हजार फौज
व १५० तोफा अशा जय्यत तयारीनें चुलत्या-पुतण्याचा कलमा कलमांचा
कीस पडत आहे तोंच हा प्रगट झाला (मार्ग. शु. ६, ले. ९). यजमान येतांच
राघोबाकडे असलेलें मोंगल सैन्यहि त्याला जाऊन मिळालें. आतां राघोबाजवळ
काय राहिलें; तर ज्यांना नालबंदी मिळाली नाही म्हणून जी 'असून अडचण व
नसून खोळंबा' अशी फौज, रावाची फौज तर पळी. अशा एकत्र झालेल्या चुलत्या-
पुतण्याला व सामर्थ्यसंपन्न (?) पेशवाईला निजामअल्लीनें काय सवाल टाकला असेल
चरें ? या मानी पुरुषाला जें डाचत होतें तेंच तो ओकला व कांहीं एक हालचाल न
करितां जरूर तें पदरांत पाडून घेऊन चालता झाला. ही झाली निजामची समजूत.

पुनश्च घरचे पेच

[श. १६८४ पौष-माघ]

निजामची समजूत कशी केली व घरची व्यवस्था कोण्या प्रकारें लाविली हें
खुद्द माधवरावाच्याच शब्दांत देतों म्हणजे स्वतंत्र विवरण करण्याचें कारण
राहणार नाही.

ऐ. ले. सं. नं. ९४

मार्गशीर्ष शु॥ ५ श. १६८४

पेशव्यांचें गोपिकाबाईस पत्र

छ १ जमादिलावली १ तीर्थरूप डेच्यास आहे. बहुता प्रकारें समाधान
केलें कीं, “ दौलत सारी तुमची आहे. मजला दौलतीची आशा नाही. परंतु
कारभारीयामुळें इतका प्रकार परस्पर झाला, दौलत मोठी. दौलतीमध्ये
द्वेष फार झाला; यामुळें दौलतीस पेच भारी पडत चालिले, म्हणून इतका
अर्थ करणे आला. त्यामुळें मन माने तैसा सरंजाम सरदारांस व मोंगलास

कचूल करणें प्राप्त झाला. परंतु याउपर सभाळून देणे तो देतो निजाम-अल्लीचा निकाल प्रस्तुत स्नेहाच्या रीतीने काढून माधारा लावितों. उपरांत फौजेचा बंदोबस्त करून हिंदुस्थानात जाऊ. काहीं फौज कर्नाटकात खाना करू. निजामअल्लीच्या स्नेहामुळे देशी पेच राहणार नाही. यामुळे हिंदुस्थानचा व कर्नाटकाचा बंदोबस्त होऊन येईल. वर्षा दोन वर्षांनीं दौलतीचा बंदोबस्त झाल्यानंतर सर्व गोष्टी फिरून अनुकूल होतील. मोगलावर पेच पडला तेव्हा त्यानें साठ लक्षाची जहागीर व किल्ले जे मागितले ते सरकारात देऊन [तह करून घेतला] मसलत काबूत आली त्यास आम्हास देणे प्राप्त झालें. या गोष्टीस चिंता नाही. राजनीति अशीच आहे. तुम्हाखेरीज व तीर्थरूप मातुश्रीखेरीज मला दुसरा अर्थ किमपि नाही. ” याप्रमाणें डोळ्यात पाणी आणून बहुत ममतेनें मापण करून सतोषविलें. तीर्थरूपाचे मनात विवक्ष किमपि नाही. राजश्री आवा पुरंदरे व सखाराम चापू उभयतांचे चिंन चार दिवस (आम्हासी) ठीक नव्हतें. उपरांत राजश्री अतोबा रास्ते याचे मार्फतीनें साफ चौकशी करून बोलले की, सारी दौलत तुमची आहे. द्वेपामुळे इतका प्रकार झाला. याउपर स्वामींनी व बाईसाहेबानी कृपा करून दौलतीचे कारभाराचा भार आम्हावर घावा म्हणजे सर्व बंदोबस्त होऊन मर्जाप्रमाणें वर्तणूक होईल यात अंतर होणार नाही. अशा कित्येक गोष्टी निखालसपणें बोलले. त्यांचें बोलणें चालणें पहाता निखालसता पार चांगली आहे. दिवसें दिवस पुढें निखालसता होत जाईल. रा. न्यनकराव मामा व चावुराव या उभयतास भेटीसमयी तीर्थरूपास भेटावयासी धीर न पुरवे तेव्हा उभयतास सांगितलें की, मिहगडास मातुश्री बाईसाहेबाकडे जाणे. तेथें राहणें. ते गोष्ट त्यांनी न करता चारामतीस राजश्री चापूजी नाईक याजकडे गेले. त्यांनी आपले जिवेस करून तीर्थरूपास विदित केलें. तीर्थरूपाचे मनात त्याची अन्न घ्यावी ऐसे नाही. दौलतीत पैशाची ओढ पार आहे. उभयतांनी कारभार पुण्यात केला परंतु आपला पदरचा पैसा दौलतीस लाविला नाही. शिलकी चाकर बहुत दिवसाचे. यामुळे काहीं पैसा घ्यावा लागेल ऐसे मानस आहे. निजामअल्लीच्या भेटी होत तोंपर्यंत चारामतीस राहतील. उपरांत लष्करात आणिलील. अनूस धक्का बगैरे नाही. अस्थिरभाव आहे. आम्हाकडील लोकांचा द्वेष तीर्थरूप करीत नाहीत. सर्व भडळीचें समाधान करितात. आमचे भेटीचे समयी उभयता भेटते तर इतका प्रकार होता ना. राजश्री गोपाळराव भिरज प्राप्ती गेले, उत्तम केलें. या उपर त्याणी राजश्री गोविंद हरी व त्रिचक हरी यांनी पत्रें तीर्थरूपास पाठवावी की, ‘ राजश्री गोपाळराव

चुकले. याउपर क्षमा करावी. अभयपत्र सादर झाल्यानंतर गोपाळरावांस घेऊन सेवेशीं येतो.' हा प्रकार झाल्यास तीर्थरूप कबूल करतील. तीर्थ-रूपांचीं पत्रे गोविंद हरी व त्रिचक हरी या उभयतांस सद्गुरू मजकुरांचीं गेलींच आहेत. नानाप्रकारचें वर्तमान मनस्वी लोक सांगतात व लिहितात. तो प्रकार येथे किमपि नाहीं. वडिलीं चित्तांत दुसरा अर्थ आणूं नये. तीर्थरूपांचें चित्त बहुत कोमल आहे. समाचार वरचेवर घेतात. दिवसेंदिवस अधिकोत्तर चित्त कोमल होईल व कारभारी यांचे चित्ताची साफी होत जाईल. येणेकरून दौलतीची वृद्धी होत जाईल. वडिलीं तीर्थरूपांस समाधान पत्रे वारंवार पाठवीत जावीं. सल्लख करतें समर्थां कारभारी उभयतां व गोपाळराव यांचे विचारें केला. तेव्हां शिवर्गीनी आपण होऊन सांगितलें कीं, याउपर ओढून धरूं नये. आमचा प्रयत्न राहिला नाहीं. सल्लख करून भेटावें. ऐसे सांगितल्यावर राजश्री रास्ते यांस तीर्थरूपांकडे पाठवून भेट घेतली. खाना छ ३ जमादिलावल. सेवेशीं श्रुत होय हे विशाषना.

मोगलाची समजूत, स्वकीयांचा बंदोबस्त, चुलत्याची व कारभार्याची मनःस्थिति व पुढील उद्योगाचा आराखडा यांचा या पत्रांत एकत्र निकाल घेऊन गेल्यानें त्याविषयीं पुन्हा लिहिण्याचें कारणच उरत नाहीं. पेशव्यांच्या अपेक्षेप्रमाणें एकशिवाय चाकी सर्व प्रश्न सुटले, म्हणजे हत्ती गेला व शेंपूट राहिलें; या थराला सर्व घेऊन पोहोचलें होतें. हें शेंपूट म्हणजे पेशवेपक्षीयांची व्यवस्था हें होय. सुभ जळलें तरी पीळ जसा कायम राहतो तोच प्रकार स्वकीयांची व्यवस्था करितांना पेशव्यांच्या प्रत्ययास आला. 'प्रसंगावर नजर देऊन मजप्रमाणें आपणहि पड खावी' ही पेशव्याची काकुळत पटवर्धनादिकांना पटली नाहीं. पुनश्च 'सखारामा'ची झालेली चलती त्यांस आवडली नाहीं व हा मार्गांतून कसा नाहींसा करावा याचाच त्यांस व्यास लागून राहिला. पेशवा व गोपिकाचाई यांनीं आपल्यास तोंडघशीं पाडलें असेंहि त्यांना अधूनमधून वाटत असे. एतावता पटवर्धनाची समजूत पटली नाहीं, आणि अखेर या शिरजोरावर दंडप्रयोग करण्यापर्यंत मजल घेऊन ठेपली. पंधरा-तीन वारांत पुणें, सातारा येथील व्यवस्था लावून चुलतेपुतणे पटवर्धनांच्या व हैदराच्या बंदोबस्तास पौष वद्यपक्षां साताऱ्याहून निघून दक्षिणेस चालू लागले. गोपाळराव आपल्या जमावानिशीं भिरजेच्या आसपास असून इतर पटवर्धन मंडळी खुद्द भिरजेच्या बंदोबस्तास गुंतली होती. घोडनदीवर वाताहत होतांच पटवर्धन पुढील तजविजीस लागले. भोंवतालच्या सत्ताधाऱ्यांकडे त्यांचीं राजकारणें सुरू होती. कोल्हापूरकर, निजाम, निंवाळकर यांकडे बोलणें सुरू असून पेशवे जो कांहीं बरा-वाईट मार्ग स्वीकारतील त्यावर

त्याचे सारे उद्योग अवलघून होते. 'सखारामा'ला दूर सारून पूर्ववत् पेशवे-दरबारात आपली बडीजाव असावी ही त्याची मनीषा आता तृप्त होण्याची वेळ नव्हती. पेशव्याला आपले दौलतीचे भवितव्य दिसत असून यापुढे नसत्या अभिमानाला पेटून भलत्याच गोष्टी करण्याला तो रानी नव्हता. सखारामपताच्या गैरहजेरीत राज्यरक्षणाच्या कार्मी नूतन कार्यमार्गांनी दाखविलेली ढिलाई त्याच्या डाळ्यासमेर असून त्याची कुवत त्याच्या ध्यानात येऊन चुकली होती असे जरी होते तरी त्या मंडळीविपर्याया त्याचा आत्मीयत्वाचा जिन्हाळा यत्किंचितहि नष्ट झाला नसत्यामुळे तूर्त व्यवस्था लागेपर्यंत पड खाण्याची सूचना तो करी, पण या मंडळीना-विशेषतः पटवर्धनांना त्याचे म्हणणे पटेना. अखेर पटवर्धनी खेळ दडार्ह होउन बसले व त्या दिशेने पेशव्याच्या हालचाली सुरू झाल्या. आषा पुरंदर्याने साताऱ्याहून दौड मारून गोपाळरावास जमखिंडीजवळ गाठले व पौष शु॥ ११ स त्याला लुटून फस्त केले. गोपाळराव पन्नास पाऊणशें रावतानिशीं भोग-लाईत निघून गेला, इकडे इतर पटवर्धनमंडळींनीं भिरज झुजविण्याची जग्यत तयारी केली. पेशव्यांनीं पौष शु. १५ च्या सुमारास भिरजेस वेढा दिला. त्या वेळीं पेशव्या जवळ २५।३० फौज जमा झाली असून वेळ पडल्यास जवळच असलेल्या निजामास मदतीला बोलावण्याचे ठरले होते. प्रथम पेशव्याने आपल्या फौजेचे दोन भाग करून जाणा पुरंदर्याने कर्नाटकात जावे व झुलते पुतण्यांनीं भिरज ध्यावी असे ठरले होते. पण असे केल्याने भिरजेचे काम तडकाफडकीं न होता रेंगाळत राहील व पुढील उद्योगाला खो बसेल असे ध्यानात आल्यानंतर पहिला बेत फिरून सर्व फौज भिरजेच्या शहाला गुतली व कर्नाटकाचे काम मागे पडले. पटवर्धनांनीं भिरज झुजविण्याची फडेकोट तयारी केली असल्याने भिरजेने पेशव्याचा एक महिना घोटाला केला. गोपाळराव प्रथम निजामाकडे जो गेला तो त्याने आपणास भिरजेच्या वेळ्याच्या कार्मी मदत करावी म्हणून गेला होता, पण निजामला या वेळीं पेशव्याशीं विघाड करणे उचित न वाटल्यामुळे तो पटवर्धनास मदत करू शकला नाही. तेव्हा पटवर्धनांना भिरज पेशव्याच्या स्वाधीन केल्यावाचून दुसरा मार्गच उरला नाही. अखेर पटवर्धन व पेशवे यात तडजोड होऊन माघ वा २ स भिरजेवर पेशव्याचे निशाण फडकू लागले. इतके जरी झाले तरी पटवर्धनाशीं पेशव्याची वागणूक सहानुभूतीचीच होता. भिरजेशिवाय चाकी सर्व ठाणीं त्याजकडे राहिलीं तरी पटवर्धनाची असतुष्टता कायम राहून 'सखारामा'बरोबर पेशवाईच्याहि नाशाला ते आता लागले कितीहि विचार केला तरी यापुढील पटवर्धनी उद्योग दोषार्हच ठरतात. भिरज लढविण्याकरिता निजामची पटवर्धनांनीं मदत मागितली एथपर्यंतचा भाग तत्कालीन राजकारणात उपेक्षणीयच ठरला होता अशी त्या काळची मुळीं विचारसरणीच होती. "याचेंच (पेशव्याचें)

हित केल्यानें हेच मोक्षास नेतात आणि मोगलाचें हित केल्यास मोक्ष नाहीं
 ऐसा पदार्थ नाहीं. ईश्वराचे घरीं ब्राह्मण, हिंदु, मुसलमान, म्हार सर्व ब्रह्मी
 एकच आहेत. हें आपणास ठाऊकच आहे. परंतु जी [बाजू] धरली ती
 तडीस न्यावी” (ऐ. ले. नं १९३). पण भिरज हातची गेल्यानंतर पेशवाई-
 वरच उठण्याची गोपाळरावानें निजामला दिलेली भर मात्र कोणत्या कोटींत
 ढकलतां येईल, याचें उत्तर चाणाक्ष वाचक योग्य तेंच देतील. खुद्द गोविंद
 हरीनेच चिरंजिवास या वेळीं दिलेला इपाराच पुढें देतो, म्हणजे या बाबतींत
 स्वतंत्र टीका करण्याचें कारण उरणार नाहीं. “कारभारी यांनी जहागीर देऊन
 शत्रु चलवत केला तोच पुन्हा राज्यांत शिरल्यावर राज्याची गन काय? ज्याचे
 अन्न भक्षिले तोच आपला देव त्याची दौलत रक्षावयाचा विचार समजोन कसकसा
 केला तो प्रकार तुम्ही तर लिहीत नाहीं.” (ऐ. ले. सं. नं. १८६ फाल्गुन शुद्ध पक्ष)
 गोपाळरावाच्या आगें मागें पेशवाईला राम राम ठोकून निघालेला दुसरा एक,
 निजामचे उंबरठे झिजवणारा प्राणी त्याला आतां भेटला व एकाला दोघे
 होऊन अंगीकृत कार्य उत्साहानें पार पडेलसं वाटूं लागलें! पटवर्धनाला कार-
 भाण्याच्या नाशाकरितां निजामची उठावणी पाहिजे होती; तर प्रतिनिधीचा
 मुतालीक गमाजीपंत पेशवाईचाच घांस घेऊं पाहात होता. मराठशाहींत दीर्घकाल
 रापत राहिलेले जे कांहीं वाद आहेत, त्यांतील पेशवे-प्रतिनिधि वाद हा प्रमुख होय.
 शाहूच्या दरबारांत श्रीपतराव प्रतिनिधि व बाजीराव पेशवा, यांच्यांत जी एकदां
 तेढ पडली ती पिळ्यान् पिळ्या चालतच राहिली. या वेळचे राज्यनाशाचे जे
 अविचारी खेळ आपण आतां पाहात आहों, ते सर्व जणूं कांहीं मागील दाखला
 पाहून पुढें चालल्याचा भास होतो. प्रतिनिधीनें निजामला आपलें घर दाखविलें,
 तर पेशव्यानें जंजिऱ्याच्या सिद्धीला जवळ केले. वास्तविक हे दोघे पुरुष कर्तृत्ववान
 असून त्यांवर छाप ठेवून त्यांना राववणारा खंदा यजमान, असता तर त्यांकरवीं
 त्यानें मराठी राज्याचें अतोनात कल्याण करून घेतलें असतें; परंतु तें अवसान
 शाहूमहाराजांत नसल्यानें पेशवे-प्रतिनिधि घरांतच भांडत राहिले व त्याचा
 अनिष्ट परिणाम मराठी राज्यावर अनेकदां झालेला दिसला. या वीरांच्या लढतींत
 पेशव्याला विजयश्रीनें माळ घातली, तरी प्रतिनिधि कांहीं अजिबात खलास होऊं
 शकला नाहीं, कीं दूर फेकला गेला नाहीं. हे दोघेहि एकाच क्षेत्रांत अशा
 असंतुष्ट स्थितींत राहिल्यामुळें परिस्थित्यनुसार उभय पक्षांत परस्परांच्या नाशाचें
 उद्योग चालूच असत. शाहूमहाराजांच्या मृत्यूनंतरच्या महत्त्वाच्या उलाढालींत,
 बाजीरावाचें प्रतिनिधि संपविण्याचें अर्धवट राहिलेले कार्य, नानासाहेबानें बहुतेक
 उरकून टाकिलें व प्रतिनिधि केवळ कुंकवाचे धनी होऊन, त्यांचा मराठी राज्य-
 कारभारांतील हात जवळ जवळ नाहींसा झाला; आणि परवां साताऱ्यास चुलत्या-
 पुतण्यांच्या संमतीनें पेशव्यांच्या खास कारभारांतील व नामधारी राजमंडळांतील

त्याचे सारे उद्योग अवलंबून होते. 'सत्कारामा'ला दूर सारून पूर्ववत् पेशवे-दरबारात आपली चडीजाव असावी ही त्याची मनीषा आता तूत होण्याची वेळ नव्हती पेशव्याला आपले दौलतीचे भवितव्य दिसत असून यापुढे नसत्या अभिमानाला पेटून मलत्याच गोष्टी करण्याला तो राजी नव्हता. सत्कारामपताच्या गैरहजेरीत राज्यरक्षणच्या कामी नूतन कार्यमार्गींनी दाखविलेली दिलाई त्याच्या डाळ्यासमोर असून त्याची कुवत त्याच्या ध्यानात येऊन चुकली होती. असे जरी होते तरी त्या मंडळीविपर्याचा त्याचा आत्मीयत्वाचा जिह्वाळा यत्किंचितहि नष्ट झाला नसल्यामुळे तूत व्यवस्था लागेपर्यंत पड खाण्याची सूचना तो करी, पण या मंडळीना-विशेषतः पटवर्धनांना त्याचे म्हणणे पटेना. अखेर पटवर्धनी खेळ दडार्ह होऊन बसले व त्या दिशेने पेशव्याच्या हालचाली सुरू झाल्या. आचा पुरंदर्याने साताऱ्याहून दौड मारून गोपाळरावास जमखिडीजवळ गाठले व पौष शु॥ ११ स त्याला छुटून फस्त केले. गोपाळराव पन्नास पाऊणशे रावतानिशी मोग-लाईत निघून गेला इकडे इतर पटवर्धनमंडळींनी मिरज भुजविण्याची जयंत तयारी केली पेशव्यानी पौष शु. १५ च्या सुमारास मिरजेस वेढा दिला. त्या वेळी पेशव्या जवळ २५।३० फौज जमा झाली असून वेळ पडल्यास जवळच असलेल्या निजामास मदतीला बोलावण्याचे ठरले होते. प्रथम पेशव्याने आपल्या फौजेचे दोन भाग करून आचा पुरंदर्याने कर्नाटकात जावे व जुलते पुतण्यानी मिरज घ्यावी असे ठरले होते. पण असे केल्याने मिरजेचे काम तडकाफडकी न होता रेंगाळत राहील व पुढील उद्योगाला खो बसेल असे ध्यानात आल्यानंतर पहिला बेत फिरून सर्व फौज मिरजेच्या शहाला गुतली व कर्नाटकचे काम मागे पडले. पटवर्धनांनी मिरज भुजविण्याची फडेकोट तयारी केली असल्याने मिरजेने पेशव्याचा एक महिना घोटाला केला गोपाळराव प्रथम निजामाकडे जो गेला तो त्याने आपणास मिरजे च्या वेढ्याच्या कामी मदत करावी म्हणून गेला होता, पण निजामला या वेळी पेशव्याशी बिघाड करणे उचित न वाटल्यामुळे तो पटवर्धनास मदत करू शकला नाही. तेव्हा पटवर्धनांना मिरज पेशव्याच्या स्वाधीन केल्यावाचून दुसरा मार्गच उरला नाही अखेर पटवर्धन व पेशवे यात तडजोड होऊन माघ वा २ स मिरजेवर पेशव्याचे निशाण फडकू लागले. इतके जरी झाले तरी पटवर्धनांनी पेशव्याची वागणूक सहानुभूतीचीच होती. मिरजेशिवाय चाकी सर्व ठाणी त्याजकडे राहिली तरी पटवर्धनाची असतुष्टता कायम राहून 'सत्कारामा'बरोबर पेशवाईच्याहि नाशाला ते आता लागले. कितीहि विचार केला तरी यापुढील पटवर्धनी उद्योग दोषार्हच ठरतात. मिरज लढविण्याकरिता निजामची पटवर्धनांनी मदत मागितली एथर्यतचा भाग तत्कालीन राजकारणात उपेक्षणीयच ठरला होता अशी त्या काळची मुळी विचारसरणीच होती. "याचेंच (पेशव्याचें)

हित केल्यानें हेच मोक्षास नेतात आणि मोगलाचें हित केल्यास मोक्ष नाहीं ऐसा पदार्थ नाहीं. ईश्वराचे घरीं ब्राह्मण, हिंदु, मुसलमान, म्हार सर्व ब्रह्मी एकच आहेत. हें आपणास ठाऊकच आहे. परंतु जी [बाजू] धरली ती तडीस न्यावी” (ऐ. ले. नं १९३). पण भिरज हातची गेल्यानंतर पेशवाई-वरच उठण्याची गोपाळरावांनं निजामला दिलेली भर मात्र कोणत्या कोटींत ढकलतां येईल, याचें उत्तर चाणाक्ष वाचक योग्य तेंच देतील. खुद्द गोविंद हरीनेंच चिरंजिवास या वेळीं दिलेला इपाराच पुढें देतो, म्हणजे या बाबतींत स्वतंत्र टीका करण्याचें कारण उरणार नाहीं. “कारभारी यानी जहागीर देऊन शत्रु बलवंत केला तोच पुन्हा राज्यांत शिरल्यावर राज्याची गन काय ? ज्याचे अन्न भक्षिले तोच आपला देव त्याची दौलत रक्षावयाचा विचार समजोन कसकसा केला तो प्रकार तुम्ही तर लिहीत नाही.” (ऐ. ले. सं. नं. १८६ फाल्गुन शुद्ध पक्ष) गोपाळरावाच्या आगें मागें पेशवाईला राम राम ठोकून निघालेला दुसरा एक, निजामचे उंबरठे झिजवणारा प्राणी त्याला आतां भेटला व एकाला दोघे होऊन अंगीकृत कार्य उत्साहानें पार पडेलसें वाटूं लागलें ! पटवर्धनाला कार-भाच्याच्या नाशाकरितां निजामची उठावणी पाहिजे होती; तर प्रतिनिधीचा मुतालीक गमाजीपंत पेशवाईचाच धांस घेऊं पाहात होता. मराठशाहींत दीर्घकाल रापत राहिलेले जे कांहीं वाद आहेत, त्यांतील पेशवे-प्रतिनिधि वाद हा प्रमुख होय. शाहूच्या दरबारांत श्रीपतराव प्रतिनिधि व बाजीराव पेशवा, यांच्यांत जी एकदां तेढ पडली ती पिढ्यान् पिढ्या चालतच राहिली. या वेळचे राज्यनाशाचे जे अविचारी खेळ आपण आतां पाहात आहों, ते सर्व जणूं कांहीं मागील दाखला पाहून पुढें चालल्याचा भास होतो. प्रतिनिधीनं निजामला आपलें घर दाखविलें, तर पेशव्यानें जंजिऱ्याच्या सिद्धीला जवळ केले. वास्तविक हे दोघे पुरुष कर्तृत्ववान असून त्यांवर छाप ठेवून त्यांना राववणारा खंदा यजमान, असता तर त्यांकरवीं त्यानें मराठी राज्याचें अतोनात कल्याण करून घेतलें असतें; परंतु तें अवसान शाहूमहाराजांत नसल्यानें पेशवे-प्रतिनिधि घरांतच मांडत राहिले व त्याचा अनिष्ट परिणाम मराठी राज्यावर अनेकदां झालेला दिसला. या वीरांच्या लढतींत पेशव्याला विजयश्रीनें माळ घातली, तरी प्रतिनिधि कांहीं अजिबात खलास होऊं शकला नाहीं, कीं दूर फेकला गेला नाहीं. हे दोघेहि एकाच क्षेत्रांत अशा असंतुष्ट स्थितींत राहिल्यामुळे परिस्थित्यनुसार उभय पक्षांत परस्परांच्या नाशाचें उद्योग चालूच असत. शाहूमहाराजांच्या मृत्यूनंतरच्या महत्त्वाच्या उलाढालींत, बाजीरावाचें प्रतिनिधि संपविण्याचें अर्धवट राहिलेलें कार्य, नानासाहेबांनं बहुतेक उरकून टाकिलें व प्रतिनिधि केवळ कुंकवाचे धनी होऊन, त्यांचा मराठी राज्य-कारभारांतील हात जवळ जवळ नाहींसा झाला; आणि परवां साताऱ्यास जुलत्या-पुतण्यांच्या संमतीनें पेशव्यांच्या खास कारभारांतील व नामधारी राजमंडळांतील

दरफदारांच्या ज्या अनेक महत्त्वाच्या घातनेलीं शाल्या, त्यांत तर जुन्या प्रतिनिधि घराण्याचा सन्मूल नाश शाला; आणि प्रतिनिधि व त्यांचे आश्रित देशोषडीत लागले. बाबूराव व मोरोषा फडणीस, गोनाळराव पटवर्धन यांच्याप्रमाणे प्रतिनिधि व त्यांचा मुनातिक गमाजी यमाजी, निजामकडे आक्षेपात गेले व त्यांच्यांत पुढील राजकारणे घाटूं लागलीं. प्रतिनिधींचा निजामच्या दरबारांत या वेळीं खात आभयस्थान होतें. निजामअर्जाचा दिवाण राजापहादूर विठ्ठल हुंदर हा प्रतिनिधीचा जातभाई असून तो गमाजीबाबाचा आग्रहि होता; त्यामुळे प्रतिनिधीचा शालेला उच्छेद राजापहादूरलाहि जाणवला व तो आतघर्षानुसार त्यांचा पाठीराखा बनला. उत्तम फेटण्यास उत्तुक झालेला धर्मना गोनाळराव, गमाजींत व जात्याभिमानांनी राजापहादूर हें विद्रुह एकत्र होऊन घायक सारीक प्रभ बाबूला सारून एकदम पेशवाईच्या जप्तीचीच भाग घेऊं लागले. विठ्ठल हुंदरने निजाम-अर्जाला पेशव्याविरुद्ध उठण्याची सहा दिली; व पडुतां दिवसांचे खून सन्मूल उगडून काढण्याची ही खात सुवर्णसंधि असल्याची त्याची पद्यविली. तसेंच गमाजीनें मोठ्या शिवाभिते जानोजी भोतल्याचें मन बळकून त्यात फोडून निजामाकडे आणिलें. आतां मात्र सारकें अत्तेला निजाम निःशंक होऊन कारमाच्याच्या सत्त्वाप्रमाणें पेशव्याशीं पिडाड करण्यास तयार शाला. या वेळीं मोस्तये व निजाम यांत 'साठ-चाळीशीचा' जो तह शाला तो अन्ना- 'यामुढें जी जी निवृत्त होईल, मग तो मुद्दाम असो वा तूट असो, रानाची बांदणी उभयतां ६० त ४० या प्रमाणांत व्हावी.' नवीन काढलेल्या कर्जांनहि हेंच प्रमाण राहावयाचे होतें. नागपूरकर मोस्तये छत्रपतींचे भाजपंद असून शाहूच्या पश्चात् जानोजीच सातारच्या गारीवर येतार होता; पण सत्कारमाईचा विरोध व रानराजानें प्रकट होणें. यामुळे तो तर्ज घुड दाखवला; तरी नागपूरकरांची सातारच्या गादांची जाशा कधींच सन्मूल नाहींसी शाली नाहीं. अडूनअडून त्याला उकडी फुजनच अते. आणि हीच त्याची इच्छा आतां गमाजीनें फुंकर घालून प्रवृत्ति केली व जानोजीला आरल्या कडान सानीत करून घेतलें. आणि निजामच्या मदतीनें मराठी राज्यानें सर्वच रूप पळवूं नहावे आणि अनायासेच सातारचे राजे व्हाल, अतें गमाजीनें जानोजीच्या डोळ्यांत पळे भरवून दिलें होतें. एवंच, निजामचा पेशव्याशीं पिडाड करण्याचा देव कायम शाला, व निरवेच्या वेज्यांनून पेशव्याची फौज मोठ्ठली होणे न होते तोंच त्यामुळे सांदणें घेऊन मुक्ति घेतलेला निजामचा अरुणधत पुनश्च नाचूं लागला.

राक्षसशुवनची मोहीम

(शके १६८४ फाल्गुन ते श. १६८५ भाद्रपद)

यानंतर पेशवे व निजाम यांमध्ये जो एकतराखा तहा नहिने 'अडून'

संग्राम झाला तो इतिहासांत 'राक्षसभुवनची मोहीम' या नांवाने ओळखला जातो. पेशवाईच्या इतिहासांत पेशवे-निजामचे अनेक सामने झाले; पण या सामन्यासारखा मराठ्यांच्या अंगच्या कित्येक बहुमोल कमविलेल्या गुणांचे एकत्र प्रदर्शन करणारा सामना क्वचितच झाला असेल. पेशव्यांचे सैन्य मिरजेच्या वेढ्यांतून मोकळे होतांच पुढील योजना आखल्या जाऊन त्या लगोलग अमलांतहि आल्या. निजामला खूष करून वाटेस लाविले आहे आणि मध्यस्थ मुरादखानासारखा वजनदार गृहस्थ, तेव्हां गोपाळराव अगर गमाजी यांनी कितीहि चिथविले तरी निजाम इतक्या लवकर विघाड करील हें पेशव्याला मुळीच शक्य वाटेना; म्हणून त्याने दिवाण आवा पुरंदरे याने कर्नाटकांत जाऊन हैदराला जरब पोहोचवावी व नारो शंकराने उत्तरेस जाऊन हिंदुस्थानचा बंदोबस्त करावा असे ठरवून लगेच तो बेत अमलांतहि आणिला. पुरंदरे न नारोशंकर मार्ग चालू लागले; परंतु साधक-बाधक गोष्टी विचारांत घेऊन पेशव्याने केलेला अंदाज खोटा ठरून निजामने विघाड केल्याची नक्की बातमी आली व आतां हें संकट कसे निरसावे याची विवेचना सुरू झाली. दोनमहिन्यांपूर्वी निजामने आपल्या सामर्थ्याची दाखविलेली चुणूक ताजीच होती आणि आतां तर तो त्याहून कितीतरी पर्तींनी वाढला होता. पूर्वीचे माधवरावपक्षीचे बाबूजी नाईक व च्यंबकराव मामा यांशिवाय बाकीचे सारे लोक आतां निजामला जाऊन मिळाले होते आणि तशांतच जानोजी भोसल्याची भर पडली; तेव्हां निजामच्या फौजेचा आंकडा बेसुमार वाढला व हें दुसरे पानपतच उद्धवले कीं काय असा भास झाला. या दोन महिन्यांत पेशव्याची पहिली उठवण यद्यपि मोडली असली तरी तो निजामशी तोंड देण्याइतपत सावरला होता असे म्हणतां येत नाही. 'त्याणीं व आपूण एक होऊन हैदरला बरा नतिजा द्यावा व त्याकडे येणे असलेले पाऊण करोड रुपये उगवावे' याकरितां तो म्हणेल त्या अटीवर पेशव्याने निजामशी तह केला होता; म्हणजे एकट्या हैदराची खोड मोडण्याची ताकद पेशवाईत राहिली नव्हती. तेव्हां खुद्द निजामच नव्या जोमाने दंड थोपटून उभा राहिल्यावर पेशवाईतील जबाबदार व्यक्तींच्या डोळ्यांसमोर क्षणभर काजवे चमकल्यास आश्चर्य कसले ? सखारामबापूची तर ही परीक्षेचीच वेळ येऊन ठेपली. शहाणा यजमान, डोईजड नौकर अवघड कार्यावर घालून जसा काडी न मोडतां डोळा शाबूत ठेवून संपवितो तोच प्रसंग हल्लीं बापूवर आला. राघोबा, माधवराव व गोपिकाबाई हे भिन्न प्रकृतीचे तीन यजमान मारे आळ आळवून, लगामीं लावून घेऊन, आपल्या मृत यजमानांनीं अंतकाळीं 'राज्य राखण्या'ची केलेल्या आज्ञाप्रतिपालनाची जबाबदारी अंशतः पार पाडू असें कोठें वाटू लागलें होतें तोंच हा वज्राघात झालेला पाहून हा शहाणाहि खास भांबावला असला पाहिजे. पण शहाण्याचा शहाणपणा व मर्दाचे शौर्य हें महत्-

संकटफाळीं खरेंखुरे कसोटीस लागत असतें याचा अनुभव सखारामपंताच्याहि बाबतींत आतां आला व क्षणार्धांत त्याच्या वृत्तीनें पाळट खाल्ली. या दोन महिन्यांच्या अखंड सहवासानें तल्लख बुद्धीचा तरुण पेशवा आपल्या कारभार्यांची वास्तविक योग्यता जाणण्यास समर्थ झाला होता. हल्लींचा त्याचा हा कारभार्यांच्या ठिकाणचा 'भाव' 'भिणेभाव' असो अगर 'भक्तिभाव' असो पण तो भाव होता खास. एवंच, वृद्ध-तरुणांनीं एकविचारें काम करण्याची कपिला-पट्टीची पर्वणी आतां आली व पेशवाईच्या सुदैवाने ती थेटपर्यंत कायम राहिली. पेशव्यानें पुरंदरे यास परत बोलाविलें व राजेशहादरास असेल त्या जागींच थांय-ण्यास सांगितलें आणि मिरजेच्या तळावर आपलें सर्व सामर्थ्य एकवटलें. पेशवे-निजामचा विघाड होतांच दोघांनीं आपापल्या पौजा एकगटाने चालू कराव्या व जेथें गांठ पडेल तेथें स्वसामर्थ्यानुसार अकलहुशारीनें काम करावें हा बरेच दिवसांचा सांप्रदाय होता व या पद्धतीनें पेशव्याला बरेच वेळां यशहि आलें होतें. पण ही लढण्याची पद्धत आमची मराठ्यांची नसून ती आम्हीं नुफतीच दुसऱ्या-कडून उसमी घेतली होती व अनुभवार्ती ती बरी वाटली म्हणून तिलाच आम्हीं आपलीशी करून टाकली; परंतु या दिल्या शिंदेरीनें 'पानपता'वर दगा दिल्या-पासून ही नवी पद्धत अनुभविक वृद्ध सेनानींच्या रोपास पान झाली व ते तिच्या विरुद्ध वेळींअवेळीं बोललेहि पण असतील. मल्हारराव होळकर व सखारामबापू हे वृद्ध सेनानी थोरल्या बाजीरावाच्या तालमीत तयार झाले असून, ते बाजीरावाच्या अनेक सग्नमांत सामीलहि होते. बाजीरावानें विजेसाराखें चमकून उत्तरेच्या रथी-महारथींना मराठी भाष्याचें तीक्ष्ण पाणी अनेकदा पाजून त्यांना कसे जेरीस आणिलें हे यांनीं प्रत्यक्ष पाहिलें होतें. आपल्या पौजेच्या अनेक टोळ्या करून त्यांकरवीं शत्रु हलका करावयाचा व मुख्य उध्वस्त करून तो सर्व बाजूंनीं हलका झाल्यावर, 'आतां हे सावज आपण खास गट्ट करूंच करू अशी खात्री होताच त्यावर एकदम झडप घालावयाची व इष्ट सिद्धि उरवावयाची ही बाजीरावाची लढण्याची तऱ्हा म्हणजेच मराठ्यांचा 'गनिमी कावा' व याचा विसर तरुण मराठे सेनापतींना पडल्यामुळें वृद्ध-तरुण सेनानींचें पेशवाईत आतांशा बनत नसे. खुद्द पानपतच्या मोहिमेच्या आधीं होळकर व भाऊसाहेब यात याच लढण्याच्या पद्धतीच्या मुद्द्यावर मतभेद झाला होता; पण तेथें भाऊसाहेबापुढें मल्हाररावाला हार खावी लागली व मराठ्यांच्या लाढक्या गनिमी काव्याचा या मोहिमेंत कोठेंच फारसा उपयोग झाला नाहीं. बाजीरावाला गनिमी काव्याचें शिक्षण वडिलार्जित असून तें त्याच्या अंगीं पक्कें भिनलें होतें. त्याचा बाप बाळाजी विश्वनाथ हा तर गनिमी काव्याचा प्रभाव साक्षात् पाहिलेला सेनापति होता. सभाजीमहाराजांच्या नंतरचें मराठी राज्यावरचें महत्संकट मराठ्यांनीं कोणत्या लढण्याच्या विशिष्ट

पद्धतीने वारापाणी करून सोडिले हें थोरले नाना चांगलेंच जाणत होते. सतत तीस वर्षे ठराविक कार्यक्रम डोळ्यांपुढें ठेवून वाटेल त्या परिस्थितीत नुकसानीची पर्वा न करितां, इराण-तुराणवर जय मिळवून सर्व हिंदुस्थानांत अजिंक्य ठरलेला औरंगजेब एकट्या मूठभर मराठ्यांनीं जर्जर केलेला, बाळाजी विश्वनाथानें पाहिलेला होता—नव्हे त्यांत त्यांचें अंगहि होतें. तशांत बाळाजी हा रामचंद्रपंत अमात्याचा शिष्य व अमात्य म्हणजे शिवरायाच्या राज्यपद्धतीचा व त्यांच्या आवडत्या 'गनिमी काव्या'चा मूर्तिमंत पुतळा. एवंच, मराठ्यांच्या गनिमी काव्याचें शिक्षण सांप्रदायिक पद्धतीनें घेतलेले मुख्य सेनानी आतां पेशव्याजवळ होते व त्याची त्यांवर छापही होती. त्यामुळें सखारामपंतानें निजामशीं आतां कसें लढावयाचें हें एकदम ठरवून टाकिलें व त्याप्रमाणें कामाला सुरुवातहि केली. सखारामबापूचें पुढील पत्र विद्यमान संकटाचें स्वरूप व त्यानें त्यावर योजिलेली उपाय-योजना स्पष्ट करित आहे तें पत्र असें:—

ऐ. ले. सं. नं. १७५

फाल्गुन शु० ४ श. १६८४

सखारामबापूचें गोपिकाबाईस

१ येथील वर्तमान छ ३ साबान सुा मिरज यथास्थित असे विशेष इकडील वर्तमान श्रीमंत वरचेवर लिहितात. विदित होत असेल. सांप्रतचे हि वर्तमान—भोसल्याचे [आम्ही] काही वाईट न करिता गोपाळराव व गमाजीबावा याणी उत्पाद करून नेले व तेहि गेले! असो, चिंता काय आहे! आपले पुण्य आहे तरी सर्व उत्तमच होईल. सारांश बाकी मोगलाने बिघडले तेव्हां मुद्दे नानाप्रकारचे घालितो. “भिवरेपासून मुलूख द्यावा, किले द्यावे, भोसल्यास मुलूख द्यावा, कारभार करणे तो आमच्या विद्यमाने करावा” असे म्हणतो! तेव्हां सर्वस्व घेतो असे यांत आहे. यास्तव सर्वांचे विचारे हेच की आपली गनिमीची रीत आहे ते करावी. जो पावेतो होईल तो करावे. नच होईल तर शेवटी किले-कोट आहेतच! जसे वनेल तसे करावे. पुढें ईश्वरानें नेमिले असेल तसे होऊ. परंतु पन्नास हजार फौज असता उगीच त्याचे हवाली [दौलत] करावी हे न करावे. असे केल्याने कांहींच रहात नाहीं. इतके [मोगलाने] करावयास कारण यंदा मराठी फौज त्याजकडे फार आहे. केवळ जवळ राहून झुजू म्हटल्यास रातबिरात दगा करितील. यास्तव हा प्रकार योजिला आहे. सांप्रत खडे होऊन मल्हारबाकडे जावे. त्यास मेळवून घेऊन मग जे करणे ते करावे. मलारबास आणावयास राजश्री विठ्ठल शिवदेव गेले. औरंगाबादेचे सुमारे त्यास घेऊन येतील पुढे होईल ते लिहून पाठवूं. आपण सावध असावे.

मल्हारराव होळकर या वेळीं चांदवडास होता व त्याला सामील करून घेतल्यावांचून पुढील व्यवस्था लागणारी नव्हती. आतां चांपूनें चालविलेला गनिमी काव्याचा प्रयोग धाटसाचा अमून त्यापासून प्रथम आपलेंच नुकसान होणार होतें. तेव्हां त्या नुकसानीच्या वेळेस यजमान घाबरतील तेव्हां त्यांना धीर देणारा वजनदार पुरुष सतत जवळ असल्यावांचून योजिलेला व्यूह शेवटास जाणें शक्य नव्हतें. यद्यपि चांपूवर हल्लीं पेशवा व राधोबा यांचा भरवसा होता तरी त्यापेक्षां त्यावर मल्हाररावाची छाप कांणभर जास्तच होती. तथात होळकर फौजबंद अमून त्यावर मोगलाचा शक बसणें हजार हिश्यांनीं शक्य नव्हतें; तरी न जाणो मोसल्यानें दगा दिला तत्ता त्यांजकडून कशावरून बसणार नाहीं! तेव्हां बुद्धीला वैर नको अशा सावधतेनें पेशवा होळकराला सामील करून घेण्यास उत्सुक झाला असण्याचा चरच संभवहि आहे. कारण बिचाट होतांच होळकराकडे निजामकडील राजकारणें टोकावूं लागलीं होती. सिद्दगेडच्या मोहिमेपासून निजामच्या तोफखान्याची भीति पेशव्यांना वाटूं लागली व यानंतर त्यांनीं आपला तोफखाना सजविण्याची जारी चालविली. फ्रेंच सेनापति बुशी याच्या हाताखालीं तयार झालेला इम्राहिमखान गारदी, जो निजामकडे नोकर होता, त्यास आपल्या पदरीं ठेवून पेशव्यांनिं निजामच्या तोफखान्याला तोफखान्यानेंच जाघास जाय देऊन उदगीरवर गप्प बसविलें होतें; पण दुर्दैवानें पानपतावर पेशव्यांचा प्रभावी तोफखाना खलाम झाला व निजामचें हें अंग उत्तरोत्तर भरभराटीस येत चाललें. चालू सामन्यांत निजाम पंच्याहत्तर हजार फौज, तीन हजार गाडदी व जप्यत तोफखाना पुढें करून लढणार होता; त्याला पेशव्यांची केवळ पन्नास हजार फौज किनीशी पुरी पडणार? पेशव्यांप्रमाणें निजामकडे पुढील लढाईची योजना आंखली गेली होती. 'आपण नीट चालोन त्यांजवर जात असतां भग आन्हास टाकोन डावे उजवे फांही जात नाहींत, जे होणें ते सन्मुख होईल. वर्षास आपले सामान योडें असतें, तेव्हां कोयता पयजम करितात! आतां तो आपला जनाव भारी. त्याच्यानें काय होणें! आतां 'बिचाड' असं सर्वतो मुखें झांढ असतां आतां मागे पुढें न घेतां मजलदर मजल जेथें अमतील तेथें गाठ घालून शहानिशा करावी हा ठराव [निजामाकडे] झाला' (ऐ. डे. स. नं. १८७) पेशव्यांशीं गांठ पडल्यास आरली स्यास पत्ते होणार याची निजामला बालंवाल खानी होती. अशा स्थितीत उक्त तिनक्या उघिच त्याच्या हातची प्रभावी मारक शस्त्रें गळून पडल्यानंतरच निजामशीं सामना देणें जरूर होतें. हल्लीं पेशवे ज्या ठिकाणीं उमे होतें तेथेपासून अवघ्या तीन चार मजलींवर निजाम लबाबच्यानिशीं सज असल्यानें यांची त्यांची दृष्टाष्ट होण्यास फारसा अवधि नव्हता. तेव्हां लढाईस लवकरच तोंड लागेल व तेंहि आरल्याच मुल्ग्यांत लागेल, करितां लढाईचा

काळ लांबविणं व उभय फौजांच्या हालचाली शत्रूच्या मुलखांत पाटणें हें करण्या-
वांचून पेशव्यास गत्यंतरच नव्हतें. निजामच्या चादशाही सुस्तीच्या कारभाराशीं
मराठ्यांचा दीर्घकाल परिचय असल्यानें हे राजश्री जाग्यावरून किती जलद
हलतील याची त्यांना खात्री होती. तेव्हां पेशव्यांनीं आपल्या हालचालीच्या
पुढील धोरणाची परिस्फुटता होऊं न देतां एकदम उत्तरेचा रस्ता सुधारला व
बाजीरावी विद्युद्देग अमलांत आणिला. शत्रूवर चालून जावयाचें टाकून हे असे
पळत कां सुटले याचा अर्थच मुळां लोकांच्या लक्षांत येईना. पेशव्याचें हें असलें
विचित्र वर्तन पाहून निजाम जरा गांधळला व त्याचा छापील आरासडा ठिक-
ठिकाणीं दुरुस्त होऊं लागला. मराठे उत्तरेस चाललेले पाहतांच निजामलाहि
त्यांच्या रोखानें जाणें भाग पडलें; म्हणजे पुढील हालचाली निजामच्या धोरणानें
न चालतां पेशव्याच्या धोरणानें सुरू झाल्या. गनिमी काव्याचा हा पहिला
जय होय.

युद्धक्षेत्र मोगलाईत

मल्हाररावाला आणण्यास विठ्ठल शिवदेवला पुढें पाठवून पेशव्यानें अवघ्या
चौदा मजलींत औरंगाबाद गांठलें व निजामच्या केवळ गडुयासच हात घातला.
शत्रु पाठीवर असतां आपला मुलूख मोकळा टाकून पळत सुटणें या युद्धदृढतीचा
विद्यमान पिढीला गंधर्हि नसल्यानें कारभाऱ्यांनीं यजमान बुडविण्याची सूड
उगविण्याच्या बुद्धीनें चालविलेली ही घातकी मसलत आहे असा सर्वत्र समज होऊन
सखारामपंतांच्या शत्रूंना आपली टकळी चालविण्यास अनायासें संधि मिळाली व
तिचा त्यांनीं यथामति उपयोगहि करून घेतला. पण तरुण पेशव्यानें हा गनिमी-
कावा इतका उत्तम समजावून घेतला होता कीं, त्याच्या मनावर या कोल्हेकुईचा
विलकुल परिणाम झाला नाहीं व त्याचा कारभाऱ्यांवरील विश्वास अढळ राहिला.
घोडनदीच्या प्रसंगानंतर माधवराव राजकारणी व्यवहारांत मातोश्रीच्या सल्ल्यावर
विशेष भिस्त ठेविनासा झाला होता. आतां गोपिकाबाईंच्या वडीलपणाला उचित
जो शाब्दिक आदरमान, त्यापेक्षां राजकीय व्यवहारांचावर्तीत तिचा हात नव्हता
म्हटलें तरी चालेल व ही स्थिति तीहि कांहीं अंशीं जाणत असे. त्यामुळें खरोखर
'सखाराम दौलत क्षयाला नेऊं पाहतो' असे पटवर्धनी विचार तिला अंधून-
मधून पडत तरी त्याचा राजकीय वातावरणावर विशेष परिणाम झाला नाहीं.
पेशवे पुण्याच्या पुढें सरकल्यावर आतां हे काय करणार याची निजामला अंधुक
कल्पना आली व त्यानें मोकळा असलेला पेशव्याचा प्रदेश व पुणें राजधानीला धका
न लावितां पेशव्याचे मागोमाग धांवण्याचें ठराविलें. पेशव्याच्या पदरच्या मराठी
सैनिकांनीं आपल्या बायकामुलांची सुरक्षित स्थळीं खानगी चालविली होती; कारण
यापुढला प्रकार काय होणार याचें अनुभविक लोकांनीं आगाऊच भविष्य वर्तवून

ठेविलें होतें, पण अशी सावधानता निजामहद्दींतील रयतेला करण्याचें सुचलें नाहीं व धोणीं सुचविलेंहि पण नाहीं. कारण ते पेशव्याच्या सनिध इतके दिवस होते तरी त्यावर गनिमी काव्याचा प्रयोग एक दोन पिढ्या झाला नव्हता. अर्थात् पुढील जाळपोळीची व लुटालुटीची योग्य कल्पना पेशवाईला जशी होती तशी मोगलाईला नव्हती व म्हणूनच पेशव्याच्या गनिमी काव्याच्या प्रभावाचें निजामला वास्तविक ज्ञान होण्यास उशीर लागला. पेशव्याला मोगलाईत नुसता धुडगूसच घालावयाचा होता. ठाणींठुणीं घेऊन प्रदेश जप्त करणें हें मुळीं त्याचें या काळचें ध्येयच नव्हतें. आपलें पोट मोगलाई मुळुखात भरावें व मोगलानेंहि स्वतःचे प्रदेशात कालक्रमणा करावी एवढाच त्याचा उद्देश होता. त्यामुळें पेशव्याची फौज शहराला-औरंगाबादेला पोहोचल्यावर चालत्या मुकामात जेवढा हात मारता येईल तेवढाच मारून त्यानीं पुढला रस्ता सुधारला. फाल्गुन व. ७ रोजीं शहरावर हल्ला करून बाहेरचे पुरे जाळले व दोन लक्ष रुपये खंड घेऊन ते सुरक्षित राखले. यानंतर वऱ्हाडात शिरून भोसल्यास घाबरा करण्याच्या उद्देशानें पेशव्याची फौज पुढें चालली तों एक अनिष्ट प्रकार आढळला, त्याची व्यवस्था करणें भाग पडलें. मोगलकडील रामचंद्र जाधवराव हल्लीं पेशव्याच्या पदरीं असून तो या मोहिमेंत सामील होता. त्याचें निजामशीं सूत केव्हा जमलें हें काहीं कोणाच्या लक्षात आलें नाहीं. अखेर या पितुन्याचीं एक एक कृत्यें उजेडात येऊ लागलीं तेव्हा त्याकडे दुर्लक्ष करणें अपरिहार्य झालें. शेवटीं फाल्गुन वा ५ च्या सुमारास आचा पुरंदरे व बाबूजी नाईक यांनीं जाधवास कैद करून त्याचा गोट लुटून फस्त केला व त्याची खानगी दौलताबादेस केली. त्याच्या दिमतीस असलेला नरसिंगराव धायगुडे औरंगाबादेस पळून जाऊन मोगलास सामील झाला. याच सुमारास रामचंद्रबावाचा मुलगा सदाशिव रामचंद्र हाहि निजामाकडे गेला. तो काय कारणानें गेला याचा नीटसा बोध होत नाहीं. काव्याने काटा काढून जसें दोन्हीहि पेंकून थावयाचे असतात तीच दृष्टि पितुन्याच्या बाबतींत सर्व काळ लागू करावयाची असते. राजकारणी पुरुष पितुन्याच्या बाबतींत नेहमींच सावधानतेने वागत असतात ते उगीच नाहीं. मतलबापुरती ते त्याची वाटेल ती खुशामत करतील, पण त्याकडे नेहमींच साशक्तेनेच पाहतील. राजकारण म्हटलें कीं, तेथे असले प्रसंग नेहमींच येतात. अगदीं आरभीं होळकराकडे दूत खाना झाला असून त्याची अद्यापहि सामील होण्याची लहर लागली नाहीं, तेव्हा खुद्द पेशवा व सखारामबापू लफ्करची खानगी वऱ्हाडात करून मल्हारबास आणावयास गेले उभयतानीं त्याची समजूत घालून त्यास बरोबर घेतलें व मलकापुराजवळ लफ्कर गाठलें. चैत्र शुद्ध ७ स पेशव्याचा मुकाम मलकापुरास होता.

निजामच्या हालचाली.

फाल्गुन शु॥ ८ च्या सुमारास निजाम सिनेच्या संगमाजवळ असून तेथून पुढें पेशव्याच्या मुलखांत कसें घुसावयाचें याचा बेत तो करूं लागला. भीमेच्या पाण्यानें जावें किंवा माणेच्या कांठानें यावें असे दोन मार्ग त्यास दिसूं लागले. इकडील मंडळींनीं सुचवावें व त्यानें तसें आचरण करावें असा या वेळचा थाट होता. गमाजीनें निजामला प्रतिज्ञापूर्वक आश्वासन दिलें होतें कीं, 'एका प्रहरांत तुम्हांस सातारचा किल्ला व राजा हस्तगत करून देतो. याखेरीज वीस लाख रुपये मिळवून देतो. याउपर राजगृहीचीं पदे आपले चित्तास येतील त्यास वांटून द्यावीत.' तेव्हां मोगलानें भिमेच्या पाण्यानें पुणें-सातारा गांठण्याचें ठरविलें. जानोजी भोसल्यानें वीस हजार फौजेनिशीं आघाडीस चालावें. त्यामार्गे तितक्याच फौजेनें 'चोहों कोसांचे अंतरानें विनायकदासानें चालावें व त्यामार्गे बाकीच्या लवाजम्यानिशीं खासा निजाम असावा, अशा थाटानें ही स्वारी चालली होती. फाल्गुन शु॥ १५ स त्यांचा मुक्काम पंढरपुरानजीक आला व तेथें त्यांनीं आपल्या फौजेच्या दोन तुकड्या केल्या. गमाजी सांगेल्यावरून सातारा प्रांतीं गेला व बाकीची फौज निरेच्या पाण्यानें पुण्याच्या रोखें चालली. पुण्यास आपण गेल्यानंतर पेशव्याला आपल्या अंगावर चालून आल्यावांचून दुसरा मार्गच राहणार नाही असा त्याचा कयास होता. यदाकदाचित् त्यानें पुण्याची आशा सोडून लढाई टाळलीच, तर पुणें घेऊन फारमाऱ्यांचीं गांवें सासवड व हिवरे यांचा यज्ञ करून सातारला जावयाचें असा त्याचा पुढील कार्यक्रम होता. 'साल मजकुरी नच बनेल तर नगरापर्यंत जागां जागां छावणी करून राहावे, त्याजबरोबर लोक आहेत त्यांचीं त्यांचीं मुलें माणसें जप्त करावीं, येतील त्यांस सरंजाम द्यावा' (ऐ. ले. सं. नं. १८५). पेशव्याला आपल्यासमोर उभे राहण्याची ताकद नाही म्हणून तो भटकतो एवढाच निजामचा समज. यामुळे पेशव्याचे हद्दींत शिरल्यावरहि पुढील सुखस्वप्नांत गर्क होऊन त्यानें आपल्या हालचाली बादशाही थाटानेंच चालविल्या. फाल्गुन वा ७ स पेशव्यांनीं औरंगाबादेवर हल्ला केला त्या वेळीं निजाम पंढरपूरच्या आसपासच रेंगाळत होता. बिचाऱ्याला 'कशाचा पन्हाळा रिधे खानदेशी' ही मराठ्यांची चमक काय ठाऊक? 'आपल्याला प्रतिबंध करावयास येथें कोणी नाही, प्रदेश तर जप्त झालाच आहे. आतां त्याची व्यवस्था कशी लावावयाची' अशा शेखमहंमदी मनोराज्यांत स्वारी गर्क आहे, तोंच 'पेशव्यांनीं आपल्या राजधानीवर हल्ला केला व खरोखर मुलुखाची जप्ती चालविली' अशी बातमी आली तेव्हां पूर्वीचे सर्व बेत त्याला सोडून द्यावे लागले. एवंच, पेशव्यांनीं निजामला गांठून तोंड देण्याऐवजीं निजामला पेशव्यांच्या मार्गे धावावें लागलें व गनिमी काव्यानें यशाची आणखी एक पायरी ओलांडली.

या अवघात गमाजीने सातारा प्रांतांनील प्रतिनिधीच्या ताब्यांनील ठाणीं सोडवून तेथे आपला अम्मल कायम बेल्य होना; परंतु निजामच्या हातचालींची दिशा बदलनांच हें जप्ताचें काम अर्थवट सोडून सर्व मोगली पौजेने विलयतेचीं तिकिटें काढलीं व पेशव्यांचें मार्गें धार मारली आणि पेशवाई मुदुग्याचें विटंबनेचें भंटांतर तात्पुरतें दूर शालें. जरवर पाहणाऱ्यांनीं मोठी 'माणसाई' करून पुणें बांचविलें असें निजामला शिगरस्तपन सादर केरें. पण ही अंदरकी मात त्यांना काय माहीत !

आठ्यापाठ्यांचा खेळ

मलकापुरासून पंचवीस हजार खंडगी घेतल्यानंतर पुढें एक-दोन मजली पेशव्यांचे लाकर जातें न जातें तोंच निजाम धारा टाकीत टाफीन पेंढावरून शहरास येऊन दाखल झाला. धारनळीचा पेशव्याच्या सैनिकांस नेहमींचाच प्रसंग; त्यामुळे गेल्या दोन-तीन महिन्यांनील कष्ट त्यांच्या खिजगणतीसहि नव्हते; पण ऐपआरानी मोगलांस नित्यउठूनचा तोंच दिवस चांगला जाणवला आणि सतत प्रवासानें त्यांचे शिराई रडकुंडीस झाले व घोड्यांन कांहींच घाण उरला नाही. औरंगाबादेस आल्यावर तरी स्वात्पर मिळेल न्हयत्यास तीहि आशा राहिली नाही. कारण ही पेशव्यांची बन्हाडांत गेलेली दोळधाड तेथेहि अमाच सत्यनाथ चालवील तर भोसल्यास आरल्या मुलगाच्या संरक्षणास जावें लागेल व सर्वच मसलत दिसटेल असें पाहून निजामने राजधानीचें नुसतें दर्शन घेऊनच बन्हाडचा मार्ग मुबारला. ही बातमी पेशव्यांस कळनांच त्यांनीं पुनश्च झुकांडी देऊन शहराचाच रोंस धरला; पण मोगल सडा होऊन चालून येईल तेव्हाच त्याशीं दोन हात व तेहि त्याच्याच मुदुग्यांन करावयाचे या पाहूनदाकडे त्यांचें अद्यापहि लक्ष फारम होतें. निजामाची पौज झडत झडत चालीस हजारांवर आली होती, तरी यापेक्षां तो जाल हलका झाल्यावांचून त्याशीं आपली गांठ पडू द्यावयाची नाही या धोरणानें पेशव्यानें त्यांच्यांनील व आपल्यांनील तीस चालीस कोसांचा अंतरा कांहीं शालें तरी ढवू दिला नाही. आता पेशव्यांचीहि पौज बरीच कमी होऊन, तीस हजार पौज व दोन-तीन हजार पेंढार एवढेच काय तें त्यानें सामर्थ्य उरलें. त्यामुळे बैशाखान्तेन हाताला हान लागूं न देता अशाच झुकांड्या दे देऊन त्यांना कालहरण करावयाचें होतें; पण यद्यपि मोगल सडा होऊन आल्यास अशा स्थितीनहि त्यांत आरण डोळवूंच रोळवूं हा त्याचा आत्मविश्वासहि कायम होता. बन्हाडांतून पेशवे पुन्हा राजधानीनडे येनात तेव्हां आतां त्यांची उपेक्षा करणे ठीक नव्हे असें पाहून निजामअली व दिवाण विठ्ठल मुदर सडेहि पण झाले; पण पेशव्यानें त्यांस मुकादल्याची संधीच येऊं दिली नाही. हा आठ्यापाठ्यांचा सामना चैत्रअखेर कसायसा चालला. पेशव्यांना काय, परमान्या शत्रूच्या मुदुग्यांन

चिरायाला सांपडून, पायमल्लीखालींहि त्याचाच मुलूख येत होता, तेव्हां त्यांना तूर्त तरी विचार करण्याचें कारण नव्हतें. पण निजामला इतउत्तर हा खेळ असाच चालू ठेवणें इष्ट नसल्यानें त्यानें तो संपविण्याची आपल्याकडून पराकाष्ठा करून पाहिली; पण त्याला येथेंहि निराश व्हावें लागलें. तहाचें बोलणें मराठ्यांकडून सुरू होईल अशी त्याची कल्पना होती; पण ते आतां तहाचें नांवहि न काढतां आपल्याच उद्योगांत गर्क असलेले दिसत; तेव्हां निजामला नाइलाजांनें माणसाई सोडून 'मोगलाई'चा स्वीकार करावा लागला. अशानें जो डाव पेशव्यांनीं आपणांवर केला तोच आपण त्यांजवर उलटवूं म्हणजे युद्धक्षेत्रहि बदलेल व गांठ पडण्यास उशीर लागणार नाहीं अशी ही नवीन योजना हातांत घेतांना त्याचा कयास होता तो कितपत सिद्धीस गेला हें आतां लवकरच दिसेल.

देवाण-घेवाणाचा अपूर्व समारंभ !

प्रथम निजामनें आपल्या फौजेच्या दोन टोळ्या करून एकीनें पेशव्यांच्या मुलखांत शिरून त्यांचा सत्यनाश करावा; व दुसरीनें पेशव्यांच्या फौजेच्या पिच्छावर रहावें असें ठरविलेंसैं वाटतें; पण शेवटीं सर्वांनींच पेशवाई मुलखांत जाण्याचें मुकूर होऊन मोगलानें पैठण सोडिलें व तो पुण्याचा रोंख धरून चालिला. चैत्र वा एकादशी-द्वादशीच्या सुमारास मोगलानें पुन्हा पेशवाईत पाय टाकिला व नवीन प्रयोगाचा अमल सुरू झाला. त्यानें आपल्या फौजेच्या तीन तुकड्या केल्या व एकदम चोहोंकडून एकच हाहाः कार उडविला. या व्यवस्थेनें पेशवे, आपण जसें प्रथम त्याच्या मुलखांतून आपल्या मुलखांत धांवत आलों, तसे तेहि आतां येतील ही त्याची कल्पना अनुभवार्ती फोल ठरली; व पेशव्यांनींच उलट त्याला सर्वच रान मोकळें करून देण्याची व्यवस्था केली. पेशवा व राघोबा यांनीं गोपिकाबाईस व पुण्याच्या अधिकाऱ्यांस पुणें मोकळें करून सिंहगडीं जाण्याचें लिहिलें व यापुढें मोगलाकडील कोणाहि स्वकीयांवर कसलाहि विश्वास न ठेवण्याचें बजाविलें. पण गोपिकाबाईला येथेंहि आपल्या हेकटस्वभावाचें प्रदर्शन करण्याची हुक्मी आली व तिनें येणाऱ्या सर्व सूचना धाव्यावर बसवून वरतें चिरंजिवाचा लग्नसोहळाच पार पाडण्याचें ठरविलें. याला म्हणतात स्त्रीबुद्धि ! इकडे पेशव्यानें मोगलाचाच मार्ग अनुसरून त्यास झगझगीत उत्तर देण्याची तजवीज केली. त्यांनींहि आपल्या फौजेच्या तीन टोळ्या करून मोगलाईत खूपच दंगा चालविला व तेथील रयतेला त्राहि भगवन् म्हणण्यास लाविलें. दोनतीन महिने वऱ्हाड-मोगलाईसारख्या समृद्ध प्रदेशावर यथेच्छ ताव मारण्यास सांपडल्यामुळें आतां मराठ्यांची फौज ताजीतवानी झाली होती. त्याच्या उलट सुखलोलुप मोगलांना अंदाजाबाहेरील श्रमानें जीव नकोसा होऊन गेला होता. दरिद्री महाराष्ट्रांत दुर्लोकिकावांचून दुसरें कांहींच त्यांच्या पदरांत पडूं शकलें नाहीं. महाराष्ट्रीय

संरक्षितानां परंपरागत शान्तिने अस्तित्वा बाबटलीत सुरक्षित कसे रहावे याचे मार्ग अवगत होते त्यामुळे ते फांदी त्यांच्या क्षात्री विरोध लागले नाहीत. राहतां राहिलीं गोरगराबे; एव त्यांचे हे काय भेजार? त्यांच्या जीविताची व अन्नची विटंपना करूनच मोगत्यांना समाधान मानून त्यांचे लागले. या प्रसंगी खरे नुकसान शारे ते पुण्याचे व भीमनाथे; एव याची सर्व जबाबदारी गोरिकापार्श्वरच घेऊन पडते. या घाईने आरवी मुद्रि न घाटवितां पूर्वमूचनेतुल्य आचरण ठेविले असे तर हेहि नुकसान खास टाठले असते, एव तिना गोरालाघव पदवर्धनावरील खास विश्वास येथेहि नडला. गोरालाघवाला आरल्या स्थानाचा वितर पडल्यामुळेच त्याने भल्लीच जोखीम शिरावर घेऊन, पुण्याचा व देहल्याचा सत्पनास करण्याचा अपूर्वोद रिती घेतला. जिजुन्यांणीं सावधनेने बागण्यांन देहवेच काय ते प्रयोग होते व निजामभली ती विद्या अगदीं ज्ञानच नव्हता असे थोडेच होते! तो देहल्यांकडून आलेल्या लोकांस पावात घेत ठेवून त्यांचा त्याने आरल्या सत्पनासत्यानां कधीच शिरकाव होऊं दिला नाही. त्यामुळे प्रसंग आला तेव्हां पुण्याचे संरक्षणाची व देहल्यांच्या दौलतीच्या सुरक्षितेची गोनाळ्याने दिलेली हनी तो कोटून पावा व सातबड-हिरव्याप्रमाणेच पुण्याचा घर करून पदवर्धनाची दृष्टि त्याने साक केली. 'सत्साराणां'चे सातबड व शिबरे येथील होम पाहण्याची ईर्ष्या हातेल्या गोरालाघवाला काय नाहीत, कीं त्याच घरकुडांनील वैश्वानर आरल्या आरल्या पुण्याची राखरांगोळी करून भीमनांन आरल्या डोळ्यादेखत पकोर करून सोडाले. 'करावे तसे भरावे' या भूमीची सत्पना या प्रसंगी जशी तद्द द्योत्यतीत येते तशी इतरच पाहण्यात निजये कडोच! असे. घोडनदीच्या प्रसंगासमून गोरिकापार्श्वी राखकार्यांनील दडपूड भागे पत्त घाटवी होतीच, तिना या हेकट हृत्याने आतां पुन शिबट हाता व यापुढे ही घाई माधवरावाच्या कारकीर्दीत तरी राखकार्याच कधीच भाग घेऊं शकली नाही. निजामने कत्तापत्ता एक महिना देहल्यांच्या हशोन केलला: पत्त या अवधीत त्याच्या पदरीं उपायाच्या जागी अनायच नेनका पांशता गेला. आरल्या डोळ्यादेखत आरल्या मायभूमीची निजामने केलेली राखरांगोळी पाहून त्याकडे आत्मपार्श्व गेलेली देहल्याकडील मंडली अचानर किर्कतबन्धूद हाती. एकडे आरल्या पापका मुलांच्या छळाच्या घातल्या ऐहून मोगल मुद्रविण्याची देहल्यांच्या सैनिकांचो ईर्ष्या बळावली; व देहल्याला भावी पराचा हा प्रभावकटच उजाडल्याचा भास हाता. देहल्याने या अवधीत मोगल्यईर उले जादा हात नारून त्याचा घरे म्हणविले. या उलोणाखेरीज मोगल हल्का करण्याच्या इतरहि मार्गांकडे त्याची काकदृष्टि होनीच. निजामअलीचा भाऊ एलासखंन याकडे देहल्याची राखकार्ये सुरू असून त्याला त्यांनीं जवळ जवळ काटूंहि आणले होते. आरलेकडील रद्द हातेले सरदार

समजविण्याचा प्रयत्न त्यांनीं कधींच मागे टाकिला नव्हता. पेशवाई मुलखांत निजामशहीनं केलेल्या वेडेचारानें हे लोक हातीं लागण्याची जास्तच खात्री वाटूं लागली व या चढलेल्या परिस्थितीचा भरपूर फायदा घेण्यास पेशव्यांनीं मुळींच आळस केला नाहीं.

फोडा व झोडा

निजामकडे गेलेल्या मंडळींची समजूत काढण्याचें काम आतां बरेच मुखवर झालें. त्यांपैकीं जे आपखुषीनें येऊं पाहात होतें, त्यांच्या भागांत कोणत्याहि प्रकारें अडथळे येऊं नयेत व त्यांच्या मनांत कसलेंच किलमिष राहूं नये, याची पेशवा व कारभारी योग्य काळजी घेत असत. जसें कांहीं, कांहींचि शालें नाहीं इतक्या मोकल्या मनानें तें त्यांचें स्वागत करीत व पुन्हा त्यांना कार्यास धुंपीत. असला मोटेपणा स्वऱ्या राजकारणी पुरुषावांचून इतरांस कसा साधणार ? राजकारणापुढें वैयक्तिक मानपान वाजूला ठेवून झाल्यागेल्यावर योग्य पांघरूण घालून लायक माणसें लगामी लावण्याची हातोटी ज्याला साधली तोच स्वरा राजकारणी आणि अशाच्या हातूनच मोठमोठी कार्ये पार पडतात. एवढ्या-तेवढ्याकरितां घासावीस करणारा आणि आर्थां स्वार्थ व नंतर राजकारण असा क्रम लावणारा राजकारणी कसला ? अशा रीतीचें उदार धोरण या वेळीं पेशवाई दरबारांत चालू झाल्यामुळे निजामशहीना अनुभव घेतल्यामुळे जहाणे शालेले कित्येक लोक आतां भराभर येऊं लागले. कसलेले लोक जसजसें सभजू लागले तसतशी पेशव्याला भावी यशस्वितेची खात्री पटूं लागली. सगळ्यांत भोसल्याला परत आणणें बरेंच अवघड होऊन वसलें होतें, कां फी, तो आतां भलत्याच मनोराज्यांत गर्क झाला होता. मूळ त्याच्याच मनानें घेतलेलें असो अगर इतर विघ्नसंतोषी लोकांचे चिथावणीनें असो, त्याला पेशव्यानें एकट्यानंच छत्रपतींची सत्ता हातांत घेतल्याचें बरेंच वैपम्य वाटत होतें व आतां तुम्ही इतके दिवस जे केलें तेंच आम्हीं कां करूं नये इतपत त्याच्या महत्त्वाकांक्षेचा पारा चढला होता. तेव्हां त्याची एवढी भरारी बंद पाडावयाचें असल्यास, ती पदरांत कांहीं भरीव टाकल्यावांचून बंद कशी पडावी ? त्यामुळे भोसल्याची समजूत पटण्यास कालावधि लागला. ज्येष्ठ लागतां लागतां मोगल पेशवाई मुख्य सोडून पुन्हा आपल्या हद्दींत शिरला व केलेला प्रयोग अंगलट आल्याचीच केवळ पर्यायानें त्यानें कबुली दिली. पुण्याची केलेली दुर्दशा पेशव्यास अगदींच जाणवली नाहीं असें नाहीं, पण त्यानें धीर न सोडतां निश्चित कार्यक्रम रेतभरही ढळूं दिला नाहीं, कीं तो आपल्या मुलखांत परत जाण्याच्या भरीस पडला नाहीं. आपण म्हणूं तसें दान त्यास जसजसें पडूं लागलें तसतसा त्यास झालेल्या नुकसानीचा विसर पडत चालला व गनिमीकाव्यावरील श्रद्धेचें दृढीकरण

झालें. पण जेठरायीच्या सुमारास अगूट मोहोरण्याचा काळ जवळ येत असलेला पाहून हलवार मनाच्या सेनापतीच्या- विशेषतः राघोबाच्या चित्तांत लढाई देऊन एकदांचा सोक्षमोक्ष करून घेण्याची उत्सुकता वाढत चालली. पण होळकरांनं व सत्तारामयापूनें 'जरा धीर धरा, इष्ट काळ अद्याप आला नाही', अशी समजूत घालून फत्तेचसे गप्प घसविलें. तरीपण अहूनमधून त्यास लढाईची हुकूम येई व त्याची ती उर्मी दाचतां दाचतां उभयतांना नाकी नय येत. भोसल्याची ताटातूट केल्यावांचून निजामशीं गांठ घातल्यास गद्याचें पारडें इष्ट तिकडे झुकेलच असें त्यांस वाटत नव्हतें. सहा महिन्यांच्या धांवपळींत निजामचा, मराठ्यांच्या अपेक्षेप्रमाणे, तोफखाना जवळ जवळ निरुपयोगी झाला होता व उत्तरोत्तर मराठी फौजहि त्यास आस्ते कदम सोडून जात होती; पण भोसल्यानें गच्छ केल्यावांचून खरा हलकेपणा आला असें मानणें शक्य नव्हतें. मोगल आपल्या प्रदेशांत आला तरी त्याच्या मागची धांवपळ सुटली नाही. पावसाळा लोक्यावर येत चाललेला पाहून मोगलाची चिंता दुणावली व साक्षात् पावसाळा सुरू झाल्यावर तर त्याच्या काळजांनं टाकच सोडला. मावळांत व कोंकणांत सतत चार महिने तिघत राहणारे मराठे देशावरच्या पावसाळ्याला थोडीच दाद देणार! तशीच त्यांची ती निरथडी व भिमथडी तट्टे, कीं त्यांचे मावळांतील कुरणांत पावसाळेच्या पावसाळे जात.

सांगण्याचे तात्पर्य इतकेंच कीं, पावसाळ्याची पर्वा पेशव्यांच्या घोड्यांना व बारगिरांना मुळींच वाटली नाही. त्यांना खरी जर भीति वाटत असेल तर गंगेच्या पाण्याची. गंगा उतरून उत्तरेस जाऊन पडल्यावर छावणी करण्याचा प्रसंग आल्यास त्यांना कोठेंच सुरक्षित ठाव नव्हता. म्हणून पावसाळा सुरू झाल्यानंतर पेशव्यांनीं मुळीं ठरवूनच टाकिलें होतें कीं, गंगेच्या उत्तरेस पाऊलच टाकावयाचें नाही. जे कांहीं करावयाचें तें गंगेच्या दक्षिणभागीं उभें राहून करावयाचें. तें नच जमेल तर यंदा नाही तर पेस्तर, हा त्यांचा निर्धार कायम होता. निजाम गंगेच्या उत्तरेस गेल्यावरच मग मोगलाईतून पाय वाढावयाचा व जवळच खानदेशात छावणी टाकावयाची असाहि त्यांचा येत होता; पण निजामची परिस्थिति याच्या उलट होती. तो आता जेथें उभा होता तेथे त्याला छावणीला जागाच नव्हती. गंगा उतरून औरंगाबादेस जाईल तरच तो सुरक्षित राहणार होता. तेव्हां पावसाचा जोर जसजसा वाढत जाईल तसतसा निजाम गंगा उतरण्यास घाबरा होईल आणि मगच आपली बहुता दिवसांची इच्छा शेवटास जाईल असा पेशव्यांनीं कधींच कयास बांधिला होता. म्हणूनच या संधीच्या आधीं ज्या ज्या वेळीं राघोबा लढाईची भापा बोलूं लागे त्या त्या वेळीं होळकराला व बापूला त्याची ती उर्मी दावावी लागे. एकदा तर दादा अगदींच हट्टाला पेटला व उद्यां

लढाई देईनच अशा वर्दळीवर आला. तेव्हां सखारामपंतांनी त्याच्या मर्जितल्या शागिर्दाची दाढी धरून त्याकरवीं यजमानास जाग्यावर बसविलें. निजामाला गंगा उतरत असतां गांठावयाचें हें एकदां निश्चित झाल्यावर शिकारी जसे सावज हुसकून गोळ्यावर आणण्याची पराकाष्ठा करितात तोच मासला पेशव्यानें करून निजामला घुलवीत घुलवीत गंगेवर आणिलें व तेथेंच त्याचें कंदन करून बहुता दिसांचें पारणें फेडलें; पण या 'झोडण्याचा' कार्यक्रम पार पाडण्याशीं पेशव्यानें अंगीकारलेल्या फोडण्याच्या चळवळीचा निकट संबंध येऊन पोंहचत असल्यानें तिकडे दुर्लक्ष करून चालणार नाहीं.

गोपाळरावाच्या मागण्या बहुतेक कबूल झाल्यामुळें तो आपाढ वद्यपक्षां परत येण्यास राजी झाला. सहा महिन्यांच्या अनुभवानें गोपाळरावादिकांची खात्री होऊन चुकली होती कीं, निजामाच्या दरबारांत आपली कांहीं डाळ शिजावयाची नाहीं व वाईटपणा पदरीं घेऊन केलेल्या मसलतीनें 'सखारामा'चेंहि स्थान ढळत नाहीं, तेव्हां पडत्या फळाची आज्ञा घेऊन आलेलें आमंत्रण यानें स्वीकारलें व पुढेंमार्गे करावी लागणारी आगंतुकीहि टाळली. होळकरांसारख्या वजनदाराच्या मध्यस्थीनें गोपाळराव, मोरोबा फडणीस व पिराजी नाईक आपाढ सरतां सरतां पावसाळ्यामुळें घरीं जाण्याचें निमित्त करून पेशव्याकडे आले. राहतां राहिले मोसले! पण तेहि आतां विशेष आग्रहास न पडतां समजुतीवर आले व निजामला सोडण्याचें त्यांनीं निश्चित केलें. कांहीं थोडे वादग्रस्त मुद्दे राहिले होते, त्यांची स्पष्टता करवून त्यांस आणण्यास सखारामचापू रवाना झाला. इतक्यांत मराठ्यांनीं पसरलेल्या जाळ्यांत निजाम अडकला जाऊन राक्षसभुवन येथें ह्या अभूतपूर्व मोहिमेचा शेवट झाला तो प्रकार असाः—

राक्षसभुवनची लढाई

संबंध आपाढ महिनाभर पावसानें अगदीं कहर उडवून दिला. गंगेचें पाणी एकसारखें वाहूं लागलें. अशा स्थितींत फौजांना निरोप देणें जरूर झालें. निजामकडील बहुतेकांनीं निरोप घेऊन घरचे रस्ते सुधारले. आतां त्याजवळ अवधी पंधरा-सतरा हजार फौज राहिली. उरलेली फौज घेऊन एक पेशव्यांच्या अंगावर तरी चालून जावें अगर औरंगाबाद गांठावें, या दोन मार्गांशिवाय अन्य मार्ग त्याला उरला नाहीं. आपाढ वा ५ स मोगलाचा मुक्काम धारुाराजवळ असून त्याच दिवशीं पेशव्याचा मुक्काम सोनारीस होता. आपाढ वा ११ स श्रीमंताचा मुक्काम बीडनजीक झाला व मोगल शहागडाजवळ गंगा उतरण्याचा विचार करूं लागला. मराठ्यांचा खंडणी वसूल करण्याचा क्रम चालूच होता. त्यांनीं बीड-जवळून एक लक्ष बारा हजार खंडणी वसूल केली. शहागडाजवळ मोगल गंगा उतरण्याचा विचार करीत असतां त्याची फौज अगदींच हलकी झाली. मोसले

अत्राप त्याला चिकटून होता; पण त्याच्या फौजेला अन्नाचेंहि मानसिक पडूं लागल्यामुळें लोक भराभर उठून जाऊं लागले होते. अखेर आपाढ वा १४ सोमवारी मोगल राक्षसभुवनावर गंगा उतरूं लागल्याची खबर आली. तोफखाना व कांहीं फौज पारहि झाली. सडी फौज मात्र ऐलतारास राहिली तेन्हां ज्या दिवसाची पेशवे आज सहा महिने चातकाप्रमाणें वाट पाहात होते तो दिवस उजाडला. आपाढ वा ३० स पेशव्याचा मुकाम राक्षसभुवनापासून आठ कोसांवर मांदवमोहीस होता. त्याच दिवशीं मोसले निजामापासून रुसकत होऊन बारा-चौदा कोस खाली गेले. खरी वेळ हीच होती आणि ती पेशव्यानें साधून ईप्सित कार्य उरकलें. श्रावण शुभा १ बुधवारी आठ कोसांची मजल मारून गंगा उतरत असलेल्या मोगल फौजला दोन प्रहरीं गांठलें व तिजवर निफराचा हल्ला चढविला. खासा निजामअल्ली व बहुतेक तोफखाना आदल्या दिवशींच गंगापार झाला होता. दिवाण विठ्ठल सुंदर वगैरे उमराव व सडी फौज मात्र अलीकडे होती. आघाडीस आचा पुरंदरे, महिपतराव चिटणीस, महादजी शितोळे, माधवराव नरसिंह हुजूरपागा वगैरे होते. इतक्यांत नमाझकडील दारुखान्यास आग लागून गोंधळ झाला, त्याचा फायदा घेऊन आचा पुरंदर्याकडील हरी गोपाळ व विठ्ठल शिवदेव याजकडील फौजेनें तोंड लाविलें तोंच श्रीमंतहि येऊन पोहोचले. नीलकंठ महादेव वगैरेनीं एकच हुल्लड केली व हातघाईस सुरवात झाली. लढाईच्या गर्दीत खासा दादासाहेबाचा हत्ती विठ्ठल सुंदरानें वळवून नेला. तेन्हां माधवरावानें स्वतः पुढें होऊन लोकांना उत्तेजनें देऊन दादाचा हत्ती परतविला. ऐन लढाईचे गर्दीत विठ्ठल सुंदर गोळी लागून ठार झाला व लढाई बिघडून मोगलाचा मोड झाला. या दिवशीं उभय दळांतील पांच-सात हजार माणूस रणास आले व श्रीमंतांची फत्ते झाली (रा. खं. १० ले. २१). मोगलाकडील दिवाण विठ्ठल सुंदर, विनायकदास खंदारचा राजा ठार होऊन मुरादखानादि तेरा उमराव पाडाव आले. हा सर्व संहार गंगेपलीकडून निजाम-अल्ली पहात होता; पण तो आपल्या लोकांची कुमफ करूं शकला नाहीं. उलट तोफा व इतर युद्धोपयोगी साहित्य तेथेंच टाकून त्यानें रातोरात औरंगाबादेचा रस्ता सुधारला. 'पूर्वी दोन तीन लढाया झाल्या परंतु मोगलास या तऱ्हेची जरब कधींच बसली नव्हती.' (ऐ. ले. सं. नं. ३३९) असें खुद्द पेशवाच म्हणत आहे; पण विद्यमान माहितीत या मागल्या लढायांचा उल्लेख आढळांत येत नाहीं, यावरून त्यांचा मागील मोहिमांशीं संबंध जोडावासा वाटतो. या दिवशीं मोगलांकडील बावीस तोफा, पंधरा हत्ती, व घोडी, उंट, बैल वगैरे बहुत लूट लष्करांत आली. सहा महिने मोहीम चालून एकाच लढाईत अपेक्षेप्रमाणें शत्रूचा संपूर्ण पाडाव केल्याचें उदाहरण पेशवाईच्या इतिहासांत येवढेंच असेल.

तहाची वाटाघाट

राक्षसभुवनचे लढाईने या मोहिमेचा शेवट झाला नाही. निजामअल्ली राक्षस-भुवनावरून जो पळाला तो त्याने शहर गांठले व तेथे आपल्या फौजेचो जमवाजमव चालविली. हल्ली त्याजवळ पांच हजार फौज, चार हजार गाडदी व बावीस तोफा एवढा सरंजाम होता. गंगा उतरून पेशव्याने त्याच्या पिच्छावर जेवें तर मोगलानें आपला उतार झाल्यावर भोंवतालच्या सर्व नावा जमा करून त्या फोडून बुडवून टाकिल्या होत्या, त्यामुळे पेशव्यास गंगेस उतार होईपर्यंत स्वस्थ बसावे लागले. लढाईनंतर पेशवा परत पैठणास आला व तेथेच उताराची वाट पाहूं लागला. श्रावण शुभा १२ च्या सुमारास उंट हत्तीचा उतार झाला व होळकर उतरूं लागला. पौर्णिमेला चांगलाच उतार झाल्यामुळे त्याच दिवशी पेशव्यांची फौज पैलतीराला गेली. मध्यंतरीच्या काळांत सत्याचे बोलणे करण्याकरितां मुरादखानानें मोगलाकडे चक्र मारून पेशव्याचा मतलब काढून नेला होता. वास्तविक ही वेळ मोगल साफ बुडविण्याची असतां लोकांना द्यावयास पेशव्याजवळ पैका नसल्यामुळे व 'लोक हुजुरातचे आणि पतक्याचे बहुत करून घरेंदारे लुटली व जाळली' यामुळे देशी गेले याकरितां सत्यावर येऊन पडले. शिवाय यापुढें मोहीम तशीच चालू ठेवण्यास अवांतर पेचामुळे सवडच नव्हती. पेशवे गंगापार झाल्यावर महंमद मुरादखान पुन्हा आला '१ करोड दहा लक्षांची जहागीर, खंदार, अंतूर, आवशे हे तीन किल्ले व औरंगाबाद शहर देण्याची पेशव्याची मागणी त्याला मान्य न झाल्यामुळे तो परत गेला व दोन्ही पक्ष पुढच्या तजविजीस लागले. श्रावण वद्य ८ स पेशव्याने पैठण सोडलें व मोगलहि शहराबाहेर पडणार असा सुमार दिसूं लागला. राक्षसभुवनच्या लढाईच्या आधीं सखारामचापू भोसल्याकडे गेला होता, तो लढाईनंतर भोसल्यास घेऊन आला. हल्लीं भोसले ससैन्य श्रीसंतांच्याच लष्करांत होते; पण इतरांप्रमाणें त्याचीहि खर्चावीण हलाखीच होती, त्यामुळे व पावसामुळे गंगापार झाल्यावरहि एक दिवस घोटाळा झाला. शेवटीं भोसल्याची खर्चाची व्यवस्था झाल्यावर श्रावण वा १० स पेशवे शहराच्या रोखें चालूं लागले. निजामअल्लीहि लढाईच्या तयारीने बाहेर पडला. त्यांच्यांत लढाईचा बिलकुल त्राण राहिला नसून हें केवळ नुसतें अवसान होतें. पेशवे शहरास पोहोचले. तेथें त्यांचा मुकाम दोन महिने होता. या अवधींत लढाई वगैरे कांहीं एक न होता केवळ तहाच्या वाटाघाटीच होत होता. शेवटीं अनेकदां तहांतील कलमांची फिरवाफिरव होऊन मोगलानें व्यायशी लक्षांची जहागीर देण्याचा ठराव होऊन विजयी पेशव्याची स्वारी अकरा महिन्यांनंतर आश्विन वद्य पक्षी पुण्याचा रस्ता चालूं लागली.

राक्षसभुवनची फलश्रुति

राक्षसभुवनच्या प्रसंगानें निजामअल्लीची खात्री होऊन चुकली कीं, पेशवे हे कांहीं झाले तरी आपणास अजिंक्य जाहेत आणि ते आपल्या हातून कोणत्याहि स्थितींत घुडविले जाणें शक्य नाहीं. करितां ते व आपण गुण्यागोविंदानें चाललीं तरच दोघांचा फायदा होईल. हें शान निजाम येथेंच मिळविता झाला आणि पुढें किन्हेक वर्षे पेशव्यांना निजामाकडून कसलाच उपसर्ग पोहोंचला नाहीं व ते अनेकदां परस्परांचे साहाय्यक बनले, याचें सर्व श्रेय राक्षसभुवनच्याच वांट्यास येतें. तसेंच या प्रसंगानिमित्तानें पेशवाईतील पक्षोपपक्षाच्या सामर्थ्याचा व कर्तृत्वाचा अंदाज लागून पेशवा माधवरावाची पुढील कारकीर्द कोणत्या प्रकारें चालीस लागणार हेंहि प्रत्ययास आले. हा पेशवा राजकारणकुशल असून रणागणावरहि वडिलाची परंपरा चालविण्यास समर्थ असाच आहे ही गोष्ट उत्तम रीतीनें सिद्ध झाली, अर्थात् भावी कारकीर्द स्वतंत्र व तेजस्वी होणार ही भविष्यवाणी राक्षसभुवनानें बंदवून पेशवाईची कुचंबणा थांबणार व गतवैभव पुनरपि प्रस्थापित होणार असें पाहून तिच्या हितचिंतकांस हायसे वाटल्यास नवल कसलें ? हैदराचा वाढता जोर व उत्तरेतील मानगडी मिटविताना जे अनेक संग्राम करावे लागतील त्यात कोणती युद्धपद्धति अंगिकारणें हिताचें होईल हें तरुण पेशव्यानें चाणाक्षपणें याच वेळीं ठरवून टाकिलें. मराठे सेनापती व सैनिक यांना गनिमी कावा जसा साधतो तशी इतर युद्धपद्धति जमत नाहीं अशी खात्री झाल्यामुळें मराठ्यांनीं यापुढें आपलें जुनें ठेवणेंच अनेक प्रसर्गां पुढें वेढ्याचे दिसून येईल. सत्तारामबापू व त्याचा पक्ष यांची तर ही परीक्षेचीच वेळ होती आणि सतोपाची गोष्ट ही कीं, ते या दिव्यातून उत्कृष्ट रीतीनें पार पडले. घोडनदीच्या प्रसर्गां पेशव्यानें, आपल्या पदरच्या सरदाराच्या समजुती करीत असता, आचा पुरंदरे, सत्तारामपंत, विष्टल शिवदेव, नारो शंकर यांचे सरंग्राम वाढविले होते आणि याचदल अनेकाना अनेक कारणांनीं हेवा वाटून त्याजकडून सदर कृत्याची स्पष्ट नापसंतीहि दर्शविली गेली होती. पण या मडळींनीं या प्रसर्गां निरलक्षपणे सेवा करून दाखवून तोंडचे फवारे कृतीच्या मान्यानें बंद पाडिले व 'सेवक जो दौलतीचा खैरखवाई (हितकर्ता) तो आपला उपयोगीं येईल ध्यानात आणून सर्वावर कृपा योग्यायोग्य असावी' (पृ. १५-१६) हा नियम तरुण पेशव्याच्या प्रत्ययास आणून दिला. या सहा महिन्यात आचा पुरंदर्यानीं गोपाळराव पटवर्धनाचा पराभव, रामचंद्र जाधवाचा बंदोबस्त व शेवटच्या राक्षसभुवनच्या लढाईतील पराक्रम पेशव्याच्या निदर्शनास आणून आपल्या पदाचें सार्थक केले व पुरंदर्याचें नाव राखून त्याचें पेशवाईतील स्थान कायम राखिलें. सत्तारामबापूचें राजकारणपटुत्व व त्याचें पेशवाईतील वजन सिद्ध होऊन 'माझ्यावर भरवसा ठेवा व माझा पराक्रम पहा'

अशी त्याची यथार्थ गवोक्ति पुनश्च प्रस्थापित झाली. रसलेल्या सरदारांचा बंदोबस्त करीत असतां राजकारणांत खासगत हितसंबंध आड येऊं न देण्याची त्यानें घेतलेली खबरदारी पाहिली असतां असले खंदे राजकारणी पुरुष पेशव्याच्या पदरीं होते म्हणून पेशवाईची धडगत लागली. नार्हीपेक्षां निजामनें पटवर्धनादिकांच्या मदतीनें या वेळीं पेशवाईचा यज्ञ केलाच होता. होळकर, भोसले यांचीं आर्जेवें करून त्यांचें सहाय सखारामपंतानें पेशव्यांना मिळवून दिलें यांत त्याचा शहाणपणा जरी सिद्ध होतो तरी त्यानें गोपाळराव पटवर्धनाच्या वाचर्तीत दाखविलेला मोठेपणा हाच खरा कौतुकास्पद होय. ऐ. ले. सं. तील नं. ३२० चें गोपाळराव पटवर्धनाचें कूटपत्र अनेक हद्दींनीं महत्त्वाचें आहे. या पत्राच्या स्पष्टीकरणार्थ कै. खरेशास्त्री यांनीं दिलेली विस्तृत टीपहि तितकीच महत्त्वाची आहे. परंतु ऐ. ले. सं. तील 'लेले संग्रह'तील पत्रांचा परामर्श घेण्यांत दिसलेली परकीयत्वाची भावना याहि पत्राच्या वाचर्तीत दिसून यावी याचें आश्चर्य वाटतें. तेव्हां 'यास्तव तुम्ही आपला प्रकार सकारनामक व उभयता मध्यस्त यांचेखेरीज फुटू नये' (पृ. ५५३) या गोपाळरावाच्याच लेखणींतील वाक्याचा खुलासा टीपेंत करून प्रस्तावनेंत त्यावर चार गोड शब्द लिहिण्याची शास्त्रीबुवांना जरी जरूर वाटली नाहीं तरी आम्हांस हें वाक्य अत्यंत महत्त्वाचें वाटतें व आम्ही आमच्या वाचकांचें तिकडे लक्ष वेधितों. सांगण्याचें तात्पर्य इतकेंच कीं, गोपाळरावाशीं पेशवाईत परत येण्याचें घोलणें करण्यांत सखारामपंताचें महत्त्वाचें अंग होतें व तेथेंच त्याचा व्यक्तित्व विसरण्याचा गुण खरा कसास लागतो. या प्रसंगानें सखारामपंताच्या मुत्सद्दीगिरीवर जसा प्रकाश पडतो, तसें त्याचें सेनापतीत्वहि उत्तम रीतीनें कसोटीस उतरतें. या मोहिमेच्या आराखड्यापासून तों अखेरपर्यंत रंग भरण्यांची सर्व करामत सखारामपंताचीच आहे ही गोष्ट त्याच्या निंदकांसहि विसरतां आली नाहीं हें ध्यानांत धरलें पाहिजे. आतां या निंदकांनीं निर्भळ स्तुतीच्या खिरीत मिठाचा खडा टाकून आपली हौस फेडून घेतली असल्यास तो त्यांचा धर्म त्यांनीं केला एवढेंच फार तर म्हणतां येईल; पण त्यामुळें या पुरुषानें बजाविलेल्या कामगिरीवर मात्र विरजण पडूं शकत नाहीं. आतां माधवराव पेशवे, मल्हारराव होळकर यांच्या मदतीच्या अभावी एकट्या सखारामपंताच्या हातून ही मसलत शेवटांस गेली नसती हेंहि जरी खरें आहे तरी तो प्रश्न सखारामपंताच्या भूमिकेचा असून त्यानें त्याच्या कर्तृत्वाला बाध येत नाहीं. पेशवे हा मालक, होळकर करामती, वजनदार व मालकाच्या मर्जीतला—तेव्हां सखारामपंतासारख्या नौकराला कांहीं असलें तरी त्यांच्या पाठिव्यावांचून कोणतीच गोष्ट शेवटास नेतां आली नसती. होळकर, पेशवा व राघोबा यांनीं दिलसफाईनें वागून आलेल्या संकटास मोठ्या चातुर्यानें तोंड दिलें याबद्दल ते केव्हांहि स्तुतीस पात्रच आहेत.

पुरंदरे मंडळी.

धोंडो मल्हार ऊर्फ आपा, नीलकंठ महादेव ऊर्फ आवा, ग्रंथक सदाशिव ऊर्फ नाना ही मंडळी या वेळीं ह्यात असून यांचा चालू कारकीर्दीत अनेक राजकारणांशी संबंध येऊन गेलेला आहे. आपावर भाऊसाहेबांचा लोभ विशेष असून त्यांचा त्यावर अत्यंत भयवत्ताहि होता ही गोष्ट पुरंदरे दफतर भा. १ मधील अनेक पत्राधारे सिद्ध होत आहे. पण हा मूलनःच अशक्त प्रकृतीचा, त्यामुळे तो आपले दरक सांभाळण्यापलीकडे इतर राजकारणांत विशेष पडलेला दिसत नाही. माधवरावाची कारकीर्द सुरू झाली तेव्हा मल्हार धोंडदेव ऊर्फ दादा व सदाशिव धोंडदेव ऊर्फ पाटील हे याचे मुलगे चांगले वने असल्याने तेच सरदारीचा सर्व कारभार पहात. पक्षभेदांत याने उघड रीतीने माधवरावाचा पक्ष स्वीकारला होता, ही गोष्ट या भागातील बऱ्याच लेखाकांनी स्पष्ट झाली आहे. खासगी कारणाने आवाशीं आपा व त्याचे चिरजीव बाकुनच राहात, त्यामुळे तो कारभारांत असेपर्यंत या घराण्याची कुचंबणाच झाली. धोडनर्दीच्या प्रसंगां हे माधवरावाकडूनच लढले. मागील विवेचनांत आवाच्या संघर्षाने माहिती येऊन गेलीच आहे. नाना पुरंदरे हा महत्त्वाचा पुरुष असून तो माधवरावाच्या कारकीर्दीत अनेक कारणांनी मागे पडला. खासगी प्रसंगांमुळे आवा व सत्कारामपंत यांशी त्याचे पिलकुल सख्य नव्हते. हे एकमेकांकडे बऱ्यासारखेच पहात असत. दरबारान पक्ष पडले तेव्हां याला 'इकडे आड व तिकडे विहीर' होऊन गेली. हा राघोबाचा लंगोटीदार, तेव्हां त्याशीं विरोध करणे याला शक्य नव्हते; पण आवा व सत्कारामपंत यामुळे त्याच्या उघडपक्षांतहि सामील होता येईना. शिवाय नानासाहेबाची नानावर मुलापेक्षाहि माया अधिक होती असे असतां माधवरावाचा पक्ष न धरणे म्हणजे कृतघ्नतेचा दोष पदरी पडतो. अशा स्थितीत याने राक्षसभुवनचे प्रसंगापर्यंत जवळ जवळ अज्ञातवासांतच दिवस काढले. अर्थात् याच्या जुन्या माहितगारीचा व कर्तृत्वाचा विद्यमान राजकारणांत मुळीच उपयोग झाला नाही असे म्हटलं तरी चालेल. आवाने तर हार्ती सत्ता येतांच भाऊवंदकी गाजवून याचा सरजामाहि जप्त करण्यास कमी केले नाही. राक्षसभुवनानंतरच्या काही काळच्या पक्षहीन वातावरणांत कर्नाटकचे मोहिमेत याने काम केले; पण नानामाऊंच्या अमदानीतले स्थान हा मिळवू शकला नाही. शेवटी क्षयाने बरेच दिवस अंयरुणाला खिळून शेवटी शके १६९० च्या मार्ग, शु. ३२ वारला याचा मुलगा महिपतराव ग्रंथक ऊर्फ बजाबा हा पानपतापासूनच राजकारणात हळू हळू प्रवेश करीत करीत हल्ली बराच पुढे आला होता. पुढील कर्नाटकच्या वगैरे मोहिमात हा हजर होता. नानाची कुचंबणा याच्याहि वाट्यास आली व पहिली चारपांच वर्षे वडिलाप्रमाणे यालाहि अज्ञातवासांतच घालवारी लागली. पुढे पुढे याचा जम बराच बसत चालला. बापाप्रमाणे हा सत्काराम-

पंतांशीं फट्कून वागला नाही. त्यामुळे याचा प्रगतीचा मार्ग बराच सुखकर झाला. ले. ११८ ही नाना पुरंदर्याची आत्मचरित्रवजा यादी, नानासाहेबांच्या कारकीर्दीतील बरेच महत्त्वाचे प्रसंग उलगडीत आहे; यामुळे महत्त्वाच्या ऐतिहासिक पुराव्यांत तिची गणना होईल.

कारभार्यास सेवेचा योग्य मोवदला !!

पुरंदर कोळीदंगा

[शके १६८६ वैशाख ते शके १६८७ अखेर]

शके १६८३च्या आषाढांत माधवरावास पेशवाईचीं वखें झाल्यापासून राक्षस-भुवनाच्या प्रसंगाअखेर सखारामपंत व आबा पुरंदरे यांनीं कारभारी या नात्यानें पेशवाईची केलेली सेवा, आतांपर्यंतच्या विवरणांत येऊन गेलीच आहे. यापुढें कर्नाटकची मोहीम सुरू झाली, इतक्यांत ध्यानीं मनीं नसतां, अचानक शके १६८६ च्या वैशाखांत, पुरंदरच्या माजी कोळी गडकऱ्यांनीं दगा करून आबा पुरंदर्याचा अमल उठवून गडावर पेशव्याचे नांवानें कारभार चालविला. बाहेरून झुल्लूक भासणारें, पण ज्याच्या आंत विशिष्ट कारस्थान खेळत राहिल्यानें जे परिणामाच्या दृष्टीनें महत्त्वाचें गणले जात, असे जे पेशवाईच्या इतिहासांत प्रसंग आहेत, त्यांतलाच हा प्रसंग होय. परंचक्राचें निवारण झाल्यामुळे व घरांतील मतभेदाचीं कारणें संपल्यामुळे बाह्यतः जिकडे तिकडे आबादी आबाद असल्याचा भास होत होता. ही स्थिति कशीबशी चारदोन महिने टिकते न टिकते तोंच मारून मुटूकून दाबून टाकिलेले घरचे पेंच पुन्हा उद्भवून, पुनरपि वेताळ पूर्वपदावर आला. पुरंदरचा कोळ्यांचा दंगा यद्दच्छेनें घडला नसून, ती गोष्ट पूर्वसंकेतानुरूप, विवक्षित ध्येय पुढें ठेवूनच सिद्ध झाली असल्यानें, हा प्रसंग एक ऐतिहासिक चर्चेचा विषय होऊन बसला आहे. तशांत आम्हीं आपलें प्रतिपादन ज्या विशिष्ट मुद्द्याला धरून चालविलें आहे, त्याशीं तर या प्रसंगाचा अगदीं जिन्हाळ्याचा संबंध येऊन पोचत असल्यानें, आम्हांला त्याकडे दुर्लक्ष करितां येत नाही. आतां प्रथम या प्रसंगाचा जो सरळ इतिहास घडला तो सांगून नंतरच यांतील राजकारणाकडे वळूं.

इतिहासांत पुरंदरे व पेशवे, हे जसे परस्परांस आमरण बिलगून राहिले; तसल्याच प्रकारचा संबंध पेशवे व पुरंदर किल्ला, यांच्यांत अखेरपर्यंत टिकला. वास्तविक, पुरंदर्यांचा मराठी राज्यांत शिरकाव झाला, तो छत्रपतीमुळे व पुढें त्यांना जें महत्त्व प्राप्त झालें तेंहि त्यामुळेच. तेव्हां त्यांची सेवा तिकडेच रुजू असावयास पाहिजे; परंतु छत्रपतीच्या गादीशीं निगडित झालेल्या पुरंदर्यांना त्यांच्या सेवेला पारखें होऊन, इतरांकडेच आपलें तन, मन, धन अर्पावें लागलें. हा विचित्र योगायोग होय. असलाच योग पुरंदरच्याहि बाबतींत दिसून येतो. शिवरायाची पहिली राजधानी व धर्मवीर संभाजीसहाराज यांची जन्मभूमि पुरंदर ही असून,

हे स्थान स्वराज्याच्या आधारस्तंभापैकीं एक असता, ते मोगलांकडे राहावें, हे मराठ्यांना कसें साहणार ? अखेर तीस वर्षांच्या स्वातंत्र्ययुद्धाच्या अगदीं शेवटीं शंकराजी नारायण सचिवानीं, इतर भावळांतील अजिंक्य किल्ले ज्या साहसानें औरंगजेबाच्या मगरमिठीतून सोडविले, तेच साहस उपयोगात आणून, पुरंदर मोगलापासून जिंमून घेतला. यानंतर हा किल्ला स्वराज्य जाईपर्यंत मराठ्यांकडेच राहिला. सचिवाची स्वातंत्र्ययुद्धातील अमोल कामगिरी स्वामीचरणीं रुजू झाल्या मुळें छत्रपतीकडून त्यास जीं अर्थ्यांचीं वतनें मिळालीं व त्याबरोबर त्यानीं विकलेल्या इतर किल्ल्यांच्या सचनिशा, त्यात पुरंदरचीहि सचनिशी शंकराजी नारायणास मिळून हा किल्ला त्याच्या दिमतीत राहिला. अर्थात्, यापुढें या स्थळांनें सचिवाची नौकरी चंजावणें इष्ट होतें, पण विचित्र दैवयोगामुळें शंकराजी नारायणाच्या मृत्यूनंतरच्या सचिव घराण्याच्या पडत्या काळात, पुरंदर सचिवाच्या हातचा निसटला व त्यावर भाळाजी मिश्रनाथ पेशव्याचा तामा बसला. अशा रीतीनें पुरंदराप्रमाणें पुरंदरहि मूळ यजमानास सोडून दुसऱ्याचा सेवक झाला. म्हणजे पुरंदरे व पुरंदर, हे दोघेहि पेशव्याचे सेवक झाले व पहिल्यानें जशी या नूतन यजमानाची एकनिष्ठपणें सेवा करून घरेच म्हणवून घेतलें, तसेंच दुसऱ्यानेंहि करून आपला औषिक फायदा राखिला पुढें पेशवेदौलतीच्या वाढत्या अमदानेंत, पुरंदर्याची सेवा चढती झाल्यामुळे, त्याच्या आकांक्षेला सजिसें पारितोषिक देणें यजमानाना जरूर झालें, व त्यातच पुरंदर्याना आपल्या वतनी पुरंदरची प्राप्ती झाली. नानासाहेब पेशवे व महादाजी अबाजी यांची 'दिलसफाई' झाली, तेव्हा शके १६७४ सालीं पुरंदर व सिडगड या दोन किल्ल्यांच्या सचनिशा त्यास मिळाल्या. या दरकात पुढें काहीं घालमील झालेली नसावी महादाजी अबाजी व नाना पुरंदरे यांच्यात खासगत वाटाण्या झाल्या त्या वेळीं पुरंदरची सचनिशी बाबाकडे राहिली व सिडगड नानाच्या वाटाणीस गेला घोडनदीप्रसंगानंतर पेशवा माधवराव व राघोबा यांनीं एकमतानें आपल्या सरदाराच्या ज्या समजुती केल्या, त्यात आचा पुरंदरे यास पुरंदर, व त्यालगतचा वज्रगड ऊर्फ रुद्रमाळचा संपूर्ण ताबा सत्कारामपतास दिला. इतरांनीं पेशव्याच्या दौलतीवर यथेच्छ हात मारला असला तरी पुरंदरे व सत्कारामपत यांना मिळालेल्या स्थळाचढल, त्या वेळीं जिकडे तिकडे एकच हलकळोळ झाला व त्यातून जरूर ती भूमिका तयार झाली. राक्षसभुवनानंतर वर्नाटकची स्वारी निघाली तेव्हा पेशवा व सत्कारामपत स्वारीवर गेले आणि आचा व दादा देशींच राहिले. दादानें प्रकृतीच्या अस्वास्थ्यामुळें, गंगातीरी वास्तव्य करून आपला काळ स्नानसध्येतच घालविण्याचें मुकुर केल्यामुळें, देशचा सर्व कारभार एकट्या पुरंदर्यावरच पडला. चैत्रपर्यंत दोनतीन महिने या व्यवस्थेंत कोणत्याच रीतीनें धिघाड न होता सर्व सुरळीत चाललें होतें, पण चैत्रात आचा नाशकी दादाच्या भेटीस गेला असता, पुण्याकडे आगाऊ व्यवस्थेनें परिणतावस्थेंत

पोहोचलेल्या, एका कटानें उच्चल खाह्मी व हें स्वास्थ्य क्षणभर विघडविलें. तो प्रकार असा:-आतांशा पुरंदरच्या वतनी कोळी गडकऱ्यांत व किल्लेदार आवा पुरंदऱ्यांत कांहीं वाचतींत मतभेद होऊन, त्याचें पर्थवसान या माजी गडकऱ्यांस घरीं वसण्यांत शालें. हा प्रकार तात्पुरता असून तो नेहमीं टिकणारा नव्हता, कारण कोळी व पुरंदर हे परस्परावलंची असून त्यांची फारकत होणें अत्यंत कठीण होतें. माजी गडकरी घरीं वसले तरी त्यांना पुरंदरचा घेरा सोडून इतरत्र जाणें शक्य नव्हतें; कां कीं हे लोक दोन-तीनशें वर्षांचे जुने वतनदार असून; त्यांचें सर्वस्व पुरंदर घेऱ्यांतच अडकलें असल्यानें, त्यांना दुसरीकडे जाणें शक्यच नव्हतें; तीच स्थिति पुरंदऱ्यांची. असल्या महत्त्वाच्या जागीं जुन्या कसलेल्या अभिमानी लोकावांचून, इतरांकडून काम घेणें म्हणजे निवळ थड्याच होय; तेव्हां गडकरी व पुरंदरे यांत तडजोडीचें बोलणें होण्यास उशीर लागला नाहीं. आवाचा कारभारी राघो गंगाधर अत्रे यांनं गडकऱ्यांची समजूत जवळ जवळ ८ दिवस आधीं काढलीच होती; तेव्हां त्यांजपासून अपाय होईल अशी कोणासच कल्पना नव्हती; आणि जर इतर राजकारणें यांत डोकावलीं नसतीं, तर झालेला अनिष्ट प्रकार खचित होता ना. पण पुरंदरे व कोळी यांतील तेढीचा उपयोग करून घेण्याची मसलत पडद्याआड घाटत होती, तिनें हा अंदाज चुकीचा ठरविला. आवा दूर आहेत, तोंच वार उडाल्यास ठीक असें पाहून तडजोडीचा फायदा रूढ गडकऱ्यांनीं घेऊन दगा केला. वैशाख शुद्ध पंचमीला शाकाराच्या निमित्तानें चारशें कोळ्यांनीं बालेकिल्ल्यांत प्रवेश केला व तेथें वाघाच्या शिकारीची हूल उठवून एकदम तोडातोडीसच आरंभ केला. गाफीलपणानें त्यांच्या ह्या कृत्यास विशेष अडथळा झाला नाहीं व क्षणार्धांत पुरंदऱ्याचा अंमल उठून गडावर कोळ्यांचा अंमल सुरू झाला. इतकें झाल्यावर या कृत्याच्या मार्गे दडलेला चरित्रनायक पुढें घुसला व त्यानें आपलें त्वरें स्वरूप प्रगट केलें. पुरंदर घेतल्यावर चार-पांच दिवसांत रुद्रमाळ घेऊन पुरंदऱ्याप्रमाणें सत्कारामपंताच्याही तोंडास पानें पुसलीं. पंधरा-तीनवारांत सामानसुमान भरून किल्ल्याची योग्य ती मजबुती झाली व तीवरील शिवंदीचा आंकडा सतराश्यांवर गेला. आतां या प्रकारांतल्या मुख्य सूत्रचालकांकडे बळल्यावांचून पुढील धागेदेरे नीटसे उकलले जाणार नाहींत. पुरंदरे भंडळींतील दिलसफाई मार्गे सांगितलीच आहे. म्हणजे हें घराणेंही भाऊबंदकीनें आंतून पूर्णपणें पोखरलेलें होतें यांत शंका नाहीं. विसाजी केशव साने या नांवाचा धोंडोवा अप्पाचा एक कारकून त्यांना दोन-तीन वर्षां-पूर्वींच सोडून गेला होता. हा मनुष्य पुरंदऱ्याच्या पदरीं बरेच दिवस असल्यानें त्याला पुरंदरची खडानुखडा माहिती असून, नोकरी सुटली तरी तो हळीं पुरंदरच्या पायथ्याच्या पेंठेंत राहात होता. हा व पुरंदरचा वतनदार सरनाईक घराण्यांतील बाबा सरनाईक हे दोघे प्रमुख होऊन त्या दोघांनीं हा वनाव आंतून घडवून आणला होता. कोळ्यांनीं साहसानें गडाचा ताबा घेतांच, साने कविले-

सुद्धा वर गेला व त्याला आगेंमागें बाबा सरनाईक जाऊन मिळाला. सान्यानें गडावर जातांच तेथील सर्व सूनें आपल्या हातांत घेतली. त्यानें पुण्यास कारभारावर असलेल्या नाना फडणिसास चिठी लिहून आपण हें कृत्य श्रीमंत माधवरावांच्याच सांगण्यावरून केलें असें कळवून त्यास गप्प बसविलें. श्रीमंताच्या उठावणीनेंच सदर प्रसंग घडून आला असल्यानें त्याचा पुणें-दरबाराकडून मुळींच बंदोबस्त झाला नाहीं हे सांगणें नकोच.

हा एक राजकारणी डाव होता

आया व सखारामपंत यांजकडे गेलेले किल्ले ताब्यांत घेण्याला इतराप्रमाणे पेशवाहि अत्यंत उत्सुक होता; परंतु इतर गोष्टीप्रमाणें येथेहि तो काहीं काळ मूग गिळून बसला. राक्षसभुवनानंतर जिंकडे तिकडे स्थिरस्थावर झाल्यावर आया व सखारामपंत यांची गरज सरली अशी खात्री झाल्यामुळे, पेशव्यांनीं आपल्या डोळ्यांत छुपत असलेले हें कुसळ काढून टाकण्याचा निर्धार केला. पुरंदर गडकन्यांच्या वेदिलीचा भरपूर फायदा घेऊन सान्याकरवीं त्यानें हें राजकारण साधलें व आया आणि सखारामपंत यास मागील सेवेचें योग्य तें बक्षिस देऊन त्यांनीं त्यांच्या सेवेचें सार्थक केलें! स्वतः पेशवे शपथपूर्वक या कृत्याशीं आपला संबंध नाहीं असें म्हणत असतां आम्ही ती गोष्ट राजकारणी समजून पेशव्यानें ही गोष्ट सान्याकरवीं जाणूनघुजून केली असें म्हणतो, तेव्हां त्यासंबंधीचा पुरावा पुढें ठेवतो, म्हणजे वाचकांना आपला निर्णय देण्यास ठीक पडेल. राक्षसभुवनानंतर तूर्तातूर्त मोडला गेलेला माधवरावाचा पक्ष पुन्हा एकजीव झाला. कर्नाटकचे मोहिमेत सखारामपंत जरी मुख्यतःरीने कारभार करीत होता तरी त्यावर माधवरावाची स्वतःचीच देखरेख असल्यानें त्यांतून अनिष्ट जन्मास येणें शक्य नाहीं अशी पेशव्याची खात्री होती. इकडे देशी, आया व दादा यांजवर मामा व गोविंद शिवराम खाजगीवाले याच्या चोरचौक्या होत्याच. पुरंदरचा प्रसंग घडताच चौकशांचा बगैरे जो फार्स चालू झाला त्यात चौकशीअंती चौकशी करणारास जें दिसलें त्याचें प्रतिबिंब राजवाडे खंड १४ लेखाक ६८ ह्यात पहावयास मिळतें. हें पत्र खाजगीवाले-संग्रहांतील असून तें एका अज्ञात इसमानें गोविंदपंत तात्यास नाशकास लिहिलें आहे. पत्रातील मजकूर ध्यानात घेतां राघोबाळाहि झालेला प्रकार इष्टच वाटलेला दिसतो. तें पत्र असें—

‘त्याविशींचा शोध लाि स्थळी केला त्यास तेथील लडा पडतच नाहीं ऐतेंच उभयतांचें सागण्यांत बळू आलें परस्परें न कळतां निरनिराळा शोध केला केल्या कर्माचा बस्वास पुढें खाबंदाचेच पदरीं असोन परिणाम लागवा याविशीं आस्वासन दोन्ही मजकूर उल्लेख लिहिण्यांत येऊन स्वस्ताक्षरें चिठी समस्तास त्याच अन्वये बकारपूर्वक सरनाइकास मात्र लवकर गेली

तर याच पत्रावरून खामखा येतात काडीचा संदेह नाही ऐसी निशा आकारपूर्वक वकारपूर्वकाचा पुत्र आहे तो पुरवितो आमचे मते जर खरेखुरं मनापासून आहे तर उशीर केल्यास कार्यनाश संदेह फिटल्याखेरीज यावयास भय धरून येत नाही ते गरीब म्हणून संशय मानितात श्रीमंतांस करणे त्या पक्षीं इतके लांघणीवर नच टाकितां दोघांस लािा अन्वर्थे निखालस खोलून दोन्ही चिट्या स्वस्ताक्षरं द्याव्या श्रीमंतांचे चित्तानरूप निश्चयपूर्वक कार्य होऊन येतें महद लाभ आणि लगामी हे प्रकार घडतात उगेच बलाविले तर संदेहानें संदेह होऊन एवढा लाभ हातचा जातो.....'

[छ १९ मोहरम (श. १६८६ आपाढ वा ६)].

जिज्ञासूनें मूलांतूनच समग्र पत्र वाचावें. राघोवा उत्तरेस गोहदचे स्वारीस जात असतां त्याचा पक्षपाती नारो कृष्ण दरवे, सर सुभेदार खानदेश, यावर पेशव्यानें स्वारी पाठविली असतां दादानें त्यास या प्रसंगीं कसें वागावें हें सुचविलें आहे, तें असें—‘ आमचा पुस्तपन्हा आहेता कोणास कलो न देतां जसे चिरंजिवानी पुरंदरचे आत येक व बाहेर जाहिराणा येक दर्शविला होता तसे करावे ’ (श. १६८८ आपाढ वा ६ पे. द. भा. १९ ले. ५२), हेहि मूलांत वाचावें. हे दोन्ही पुरावे अपुरे वाटल्यास पेशवे व कोळी गडकरी यांच्यांत जी तडजोड झाली त्यांत अपराधी सान्यास जी वक्षिसाची शिक्षा प्राप्त झाली (पे. द. भा. १६ ले. ३२) ती विचारांत धेऊन वाटेल तर पुराव्याची पूर्तता करावी आणि जो कांहीं बरा-वाईट निर्णय देणें तो मर्जीनुरूप द्यावा. पुरंदर व वज्रगड हे दोन्ही फिले पुढें सरकारांतच राहिले हेहि ध्यानांत असावें. एवढा तापट स्वभावाचा आवा पुरंदरे पण तो हा प्रकार पाहून अगदीं थिजूनच गेला. आपल्या सेवेचा असा विपरीत शेवट झालेला पाहून या मानी पुरुषानें हैचत धेऊन केवळ प्राणान्तच मांडला. अशा स्थितींत तो शके १६८७ मार्गशीर्ष वा ५ स मरण पावला. आवा अगर सखारामपंत असल्या विश्वासघातकी कृत्याचा यजमानास जाव विचारण्यास असमर्थ होते असें नाही; पण हें त्यांचें मुळीं ब्रीदच नव्हतें. पुरंदरे मंडळीवर यजमानाशीं दोन हात करण्याचे कित्येक प्रसंग आले; पण तेथे त्यांनीं अत्यंत विवेक करून आपल्या सेवाधर्मास अनुचित अशा कर्माचा त्यागच केला. नाही-पेक्षां तत्कालीन लोकमताप्रमाणें आवा पुरंदऱ्यांना पटवर्धनी चाले करणें कांहीं कठीण नव्हतें. यःकश्चित् साने झुजाच्या व सूडाच्या भाषा आढ्यतेनें बोलत असतां आवानें गप्प बसावें याचा अर्थ, पुरंदऱ्यांनीं आपल्यापुढें कोणतें ध्येय ठेविलें होतें हें लक्षांत आणल्यावांचून, नीटसा ध्यानांत येणार नाही. ‘लौकिकी डाग लावून न ध्यावा’ हें पुरंदऱ्यांचें ब्रीदवाक्य असून त्याचा त्यांना कधींच विसर पडला नाही.

सखारामपंतानें कर्नाटकांत मोहिमेंतून निवृत्त होऊन राजसंन्यास करण्या-

पर्यंत पाळी आणिली तेव्हां पेशव्यानें राजकारणी आणाशपथा वाहून त्याची कशीबशी समजून काढली. आया पुरंदरे व सखारामपंत यांच्या स्वभावांत वय-परत्वे फरक पडत गेल्यानें एकच अन्याय एकाने मनाला लावून घेतला व दुसऱ्याने धिम्मेपणाने तो पचवून टाकिला. राक्षसभुवनच्या मोहिमेनंतर माधवरावांनं नाइलाजाने वास्तविक स्वरूपावर आळवळे घातलेले पांघरूण फाटण्यास सुरुवात केली होती. सखारामपंत व त्याचा पक्ष चिरडून टाकण्यास इतरांप्रमाणे पेशवाहि उत्सुक होता, पण त्यानें प्रसंगावर नजर देऊन नाइलाज म्हणून त्यास तात्पुरते हाताशी धरिले होते इतकेंच. पण गरज सरतांच वेचाला दूर सारण्याचा उपक्रम करण्यास त्यानें आळस केला नाहीं. आया व सखारामपंत घरी बसले तरी चालेल अशी खात्री पडताच या धूर्त तरुण पेशव्यानें आता त्यांस संपविण्याचा उद्योग हातीं घेतला व त्यांत त्याला सुदैवाने यशहि आले. शहाण्या यजमानास शहाणे कारभारी काय कामाचे ! तेथें होयद्याचे कारण असतें; आणि असा होयद्या होण्याच्या किंमतीचे विद्यमान कारभारी नसल्यानें त्यांत बदल होणे अपरिहार्य होतें. शेवटीं तेंच घडून येऊन पेशव्याच्या एकतंत्री कारभारातील लायक दिवाणांचा वांटाच उपटला गेला. आया दैवगतीनें आर्थाच खलास झाल्यानें तो प्रश्न कायम-चाच भिडला. सखारामपंत यद्यपि हयात होता, तरी तो यापुढें संपल्यांतच जमा झाला. कर्नाटकच्या मोहिमेतच बहुधा सखारामपंताचा राजीनामा मंजूर झाला असावा.

पेशवे, सखारामपंत व दिवाणगिरी

शके १६८६-८७ च्या कर्नाटकच्या मोहिमेनंतर सखारामपंत बहुधा कारभार-निवृत्त होऊन सासवडी आपल्या घरी 'हरि हरि' करीत बसलेला दिसतो. त्यानें आतां यजमानाची देखाव्याची वृत्ति पूर्णपणे ओळखली असल्यानें येईल त्या प्रसंगास तोंड देऊन आपल्या लौकिकास व ब्रीदास जेणेंकरून बट्टा न लागेल अशा रीतीने कालक्रमणा करण्याचें ठरविलेले दिसतें. यजमान शहाणा झाल्यावर सुविचारी कारभारी बहुधा असेच वर्तन ठेवीत असतात. 'तुम्ही व तुमचा पक्ष वाटेल तें करा; बोलवाल तर आम्ही सेवेला हजर आहोच' असेंच याचे पुढील वर्तन दिसतें. आपल्याला जें समजतें तें यजमानांना सांगण्यास अधिकारनिवृत्त झाल्यानंतरहि सखारामपंतानीं कधींच आळस केला नाहीं, त्यामुळे त्याच्या वजनांत यत्किंचितहि फरक पडला नाहीं. ही वृत्ति त्यानें आत्मविश्वासाने स्वीकार-लेली असो अगर तसें करण्यावाचून गत्यंतरच नसल्यानें त्याला हा मार्ग चोखाळावा लागलेला असो, पण तो याच स्वरूपात यापुढे माधवरावाच्या कारकीर्दीच्या अखेर-पर्यंत दिसतो. कारभारावर नसतां मोकळ्या मनानें सखारामपंतानें पेशव्याची सेवा केल्याचे दोन महत्त्वाचे प्रसंग इतिहासांत नमूद आहेत ते असेः—आनंदवल्लीच्या

वाटाघाटीत (शके १६८९) सखारामपंतानें पेशव्याची केलेली सेवा ही अत्यंत महत्त्वाची होय. धोडनदीनंतर चुलत्या-पुतण्यांत बाह्यतः गोडीच दिसत असून राज्ययंत्र सुरळीत चालेलसें वाटत होतें; पण हा निवळ भासच होता. कारण माधवरावानें राज्यप्राप्तीनंतर विवक्षित लोकांना भरडून टाकण्याचें जें एकदां डोक्यांत घेतलें तिकडे त्यानें कधींच दुर्लक्ष केलें नाहीं. इतर जी गोष्ट तडकाफडकी निकालांत आणूं पहात होते; तींच गोष्ट पेशवा योग्यसंधीवांचून अमलांत आणीत नव्हता, इतकाच काय तो दोहोंतील फरक; बाकी वृत्ति एकच. सखारामपंत जसा घरीं बसला तोच प्रसंग राघोबावरहि यावा ही पेशव्याची वास्तविक इच्छा असल्यानें, राघोबा व तो यांत लौकरच तेढ पडली व हें प्रकरण पुन्हा धोडनदीसारखें चिघळतें कीं काय असें वाटूं लागलें. गोहदच्या स्वारींतून दादा अपेश घेऊन परत आल्यावर त्याला पेशवाईची वांटणी करण्याचा मोह अनावर झाला व त्या दिशेनें त्याचे प्रयत्न सुरू झाले. अशा वेळीं पेशव्याला पुन्हा सखारामपंताची आठवण झाली व त्यांनीं त्यांस आनंदवल्लीच्या वाटाघाटीकरितां बोलावून घेतलें. सखारामपंतानेंहि आपल्या वृत्त्यनुसार आढेवेढे न घेतां यजमानांच्या हाकेला ओ देण्यास आळस केला नाहीं. या प्रसंगासंबंधी पेशवे दफतर भाग १९ मध्ये नाना फडणविसाच्या हस्तकाचीं जीं अनेक पत्रे छापलीं आहेत त्यांत या वेळच्या सखारामपंताच्या परिश्रमाचें योग्य प्रतिबिंब दृष्टीस पडतें. तो कारभारनिवृत्त झाला तरी त्यानें दादा व पेशवा यांच्या चुका निर्भीडपणें त्यांपुढें मांडून त्यावर उलट आपली छाप ठेवण्याचा केलेला प्रयत्न या पत्रांत स्पष्टपणें पहावयास मिळतो. हे दोघेही त्याला जे वचकत त्याच्या मुळाशीं होळकरी वचक नसून त्याचा निर्भीड व राजकारणी सल्ला यांशिवाय दुसरें काय असणार ? आनंदवल्लीची वाटाघाट चालू असतां चुलते-पुतणे ज्या ज्या वेळीं वर्दळीवर येत त्या त्या वेळीं पुढें होऊन त्यांस थोपवून धरण्याचें विकट कार्य सखारामपंतावांचून इतरांस करतां येतच नसे. याचें नांव छाप, नाहीं तर यजमानांनीं ' बैल गाभणा म्हटला कीं, नववा महिना ' म्हणणारे फार. दुसरा माधवरावाच्या अंतकाळचा प्रसंग ! या प्रसंगां वापून पेशव्याला आपल्या वजनानें कसें भारून टाकिलें होतें याची योग्य कल्पना लेखांक १०७, १०८ वरून होईलच. सांगण्याचें तात्पर्य इतकेंच कीं, स्वतंत्रपणें कारभार करीत असतां माधवरावास बापू हा जरी नकोसा झाला होता, तरी तो त्याची योग्यता पूर्णपणें जाणून असल्यानें, दिनकर महादेव अगर गंगाधर यशवंत यांच्या बाबतींत पेशवानें स्वीकारलेले, पोरकट व बेइज्जतीचे प्रकार सखारामपंताच्या वांट्यास कधींच आले नाहींत. म्हणून माधवरावाला आपला अंतकाळ समीप आल्यानंतर वडिलांप्रमाणें मागील सर्व कृत्यांवर पडदा टाकून, सखारामपंताच्या गळ्यांत राज्यधुरा टाकण्यास मुळींच संकोच वाटला नाहीं. अशा रीतीनें या पुरुषावर अनेकदां अधिकारग्रष्ट

होण्याचा प्रसंग आला तरी त्याच्या कर्तृत्वाला यात्किंचितहि बाध न येता तें उत्तरोत्तर सोज्ज्वलच होत गेल्याचें दिसून येतें.

सखारामपंताच्या दिवाणगिरीचे या कारकीर्दीतील हस्ते:—

पहिला:—शके १६८३ आपाढ ते पौष अखेर;

दुसरा:—शके १६८४ मार्ग० ते १६८६ अखेर,

तिसरा:—शके १६९२ आपाढ (ले. ११३),

चौथा:—शके १६९४ ज्येष्ठ ते कार्तिक.

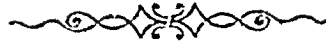
आधुनिक लहरी इतिहासकाराच्या विशेष अभिनिवेपाला बळी पडून ज्याच्या वाट्याला नसता दुर्लौकिक आला, अशा मराठ्यांच्या इतिहासातील शैलक्या पुरुषात सखारामपंताचा समावेश झाल्याने त्याच्या योग्य कर्तृत्वाचा जनतेपुढे पादा वाचण्या करितां आम्हाला विस्तारभयाचा दोष पदरीं घेऊन एवढा ऊहापोह करावा लागला. आम्हीं आपल्या लिहिण्यात अवास्तव मजकूर येऊ न देण्याची योग्य खबरदारी घेतली आहे अशी आमची मनोदेवता आम्हास सागत आहे, तेव्हा मामुली बहिवाटीला सोडून असलेले आमचें प्रतिपादन ऐतिहासिक पुराव्याच्या कसोटीवर घासल्यास तें शंभर नंबर उतरेलच असा आमचा आत्मविश्वास आम्हास केव्हाहि दगा देणार नाही अशी आमची खात्री आहे. अशा स्थितीत आमचें म्हणणें कोणास रुचो वा न रुचो, तें पाहण्याचें आम्हास कारण काय ? तथापि, आमच्या विचारसरणीतील चुका जर कोणी साधार दाखवितील तर त्या आम्हीं आनदानें दुरुस्त करू, पण विकारवशतेला बळी पडून जर कोणी भलतेंच बरेल तर त्याकडे दुर्लक्ष करण्यावाचून अन्य मार्ग कोणता ? असो. अव्याहत चालीस वर्षे चालत आलेल्या सखारामभाषूच्या अन्यायमूलक निंदेला आमच्या या प्रतिपादनानें अंशतः आळा बसेल, तरी आम्ही त्यात सतोषित आहोंत.

विवाधित मुद्दा सिद्ध करण्याकरिता प्रस्तावनेची सकोचित जागा अडविली गेल्यामुळे माधवरावाच्या कारकीर्दीपूर्वीचा या भागात जो महत्त्वाचा पण व्यवहार छापला गेला आहे त्याकडे लक्ष देतां आले नाहीं, परंतु या भागास जरूर तो लोकाभय मिळून आम्ही स्वतःचे पायावर उभे राहून पुढील भाग लवकरच प्रसिद्ध करू शकलों तर येथें अपुरा राहिलेला विषय तेथें पुरा करण्याची योग्य संधि आम्हास मिळेल अशी आशा आहे. प्रस्तावना लिहिताना विचार-विनिमय करून ज्या सदग्रहस्थानी आमच्याकरिता आपला अमूल्य वेळ खर्ची घातला, त्याची नावे अनेक कारणांनीं प्रसिद्ध करिता येत नसलीं तरी त्याच्या झालेल्या अगणित उपकाराचे विस्मरण होणें शक्य नाहीं.

पुणें, मार्गशीर्ष शुद्ध १, }
शके १८५६

कृष्णाजी वासुदेव पुरंदरे.

निवेदन

पुरंदरे दफ्तर भाग १ व २ हे अनुक्रमे शके १८५० व १८५१ साली प्रसिद्ध झाले. पहिल्या भागाच्या प्रसिद्धीकरणाचा बोजा भा. इ. सं. मंडळाने स्वीकारला व दुसरा भाग श्री. श्रीपाद रघुनाथ राजगुरु 'राजगुरु आणि कंपनी'चे मालक यांनी स्वखर्चीने प्रकाशित केला. या दोन्हीही प्रकाशकांस मामुली पद्धतीने आंत-बऱ्याचाच मार्ग पतकरावा लागला. आतां यापुढे ही माला कोणत्या तऱ्हेने चालीस लावावी हा प्रश्न येऊन पडला. सध्यांच्या आर्थिक हलाखीचे काळांत असला पालथा रोजगार करणारे कोणी भेटतील अशी अपेक्षा करणे वेडेपणाचे असल्याने, ही आपली हौस तूर्त तरी सोडून द्यावी असे वाटू लागले; परंतु परमेश्वराचे मनांत आमचे हातून अद्याप कांहीं तरी सेवा घ्यावयाची असल्याने त्या बुद्धिदात्या जगन्नियंत्याने श्री. यशवंतराव केळकर यांच्या मनांत प्रेरणा करून पुन्हा हा योग जुळवून आणिला. नार्हीपेक्षां आम्हा दरिद्राच्या हातून काय व्हावयाचे? श्री. केळकर यांनी इतिहास-प्रेमी सज्जनांकडून फूल नार्ही फुलाच्या पाकळीची मदत घेऊन काम चालू करितां येईल कीं फसें, हें पहाण्याचें सुचविलें. सांगण्यास अत्यंत संतोष वाटतो कीं, आम्ही आपली योजना ज्यांच्या ज्यांच्या-पुढें मांडिली त्यांनीं त्यांनीं सक्रिय सहानुभूति दाखवून कामास प्रवृत्त केलें. मदत जमविण्याचा उद्योग सुरू केल्यावर अशी खात्री वाटू लागली कीं, निदान दोन अर्डीचशें पृष्ठांचा पुढील भाग आपण खास प्रसिद्ध करूं शकूं. म्हणून मदत मिळवीत असतांच बरोबर दोन वर्षांपूर्वी कामास सुरुवातहि केली. ४८ पृष्ठे छापून झाल्यानंतर आम्ही खासगत आपत्तींत सांपडलों व हातीं घेतलेलें काम तसेंच अपुरें राहिलें. तीन महिन्यांपूर्वी प्रापंचिक स्थिरस्थावर झाल्यावर पुन्हा हा विषय डोक्यांत घोळू लागला. पण आपण वचनास जागलों नार्ही, तेव्हां आतां पुढें मोडली घडी सावरणें शक्य नार्ही असें वाटू लागलें व पुढें काय करावें हें सुचेनासें झालें. अशा मनःस्थितींत पुनः श्री० केळकर पुढें आले व त्यांनीं जी कांहीं मदत करावयाची ती करून खड्ड्यांत पडलेला गाडा बाहेर काढून चालीस लाविला. श्री० केळकर यांच्या सहाय्याने 'यशोदा-चिंतामणि स्मारक संस्थे'चे ट्रस्टी यांची मदत मिळवितां आली व प्रस्तुतचा ग्रंथ हें त्यांचेंच दृश्य फळ होय. एवंच, या पुस्तकाच्या प्रकाशनास श्री० य. न. केळकर यांचेच श्रम व सक्रिय सहानुभूतिच मूळ कारणीभूत झाली असल्याने त्यांचे आभार मानावे तितके थोडेच आहेत. तसेंच पुस्तक-प्रकाशनास मदत करणाऱ्या संस्थांचा व सद्गृहस्थांचा मी अत्यंत आभारी आहे.

या कार्मी मदत करणाऱ्या सस्था व सद्गृहस्थ — ३०० 'यशोदा चिंतामणि स्मारक सस्थेचे ट्रस्टी', ५० 'रियासतकार' गो. स. सरदेसाई, १५ न. चि. केळकर, १० य. न. केळकर, १० द. च. डिसकळकर, १० कृ. पा. कुलकर्णी, १० द. वा. पोतदार, १० ग. य. पुरदरे, ५ वि. गो. दिवे, ५ द. वि. आपटे.

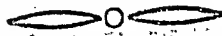
पुस्तक संपादण्याचे कार्मी भा. इ. स. मडळ व त्याशी निगडत असलेले सद्गृहस्थ यांची मदत झाली हे सांगणे नकोच. तसेच ज्या इतिहास प्रेमी सद्गृहस्थानी आपल्या संप्रदातील पत्रे देऊन उपकृत केले त्याचाहि मी फार आभारी आहे. पुस्तकाच्या छपाईचे काम जरा घाईनेच उरकावे लागल्याने सूचीत जरूर तो सूक्ष्मपणा आला नाही.

'राजगुरु आणि कंपनी' पुणे यांनी पुस्तक छपाईचे कार्मी आपुलकीचे नात्याने दाखविलेली दक्षता केव्हाहि खुतीस पात्रच होईल.

पुण,
माग. शु. १ श. १८५६. }

आपला
कृ. वा. पुरदरे.

पुरस्कार

पुरंदरे-दफतर हा एक अमोलिक साठा आहे. महत्त्वाचे दृष्टीने तो पेशवे दफतराची सहज बरोबरी करतो. हे दफतर अस्ताव्यस्त पडल्यामुळे साहजिकच क्षीण झाले. तथापि रा. कृष्णाजीपंत पुरंदरे मास्तर यांनी तिकडे लक्ष दिल्यापासून त्यांतील नवनीत सर्वांस चाखावयास मिळण्याची सोय झाली आहे.

दोन खंड तर मंडळमालेत पूर्वीच प्रसिद्ध झाले. तदनंतर रा. पुरंदरे यांस पेशवे दफतरांत अवगाहन करण्याची अपूर्व सुमंधि मिळाली व पुरंदरे दफतराचे काम साहजिकच मार्गे पडले; परंतु बरील सुसंधीमुळे रा. पुरंदरे यांच्या अभ्यासास फारच साहाय्य झाले.

आजच्या खंडांत प्रसिद्ध होणारी साधने अभ्यासकांस फार उपयुक्त असल्याचे सहज कळत येईल. वाळाजीपंत नाना म्हणजे वाळाजी विश्वनाथ यांचे वृंदावन सासवड मुकामी कोठे होते ते ले. २११ वरून ठरत आहे. तसेच ले. ११४ पाहणाराची, श्री. सवाई साधवरावाचे जन्माविषयी अगदीं लगेल्ग लिहिलेले पत्र पाहून, बरीच संशयनिवृत्ति होईल. पुणे, सासवड वगैरे स्थळांच्या हकीकतीसारख्या स्थानिक महत्त्वाच्या कागदापासून तो पानिपत, राक्षसभुवन येथील रणकंदनासारख्या महत्त्वाच्या प्रसंगांपर्यंत अनेक विषय या खंडांतील पत्रव्यवहारांत आले आहेत; परंतु रा. पुरंदरे मास्तर यांना त्यांचाचत विवेचन करण्यास येथे अवसरच मिळाला नाही. असे आहे तरी जिज्ञासु वाचक व अभ्यासक या साधनांचा परामर्श घेण्यास चुकणार नाहीत अशी आम्हांस आशा आहे.

रा. पुरंदरे यांनी या भागांस बरीच विस्तृत प्रस्तावना जोडली आहे. ही प्रस्तावना विवेचनात्मक आहे. मार्गे आम्ही एकदां म्हटल्याप्रमाणे रा. पुरंदरे हे या पेशवाई इतिहासाचे विषयांत रंगून गेलेले आहेत आणि त्यामुळे त्यांचे विवेचन वाचतांना वाचक तल्लीन होऊन जातो. त्यांची भाषा म्हणजे डोलदार पण शुद्ध मराठी आहे. लक्ष, भावनारहित विवेचन निर्जीवसे वाटते; तसा निर्जीवपणा रा. पुरंदरे यांस प्रिय नाही. भावनेच्या भडक रंगाची भक्ति त्यांस मनापासून आहे. त्यांतून प्रतिक्रियेचा जोर मनाची उठावणी करित असतो तेथे एक प्रकारची रसोत्पत्तिहि झाल्यावांचून राहत नाही. इतिहासांत भावना किंवा कल्पना यांना मर्यादित क्षेत्र असते याची जाणीव मात्र रा. पुरंदरे यांना चांगली आहे.

रा. पुरंदरे यांनी जोडलेल्या या विवेचक प्रस्तावनेचा उद्देश सत्कारामुखापू या प्रसिद्ध पेशवाई मुत्सद्याची कामगिरी व योग्यता प्रस्थापित करणे हा आहे. एवढी पेशवाई ज्याने आपल्या कर्तृत्वाचे कावूत ठेविली तो कर्ता पुरुष असला पाहिजे यांत वाद नाही. तथापि 'कपि तो राज्यास किडाच ईश्वर निर्माण केला' अशी जी

पटवर्धनमंडळींची समजूत ती कितपत यथार्थ, याची परीक्षा करण्यास बापूंची बाजू पुढे कोणी तरी मांडावयास हवी होती, ते काम रा. पुरंदरे यांनी उत्साहाने व आवेशाने केले आहे; आणि आमच्या मते हे सर्व विवेचन मननीय असेच झाले आहे. 'दोन्ही बाजूंनी प्रश्न उलट सुलट घुसळला म्हणजे मगच सत्याचे नवनीत सेवन करण्याचा सुयोग येतो. सखारामबापूंची योग्यता कितीही 'मोठी ठराविली तरी त्याचे ठायी काही मोठे दोषहि असलेच पाहिजेत; एरवी देशस्थमंडळांतहि 'सकाऱ्या'च्या ओकाऱ्या (ले. ८२) वाढणारे को 'आढळावेत ? ते सर्व खाजगी द्वेष करणारे, रघुदृष्टि व अल्पबुद्धि होते असा निकाल एकाएकी देता येत नाही. सखारामपंत मान स्वार्थत्यागी, सोशिक, एकनिष्ठ, दौलतखावा आणि हे सारे बुडवे, द्वेषी असा अर्थ ठरत नाही. उलट सखाराम 'भानागमनी' हाहि भाव निरालची दिसतो. रा. पुरंदरे यांनी एकवार सखारामपंताचे विस्तृत चरित्र लिहिणे अवश्य आहे असे आमहास वाटते आणि त्यांच्या ओघवती भाषेने, सूक्ष्मदृष्टि चिकित्सेने आणि सात्मभावाच्या रंगाने ते जितके चविष्ट व बोधप्रद उतरेल तितके दुसऱ्या कोणास साधणे परम दुर्धट होय असे म्हणावयास आमहास चिंता वाटत नाही. या कर्त्या मुत्सद्दयाचे विवेचक स्वतंत्र चरित्र, प्रसिद्ध झालेच पाहिजे आणि साडे तीन शहाण्यांतला एक सचंद शहाणा या त्याच्या प्रसिद्धीची यथार्थ मीमांसाहि आपणांपुढे आली पाहिजे.

आतां केवळ मराठी कागदपत्राच्या साहाय्यानेच ही कामगिरी पूर्तच्या काळी पार पाडावी लागणार हे उघड आहे. तथापि निजामदरबाराजवळ पेशवेदफतराएवढाच प्रचंड दफतरखाना आज मितीलाहि आहे आणि हा प्रचंड साठा शोधून निजामाची बाजू समजून घेतल्याशिवाय खरा इतिहास लिहिला जाणार नाही हे आपण सदैव लक्षात ठेविले पाहिजे. तो योग लवकरच येवो अशी आमची इच्छा आहे. विशेषतः बापूंच्या चरित्राची पूर्तता त्या साहाय्याशिवाय कधीच होऊ शकणार नाही.

घांपूंकडे काही दोष न देता रा. पुरंदरे यांनी पुढे तर माधवरावालाहि 'धूर्त' म्हणजे पर्यायाने लबाड ठराविला आहे (पृ. ४६) जसे काही 'धूर्तपणा' सखारामपंताच्या गांवीहि नव्हता !! 'मोगलाई' मसळत एकाच पक्षाला परिचित होती आणि दुसरा साळामोळा होता असे म्हणणे न्यायाचे नाही !

'गनिमी काव्याचे महत्त्व' हा दुसरा प्रमुख मुद्दा रा. पुरंदरे यांनी राक्षस-भुवनच्या लढाईच्या विवेचनाच्या अनुषंगाने आपल्या प्रस्तावनेत ग्रथित केला आहे. तेहि विवेचन पार मार्मिक, मननीय व तारीफ करण्याजोगे झाले असले तरी गनिमी कावा विरुद्ध 'जंगी' युद्ध हा वाद असा वरवर संपविण्यासारखा नाही. मोगली पद्धत किंवा जंगी युद्ध शास्त्रीय शक्तीच्या पाठबळाने करणाराच अखेर

विजयी ठरला हें लक्ष्यांत वागवूनच ह्या त्रिषयाची समजूत करून घ्यावयास पाहिजे. खेरीज पानिपतावर गनिमी कावा दाखविला नाही म्हणून मराठे-नवीन पिढी सुद्धा-गनिमी कावा विसरली होती असें ठरत नाही. किंवा खुद्द रा. पुरंदरे यांच्या विवेचनांतच या विसंगतीचे खांचखळगे आपणांस दिसून येतील. पृ. २७ वर गनिमी काव्याच्या 'या युद्धपद्धतीचा विद्यमान पिढीला गंधहि नसल्या'चें त्यांचें विधान व विवेचन पुढील ३० पानावरील 'धावपळीचा पेशव्याच्या सैनिकांस नेहमींचाच प्रसंग' या विधानाशीं व विवेचनाशीं किती विसंगत आहे ! पृ. २७ वर 'तरुण' पेशवा मात्र एकदम गनिमी काव्यांत वाकच होतो आणि पृ. ३४ वर गनिमी काव्याचा गंध नसलेले मराठे 'मावळकोंकणांत सतत तिंबत' राहणारे म्हणून प्रशंसा मिळवितात ! सारेच मराठे मावळकोंकणांतलेच असत काय ? 'देसुरे' त्यांच्यांत नसत काय ? निजामाकडे गेलेले गोपाळरावहि नवे दोस्त सर्व जंगी पद्धतीनेच लढणारे होते काय ? पानिपतावर न गेलेल्या मराठी फौजा व मराठे सेनानी गनिमी कावा विसरले होते काय ? हे सर्व प्रश्न रा. पुरंदरे समजतात इतक्या लीलेनें सुटण्यासारखे नाहीत ! असो, येथें कांहीं प्रतिविवेचन करण्याचा प्रसंग नाही. कोठें सावधपणें चालावें एवढें दिग्दर्शन करणें व इपारा देणें एवढें 'जागलीपणा'चें कामच या पुरस्कारांत करावयाचें असतें. साधार व सप्रमाण केलेलें पद्धतशीर विवेचन केव्हांहि उद्बोधक व उपकारकच होत असतें. कोणचा एखादा पक्ष, कोणची एखादीच बाजू आणि कोणचें एखादेंच मत याचा अभिनिवेश हा सत्याच्या संपूर्ण दर्शनाला बाधक होतो; म्हणून खऱ्या इतिहासविवेचकानें आपली दृष्टि नेहमीं मोकळी व निर्मळ ठेविली पाहिजे.

रा. पुरंदरे यांनीं इतिहास-संशोधन व इतिहास-विवेचन या कामीं चालविलेले प्रयत्न किती महत्त्वाचे आणि उपयुक्त आहेत याची भरपूर साक्ष त्यांचे पुरंदरे दफतर-खंडच करीत आहेत. त्यांस देववेल तेवढें उत्तेजन द्यावें अशी आमची सर्वांस कळकळीची प्रार्थना आहे.

या ठिकाणीं श्री. महारराव त्रिचकराव पुरंदरे प्रभृति ज्या पुरंदरेवंशीयांनीं आपलेजवळील प्राचीन कागदपत्रांचा संग्रह प्रसिद्धयर्थें दिला त्यांस धन्यवाद देणें आमचें कर्तव्य आहे. आमची त्यांस अशी सप्रेम विनंती आहे कीं, हा सर्व बहुमोल संग्रह भा. इ. सं. मंडळाच्या दत्तरखान्यास समर्पण करून चंद्रचूड दफतराच्या जोडीला हा दुसरा महनीय अलंकार त्यांनीं मंडळाचे अंगावर घालावा, यांत त्यांचा व मंडळाचा उभयतांचा लौकिक व हित आहे.

मार्गशीर्ष शु॥ १३, ५६, }
पुणें.

दत्तो वामन पोतदार,
चिटणीस,
भा. इ. सं. मंडळ.

तारखांचे शुद्धि-पत्र ।

अशुद्ध

शुद्ध

ले. १७

१६८३ मार्ग. शु. ८ }
१७६१ दिजे. ८ }

श. १६८४ मार्ग. शु. ८
इ. १७६२ नोव्हें. २४

ले. २२

० }
}

श. १६८४ मार्ग. शु. ५
इ. १७५२ नोव्हें. २०

आले गावात

आलेगावात

ले. ४२

श. १६८३ पौष वा २० }
इ. १७६५ जाने. २१ }

श. १६८३ पौष वा ३०
इ. १७६२ जाने. २५

ले. ४३

श. १६८५ माघ वा

श. १६८६ माघ वा १३

ले. ५१

श. १६८७ फा. शु. १२ }
इ. १७६५ फेब्रु. २० }

श. १६८८ माघ शु. १२
इ. १७६७ फेब्रु. १०

ले. ५३

इ. १७६८ }
}

श. १६८९ आश्वि. वा ३०
इ. १७६७ आक्टो. २२

ले. ५४

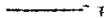
श. १६८६ माघ वा ८ }
इ. १७६५ फे. १२ }

श. १६८६ पौ. वा १
इ. १७६५ जाने. ८

ले. ७३

इ. स. १६६२ नो. ११

इ. स. १७६२ नो. ११

विषयवार लेखांक-सूचि

(अंक लेखांकाचे समजावेत.)

उत्तर हिंदुस्थानः—

कारकीर्द बाजीराव (स्वारी छत्र-
साल) १७९, १८०, (स्वारी
नादीरशहा) १८३.

नानासाहेब १८४, २०५ ते २०७,
(पानपत) २०८ ते २१०.

साधवराव १० ते १३, २५, ४९,
६१, १०५, १०९, ११०, १२७.

उरुळीः— १, ४२.

किरकोळः— २३ अ, ४०, ४१,
१३३, १३५, १३६, १७४, १९७,
१९८, २१३.

कौणिकिनाराः—१९४. (नानासो
पेशवे कारकीर्द.)

कोल्हापूर (छत्रपति) :— ६, १३४.

घोडनदीः—२-५, ७-९, १७-२३,
५८, ७२, ७३.

मामले चेऊलः—१५२, १५३.

चौगुलकीचें वतनः—ले. १७०, १७५.

छत्रपति सातारकर व पेशवेः—९३
—९६, १८१, १९१, १९२.

धार्मिकः—८०, ८७.

घोडपः—६५, ६६, ६९, ८४, ८५,
८८, १३१.

घोंडो महादेव सेनाकर्तेः—१५.

नागपूरकर भोसले व पेशवेः—७०,
७८.

नारायणरावास पेशवेपदः—११२.

निजाम व इंग्रजः—५७.

निजाम व नानासाहेब पेशवेः—
१९३.

निजाम (कारकीर्द शाहूछत्रपति) :—
१७६, १७७.

पत्रलेखनपद्धतिः—२०३.

पुरंदर कोळीदंगाः—३२ ते ३९,
४३ ते ४५, ४७, ४८, ५२, ६०,
७५, ७८.

पुरंदरेः— १४, ५१, ६२, ६३, ६८,
७७, ७९, ८२, ९१, ९७, ११८—
१२०, १२८, १६६, १९५.

पेशवे-खाजगीः— ११६, १७३,
१८५, १८६ ते १९०, १९६.

पेशवे व इंग्रजः—११५.

पेशवे व प्रतिनिधिः—५४, ५९.

पेशवे व पोर्तुगीजः—१८२.

पेशव्याच्या शिक्षकांतील उलट्या
'न'चा शास्त्रार्थः—२०२.

पुरंधर [नारायण] :—२१२.

बापूजी श्रीपतः—१७१, १७२.

भोसले स्वारीः—१०४.

साधवराव कर्नाटक [हैदर] :—३१,
७१, ७६, ९९, १००-१०३,
१०६, १२९.

सोरगांवची सनदः—१६४, १६५.

राज्यकारभारः—१६, १३१, १३९,
१६८.

राज्यव्यवस्था:—६४, १२२-१२४,
१२६, १३२, १३८-१४४, १४६.

राक्षसभुवन:—२४, २६, २७, ५५,
५६, ७४, १२५

विंचुरकर व सासवडकर दाणी
वंशावळ:—२१४

शिवकालीन पत्रव्यवहार

अत्रे घराणें १५६ ते १६२.

देशपाडे ता। खेडेगारे पृ. १३० ते
१४४.

बोकील घराणें १५४, १५४, अ,
१५५.

चाकण पृ. १२७.

प्राचीन पुणें पृ १२८.

सोनठाकूर (करिणा) १६३.

शिवापूरकर देशपांडे शकावळ:—
१४८.

सखाराम भगवंत:—२८-३०, ४६,
५३, ६७, ८१, ८३, ९०, ९२,
१०७, १०८, ११३, ११४,
११७, १४५, १९९, २००, २०१,
२०४.

स्मरणें पृष्ठ:—१०३ ते १११.

सवाई माधवरावाचा जन्म:—११४.

सासवड—५०, ८६, १६१, २९१

[बाळाजी विश्वनाथाचें वृंदावन]

भारत-इतिहास-संशोधक-मंडळ, पुणे

पुरस्कृत ग्रं. मा. क्र. २९

ऐतिहासिक ग्रंथमाला क्र. १

पुरंदरे दफ्तर-भाग तिसरा

(ले. १) श. १६८३ पौ. शु.] श्री [इ. स. १७६१ दिसें.

चिरजीव राजश्री नाना यासी खुनाथ बाजीराव आसीर्वाद उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष या दिवसांत स्वर्चाची बहूत वोढ जाहाली घरचे सोने रुपे मोडू [न] नाणे करून स्वर्च केले कर्जवाम मेलऊन आजपावेतो बेगमी जाली याजकारिता आपणास लिहिले आहे तरी हर कोठे हस्ते परहस्ते कर्ज मेलऊन पाठवावे त्याची सोय न पडे तरी तुमचे खासगत घरचे सोने रुपियाचे दागिने जे असतील त्यातून कार्याकारण जरूराती ठेऊन बाकी वीसपचवीस हजार-पर्यंत भरती करून पाठवणे यासमई आल्यास फारच उपयोगी पडेल बाजद लढाई तुम्हास नग करून दिले जातील स्वर्चाचे सकटास्तव लिहिले आहे तरी ये वेलेस काही तर्तुद जरूर करणें *रा छ ३ जमादिलाखर जिनकी तर्तुद होईल तितकीच. करणे तुम्हास आम्ही व्याहवेसे नाही तुमची निष्ठा आहे ते आम्हास विदित आहे जे होईल ते तजवीज करणे हे आसीर्वाद

(ले. २) श. १६८४ आश्विन] श्रीशंकर [इ. स. १७६२ सप्तं.

* चिरंजीव राजश्री नाना यासी प्रती खुनाथ बाजीराव आसीर्वाद उपरी तुम्ही उदासपणे हुजूर यावयाविसी लिहिले आणि सातारियाचे गंगाजीरायास पत्र

* ही खूण पत्राचे आरंभी असल्यास तें सवंध पत्र पत्रलेखकाच्या हातचें समजावें. तसेंच पत्राचें पोटीं असल्यास तेथपासूनचा मजकूर पत्रलेखकाच्या हातचा समजावा.

पाठविले ते दिकतीचे जाणून आमचा विस्वास नाही याभावे लिहिले ते कल्ले ऐसियासि येविसी बोलणे लाच आहे साराश तुमचा विस्वास नाही ऐसे नाही खबर आल्यावरी तुमची निशा होईल पत्री तपशील लिहिता गाठ पडत नाही तरी लौकर येणे तुमचा सदेह म्हणोन तुम्हाकडे केल्याचा कारभार न सांगितला ऐसे तुम्हास वाटल्यास शफतदेखील वाहू कितेक मजकूर ऐसे आहेत की जे केल्याने येखादा अपाय होणार यास्तव करित नाही तुम्ही आपले मनाचे समाधान असो देणे तुम्ही व महिपतराव हुजूर येणे येथे आल्यावरी मी येकाती पेचपाच सारे सांगितल्यावरी तुमची निशा होईल यास्तव जलद येणे जाणिजे बुधवार पुण्याहून कापड व नखत येणे आहे तेहि सौमतीने आणिले तरी उत्तमच आहे बनल्यास सोमतीने घेऊन येणे हे पत्र तुम्ही व महिपतराव दोघेच वाचणे प्रगटता न होये ते करणे हे आसीर्वाद.

(ले. ३) श. १६८४ आश्वि. शु. १२] श्री [इ. स. १७६२ सप्त. २९

चिरजीव राजश्री नाना यासी प्रती शुनाथ बाजीराव आसीर्वाद उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लेखन करित जावें विशेष तुम्हास यावया- विसी दोन तीन पत्रे पाठविली त्यास हाली तुम्हाकडील विनती सर्व उभयतानी निवेदन केली त्यास तुम्हासी दुसरा विचार काय आहे खासा स्वारी पैठणचे रोखे जाहाली हा अर्थ तुम्हास कलावा त्यास तुम्ही काही सशय चिंतात न आणिता यावयाचे करावे सालगुदस्ता खेडचे मुकामी तुम्हासी कितेक समतापूर्वक भाषण जाहाले आणि पुन्हा तुमचे जाणे सप्तकूपी न जाहाले येविसीचा अर्थ तुमचे विन- तीत आला त्यास ते बलेस निकड जाहाली आणि स्वारी लौकर जाहाली त्यास तुमचे कामकाज दुसरीयाने केल्याने आम्हास सतोष आहे येसे नाही हा भाव पुर्ता ध्यानात आणून पत्र पावताच स्वार होऊन येणे सा उ १० रावल आहे आसीर्वाद

(ले. ४) श. १६८४ आश्वि. शु. १२] श्री [इ. स. १७६२ सप्त. २९

राजश्रीया विराजीत राजमान्य राजश्री महिपतराव
अवजी गोा यासि

श्री शुनाथ बाजीराव असीर्वाद उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहित जाणे विशेष चिरजीव राजश्री नाना यास सप्तकूपीस जावयाविसि पत्र

पेशजी येथून लिहिले होते त्यास किते विकल्प चिंतात आले ऐशास त्यांचे किते कितेक वारीक अर्थ आहे चिरंजिवाविशी आमच्या चिंतात दुसरा अर्थ शपथपूर्वक नाही मध्ये लबाड्या करितात याचे पारपत्यही होईल येविशी त्याची खातरजमा असावी चिरंजीव व तुम्ही हुजूर येणे कितेक समक्षच बोलणे आहे त्यावरून सर्व कलेल साराश नानाविशीं दुसरा अर्थ नाही *तुम्ही व ते येथे आल्यावरी सर्वहि कलेल हे आसीर्वाद

(ले. ५) श. १६८४ कार्ति. शु. ८] श्री [इ.स. १७६२ आक्टो. २५]

चिरंजीव राजश्री नाना यासि खुनाथ बाजीराव आशीर्वाद उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहित जाणे विशेष तुम्ही सांडणी स्वाराबो पत्र पाठविले ते पावले कितेक मजकूर लिहिला तो कलो आला ऐशास सविस्तर मजकूर खास दस्तूरे लेहून मागे पत्र पाठविले आहे त्याजवरून कलेल वरकड कितेक मजकूर पत्री लिहिता येत नाहीत तुम्ही येथे लौकर यावे सर्व बालणे ते स्वरू होईल सा छ ७ साखर *तुम्हाविशी संशय आहे असे नाही सर्वापेक्षा तुमचा भरवसा फार आहे परंतु काही कारणामुळे साफ पत्र सातागिर्यास न लिहिले ते स्वरू बोलू हे आसीर्वाद

(ले. ६) श. १६८४ मार्ग. शु. १०] श्रीशंभू प्रसन्न [इ.स. १७६२ नोव्हें. २९]

राजमान्य राजश्री त्रिंबक सदासिव यासी श्रीमन्महाराज मातुश्री जिजाबाईसाहेब याणी आज्ञा केली येसी जे सुा सलास सितैन मया व अलफ चिरंजीव राजश्री शिवाजी राजे विजयादशमीच्या सुमूहर्ते सिंहासनारूढ जाहलियाचे संतोषाच वृत पेशजी आज्ञापत्र सादर केले आहे त्यावरून कलेल असेल सांप्रत चिरंजिवाची पत्रे तुम्हास सादर आहेत आज्ञेप्रमाणे रो माहदजी नाईक मोरे व मल्हार माहादेव सांगतील त्याजवरून कलेल जाणिजे सा छ ९ मोह जमादिलौवल बहुत काये लिहिणे [ले. सी. शि.]

(ले. ७) श. १६८४]

श्री

[इ. स. १७६२

भीमत राजश्री पैथील स्वामीचे सेवेसी

पोथ्य जिवाजी गणेश कृतानेक नमस्कार विनंति उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये लेखन केले पा विशेष पत्र पा तेथे भीमत राजश्री दादासाहेबांचे भौजेचे वर्तमान लेहून पाठवावे म्हणून ला त्यास दादासाहेब कड्यावर आले म्हणून वर्तमान आहे मुजरद माणूस पा आहे तथ्य वर्तमान आल्यावर लेहून पाठऊन इकडे तो गडबड बहूनसी नाही इकडील वर्तमान तरी राजश्री जाधवराव वसवा करून लोणीवर आले तेथे राजश्री बायू ना त्याचे समजाविशी-बदल आले होते परंतु ताल न वसला माघारे गेले कुरकुंवाखाली काही आले नाहीत जाधवराव लोणीवरून राजेशाडीस आले आहेत तेथे तीन च्यार मुकाम होणार त्यांचे समजाविशीस भीमत राजश्री माधवराव येणार याप्रो वर्तमान आहे बहुत काय लिहिणे कृपा केली पाहिजे हे विनंति

(ले. ८) श. १६८४ कार्तिक व. ६] श्री [इ. स. १७६२ नोव्हें. ७

[पहिले दोन बंद गहाळ]

पुखणी चिरजीव राजश्री कालोपत यासी आसीर्वाद

स्त तो या दिवसपर्यंत सर्व याजवर आहे हे काये करितात ते पाहावे इकडील वर्तमान तर रविवारी फौजा येथे आल्या तैत्तेच चदाघोडपानिशी भीमत राजश्री माधवराव घोडनदी पलीकडे होते त्याजवर चालले दादासाहेब नदीजवळ फौजासुधा गेले तो नदीस पाणी डोईइतके होत तेव्हां नदी आलीकडेच उभे राहून ते नदीपलीकडे उभे राहून त्याची याची तोफाची व जेजालाची व बाणाची लढाई लागली दादासाहेबाकडील दाहा पाच घोडे पडले व दाहा पाच जखमी जाहाले पाच सात माणूस पडले व जखमीहि जाहाले शाहाजी सुपेकर वेंकटराऊ निवाळकर याजकडील यास उजवे हात स गोली लागली आहे व त्रिपक खंडेराव यास उजवे हातास बाण लागला आहे दोघा मातवरस मात्र जखमा लागल्या वरकड येथारियन आहेत तिकडेहि त्याजकडील दाहा पाच घोडे माणूस पडले व जखमीहि जाहाले संध्याकाल जाहाला म्हणून दादासाहेब मागे आदकोस सरकोन राहिले दुसरे दिवसी जुब करावे तो त्यानी सलियावर घातले मल्हारजी होलकर आले व पिराजी नाईक निवाळकर व बायोजी नाईक येते आले सलियावर पडले

आहे आजी कुयोग आहे याजकरिता माधवरावहि येणार ते राहिले कुयोग टलिलीयावर त्याच्या याच्या भेटी होणार येसे आहे इकडून मल्हारजी होलकर व चावोजी नाईक व पिराजी नाईक येसे फिरोन तिकडे सलियाचा तहरह ठराऊन गेले आहेत दादासाहेबाचा हेत तो भारी जुज करावे फौजहि पंचवीस तीस हजार इकडे चागली आहे तिकडे त्याजकडेहि फौज दाहा पंधरा हजार होईल ते थोडके हे फार आहेत जुज होते तरी हे काही त्यास आटोपत नाहीत येसे आहे परंतु ईश्वराची लीला कोणास कलत नाही येथील सलामामला जाहाला म्हणजे आम्ही निरोप मागोन येऊ म्हणतो कलावे सेतचा दाणादुणा रात्रीचा दिवस करून घेणे राजीक या प्रकारचे वैरणकाडी गावाजवळ आणून ठेवणे कुरणाची चिठीविसीहि श्रीमतास हाटकून दिल्ली तर पाठऊन देऊ दुभती म्हैस येक कामरगावीहून चिराजिवानी देविली त्यास बाजी कामरगावास पा आहे तो पर-भारे घेऊन तिकडे येईल घरी सावध असावे बहुत काये लिहिणे हे आसीर्वाद गावकरी यास समस्त लाहाणाथोरास आसीर्वाद सागणे

(ले. ९) श. १६८४ मार्ग. शु. ६] श्री [इ. स. १७६२ नोव्हें. २१

राजश्रीया विराजित राजमान्य राजश्री वासुदेवपंत दाजी स्वामीचे सेवेसी

पो सैदासिव गोविंद कृतानेक सां नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल ता छ ४ माहे जमादिलोवलपर्यंत येथास्थित जाणून स्वकीये कुशल लिहित गेले पाहिजे विशेष आपणाकडून बहुत दिवस जाले पत्र येऊन साभाल होत नाही त्यावरून चित सापेक्षित असे तरी येसे नसावे सदैव येणार माणसासमागमे साभाल पत्र पाठवून संतोशवित जाणे यानंतर आम्हाकडील वर्तमान तरी उभयेता श्रीमंताच्या जुजाचे वर्तमान सविस्तर आपण परस्परे आईकिलेच असेल पत्री काये त्याहावे सारौष आपले फौज मोडली मग विस्तार काये त्याहावा आलीकडील वर्तमान तर मोगल आपल्या लस्करापासून ती चौ कौशावर येऊन पडला आहे आज दो प्रहरानंतर भेटी होणार येसे आहे भेटी जाल्यानंतर याचे त्याचे कसे होईल ते पाहावे भट भिक्षुक जोसी यांणी तो लेहून दिव्हे आहे की अविधान्या भेटी जाल्या-वर सला बिघडतो याचे त्याचे जुज होते मार्गशीर्ष वद्यत. युध्यास प्रारंभ होईल माघमासपर्यंत घुमेल येसे आहे व सर्व ज्यन हेच बोलते तेच खरे होईल मोग-लाचा येदा बदोवस्त भारी आहे तीस हजारपर्यंत फौज आहे सवासे दीडसे तोफा समागमे आहेत याप्रो सामान आहे आपले फौजेचे वर्तमान तर श्रीमंत

राजर्षी रायांची फौज तो पली येथी सर्वांनी केली आहे सर्व आपली फौज बेदील आहे ती तो कांहीं जुजास उभी राहात्ये येता आर्थ नाही दादासाहेबाची फौज म्हणावी तर फार करून त्या फौजेत मोगलाची फौज मुयदखान व निंबालकर वगैरे होते ते तो मोगल येताच तिकडे गेले वरकड फौज आहे त्यास तो कांहीं नालबदी कोणास पावली नाही असे असता जुजासमई टिकेल हे कलतच आहे त्याहीमध्यें ईश्वरीसत्ता कमे होईल हे कोणास कळत नाही याप्रो मजकूर आहे दुसरे येथे आपलीयाकडील फौजेस काणी पुसत नाही सर्वांचे सरंजाम बंद केले नाना पुरंदरे याचा सरंजाम बंद जाला आपले येजमानाचाहि बंद होणार आहे वडुल्याचे पत्र आले [अपूर्ण]

(ले. १०) श. १६८५ कार्तिक] श्री [इ. स. १७६३ नोव्हें. १७]

[पहिला बंद गाहाळ. बेहिरो आनंताचे दाजीबास पत्र-खाजगी मजकुरानंतर]

... कामरगावचे बाढ्याचे काम तूर्त च्यार महिने न करणे राहू देणे मोगलाचा दंगा वारला म्हणजे मागाहून लिहून पाठऊ त्याप्रमाणे करणे पिंजलगावचे वाडियाचे च्यारी घुरज सकेली करून घेणे भग बखेडीयात न पडणे दरवारी फार सावधपणे आसत जाणे साकत्ये वर्तमान लिहून सा गोपालचंत्त दादाची जोडी येईल त्याज-यरोबर लिहून पा दादासी कोणे गोष्टीविती विपर्यास न दाखवणे त्यांसी आम्हास सचोटी राखली पाहिजे बारासे रूो देतील चिता नाही वजिरास पत्रे पाठवितां त्याचे फाये जाले तरी आधी पत्रे पेशजी लिाप्रो सत्वर घेऊन पाठवणे दिनानाथ आम्हास बारंवार लिहितात की सा जनार्दन विठल यानी आठ हजार रूो याजसाठी घरी चौकी बसविली कजिरे केले यामुळे येणे न जाले त्याप्रमाणे लिहितात हें सत्य किंवा मिथ्या हे लिा त्यासी फजोत करून इकड लाऊन देणे त्याचे मारफतीची कामे इकडे फार आहेत यासाठी लावणे लोकाहि कोणी निटावले तरी लावणे सोब (ती) ची चिता नाही वाट चालती महादजी बाबावरील वरात येका लाखाची होती त्याजरीकरी येक रुपया देत नाहीत आम्ही तगदर (?) आम्हाजबल काये म्हणजात धीगोदीयात काये जे दिले तेवडेच मात्र ऐसा प्रकार आहे विना ग्वालीयेरीस गेलीयावरी काही जाटाचे पारपत्ये जालीयासिवाय सोईस पडत नाही मल्हारजी बाबा जाट झुकव जाले रोहिली-यावरी जाणार आहेत रोहीलीयाचे सत्त मल्हारजीबाबाकडे घाले की तुम्ही या

मानगडीत न पडणे थोडे बहुत दक्षणा घेऊन जाणे पाहावे सेवटी काये ठरले बागात सुपारी व नारेल फार लावणे (यापुढें खाजगी मजकूर पत्र अपुरें.)

(ले. ११) १६८५ का. या] श्री शंकर [इ. स. १७६३ नो. २३

श्रीयासह चिरजीव राजश्री दाजीबास प्रती बहिरो आनंत आसर्वाद उपरी येछाल कुशल ता १७ माहे जमादिलावलपावेतों कचनारची सराय प्रांत खीचीवाडा येथस्थित असे विशेष तुम्हाकडून आलीकडे पत्र येऊन वर्तमान कलत नवते त्याजवरून परम चिंता वाटत होती त्यास हल्लीं आश्विन वद्ये आष्टमीचें पत्र आलें ते पावलें लािा वर्तमान कललें सोंसाराचें वगैरे दरबारचे लािा तें कलले संकलीत लािा ऐसियास आमचें वर्तमान तरी राा महादजी सिंदे मल्हारजीवावाकडे जाटाचे सामिलतीस जातात आम्ही घेऊन खिचीवाडयात आलों येथें सुनेरातया खिचीवाल्यानी दाखला आहे यासाठी आणिले त्यापासोन सोडऊन घेऊन ग्वालीयेरीस घेऊन जाऊन कांहीं जाटाचे पारपत्ये जाले तरी उत्तम आहे काहीं प्रेत्न करून पाहातो उजेनीस येऊन पाचसातशें लोक ठेवले परंतु सामान या देशचे आहे तुम्हापसले लसकर काली येऊन दाखल जाले सदासिव मुरार बनकर वगैरे सिलेदार राा दामाजी खडेराऊ याणी आटकाऊन ठेवले आम्हाकडे येऊ देत नाहीत व त्याच्या चितात आम्हाकडे यावयाचे नाही येते तरी दामाजीच्याने काय होते आसा तुम्ही जे लोक तुम्हापासी येतील त्याजपासोन ऐवज + + + आम्ही आलियावरी सिलेदार व आम्ही समजोन घेऊ चाकरीसहि त्या न ठेवणे बरो + + सो राा गोपालपंत दादा देत नाहीत थोडयासाठी बोलतां नये त्याहीमध्ये सफत घातली म्हणोन विस्तारे लािा ऐसियास थोडयासाठी न बोलवे हेच उत्तम आहेत त्याहीमध्ये ते वडील आहेत वारासे सो देतील त्यानी च्यार दिवस न दिव्हे म्हणोन काहीं चितात न आणावे जाजती च्यार सो लागले तरी वडीलच ते आहेत तुम्ही म्हणावे ऐसे नाहीं दरबारचे कामकाज दादा तुम्ही मिलोन जाऊन करीत जाणे नरसिंगगडचे जाते समई दादास व तुम्हास सांगितल्याप्राा कागदपत्र उगऊन लौकर पाा श्रीमंत दादासाहेब बरोवरी स्वारीस जाणे जरीकरितां चागली त्याणी सोये करून दिव्ही तरी त्या प्रमाणेच च्यार स्वार ठेऊन जाणे न दिव्ही तरी रिकाम्या घोरात न पडणे जातीने मात्र जाणे लोक ठेवणे जाले तरी पठाण फडतरे दोनी निराले करून ठेवणे चिरंजीव व्यांसारऊ श्रीगोर्दियास गेला म्हणोन ऐकिले होते व तुम्हीही लािा हाते

त्याचा प्रकार काये जाला जरीकरितां चांगली सोये पेशजी लािा जाली तरी चिरंजिवाचे सजून देणे आपाची (अपूर्ण)

(ले.१२) १६८५ मा. वा१४] श्री अंकर [इ.स. १७६४ मा. १

पौ छ २३ शवाल आह (?) प्रदजी फिरगू जासूद

चिरजीव राजश्री दाजीबास प्रती बहिरो अनंत आसीर्वाद उपरी येथील कुशल ता माघ वद्ये १४ मुा ग्वालीयेर येथस्थित असे विशेष तुम्ही पत्र पौश वद्ये त्रयोदसीचे पाठविले ते काळी पावले लािा ते फलले गाभाजीपंतावरोवर इकडून लोक खाना केले म्हणोन लािा ऐसियास उत्तम केले दामाजीपंतासही लावणें शरिरास सावकाश वाटत नाहीं म्हणोन लािा तरी औशध उपाये करून आरोग्य होय ते करणे आपाजवलीन वीस घेऊन फारखती दिव्ही म्हणोन सा गोपालपंत दादानी लािा परंतु आपणास लिहावयास न पडले हे माघेच आम्ही ऐकिले की तुम्ही घालमेल माडली आम्ही त्याजवरी तुम्हास लािा होते की हे कर्म करू नका तुम्ही कां देता तुमचे बुधीस भृश जालासा दिसतो वीस हजार घेऊन चौदचे स्वतं माघारे घावे साहा शेख मात्र घेतले आणि फारखत दिव्ही घर कोणाचे बुडाले हे काही समजला नाही तुमची प्रकृत आम्हास पूर्ती ठाऊकी होती म्हणोन बहुता प्रकारे लािा व जाते-समई सांगितले की घालमेल न करणे ऐसे असता जे न करावे ते कर्म तुम्ही करिता फुकाचे आम्हास पुसत देखील नाहींत येणे कडून घरास आपाये आहे घड आम्हांसमागमे न आला व माघूनहि न आला ना दरबार राखिला काहीच केले नाही आतो जे जाले ते दैवानुरूप जाले तुम्हास बोल काये आतां तरी येक करणें की राजश्री गोपालपंतदादास बोलाऊन आणून सांगावे जघरदस्तीने मजपासोन पाजाने (?) लिहून घेतले मी देणार कोण माझी फारखती रुजू नाही ऐसे दादासी बोलोन त्याही साक्षीस ठेवणे मागे पुढे ते असवि तैसेच तिा आपाजीपंत सुपेकर त्याजकडे जाऊन त्याला सांगणे की मजला नाना प्रकारे भासऊन बलेच लिहून घेतले हे लिहिले सही होणार नाही तुम्ही साक्षीस आसणे म्हणोन त्याला साक्षीस ठेवणे गुजरयेतीस पत्रे आमची आहेत ती याला देऊन उतरे पाा तिसरा प्रकार जे जालें तें उतमच जाले दादानी लािा की दाजीबा श्रीमंताकडे जाणार येणेकडून समाधान जाले तरी समागमे दादाम घेऊन जाणे खावंद राजी राखण म्हणजे लक्ष आहे खावंदाजवळ आसले तें किती आणि घरी राहिले ते किती चहूत फेर आहे श्रीमंतास विनंती करून पत्रे मल्हारजी बाबास जाडास वजीरास पेशजी लािापाा पा इकडील वर्तमान आम्ही ग्वालीयेरीस आलो माहादजी सिंदे माघारे उजनीस गेले दिलीकडील नजीबखान मल्हारजीबावास

भेटला जाटाचे सख्ये करून दिव्हे वजिरास दिलीत वसविले वजारात दिव्ही जाटाने मल्हारजीवावास चालीस लाख रों दिव्हे आबदाली लाहोरास आला तो सिखानी तेथेच मोडला माघारे पलोत गिलजा गेला रोहिलीयानें पूर्ववत-प्रो राहावे याप्रो जाले आतां मल्हारजीवावा नजीबखानास घेऊन सुज्यातदौ-लाचे कुमकेस जाणार आहेत सुज्यातदौलानें मल्हारजीवावास साठ लक्ष रों देऊ केले की माझी कुमक करून फिरंगी यास तंत्री पोहचावी याप्रो जाले दिलीचा बंदोवस्त करून तिकडे जाणार आहेत याप्रो वर्तमान आहे साहा महिने फिरलो की सुलेरा (?) सोडवावा नरसिंगगडची खेटी सोडवावी आंतरवेदी-तील माहाल सोडवावे इतके त्यानी कघूल केले म्हणोन आंग्ही त्यांचे मागे फिरलो सेवट येकहि न जाले हे माघारे गेले आणि ग्वालीयेरीस आलो जाठ गोह (द) कर वगैरे कोणी भेटत नाही च्यार वर्षे रों त्यानी घेतला गड्या कोट बाधले कोणास खातरेस आणीत नार्हीत ऐसा विचार आहे यासाठी लक्षाची वरात माहादजीवरील मल्हारजीवावाकडे घेऊन पा म्हणजे लोकाच्या नालाबदीपासोन तरी मुक्त होऊ सारांश तुम्ही श्रीमंताकडे जाऊन दरवार राखावा म्हणजे लक्ष आहे नारोपंत पोक्षे यास मायेत घेऊन तुम्ही आपले निराले काही डौल सजून पाहाणे सारे आधिपत्ये नानास देऊन पाहाणें परंतु दरवार न सोडणे वरचेवरी पत्र पा वाड्याचे च्यारी बुरुज सफेलीसुधा करणे घरचे वगैरे सर्व वर्तमान लिहून पाःबहुत काय लािा हे आसीर्वाद पौ छ २३ शवाल

(ले.१३) १६८५ फा. शु॥ १३] श्री शंकर [इ.स. १७६४मा.१६
श्रीयासह चिरंजीव सा दौजीवास प्रती बहिरो अनंत अनेक आसीर्वाद उपरी येथील कुशल ताा फालगून शुध्य १३ त्रयोदमी मुा ग्वालीयेर येथास्थित असे विशेष तुम्ही पत्रे खंडू जासुदावरोचर पा ती पावली सांखेत कलला गबाजीपंत समागमे झाडून सिलदार खाना केले जदीद फडतर मात्र ठेविले म्हणोन लािा ऐसीयास फडतरीयाचे कारण काय होतें तुमचा त्यांचा रुणानबंद काय आहे ईस्वर जाणे पंनास हजार नालबंदी येकवीस हजार रों कबज केले काये समजोन केले तें तुम्ही जाणा आसा जे जाले ते उतमच आहे काली गोपाल-पंताच्या कासिदावरोवरी सविस्तर लािा त्यावरून केलेले इकडील वर्तमान तर जाटाचा व रोहिलीयाचा सला जाला गाजदीखान वजीर स्थापला नजीब-खानाच्या पुत्रास बक्षिगरी दिव्ही पूर्ववतप्राा जाले आबदाली लाहोरास आला नजीबखान मल्हारजीवावाच्या व आबदालीच्या भेटी करून देणार मग सुजाः

१ अंताजी माणकेश्वराचा तिसरा मुलगा भगवंत अनंत (?)

पु. द....२

दौलाकडे जाणार मल्हारजीबाबांनी मातुश्री आहित्याबाई व मालजी होलक व तोफखाना शाइन बुणगे ऐसे देती लविले काली येथून वृच करून इदुरा गेली गोहदकर जाठ बगैरे जमिंदार कोणी येऊन भेटत नाहीत त्यास जरब पोहचावी तर त्यानी भेटावे ते होत नाही पोटाचे सकट जाले माहादजी सिद्याने पान महिने समागमे फिरवले सेवटी काही कार्य न करिता उजनीस गेले मागील आवई ऐफोन गेले ऐसा प्रकार झाला चहुकडून ईस्वर सानकूर आहे श्रीमत राा दादासाहेब स्वारीस गेले तुमच्या शेर रोज घालविले उभयत श्रीमत स्वारीस गेले आमचे कोणी समागमे नाही दरवार येक प्रकारचा जाल आहे तरी तुम्ही हजार कामे टाकून आधी राा गोपालपत दादास घेऊन आर्थ जरूर श्रीमताकडे जाणे तेथील रागराग आपल्या ध्यानात आसोन सुस्त कैसे राह वले आधी सत्वर जाणे दरवार राजी राखणे म्हणजे आम्ही निष्काळजी आसे। तुम्ही प्रसगी आसल्या आम्हास कालजी नाही व आपटेहि उत्तम आहे हजार कामे टाकून आधी जाणे दादास समागमे घेऊन जाणे माहादजी सिद्या वरील वयात मल्हारजीबाबत घेऊन पा व मानाजी सिंदे सकूचाई याजवरी ऐशा दोन घेऊन पा मग तिकडील यमुलात येईल तिकडे पाहू आम्हाविर्ती पत्रे सुभेदारास बजिरास घेऊन पा याच्या माहालचा घदोयस्त करून देणे याच विलात (१) बजिरास की ज्याप्रा अताजीपताचे हाते फामकाज घेत होता त्याप्रा याचे हाते घेणे ऐसे ५३ पा सकुपाईस माहादाजी गोविदास मानाजी सिंदे यास की याचे चालवीत जाणे वयातेचा ऐवन देणे पत्रे जरूर पा मातुश्रीचा हेत महायात्रेस यावयाचा होता तो का राहिला न केले आसे दैनुसार येणे घडेल तुम्ही माहादाजीपत रुईकर त्यास फारखती काये समजोन दिव्ही वीस हजार घेऊन कर्म केले यात घर कोणाचे बुडाले आम्ही असता आमचे असरीध फारखती द्यावी उचित नाही बहुत आमचा लडा त्याजकडे आहे तुम्ही ऐसे करिता यास काये म्हणावे बुधोस भृश काये जाहला आसे। ऐसे कर्म करीत न जाणे येणेकडून अपाये आहे जे जाले ते उत्तम आसे प्रस्तुद येक करणे की गोपालपत दादास व आपाजीपत सुपेकर यास बोलाऊन आणून सागावें की आम्हास नानाप्रकार भासऊन फारखाती घेतली हे सिधीस जाणार नाही मी फारखती देणार कोण मागेपुढे साक्ष द्यावी रागेल तेव्हा तुम्हास चालावें लागेल याप्रा बोळून तरी त्यासी ठेवणें येवडे तरी काम करणे वाढ्यापुढे दर वाजा आहे त्या चोट्यावरें काही न चाघावे पुढे सेतखाना काढला बरे केले बागात हरजिनस झाडे लावणे सुरुची सुपारीची नारेली लावणे च्यारी घुरुज सफीलीसुधा करून घेणे आम्हा देखता बुरुज दोन तयार जाले होते त्याच्या- वरी दोन दोन गज आणखी बुरुज चढवावे मग त्याच्यावरती सपेली याप्रा तयार करावी शाहाजी दखवी पासोन तनिसे रुपये घेतले तम्हाकड चिठी दिव्ही

त्यास सुलतानजी पा सांगावे की येका महिनियाचा करार आहे परंतु दुसरे पत्र येईल तेव्हां ऐवज देल तोपर्यंत मजुरा देणार नाही विना दुसरे पत्र आल्या-सिवाये त्यास मजुरा न देणें जिवाजी चाचर त्याची मानाई चाचरीण तिने आम्हांस खर्चासाठी लािा होते तरी जरूर दोन मोहरा तिच्या हातीं देऊन-उतर आम्हांस पाठवणे निदान तीस सा तरी पा आनमान न करणे तिला चिठी आम्ही लिहिली ती मुजरद तिला पाठऊन जावा अणऊन सा जोसी-बावाकडून वर्षाफल जरूर पा जोसीबावाचा ऐवज पावला किंवा नाही ते लािा बहुत काये लिहीणे हे आसीर्वाद कृष्णाजी गिता देशास आला आहे आम्ही सा गोपाळपंत दादावरी त्याला हजार रौ देविले आहेत परिष्ठिन द्यावे लागतात तुम्ही दादास सांगणे की तो येईल तेव्हां सांगावे कीं (अपूर्ण)

(ले.१४) श. १६८३] श्री तालीक [इ. स. १७६१

सरकारची पोतनिसी व जामदारखाना पहिल्यापासून राजश्री त्रिवकराव सदासिव व राजश्री निलकंठ माहादेव पुरंदरे याजकडे आहे त्यास मानिलेच्या तपेंने सा शामराव नारायेण यासी मुतालकी सांगितली होती त्यास हाली त्यांज-कडून दूर करून हाली तुमची तुम्हाकडे सदरहू पोतनिसी व जामदारखान्याचा तालुका पूर्ववतप्रमाणे करार करून दिल्ला आसे तरी तुमच्या चितास येईल त्यास तुम्ही आपल्या तालुकियावरी ठेऊन सेवा येकनिष्टेनें करावी तालुकिया-वर सरकारांत शामराव नारायेण वगैरे याजपासून सन समान खसैनात तीर्थरूप कैलासवासी नाना याणी रुपये तीस हजार साल दर साल करार करून सरकारात घेत होते ते हाली तुम्हास साल मजकुरी तुम्हास माफ केले आसेत सदरहू तालुक्याची कारकुनीचे उत्पन्न होईल ते तुमचे तुम्ही घेत जावे धंद्याची घालमेल प्रतिवर्षी कोणी न करावी येविसी दरम्याने बोली-चालीस विद्यमान राजश्री बाबुराव सदासिव व राजश्री बाबुराव राम फडनिवीस व राजश्री त्रिवकराव विस्वनाथ सदरहूप्रमाणे करार करून देऊन तुम्हापासून रुपये १००००० येक लक्ष घेतले आसेत साल दरसाल सरकारात काही मागो नये येणेप्रमाणें करार आसे सुद्धर सन इसने सितैन मया व आलफ शके १६८३ वृषानाम संवच्छरे सदरहूप्रमाणे करार याप्रमाणे वर्तावे यासी राजी असो

(ले.१५) श. १६८३ भाद्र. व. ५ श्री [इ.स.१७६१ सप्टं १९

अखंडीत लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य राजश्री शामराव अंबाजी गोसावी यांसि सेवक माधवराव बलाल प्रधान नमस्कार उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहिणे विशेष सा धोडो महादेव सेनाकर्त यांजकडे मुकासे वगैरे गाव आहेत त्याची कर्जपटीकरितां जपती जाली आहे ती मोकली करून कर्जपटी सा ६२५

साहाशे पचवीस करार केले आहेत त्यास मौजे पांडे प्रा वाई हा गाव मार-
निलेकडे निघे आहे त्या गावच्या ऐवजापैकी सदरहू सवा साहाशे चा वसूल
घेऊन सरकार हिसेची जमा करणे जाणिजे छ १९ सफर सुा इतने सितैन
मया व आलफ

(ले. १६)

श्री

श्रीमंत राजश्री नाना स्वामीचे सेवेसी

विनंती मेजणीची काठी सातरेयाहून आणविली होती ते आली त्या काठी-
प्रा काठी करून पाठविली आहे * शामराव अबाजी [किरकोळे] जे काठीनें
मोजणी वायेदेशची करितात ते काठी कोरगावांहून परशुरामपंताच्या घान्याची
आणऊन पाठविली आहे हे काठीनें मोजणी करवाची बहुत काये लिहिणे कृपा
केली पाहिजे हे विनंती पौ छ २३ जिल्हाद

(ले. १७) श. १६८३ मार्ग. शु. ८] श्री [इ. स. १७६१ डिसें ० ५]

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री वासुदेवपंत दाजी स्वामीचे सेवेसी

पौ सदासिव गोविंद कृतानेक सा नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल ता
छ ७ जावळपावेतो मुा मौजे रालेगण भिमार्तीर वजू गणेगांव येथारिथत जाणोन
स्वकीये कुशल लिहीत गेले पाहिजे विशेष आपण बहुता दिवसी कृपा करून माणकू
जामुदाचरोवर पन पा ते उनमसमई पावोन लिहिल मजकूर सविस्तर कळला
येसेच निस्तर पत्र पाठऊन सतोपवीन जाणे यानंतर इकडील वर्तमान तर पेशजी
पत्री लीा होते त्यावरून विदित जाले असेल त्याआलीकडे वर्तमान तर अवधाच्या
व श्रीमंताच्या भेटी शिवारी ज. त्या त्याउपरी काल राजश्री विठल सुंदरश्रीमंताचे
डोरयास मेजवानीस आले होने आज बुधवारी श्रीमत राजश्री दादासाहेब व आषा
येसे व सर्व लाहान घोर सरदार येसे मोगलाचे डेन्यास मेजवानीस गेले आहेत
उदईक खासा मोगलाहि श्रीमंताचे घरी मेजवानीस येणार उमयताचा श्रेह चागला
जाला मोगलास श्रीमंती पच्याइसी लक्षाची जागीर पेशजी घेवली होती ती देऊ
केली आहे व दौलताबाद किला देऊ केल्या आहे याप्रां देऊन सला केला याप्रां
वर्तमान आपणास कलावे म्हणोन लीा आहे आपले येजमान निरोप घेऊन घरास
येणार आहेत कलावे बहुत काये लिहिणे लोभ कीजे हे विनंती होा राजश्री नारोपत
याचे स्वामीस सां नमस्कार लोमास आतरन करिता पत्री + + + + +

(ले. १८) श. १६८४ आश्विन] श्री [इ. १७६२ सप्टेंबर.]

विनंती माझे वर्तमान तर जे चोरी करीत आहे ते स्वामीस विदितच आहे

* पत्र नारो आपाजी तुळशीबागवाले यांचे.

त्यास प्रस्तुत आमचे लेखक वगैरे तमाम आले आहेत श्रीमंत त्यासी नित्य खल-
वत करीत आहेत आम्हासी तो आद्यापवर भाषण नाही आम्हीहि दरबारास
बहुत जात नाही आजतागाईत तीन च्यारदा गेलो मरजी येक प्रकारे दिसते
लाहान माणसाचा प्रभाव बहुत मातबरास परवानगीवेगळे गमन नाही पाहिले
दिसी मात्र आम्हास बंदोबस्ताचे किल्याचे वर्तमान पुसिले आम्हीहि तितकेंच मात्र
सांगितले वरकड स्वामीकार्यामुळे शत्रू तो बहुत आहेत हे सर्व वर्तमान स्वामीस
सांगितलेच आहे काये निभाव होईल तो न कले इनसाफ वाजवी केला तर स्वामी-
वर शब्द थेंऊ देणार नाही आन करीत तर येतन काये येथे कोन्हासी बोलावे हे
जागा दिसत नाही घरीमात्र आसतो आगर बाबुराऊ फडनिस याचे घरी जातो
यान्वये दिवस घालितो वरकडे तपसिल कोठेपावतो लिहो श्रुत होये हे विज्ञासी

(ले.१९) श. १६८४ आश्वि०] श्री [इ. स. १७६२, सप्त०

सेवेसी सदासिव गोविंद कृतानेक सां नमस्कार विज्ञापना स्वामीनी जनोजी-
बरोबर पल पो ते पावोन लिहिले सविस्तर कलले खाद्या + + + + + पाठवावा
म्हणोन लािा त्यास काल सो नाना + + + + याजबरोबर पत्र पो आहे त्याजवरून
सर्व क + सेल बाकी यैवज राहिला आहे त्यास बाव्या + + + लाविलीच आहे जनु
बाव्या मागे लाविला आहे आज यैवज वसूल होईल उदईक बाव्या जनोजीबरोबर
यैवज देऊन पाठवील बलवतराव याजकडील भोई याजबा कर्जाचा व कमाणगार
याजबा कर्जाचा मजकूर लािा त्यास आपले पत्र पेशजी आले त्यावरून उभयेतास
तगादा करून भोई याजपैकी पंतास सो घेतले व कमाणगार याजपासून वीस सो
घेतले बाकी यैवज राहिला आहे तोहि सोईने निकड करून घेतो दोघाकडील
सतर सो आले ते सरकारचे हिसेबी जमा केले आहेत तेथे आपल्याकडे पाठवावयाचे
असतील तर तैसेच लेहून पो + + + खर्ची लेहून आपल्याकडे पाठवून देऊ.....
धसुलाचा हिसेब आपण पेशजी मोड.....लेहून पाठविला त्यात त्याजकडे
पा.....सा बाकी काहून पाठविली त्यास श्रीमंत वैशाख मासी श्रीमंताचे घरी
व्रतबधास आले होते तेव्हा शंभर सो दिले म्हणून गावकरी यानी सांगितले
बाकी च्यारसे दाहा सो राहिले त्यास साल मजकुरी शंभर सो सूट गांवास दिली
बाकी साहासे सो गावची खडणी केली यैसा मजकूर जाला त्यामुळे गावाकडे
च्यारसे + + पैकीं तीनसे दाहा राहिले त्यापैकीं तीनसे सो व.....दाहा सो राहिले
त्यास गावकरी यास आ.....वताबाबत देणे आहे व तश्रिफा देणे आहे + + +
चा जमा वसूल खडणीचा केला नाही पु + + + त्याकडे गावकी येणार आहेत
तेव्हा त्यास देणे असेल ते देऊन बाकी निघेल ती घ्यावी राजकी वर्तमान लेहून
पाठवावे म्हणून लािा त्यास श्रीमंत पुणियाहून माघारे आले शरिरास फारच
सावकाश वाटत नाही यास्तव आले कारभारीसह वर्तमान आले थोरल्या श्रीमंता-

कडील वर्तमान तर बल विप्रेष आहे इकडील मनसबा विस्कलीत जाला सर्वांच्या शक्ती गलाल्यासे जाले यात सर्व समजावे रामचंद्र गणेश व कृष्णराव बलाल तिकडून आले काल त्याचे याचे खलबत जाले सारौप उभयेता श्रीमत समजतील येसे आहे कारभारी मा [त्र] + + पडतीलसे दिसते पुढे हाईल ते पाहा (वे) (बहुत) काये लिहिणे लोम कीजे हे विज्ञापना + + + + पाटाविती सिवजी कोठ-बला याजव + + + + पो त्यावरून दाहा गोणपाट पाठ(विले) आहेत त्यापैकी कोठीकडे लागतील ते यावे हे विज्ञापना

(ले. २०) श. १६८४ आश्वि०] श्री [इ. स. १७६२ सप्त०

राजश्रिया विराजित राजमान्य

राजश्री वासुदेवपत स्वामीचे सेवेसी

पो सदासिव गोविंदसा नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहिणे विशेष आपण पेशजी पत्र पा होते तेथे लीग होते की साल गुा सन इसनेचा स्वारीचा हिसेय आकारून पाठविणें त्यावरून हल्लीं स्वारीचा हिसेबत पसिलवार लेहून पाठविला आहे घेऊन अवलोकन करून विल्हे लावणें हिसेबत काही चुकले आगर हस्तदोश पडला असला तर साभालून घेऊन विल्हे लावावा इकडील वर्तमान तर श्रीमत राजश्री रावसाहेबाचे शरिरास ग्वराची पीडा प्राप्त जाली त्यामुळे बहुतच दैराण आहेत विप्यादशमीचे मुहूर्ताने घोरपडीवर गेले होते त्यास वेधेमुळे शुरुवारी मध्यरात्री पुण्यात माघारे आले त्रिकरावमुधा आले आमचे यजमान आले येसा या मडलीचा मनसबा विलग पडलासा जाला पुढे आरोग्य जाहालीयावर मुहूर्त पाहून निघणार येसे वर्तमान आहे श्रीमत दादासाहेबापासीं तों जमाव दिवसेदिवस भारी होत आहे मोगलाचा व त्याचा सलूक आहे प्रस्तुत दादा औरंगाबादेचे सुमारे आहेत त्याजकडून आज रामचंद्र गणेश व कृष्णराव काले आले त्याचे याचे आज खलबत जाले परंतु काही फुटले नाही सारौप तिकडील मडलीचा डाव चागला जाला इकडील मनसबा विस्कलीत दिसता याचे त्याचे सख्य होईलसारखे दिसते पुढे होईल वर्तमान लेहून पाठऊ सर्वांस सा नमस्कार प्रथम प्रथम सागणे हे विनंती

(ले. २१) श. १६८४ आश्विन शु॥ १३] श्री [इ. स. १७६२ सप्त० ३०

श्रीमत राजश्री दादा

स्वामीचे सेवेसी

विनंती सेवक विसाजी केशव [साने] कृतानेक सा नमस्कार विनंती येथील वर्तमान सा आश्विन शुभ १३ गुरुवार पावेतो येथास्थित असे विशेष श्रीमत काल शुभ

वारी पुण्यातून कूच करून थोरले श्रीमंताजवळ गेले थोरले श्रीमंत आज गुरु-
वारी कूच घोरपडीहून करून खराडीच्या मुकामास गेले पिराजी नाईक निंबाल-
कर काल कूच करून खराडीवर गेले तूर्त लौकर नगरावर जाणार मग तेथून
मनसबा करणें तो करितील' तिकडे गंगातिरी श्रीमंत गेले त्यांची यांची लडाईं
होणार जानोजी भोसलेहि तूर्त येणार मग ते कोणीकडे जातील पाहावे श्रीमंती
मोढवियापैकी दोन उंट पुण्यास आणावसे आहेत पुण्याहून कांहीं वोडें मोढ-
वियास नेणे आहे यास्तव सत्वर पाठऊन द्यावे सेवेसी श्रुत होये हे विज्ञापना.

(ले. २२)

श्री

विनंती उपरी काल शुक्रवारी प्रहर रात्री लस्करांतून दारकोबा आले त्यास
लस्करचे वर्तमान श्रीमंत राजश्री रावसाहेबाकडे करार जाला होता कीं शुक्रवारी
भेटी कराव्या त्यास काल भेटीचा मजकूर सोधम ठेऊन फौज व वृणगेसह वर्तमान
कूच करून माघारे आले गावास आल तोफा व काही फौज तलावरटाकळी त्यास
श्रीमंत राजश्री दादासाहेब फौज व तोफासुधा त्याच मार्गाने कूच करून गेले याप्रा
वर्तमान जाले तुम्हाकडे काही नवल विशेष वर्तमान आले आसिले तरी ल्याहावे
व घरचे मुलालेकराचे वर्तमान ल्याहावे बहुत काये लिहिणे हे विनंती

(ले. २३) श. १६८४ पौष] श्री [इ. स. १७६३ जानेवारी

सर्व प्रकारे स्वाम खावंद आम्ही धण्याची घरची जाहागीर किले गेले किती
सेवक लोक आज्ञेप्रमाणे वर्तणूक करावी राहिला मुलूक किती हे खावदाचे खावद
चाकरी येकनिष्ठेने करून दाखवावी ध्यानात आणतील तेव्हा विचारात येईल
जेणेकरून सरकारचा नफा ती गोष्ट खावदाचे दौलतीस जख किती
व्हावी व करावी हे इच्छा आहे याप्रो वसली हे खावदाचे ध्यानात आहेच
करविणार खावंद आहेत आमची उमेद त्यास इतक्या गोष्टी नीट व्हाव्या दौल-
खावंदाचे कृपेवर खावदानी घेतल्यावर तीचा बंदोबस्त व्हावा गेली बाजी
सर्वहि सेवक करितील सावरावी या गोष्टीवर चित कायेम राहून
डौल धरावा हे स्वामीविना कोण करणार

प्रस्तुत सर्वानि आपलाले नीट करून
घेतले आहे खावंदाचे दौलतीचे कर्जाचे
कोणास आगत्य आहे नाही हे स्वामी
जाणतच आसतील

मोगलासी श्रेह प्रस्तुत जाहाला
आहे उतमच आहे परंतु मातबर कामे
येक दोन त्याणे आपूण करावी यात
नफा दौलतीचा आहे तरीच श्रेह उतम

खावंदाचे घरी सर्व लाहान मोठे
आहेत बरेवाईट आहेत परंतु आपपरावे
जातीचा अभिमान हा प्रकार काहीयेक
नसावा सर्वहि खावंदाची लेकरे व सेवक
जो दौलतीचा खैरखवाई तो आपला
उपयोगी यैसे ध्यानात आणून सर्वावर

तूर्त कर्नाटकचा बंदोबस्त त्याणे आपूण कृपा योग्यायोग्य आसावी आमी रितीस करावा हैदर नाईकाचा पारपत्य करावे जो आणिक तरेने वर्तल व दाखवील म्हणजे पाऊण करोड रुपये आपले वसूल त्याचे पारपत्यच आसावे तरीच बखेडे होतील ही गोष्ट येदा जरूर व्हावी बंड तुटतील आम्ही शेवक हे जाणतो फडणिस पुरातन सेवक स्वाम कृपा- की देशस्त कोकणस्त कराडे परभू वंत क्षमा करावी आणि सेवा घ्यावी सेणवी मराठे हे सर्व स्वामीचे स्वाम मजुमदार पुरातन आहेत कृपा करून इतक्याचे मायेबाप चाकरी मात्र सर्वांनी सेवा घ्यावी त्याजकडील नजर सरकारात दौलतेतीची करावी हे जातिभेद आभि- आली आहे. मान नसावे

[ही सर्व यादी नाना पुरंदर्याच्या हातची आहे. या यादीच्या पाठीवर कोऱ्या जागेवर एक पत्र आहे ते असे:—]

(ले. २३ अ)

श्री

श्रीमंत राजश्री नाना स्वामीचे सेवेसी

पोथ्य भास्करराय दादाजी सां नमस्कार विनंती येथील क्षेम आपले दये मार्ग शीर्ष बहूल ८ अष्टमी तों येथस्थित जाणून स्वकुशल लेखन करीत असिले पाहिजे विशेष आपणाकडून बहुत दिवस पत्राभावे परामर्ष न होता चित्त उत्कंठीत सदैव पत्रप्रेषणी साभाल करावा यानंतर दुसाला आम्हावर कसाला सिमेपरता (?) आपणास विदितच आहे नजरेचे पैकस गाढदी बसलेच आहेत येविसीचा किते- कार्य सांगून हाली राजश्री गणेश विश्वनाथ पाठाविले आहेत सर्वहि आपणास विदित करतील ते अंतःकरणी घेऊन त्याप्रमाणे दरबारी साहित्य पुरऊन समर्पक घडऊन आमचे ऊर्जित हो तें करावें बहुत काय लिहिणे कृपा आसावी हे विनंती

(ले. २४) श. १६८४ फा० वा १४] श्री [इ. स. १७६३ मार्च १३

श्रीमंत राजश्री अप्पासाहेब स्वामी वडिलांचे शेवेसी

आज्ञाधारक विठल व्येक मालेराव चेरनावर मस्तक ठेऊन सिर सां नमस्कार विनंती उपरी येथील क्षेम ताा फालगुन वद्य १४ रविवार जाणोन स्वकीये श्रान- दवैभव लेखण आज्ञा करीत असिले पाहिजे विपश्य मौजे मजकूरचे वर्तमान श्रीमंत दादासाहेब फालगू [न] वद्य १० नगर प्रांतीस आले निषेदेव्हाऱ्याचे घाट उतरोन हिवरीयानरून औरंगाबादेस गेले सियार चारीत गेले शहरास मोरचे लाउन दोन पुरे जाले मोवताले दाह पांच गाव लुटले तों येवण व श्रीमंत भोसले + गोपालराव व सदासिब रामचंद्र ऐसे सभागमे नागतव्याचे घाटे औरंगाबादेस गेले मार्गी + + ले तो गाव गेलेच मोवताले दोची कोसी भोसले लुट्यात गेले आपण आपले गांवचे भले माणूस व बाघोलीचे शो माहदर्जा पाटील गोरे यांज-

कडील दोन भले माणूस ऐसे नागतल्या + + + प्रांतीस पाठविले होते त्यासी सेंपणास + + + वेच पडोन गाव जगला आपले + + + बैल पणास साठ नेले होते पांच सात कोसावर लगट करोन काही खर्च करोन गुर आणली औसे वर्तमान आजपावेतो जगलो आहेत पुढे काये होईल ते पाहावे मुलकांतील कैद उठली गंगथडीस वरखेड वडगांव व रामडोहो व आनखी दोन च्यार गाव झाडून लुटले नवावसाहेब तो शहरास गेले व भोसले गोपालराव वगैरे हरि-भक्ताच्या फौजा दो चौ कोसी आलाकडे आहेत श्रीमत तो कासारवारी उतरोन गेलेत औसे वर्तमान दुसर भोसलीयाणे सेवगाव रोखा सा पांच हजार व तिस-गाऊ सा दोन हजार रोखे करून सा घेतले आपला सिवार रानांत आहे काही गांवाकडे आन + आहे पेसजी साहेबास ऐवज पाठविला तेव्हां तपसील वसु-लाचा लिहिला होता त्याज उपरांती पांच साखे सा वसुलात आलेला स्वामी-कडे स्वाना करावा तो ऐसे वर्तमान (घ)डोन आले आहे मुलूक खराब जाला पुढेहि भरवसा येत नाही स्वामीची आज्ञा की सा वसूल आला तो खरा आपणहि त्याप्रमाणे वसुलाची निकड करीतच आहे परंतु कुनची म्हनतात की माल राणात तयार जालियावाचून पैका मिलत नाही सावकर तो दे घे करीत नाहीत माल तयार करोन पैका घेणे आनी कौल साहेबाचा आहे त्या (अपूर्ण)

(ले. २५) श. १६८५ ज्ये. व १३] श्री [इ. १७६३ जू. १०

श्रीमंत राजश्री पंत प्रधान स्वामीचे सेवेसी

सेवक आज्ञाधारक चरणरज धर्मराव तमाजी कृतानेक सा नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल ता जेष्ठ वद्य १३ पावेतो माहाराजाचे कृपाकटाक्षे आनंद आसे विशेष ये प्रांतीचे वर्तमान पूर्वी अजूरदार जोडीसमागमे जेष्ठ शुद्ध १ पावेतो विनंती हुजूर केली आहे त्यावरून अवगत होईल कदाचित कासिदजोडी न पावली असेल तरी मागती दुहराऊन विनंती केली जाते जे जाठाकडील करार-दाद ठहराऊन राजासिंग वगैरे माहाराजाधिराजाची फौज ज्येष्ठपूर प्रांतास आली जा [ठा] चा भाऊवंदासमागमे नामाविधान घेऊन आले सुद्ध १० श्रीस्वर्वाह पृथ्वीसिंग यास पट्टाभिषेक करून राजा वसविले सर्वत्राकडील टिका हती घोडे व तोरेनेकम वगैरे पावला जाठाकडून जाठाचा भाऊवंद आला होता त्याचे हात बाधून हुजूर माहाराजाचे उभा करून तकसीर माफ कराविली करारदाद हच ठहरा की पुरवापार व्याप्रकारे चालत आले आहे त्याप्रकारे जाटाने चाकरीस हजूर असावे व आपलेले हधेत सांवध राहून कजिया न करावा दसरियास मजुरियासाठी जेथेपुरास येत जावे याप्रकारे स्वरु श्रीजीचे करार जाहत्यावर तकसीर माफ म्हणून श्रीजीनी आज्ञा केली तदोतर जाटाकडील टिका श्रीजीचे नजर गुदरली

येक हती व घोडे ४ च्यार दोन रफम जावाहीर व च्यार तारखे वस्त्राचे याप्रकारे नजीर जाटाकडील जाहली व राजपूत सरदार नवलसिंग व राजसिंग व सरदारसिंग नरुका यासी वरकड लहान थोर राज्याचे भाऊबंद या सर्वांचा बहुमान श्रीजीनी केला त्यानीहि सर्व प्रकारे परस्परेने चाकरी करावी व हजूर असावे हे अगी करोन सर्व पायास लागले बालचंद आपडा माधोसिंगजीचे वेलस दिवाण होता त्यास सर्व रजपूताचे अनुमतानरूप दिवाणीहून मबकुफ करोन नतनचदास दिवाणीची वस्त्रे देऊन दिवाणी सांगितली व हारगोविंद दिवाणाचा पुत राधाकृष्ण नाठाणी यास बकसीगरीची वस्त्रे दिल्ली व रायेचंद नाठाणी यास तोफखान्याची दरोगी देऊन वस्त्रे दिल्ली नवा छुना प्रकार याप्रकारे नूतन राज्यानी केला जसवंतसिंग चौडावत राणी चौडावतणीचा भाऊ श्रीसवाई प्रथीसिंगजीचा मागा त्याचे अनुमते व सदासिवभट राजगुरु याचे विचारें व रायसिंग घुडचडा याचे सलाईतीने जे काही कर्तव्य ते बंदोबस्ताचे करोव हा निर्धार प्रस्तुतकाली ठरला आहे आपले दक्षणी सरदार राजश्री सदासिव गगाधर होलकराकडील व येशवतराव बावले व दवलामिया सिद्याकडील जैसे दरोबस्त पवरा हजार पौज रायेसिंगाचे शामीळ होती ती जाटाचा सलूक जाहत्यावर त्यास आज्ञा दिल्ली ते मारवाडचे शेखे गेले मारवाडवाला बिजयेसिंग यानी त्यास भेटीचा पैगाम लाऊन बकानीरकर राजगजसिंग यास बोलाविले व रूपनगरवाला यास आपल्यासमीप बोलाऊन दाहा हजार पौजेनिशी जोधपुगहून वृच करोन मेडत्यास बिजयेसिंग आले सरदारहि दुरतूरचे मुकामीहून वृच दरकूच बिजयेसिंगाचे शेखे गेले गावठाना दक्षणी पौज मारु लागली तेन्हा बिजयेसिंगजीनी साफ सागून धाडले जे गावगना मारावयाचे कारण काये आम्ही तुम्हासी श्रेहेभाव न वरतो तर तुम्ही गावगना मारणे विहित होते आम्ही तुमचे सलुकावर असोन तुम्हास भेटने तव्ह न ग व कारणे उतम नाहीं म्हणून सागून धाडले त्यावरोन सदासिव गगाधर व येशवतराव बावले दवलामिया यानी ताकीद पौजेत विशय केली की गावगना मारीत घेऊन जाऊन मजल दर मजल जाऊ न जाऊ त्यावरून बिजयेसिंगजोसी भेटी जाहत्या बहुत सिष्टाच्यार जाहला बिजयेसिंगजी घास येऊन बहुत मान वाटऊन गेले लौकीकी येकोपा श्रेहेभाव उभयेपरी विशेष जाणविला परंतु द्रव्याचा आभाव हा प्रकार द्विष्टीस पडतो नगू आहेत पिछा मारी जाणोन बहुमानास कमी करीत नाही द्राव्य प्रकार मानासिकच आहे जर या समाहि उभयेता सरदारासी देईल करमारी जमीयेतेने आले असते तरी जाठास मोठा शह पोह [च] ता व अतरवेद व भदावर सर्व सुटती व विपूल द्रव्यहि मिळते सरदाराचे अगमाची सुस्ती जाणोन राजसिंग वगैरे माहाराजाकडील सरदार यानी हा विचार केला नाहक अपणासी वा हि खा ल बुद्धन नफा काय या जमीयेतीने पारपच जाठाचे पारस होत नाही

लाखानी खाले घालावे तरी दक्षण्यास साठ हजार व आपले फौजेस दाहा हजार पाहिजेत पैसा मिलणे दुस्तर. श्रीजी माधोसिंग कालवश जाहल त्यास ज्याप्रकारे बनेल त्याप्रकारे जाव सामयेप्रती जाणेऊन सलूक करोन सिबंदी पासून सुटावे मग पुढें बाहबरसात जे घडणे ते घडल या भावे सलूक जाठाचा करो [न] जयेपुरास येऊन सर्व नवी फौज दिलीकडील तुरक चाकर ठेविले होते त्यास आशा दिधली व राजश्री व(स)दासीव गंगाधर यासी निरोप दिल्हा याच्या रोजमुन्याचा यैवज पाच च्यार लक्ष ज्ययपुरकराकडे बाकी आहे त्याचे तहसिलेवर सिद्याकडील व होलकराकडील सेपनासा रावतानिंसी ग्रहस्त जयपुरी आहे त्यास काही थोडा बहूत औवजासहीत ग्रहस्तास घेऊन शामसिंग रायोसिंगाचा भाऊ मेडतप्रातास राा सदासिव गंगाधर व येशवंतराव बावले याकडे जाणार आहेत न गुची वास जा ने श्रेहेवादारास मिलेन करावा त्यास आपले गडी गोष्ट यांना तिलह भरव[सा] सापडत नार्हीं परिणामी द्रव्यजनित श्रेह कलहप्रातीस कारण दिसतो रंगू तर सर्व प्रकारें काबाडची आहे व लौकीकी बोलून दाखविता नये सर्व प्रकारे आम्हास दक्षणेसी श्रेहे राखणे द्रव्य प्रसंगी खरे उतरत नार्हीं यावरून भास हा जाणतो की परिणामी श्रेहेभाव राहणे कठीण उदईक सरदार येऊन बाकी ईश्वरसिंगजीची वेलची व माधोसिंगजीचे वेलची मागील तेव्हा श्रेहे कसा राहील व जाठहि याचे भावे उगाच राहून समय लावितों की दक्षणीस जे प्रकारे जयपूरकराचा समतेत आहे तिकडील अनुसंधान तुटले तेव्हा द्विटी करणे अपलेकडील करू या भावे समये गाठून सलूक लौकीकी केला आहे द्रव्य देणे व अलवारचा किला देणे सर्व गोष्टी लौकीकी होत्या काहीहि दिधले नाहीं कोणीक भाऊबद पाठऊन हात जोडून तकसीर मात्र माफ करविली लौकीक शरणागतेचा जाणविला हा प्रकार आहे सरदार लौकर येऊन काही बदोबस्त करितील तरी उतम आहे नाहीं [तर] छत्रवर्ग दिवसेदिवस जाडावेल याउपरी धनी सर्वश आहेत विशष विनंती करावीसी नाहीं सैदीव कृपा पत्री परामृष सेवकाचा करणार धणी समर्थ आहेत *बहुत काये लिहिणे हे विनती

(ले. २६) श. १६८५ श्राव. शु. ५] श्री [इ. स. १७६३ आगस्ट १३]

तीर्थस्वरूप राजश्री आपा वडिलाचे सेवेसी

आपत्ये कालो त्रिंबक [अत्रे] कृतानेक सिर सां नमस्कार विनंती उपरी येथील क्षेम ताा श्रावण शुध ५ शणवार मुा उंबरड नजिक राक्षेसभुवन येथें सुखरूप आसो विशेष वडिलांकडून बहुत दिवस आसीर्वाद पत्र येऊन वालकाचा साभाल होत नाहीं तेणेकडून चितास समाधान नार्हीं तरी सदैव आसीर्वाद पत्री साभाल करीत आसिले पा तेणेकडून चितास संतोष होत जाईल राजकी वर्तमान तरी

श्रावण शुध पूर्णिमेस मोगल X X श्रीमताचे युधे जाहाले मोगल झाडू (न)
 + + + (वि) ठल सुंदर व विनायेक दास दोधे मारले (गेले) + + दोधे
 सरदार आणखीहि याजकडील कामास आले मुरादखान व बाबुराव नगी व
 आणखी दोधे चौधे सरदार धरून आणले खडागलाहि कामास आला सदाशिव
 रामचद्रमान येका घोड्यानिशी गगापार होऊन गेला निज्यामआली व मोगल
 आली व बाजार युणगे तो आगोधर उतरले होते दाहा हाजार फौज व काही
 गाढी व दाहा तोफा जैसे आलीकडे होते त्यापैकी काही मोगलाचे राहिले नाही
 सर्व छुटले गेले श्रीमताकडीलहि माहादजी नाईक निघालकर व आणखी येक
 दोधे सरदार कामास आले याजकडीलहि मनुश घोडे पार पडले व त्याजकडीलहि
 पार पडले राजश्री गोविंद बापूत उजवे भुजेवर तरवारीची जखम आहे हालकी
 आहे माणकोजी कटके याजला च्यार जखमा आहेत आणखीहि पाच साहा
 आसामी सिलेदार जखमी आहेत वरकड मंडली सर्व गोठ आपला मुखरूप आहे
 आमचे सिंगीचे उजवे पायाचे गुदगियास बाणाची काठी लागली हालकीच आहे
 आठा दाहा दिवसी बरी होईल आम्ही व तीर्थस्वरूप सा तात्या व चिरंजीव
 दाजिया जैसे सेरिरे करून खुशाल आहो आमची कालजी न करणे आम्हीहि
 पूर्णिमेइतके निरोप घेऊन घरास येतो कलले पा + + + मचे व मोगलाचे युध
 जाहले ..... मागेहि कोठे जाहाले नाहीत पुढेहि न + + + मुख्य श्रीमतास
 येश भारी आल वरकड वर्तमान मागून कोन्ही येईल त्याजबरोबर तपासिलवार
 लेहून पाठऊ बहुत काये लिहिणे कृपा लोभ कीजे ठे विशापना

चिरंजीव राधोबास व आबास आसीर्वाद सा गोविंद आनत व कृष्णाजीपंत
 यास नमस्कार मातुश्री आकास सा नमस्कार

(लि.२७) श. १६८५ श्रा. शु. १२] श्री [इ. स. १७६३ आगस्ट २०]

श्रीमत राजश्री अपा स्वामीचे सेवेसी

पोष्य शामराऊ मोरेस्वर कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनती उपरी येथील क्षेम
 तागायेत श्रावण शुध द्वादसी शनवार मुा पैठण गगा दक्षिणतीर येथे मुखरूप
 आसो विशेष आपणाकडून पत्र येऊन वर्तमान कळत नाही तर सदैव पत्र पाठऊन
 सतोशवित गेले पाहिजे यानंतर येथील वर्तमान तर श्रावण शुध नित्तियेचे पत्र
 पाठविले आहे त्यात मजकूर तपासिलवार वर्तमान लिहिले होते त्याजवरून कल-
 लेच आसेल आलीकडील वर्तमान मोगल निजामनआलीखान शहरी आहे त्या-
 चेहि सून सत्याचे मुरादखानाच्या विद्यमाने लागले आहे मुरादखान काल श्री-
 मंताचा निरोप घेऊन शहरास मोगलाकडे गेला तेथे जाऊन श्रीमंतानी मुदे लेहून
 दिव्हे आहेत की आलजपूर व शहर औरंगाबाद व बेदरचा किला जैसे धावे
 तुम्ही फक्त भागानरी आसावे जैसे मुदे मुरादखानापासी सागून मोगलाकडे

खाना केले आहे तेथून काये जावसाल येईल हे पाहावे परंतु बाजारी वर्तमान येकतो की मोगल शहर व अलजपूर जैसे देतो बेदर देत नाही जैसे वर्तमान आहे पूर्वी भाऊसाहेबी बासस्टी लक्षाचा मुलूक घेतला होता तो मागती माघार घोडनदीच्या तलावर मोगलाने माघारा घेतला तो माघारा द्यावा याखेरीज लिहिले मुदे याजप्रमाणे द्यावे जैसे वर्तमान आहे फार करून सला होईल मोगलात प्रस्तुत काही त्राण नाही राजश्री गोपालराऊ गोविंद व राजश्री मोरोबा फडनिस यास आणावयास मगलवेळ्यास नारो शंकर गेले होते तेहि येथून तीन कोशावर येऊन राहिले आहेत उदईक भेटी होणार येणेप्रमाणे वर्तमान आहे कलावे बहुत काये लिहिणे कृपा लोभ आसो दीजे हे विनती मोगलाचा याचा सला मुरादखानाच्या विद्यमाने न बने तर गंगा उतरून फौजा शहराकडे जातील कलले पाा बहुत काय लिहिणे हे विनंती पाौ छ १५ सफर

(ले. २८) श. १६८५ आश्वि० शु॥ ५] श्री [इ. स. १७६३ आक्टो. ११

[शि. रा. रा.]

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ९० सुभानूनाम संवत्सरे अस्वीन शुध पंचमी भोमवासरे क्षत्रिय कुलवतंस श्री राजाराम छलपती स्वामी याणी राजश्री सखाराम भगवंत उपनाम बोकील गोत्र जामदग्नी सूत्र अश्वलायन ज्योतिषि व कुलकर्णी मौजे हिवरे ताा कच्चेपठार प्रांत पुणे यासी दिव्हे इनामपत्र जैसे जे तुम्ही हुजूर शाहूनगर

[शि. पे.]

[शि. प्र.]

नजिक किले सातारा येथील मुकामी स्वामी सनीध येऊन विनती केली की आमचे आज्ञे गंगाजी येमाजी व महादाजी येमाजी याणी कैलासवासी महाराज यासमागमे मोगलाईत श्रम साहस फार केले त्यावरून कृपालू होऊन मौजे मजकूर स्वराज्यतर्फेने दरोबस्त कुल बाब व कुल कानू व इनाम तिजाई व हाली पटी व पेस्तर पटी जलतरु तृणकाष्ठपाशाण निधि निक्षेप सहीत खेरीज हकदार करून इनाम देऊन पत्रे करून दिव्ही त्याप्रमाणे आपले वडील आनभवीत आले त्या आलीकडे कैलासवासी बालाजी पंडित प्रधान याणी आम्हास मौजे मजकूर पूर्ववतप्रमाणे करार करून मोगलाई आमल नूतन इनाम देऊन पत्रे करून दिव्ही आहेत त्याप्रा आनभवीत आहो जैसेयासी महाराजानी सदरहूप्रमाणे इनाम करार करून हाली नूतन सरदेशमुखी व सावोत्रा व धारकरी व सरपाटीलकी इनाम देऊन राजपत्रे करून देऊन वंशपरंपरेने चालविले पाहिजे म्हणऊन विदित करून पत्रे आणून दाखविली त्यावरून मनास आणून तुम्ही पुरातन राज्यातील येकनिष्ठ सेवक निष्ठेने सेवा करीत आहा तुमचे चालवणे आवश्यक जाणून स्वामी तुम्हावरी कृपालू होऊन तुम्हास कैलासवासी महाराज याणी मौजे मजकूर स्वराज्यतर्फेने दरोबस्त इनाम देखील इनाम तिजाई कुल बाब कुल कानू

हार्ली पटी व पेल्लर पटी जलनरुतृणकाष्ट पाशाणनिधिनिक्षेप सहीत खेरीज हाक-
दार व कदीम इनामदार करून इनाम दिव्हा आते व पडिन मशारनिले याणी
मोगलाई आमल इनाम करून दिव्हा त्याप्रमाणे करार करून हार्ली नूतन सर-
देशमुखी व सावोत्रा सरपाटीलकी व धारकरी सर्वमान्य तुम्हास व तुमचे पुत्रपौत्रादि
वधपरंपरेने इनाम करून दिव्हा आते तरी तुम्ही मौजे मजकूर चतुःसीमा पूर्व-
मर्गादा सदरहू प्रमाणे तुम्ही व तुमचे व वधपरंपरेने इनाम आनमऊन सुखरूप
राहाणे रुजाणिजे लेखनालंकार [शि. ले. मी.] रुजू साा साा साा
मत्री समन सरकार तेरीत ४ मोहे राखर
सुा अर्घा सिनैनमरा व अल्फ
वार सुद सुसुद बार बार बार बार [जोडावरील शिके ले. सी.]

(ले. २९) श. १६८५ आधि. शु. ५] श्री [इ. स. १७६३ आक्टो. ११
[शि. च. रा.]

खरित श्री राज्याभिषेक शके ९० सुमानूनाम सवत्तरे अखीन शुष पंचमी भोनवाखरे
क्षत्रीय कुशवंतं श्री राजाराम छत्रपति स्वामी याणी राजभ्री शकराजी निंवाजी व याजि
भगवंत व सत्ताराम भगवन उपनाम योकील गोत्र जामदग्नी [शि. पे.] [शि.]
सून आश्वलायन ज्योतिषी व कुलकर्णी मौजे हिवरे ताा कन्हेपठार प्रात पुणे दासी
दिव्हे इनाममन यैतेजे तुम्ही हुजूर शाहूनगर नजीक किले सातारा येथील मुक्कामी
स्वामीत सनिध येऊन विनती केली की आपण राज्यातील पुरातन सेवक निष्ठेने
सेवा करीत आहो यैते जाणून कैनासवासी बाळाजी पाडिन प्रधान याणी मौजे
चावली ताा मजकूर येथील थल कटक पैकी जमीन चावर ॥० नीम स्वराज्य व
मोगलाई येकूण दुतर्फी देखील इनाम तिजाई व सरदेशमुखी व सावोत्रा कुलबाप
कुल कानू हार्ली पटी व पेल्लर पटी जल तर वृण काष्ट पाशाण निधी निक्षेप सहीत
खेरीज हकदार करून आम्हास वधपरंपरेने इनाम देऊन सदरहू नीम चावर
जमिनीचा पैवज मौजे मजकुरीन्या आम्हास चार घाऊन चरे फरून दिव्ही
त्याप्रमाणे आरण आनमवीत आहो यैतीयासी माहारजाणी सदरहूप्रमाणे इनाम
करार वरून हार्ली नूतन सरपाटीलकी व धारकरी सर्वमान्य इनाम देऊन भोगव-
टीयास राजरतें करून देऊन वधपरंपरेने चालविले पाहिजे न्हणऊन विदीत करून
पाडिन मशारनिले याची पत्ने आपून दाखविलीं ती मनास आपून तुम्ही राज्या-
तील पुरातन सेवक निष्ठेने सेवा करीत आहो तुमचे चालवणे आवश्यक जाणून
स्वामी तुम्हावरी कृनाळ होऊन तुम्हास पंडीत मशारनिले याणी मौजे मजकुरी
थल कटकपैकी नीम चावर जमीन स्वराज्य व मोगलाई येकूण दुतर्फी देखील
इनाम तिजाई व सरदेशमुखी व सावोत्रा कुलबाप व कुल कानू हार्ली पटी व
पेल्लर पटी जल तर वृण काष्ट पाशाण निधी निक्षेप सहीत खेरीज हकदार वध-

परंपरेने इनाम दिव्हा आहे त्याप्रमाणे हुजूरन करार करून हालीं नूतन सरपा-
टीलकी व धारकरी सर्वमान्य तुम्हास व तुमचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने इनाम
दिव्हा आसे तरी तुम्हीं मौजे मजकूरपैकीं सदरहूप्रमाणे नीम चावर जमीन
चतुःसीमापूर्वक तुम्ही व तुमचे वंशपरंपरेने इनाम आनभऊन सुखरूप राहाणें
जाणिजे लेखनालंकार [शि. मो. सु.]

रुजू सां सां सां मंली सुमंत सरकार
तेरीख ४ माहे साखर सु॥ अर्वा सितैन मथां व अलफ
बार सुद सुरुसुद बार बार बार बार [जोडावरील शिके ले. शि.]

(लि.३०) श.१६८५आश्वि. शु॥ ५]श्री [इ. स. १७६२ आक्टो. ११
[रा. रा. शि.]

स्वस्ति श्रीराज्याभिषेकशके ९० सुभानूनाम संवत्सरे अस्वीन शुध पंचमी भोगवासरे
क्षत्रीय कुलावतंस श्रीराजाराम छत्रपती स्वामी याणी राजश्री सखाराम भगवंत
उपनाम वोकील गोत्र जामदग्नी सूत्र आश्वलायन ज्योतिषी व कुलकर्णी मौजे
[शि. पे.] [शि. प्र.] हिवरे ताा कऱ्हेपठार प्रांत पुणे यासी दिव्हे इनामपत्र येसेजे
तुम्ही हुजूर शाहूनगर नजीक किले सातारा येथील मुकामी स्वामीसनिध येऊन
विनंती केली की आपण राज्यातील पुरातन सेवक वडिलापासोन सेवाश्रम साहास
करीत अलों येसैं जाणून कैलासवासी बालाजी पंडित प्रधान याणी आम्हास मौजे
वोपेगांव ताा कऱ्हेपठार प्रांत मजकूर हा गांव स्वराज्य व मोगलाई येकूण दुतर्फा-
देखील इनाम तिजाई व चौथाई व सरदेशमुखी व सावोत्रा कुलवाच व कुल कानू
हालीं पटी व पेस्तर पटी जल तरु वृण काष्ट पाशाण निधिनिक्षेप सहीत खेरीज
हकदार व कदीम इनामदार वंशपरंपरेने इनाम देऊन पत्रें करून दिव्हीं त्याप्रमाणे
आपले दुमाला करून घेऊन आनभवीत आहों तरी माहराजानी कृपाळू होऊन
सदरहूप्रमाणे इनाम करार करून हालीं नूतन सरपाटीलकी व धारकरी सर्व मान्य
इनाम देऊन भोगवटीयास पत्रें करून देऊन वंशपरंपरेने इनाम चालविला पाहिजे
म्हणऊन विदित करून पंडित मशारानिले यांचीं पत्रें आणून दाखविलीं त्यावरून
मनास आणून तुम्ही पुरातन राज्यातील सेवक स्वामी सेवा निष्ठेने करीत आहां
तुमचें चालवणे आवश्यक जाणून स्वामी तुम्हावरी कृपाळू होऊन तुम्हास पंडित
मशारानिले यांणी मौजे मजकूर स्वराज्य व मोगलाई येकूण दुतर्फा देखील इनाम
तिजाई व चौथाई व सरदेशमुखी व सावोत्रा कुल वाच व कुल कानू हालीं पटी पेस्तर
पटी जलतरु वृण काष्टपाशाण निधिनिक्षेप सहीत खेरीज हकदार व कदीम इनाम-
दार वंशपरंपरेने इनाम करून दिव्हा त्याप्रमाणे तुम्हास व तुमचे पुत्रपौत्रादि
वंशपरंपरेने हुजूरन करार करून हालीं नूतन सदरहू इनामास सरपाटीलकी व
धारकरी सर्वमान्य इनाम दिव्हा आसेत तरी तुम्ही मौजे मजकूर चतुःसीमा पूर्व

मर्यादा सदरहू प्रमाणे तुम्ही व तुमचे वंशपरंपरेने इनाम आनमऊन सुखरूप राहाणे जाणिजे लेखनालंकार [शि. ले. सी.]

रज्जू सां सां सां मंत्री मुमंत सरकार

तेरीख ४ माहे राखर सु। आर्वा सितैन मया व अलफ

चार सुद सुरुसुद चार चार चार चाग [जोडावरील शिके ले. सी]

(ले. ३१) श. १६८५ फाल्गु० वा ११] श्री [इ. स. १७६४ मार्च २८]

पौ चैत्र वद्य सप्तमी भानुवासर तारणनाम संवत्सरे सु। आर्वा सु। हुंग-
भद्रा तीर दृषणूर गाव

श्रीमंत राजश्री नाना स्वामीचे सेवेसी

पो गोविंद सिधराम सां नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल ता छ २४
रमजान सु। चावडस सुखरूप आसो विशेष आपण लस्करास गेल्या ता पत्र
येऊन वर्तमान कलत नाही. तरी सविस्तर वर्तमान लेखन करावे आम्ही पाल-
गुण शु. १५ येथे आलो रा मल्हारबा येथे येऊन श्रीमंतास हिदुस्थानात घेउन
जावे येथे मनसबे करीत होते तो आम्ही येथे आलो त्याउपरी तो मनसबा
राहून मल्हारबांनी निरोप घेऊन चादवडास गेले आषा नाशकात येऊन राहिले
आहेत मल्हारबाचे कारभारात होते येका दी दिवसी दरबारास येत आसतात
आम्ही येथे येताच तुमच्या मजकुराची विनंती श्रीमंतास केली त्याणी आज्ञा
केली की जो कारभार जाला तो उत्तम आहे दोघांनीहि याेकावे तुमचा सरजाम
सोडतो ताफीदपत्रे घ्यावी तो आषाणी आगोदरच सांगून ठेविले होते की
मागील पैका सरजामाचा घेतला आहे तो देऊ नये पुढे सरजाम मात्र सोडावा
त्याचप्रमाणे श्रीमंतहि म्हणतात त्यास मागील रुपया काही देवित नाहंत पुढे
मोकल चिठ्या घेऊन जिकडील तिकडे रवाना कराव्या की काये ते लिहिणे
त्याप्रा कल वरकड मजकूर श्रीमंताचे पत्रावरून कलल श्रीमंताचे पत्र वाचून
दाखवून भाषारे घ्यावे आपल्याकडील मजकूर वरचेवर लिहीत जावा आशा
कर्तव्य ते करीत जाधी नाना तुमचे वियोगे आम्हास दुख आहे तेव्हा तुम्हा
किती असल ते ईश्वर जाणे सेवसी शून होय हे विज्ञापना चिरजीव राजश्री
बजूम आसीर्वाद फार सावध वर्तणुक करीत जाणे हे आसिर्वाद

सेवेसी नारो चापूजी सा। नमस्कार लोभ आसो घावा हेच खडोजीबावास
आसीर्वाद आपणच तेथे आहेत हे विनंती नारो चापूजी यांचे रामराम

(ले.३२) श.१६८६ वैशा. व. १] श्री [इ. स. १७६४ मे १६

० राजश्रीया विराजित राजमान्य राजश्री
रामचंद्रपंत गोरे स्वामीचे सेवेसी

पो वालाजी जनार्दन सां नमस्कार विनंती उपर येथील कुशल ता छ १४
जिल्हाद पावेतो वर्तमान यथास्थित असे विशेष तुम्ही लिहिलेंत की पुरंधरचा
मजकूर काहीच लिहिलात नाही व श्रीमंत राजश्री नारायणरायाजवळ बंदोबस्त
असावा व शिहिगडचा बंदोबस्त करावा म्हणोन कितेक लिहिलेत परंतु पावला
किवा नाही पुरंधर जुन्या लोकानो दगा करून घेतला हवालदार वगैरे वरील
मारले गेले राजश्री धोडोचा आपाकडील फारकून विसाजीपत म्हणून आहे तो
कविलेसुधा वरता गेला मग आम्हास ऐक निठी त्याणे पाठविली की श्रीमंताचे
आजेवरून घेतला तेव्हा उगीच गडबड कशात करावी यामुळे स्वस्त होतो हे
श्रीमंतानो काय समजून केले हेदरनाइकाचा प्रसंग कोण या गोष्टीस दादासाहे-
बाचें समत आहे किवा काय हें आम्हा अद्याप समजत नाही आजपावेतो
पुण्यात गडबड काहीच नवती पुण्याकडे या गोष्टीचें वारंही नाही आम्हास तो
काहीच ठावकें नाही परंतु प्रस्तुत आचा येणार हे ऐकिलें त्यावरून पुणे फार
गडबडलें आहे आम्ही + + + वाढ्याची बलकटी करून आहो परभा (रा) + +
आचा सासवडास गेले तर गुंताच वारला (कदा) चित दुर्बुधी करून आधी तर
येणार नाहीत (कदा) चित आलेच तर वाढ्याची बलकटी आहे चि (ता)
(न) (क) रावी आम्हास काहीच समजेनासैं जाहाले + + + थील श्रीमंता-
कडील वर्तमान जे तुम्हास कललें असेल तें सत्वर इनाम देऊ करून माणूम रवाना
करावा आमच्या जोड्या तीन च्यार श्रीमंताकडे गेल्या परंतु येकाहि पत्राचें उतर
अद्याप आले नाही याकरतां पत्र पावतांच श्रीमंताचे मर्जीचा प्रकार लीकर लिहून
पाठवावा त्या अनुसंधानावर चालू मातुश्रीस याप्रोच विनंती करावी पत्राचें उतर
फार लीकर पाठवावें बहुत काय लिहिणे लोभ असां दीजे हे विनंती

(ले.३३) श.१६८६वैशा. वा ८] श्री [इ. स. १७६४ मे २३

* चिरंजीव राजश्री दादा यास प्रती धोंडो मल्हार असीर्वाद उपरी येथील
कुशल ता छ २१ जिल्हाद मुा केरूर खुर्द येथे सुखरूप आसो विशेष तुम्ही
मल्हारी पवार याजवरावर निरोप विसाजी केशव याच्या कर्तव्याचा पाठविण्या तो
सविस्तर पावला येसी आम्ही जर त्याजला पत्र किवा जवानी सांगितले आसेल
की आबाचा किला घेणे तर आम्हास तुमच्या गल्या (ची) शक्त आसे तुम्ही
त्याजकडे विस्वास सहसा न धरणे तुम्हास हरयेक मोहाचा प्रकार लेहून पाठवि-
तील आगर आ (प) ण कुकर्म केले याला सामील कोणी + + आसावा या-

स्तव तुम्हास लीा तर तुम्ही सहसा ते गोष्टीवर न जाणे मानाजी मोरे तुम्हा-
जवळ आहेत ते जिकडे नेतील तिकडे जाणे का की आवा आविचारी आहे
शोध न करिता आन्या [या] स प्रवर्तला तर उपाय नाही यास्तव च्यार दिवस
हर कोठे कालकर्मणा करणे अखेर सत्यच होईल आम्ही हा कालपरियेत श्रीमता-
पासी सुखरूप आसे बहुत काये लि॥ आवाची माणसे कदाचित वाडा ध्यावयास
थेईल यास्तव तुम्ही सिचदी ठेवाल तर खर्चाखाले मात्र याल होणे काहीच नाही
तर वाडा घेतील तर सुखरूप घेऊन कोणी तेथे गोळीदेखील न वाजवणे ते आले
म्हणजे वाडा त्याच्या हवाली करणे तुम्ही आपला जीव रक्षणे हा आसीर्वाद

होरा राजश्री मानाजी मोरे यासि रामराम लीा परिसीजे मुले तुमचे श्वाधीन
केली आहेत याचे संरक्षण करणे तुम्ही पोटापाणिवाची कालजी न करणे हे विनती

(ले.३४) श.१६८६ज्येष्ठ, शु.] श्री मार्तंड [इ. स.१७६४ मे ३१

पौ छ १३ जिल्हेज

तीर्थस्वरूप राजश्री बापू स्वामी यडिलाचे सेवेसी

आपत्ये रामाजी सखाजी ताा नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान ताा जेष्ठ
शुभ प्रतीपदा मुा सासवडा समस्त सुखरूप आसो विशेष आपण पन पाठविले ते
पावोन वर्तमान सविस्तर कलले युध जालियाचे ही कलले इकडील वर्तमान
परस्परे आपणास कल्लेच असेल. वैशाख शुभ शष्ठीस (सोमवारी) किले पुरंधरे
कोळीयानी दगा करुन घेतला हवालदार सरनोबत कुसाजी कामथे रामचंद्रपंत
व त्याचा पुतण्या च्यार असामी ठार जाल्या दाहावीस माणूस ठार जाले व
जखमाही लोकास लागल्या नवे लोक खाले घातले जुने कोळी याची समजावीस
राघो गगाधर यानी केली आठ रोज तर गेले घर शाकारावयाचे निमित्त
करुन च्यारसे माणूस गडावर गेले आणि वाघाची पारत निघाली ऐसी वाजी
करुन कथरबस्ती करुन सदरेवर चालोन आले युध्य पार जाले महिपतराव
पातनीस घरुन ठेविले राघो गगाधर अत्रे नारायणेचे देवळी होते बायेको
वरती होती वस्तभाव सर्व घेऊन गडावर नेली पंधरा रोज ठेऊन कोळीतास
पाठविली पुरंधरे घेतल्यावर पाचवे रोजी रुद्रमाळ घेतली हे वर्तमान नासकी
श्रीमंतास कळलियावर राजश्री आवा पुरंधरे सासवडास आले चाचा सरनाईक
कुटुंबसहवर्तमान गडावर गेले आवाचे बोलावू परिचियास गेले परंतु हे गडास
गेले गड जे दिवसी घेतला तेच दिवसी विसाजीपंत राा घोंडोबा आपाचे यास
गडास नेले त्याचे आजने सर्व वर्तणूक करितात चौदा खंड्या तांदुळ पुरधरास
त्यानी दिले व पाच सात खंड्या रुद्रमाळेस दिले रोजनरा दुमाही वाटला.
किल्ला घेतल्यावर पंधरा रोजानी आमचे घर मोडून सर्व वस्तभाव नेली त्यापैकी
बारा हजार रोजमरियास खर्च केले आमचे घरी पलणीमुळे वस्तभाव पैका

लोकाचा होता तो अवघा नेला चौसष्ठ हजार मोजदाद सदरेस नेली पचेवीस हजार बाबा सरना यांनी नेले बारा हजार वाटणी जाली मोहरा होत रुप्याची भांडी वस्तुभाव कापड सर्व लुटले तो अर्थ पत्री फोठवर लिहावा वरील माणुस खाले येत नाही खालील वरते जात नाही वेकाजीपंत गडावर आहेत काही निरोप अथवा चिठी येत नाही याप्रमाणे कहार आम्हावर येऊन बनला चांबळीस रोखा आला व माणसे आली दरवडे व चोर फार जाले आम्ही सासवडी विठ्ठल शिवदेव याचे घरी येऊन राहिलो वरकड कितेक बारीक मोठे वर्तमान कोठपर्यंत लिहावे श्री मार्तंड भैरव पुढे करील ते खरे देसी मोठा अनर्थ येऊन बनला आहे भोवताले गावी दंगा भारी होऊ लागला च्यारसे माणूस जाऊन कामथडी मारून नेली मंसाळे घेतात गडावर सतरासे माणूस गणतीस जाले विसाजीपंत कोळी बकारपूर्वक कारभार करितात पत्री विस्तारे काये काये व्याहावे चिरजीव बाळा आपणाजवळ आले उत्तम जाले सर्व प्रकारे वडील आपण साभाळ करावा येविसी विस्तारे काये व्याहावे सिवाजीचे वर्तमानही कलले आपणास वर्तमान कळावे यास्तव मुजरद माणसे सूर्याजी मालजी पाठविले आहेत आगोधर कललेच असेल यावरी बरी गत दिसत नाही सर्व गोष्टी आवघड येऊन बनल्या आहेत आपली भेट होईल तो सुदीन असे छावणीस न राहवे रात्रीचा दिवस करून लौकर यावे अवघ्या मुलकात दणाव जाला आहे सविस्तर सेवेसी कळावे यास्तव लिहिले आहे चिरजीव दादा सुखरूप आहे आवघी विठ्ठल शिवदेव याच्या वाड्यात राहिलो आहे श्रीमत परामर्ष करितात विहिरीचे काम चालत आहे देवलाचे सेवटास गेले जुन्या वाड्यात सोपा घर थोडेसे निवारा केला मला तो पडला आहे यदा आमच्या शरीराने घालविले यामुळे सवसारीक आवघे बुडाले दाणादुणा ध्यावयाची सोये बनली नाही धारण प्रस्तूत पावणेच्यार पायेलीची आहे दाणा घेतला नाही तेल तूप दाल तादूल किमपी नाही पुढे देव काये करील पहावे आपणाकडे लखजी आतोजी पाडोबा जिवाजीपंत चौघानी बदोबस्त दाण्याचा वैरणीचा केला आहे आम्ही तीन हजार गवत दोन हजार गवत घेतले दरवाज्याजवळ कुडण करून ठेविले ते रात्री मधरात्री जाले ऐंसा दगा चौकडून आम्हास बनला आहे येदा आपण बाहेर वातले सर्व प्रकारे सकटात पडलो आपण ध्यानात मजकूर काये आणिला आह्मापासून आतर काये जाले याचा भाव समजला नाही बरे आसो रिणानबद प्रमाण दादाची आनाची क्रिया उजविली भास (भाक ?) घेतली तिचे सार्थक केले कुटुंबवच्छल जाणोन सकटात घातले सर्व सकट मार्तंडभैरव स्वामीस आहे येदा घोडी ठेवावयास निवारा व वैरण दाणा याची सोये कसी बनेल सारावश या प्राती दगा जाला पुढे कसे होईल पाहावे सकटे येऊन पडली आहेत आपल्या ध्यानात इकडील मजकूर येकायेकी येणार नाही परंतु राजे बुडाले पुरेघर या

उपरी कोणाकडे होईल हे कळत नाही खाले दगा भारी जाला पुढे ही विस्वास
 गेला वतनदारीची गत ही पुढे कळतच आहे नारायेण देवली श्रीमतांनी मृत्यु
 जगाचे अनुष्ठानास प्रारंभ केला होता तेथे दगा होऊन सर्व जिनस वरता नेला
 ब्राह्मण पळोन आले सासवडचे बळपनरायाचे गाडे गवतास गेले ते बैल माणसे-
 सुधा गडकरी यांनी दोन गाडे नेले खालसे दोनसे माणुस हिडते चाबळीस
 रोखा आमच्या खा मसाला आहे पाटील नेले आहेत कुसाजी कामटे पडले
 याच्या समाचारास रा हरी गोपाल चाबळीस आले होते येमाजी कामथे यास
 घेऊन आले दोन बख श्रीमतांनी दिले पाचसात असामी चाकरांस येथे ठेविले
 श्रीमतांची सर्व वस्तुभाव कागद देखील गडावर सर्वस्व बुडाले पुढे देव काये
 करील पाहावे राघो गगाधर पधरावीस रोज जाले श्रीमत येतीलसे कळताच
 उठोन गेले कोणी म्हणत जीव दिवा कोणी म्हणते गोसावी जाले तूर्त तोड
 बुकाविले आहे श्रीमताचे शरीर दोन च्यार रोज प्वरही येत होता पुढे श्रीमत
 आल्यावर रग कसा बसेल पाहावे चाबळीस वाढ्यामधे दोनच्यार सिपाई रख
 बालीस ठेऊन आम्ही येथे आलो दरवाजा वाढ्यास चाबळीस केला चिरजीव
 राघो गगाधर याचा ऐवज नालघदीचा झाडून आला त्यास सागावे घरची
 आवघी मुखरूप आहेत कुलकर्णी यांनी घर थीर चागले बाधले दोन हजारपर्यंत
 द्याये लागले बलकट चागले बाधले चिरजीव रावजीची बायेको चिमाबाई प्रसूत
 धाड्या महिनीयात जाली दोन पुत्र जाले ते गेले तीसही बाळा आहे आज वर्त
 मान ऐकिले आहे रामभट केले भानगडीत आहेत वेरधारा इकडून तिकडे तिक-
 डून इकडे करितात पुढे कसे होईल पहावे राजश्री हरी गोपाल येथे आहेत
 वाढ्यातील कामकारभार आवा वाठारकर याजकडे बहुत आहे लोकही काही
 होत आहे गडावरून रोखा सासवडास आला तेथे पट्टी केळी पाच लक्ष बत्तीस
 हजार रुपये पाठवून देणे व टाणेवाडा रिकामा करून देणे म्हणून लिहिले आहे
 व चाबळीस रोखा आला की कामया मारिला याचा दावा तुम्ही सांगता तरी
 तुम्हास तलख आहे जुजास येणे नाही तरी स्वारी पाठऊन गाव मारला जाईल
 बेट्या घालो डोचके मारु ऐसा दबावण रोखा आला आहे गावकरी जागतात
 रानी स्वारी येईल म्हणोन भितात असबळीकर हवालदाराची बायको सर्ती
 निघाली राजश्री आभानी येथे आल्यावर हजार चारासे आख व तीनशे रुपये
 खर्चास दिले सविस्तर आपणास वर्तमान कलाव यस्तव लिहिले आहे बहुत
 काये लिहिणे कृपा लोम आसा दिले पाहिजे हे विनंति दोघे माणसे पाठविली
 चिरजिवाजवळ माणसे नाहीत त्या दोघास ठेऊन ध्यावे जिजाबाचा परामर्ष
 घ्यावा चिरजीव राजश्री राघोबा नाना बळवतराव व चिमणाची आपा यांसि
 आसीर्वाद तुमी पत्रे पाठविली ती पावोन सर्व वर्तमान कळले तुम्ही तीर्थ-
 रूपाची मर्जी राखून त्यांचे आशेत राहावे वर्तणुक करीत जावी सर्व आमचे

दैवत तीर्थरूप आहेत ते ज्याप्रमाणे आज्ञा करतील त्याप्रमाणे असणे जित्रा-
वाची अबाल न करावी हे आसीर्वाद

(ले.३५) १६८६ वैशाख.] श्री [इ. स. १७६४ मे
राजश्री रुद्रापा देवकते गोसांवी यासी

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य श्रो विसाजी केशव आसीर्वाद विनंती
उपरी तुम्हाकडे मुख्यांची निकड दिसती यास्तव तुम्ही श्रीमंताजवळ जाऊन राहावे
चार दिवस शह टलला म्हणजे लौकर यावे बहुत काये लिहिणे लोभ असो
द्यावा हे विनंती

(ले.३६) श. १६८६ वैशाख.] श्री [इ. स. १७६४ मे
राजश्री रुद्राजी देवकते व राघोजी कोकरे व बहिरोपंत गोसांवी यासी

श्रो विसाजी केशव आसीर्वाद विनंती उपरी आपण पत्र पा ते पावले लिहिले
वर्तमान सविस्तर कलले हिकडे चाकरीस आले म्हणजे तिघांची घरे बुडतात तरी
तिघांची घरे बुडाली मग आम्हास काये घरे तर आमची नालबंदी आणून पावती
करावी आणि मातघर भले लोक येतात त्यांस देऊ तुम्ही पेंचांत न पडावे शो
सदासिवपंती आपणाकडे मागितले जा म्हणाल जिकडे जाऊं हा दुसरा भाव
लिहिला तर घरे बुडालीं असे पतकरून जाणें तर जावे आठ चार दिवस शह
टले तोंपरियेत तेथे राहावे शह टालून यावे कठीणसें भासलें तर पेंचात पडो नये
बहुत काये लिहिणें आमच्या राज्यांतील लोक मोगलांजवळ बहुत चाकर राहिले
त्यांचीं घरे पेशव्यानी लुटिलीं नाहीत आणि गडाकडे राहिले यांचीच घरे लुटि-
तात तर मग उपाय काये हे विनंती

(ले.३७) श. १६८६ ज्ये. वा। ११] श्री [इ. स. १७६४ जून २४

* राजश्री वासुदेवपंत स्वामी गोसावी यासी

विनंती उपरी राजश्री विसोबांनी कारभार केला याजमुल श्रीमतानी चितो आनत
कारकून आमची गावे वतने घरे जप्त करावी म्हणून पाठविली आहेत हे वर्तमान
तुम्हास कळवि म्हणून लिा असे वरकड विशाद आहे नाही हे कलेच आहे परतु दाणा-
दुणा आहे मोढावियातील तर तुम्ही खर्चवेच केलोंच आसेल वांगजेस आहे त्यास
उपाय नाही कागदपत्र हिशेबाचा रुमाल जे आसतील ते बोभाट न होता मोरगावास
ठेवणे कारकून येतील त्याचा हवाला वाढा करणे घोडी मात्र तेथून पळवणे गुरे आहेत

* पत्र घोंडोवा आप्पाचें

ती तेथेच आसो देणे जे राहातील ती राहातील ईश्वरी सत्तेस उपाय नाही तुम्ही त्याचे हाती न लागणे इनामेहि जस करितील तेव्हा गराडे राजेवाडी हेहि जस होतील तर कोणास न कलता नारोग ठाकरास वर्तमान आधी आधी पावते करणे म्हणजे तोहि निघोन जाईल बहुत काये लिहिणे हे विनती रा छ २२ जिल्हेज ज्येष्ठ वद्य ११ रविवार

(ले. ३८) श. १६८६ आषाढ.] श्री [इ. स. १७६४ जुलै

* चिरजीव राजश्री बजाजी यासी प्रणी विचक सदासिव आसिर्वाद उपरी येथील कुशल जाणून स्वक्रीये लिहिणे विशेष तुम्ही घरास कोणे दिवसी पावला वाटेने नद्यास पाणी कोण कोणत्या होते वाठार इंदोली येथे गेला होता की काय घोडी कोठे सारी ठेविलीत सासवडास कोण कोणती नेली हे तपसीलवार वर्तमान लिहिणे + + + हतीचें निगा पार करवणे कडबल कोणे कोणे जागा जाहाले असेल घोड्यास हतीस लावणे सासवडी गडबड असली तर मातुश्रीसह तुम्ही पुण्यास जाऊन राहणे पचवीस माणूस नाना पडणीताजवळून पेशजी श्रीमतांनी देविले होते ते मागून घेऊन चौकी पाहरा खयरदारीने राहावे पुण्यास जाऊन सा च्यार महिने राहावे असे तेथे जाहाले असले तरी मग सासवडी पारसा खर्च ठेऊ नये पुण्यातच सारे वेळे जागा खर्च बोढावासासवडी येतादा ब्राह्मण पाच सात कुणविणी चौकीस माणसे ठेऊन बरकड सारियानी पुण्यास जावे जसे ठीक दिसेल तसे करणे श्रावणमासी घरी लिगाचे आनुष्ठान व श्रीच्या प्रदक्षणेचे जेजोरीस आनुष्ठान वर्षाप्रमाणे करणे आपाढ शुभ दशमीपासून आमच्या पंच्या-येत्नाची पूजा दुधाचा आभियेक नामावळ बेल तुलसी अक्षता ही पूजा तुम्ही नित्य प्रातःकाली श्रानसध्या कलन पुत्रा वरीत जाणें अतर पडे न देणे तिकडे प्रजन्य कसा पडला सिरबलचे कुरणात गवत काही जाहाले की नाही राणद + + + पाऊस कसा जाहाला हे लिहिणे पुरंदरेकडील काये काये वर्तमान ते लिहिणे तुम्ही वद्धत सावध राहणे कोणाच्या कजियात राजकारणा (त) न पडणे नाहक बदलामीचे कारण होईल पुण्यास गेलीयावर तेथील वर्तमान सविस्तर लिहिणे श्रीमत दादा मातुश्रीसाई पुण्यास येणार किवा तिकडेच राहणार हे वर्तमान पुण्यात गेलीयावर ठीक कलले तसे लिहिणे येथून स्मरणार्थ याद लिहून दिव्ही त्याप्रो करणे (मो)-रोवाकडील बाबाजीपनाकडील यैवज किती आला त लिहिणे हे आसिर्वाद

(ले. ३९) श. १६८६ भाद्र० शु॥ ३] श्री [नकल इ. स. १७६४, आगष्ट. ३०

सिका

कौल सरकार राजश्री रघुनाथ बाजीराव ताा समस्त किलेकरी किले पुरंदर व बमगड सुदूरसन खमस सितैन मया व अल्क तुम्ही विनतीपत्र पाा ते पोहोंचोन

लिा मजकूर विदित जाला ज्या गोष्टी न म्हणाव्या तुम्ही कषूल न कराव्या त्या गोष्टीचे इमान तुम्हाजवळ राजश्री आवा पुरंदरे मागूं लागले तुम्ही कषूल न केले म्हणोन तुम्हासी आकस करून तुम्हास खालीं घालविलें व दुसरे लोक कित्यावर चढविले तेव्हा कलेल तसे करून तुम्हास जागा हस्तगत करणे जरूर जाली म्हणोन तुम्ही केली त्यामुळे खूनखराब्या जाल्या व बगर हुकूम कितेक वर्तणुका घडल्या त्यास तुम्ही सरकारचे पहिल्यापासून येकनिष्ठ इमानी व पुढें आज्ञेप्रमाणें वर्तणूक करणार हे जाणोन तुम्हावर कृपा करून सर्व केल्या गोष्टी तुम्हास माफ केल्या आसेत व तुमचे आर्जाप्राा किले मारहि कोणाकडे न देता हुजूरच ठेऊन तुमचेच हाते सेवा घेतली जाईल बेवसवसा वर्तणूक करणे जाणिजे छ २ रबि-लावल मोर्तबमुद

(ले. ४०) श. १६८६ मार्ग. शु॥ २॥] श्री [इ. स. १७६४ नोहें० २५
असल वाो नकल

सिका

आज्ञापत्र समस्त काजकार्य धुरंधर विश्वासनिधि राजमान्य राजश्री माधवराव पंडित प्रधान ताहा मोकदम मौजे कोन्हाटे प्रो दिडोर सरकार संगमनेर सुा खमस सितैन मयां व आल्फ १६८६ तारणनाम सवछरे राजश्री आपाजी हरी उपनाम विंझे गोत्र वासिष्ठ सूत्र आश्वलायन याणी हुजूर कसचे पैठण येथील मुकामी येऊन विनंती केली की आपण कुटुंबवच्छल बहूत दिवस श्रमसाहास करून सेवा येकनिष्ठपणें केली कुटुंबाचा कालक्षेम चालिला पाहिजे त्यास श्रामीनी कृपालू होऊन नूतन येक गाव इनाम करार करून देऊन चालविला पाहिजे म्हणोन त्याजवरून मनास आणिता हे पदरचे येकनिष्ठ सेवा येकनिष्ठपणें केली त्याजवरून याचे चालवणे आवश्यक जाणोन यावर कृपालू होऊन मौजे मजकूर हा गाव स्वराज्य व मोगलाई येकूण दुतर्फी देखील वाबती सरदेसमुखी खेरीज मोकासी दरोबस्त आमल कुलबाब कुल कानु खेरीज हकदार व इनामदार करून हाली पटी व पेस्तर पटी जल तृण काष्ठपाषाण निधी निक्षेप सहित नूतन इनाम यास व याचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेनें करार करून दिवहा आसे तरी याजकडे रुजू होऊन मौजे मजकूरचा आमल साल दर साल वसूल सुरलीत देत जाणे प्रतिवर्षी नवीन पत्राचा आक्षेप न करणें या पत्राची पत्ती लेहून घेऊन हे पत्र भोगवटीयास मशारनिव्हे जवळ परतोन देणें जाणिजे छ १ जमादिलाखर आज्ञा-प्रमाण मोर्तब

बार

(ले. ४१) श. १७२६ आश्वि. वा ६] श्री [इ.स. १८०४ आक्टो० २४
 राजमान्य राजश्री मोरो गंगाधर दिा
 खंडेराव निलकंठ गोसावी यांती

सेवक बाजिराव रघुनाथ प्रधान नमस्कार सुा खमस मयांतैन व अल्फ
 मौजे कोराटे पोा दिंडोरी हा गाव बाजिराव आपाजी यांजकडे इनाम आहे
 त्यास उपद्रव बहुत लागतो म्हणोन विदित जाहाले त्याजवरून हे पत्र सादर
 केले असे तरी मौजे मार हा गांव मारनिलेकडे पेशजीपासून इनाम चालत
 आहे त्याजप्रो चालवणे तुम्हाकडून वगैरे हरयेकविती उपसर्ग लागो न देणें
 जाणिजे छ १९ रजव आशा प्रमाण (लेखन । सीमा)

(ले. ४२) श. १६८३ पौष वा २०] श्री [इ.स. १७६५ जाने० २१

शुा चिरंजीव राजश्री दादम आसीर्वाद उपरी इकडील वर्तमान तर पौष
 वद्य आमावाशाचे रविवारी शुध्य आहाले तिकडील इकडील लोक पडेल परतु
 आपली मडली सर्व सुखरूप आहेत श्रीमत आद्याप पैठणावरच आहेत मोगल
 या रोखे तीन कोस फिरला पुढे काय होईल ते लेहुन पाठवणे सारांप सातारिया-
 कडील राजिक म्हणजे घरचा उदीर त्याजला बहुत जपणे आवश्यक आहे
 [पुढील एक ओळ फाटली.] सणे न ई पलीकडील वाडियाची मित ++
 लीकर जाहलियाने या राजिकाचा पेच पडणार नाही व मौजे मोढवे येथील
 वाडियातहि दारुगोलीचा संग्रह करून ठेवणे होनाजी मोन्हास सागून तेथील
 खचरदारी करणे तुम्हीहि आपणाजवळ दारु गोली ठेवणे वरचेवर वर्तमान
 आपणाकडील लेहुन पाठवणे हे पत्र कोणास न दाखवणे हे आसिर्वाद

(ले. ४३) श. १६८५ माघ वा] श्री [इ. १७६५ फे. १८

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य राजश्री राजाराम गोविंद गो

सेवक रघुनाथ बाजिराव नमस्कार सुा खमस सितैन मया व अल्फ चिरं-
 जीव राजश्री त्रिचक सदासिब व कृष्णराव चलवंत व सा रामचंद्र गणेश यांचे
 धाय सासवडास आहेत तेथे तुम्हाकडील लोक उत्तरोन शाडास उपद्रव करि-
 तात म्हणून हुजूर विदिन जाहाले ऐसिपास हे गोष्टी कार्याची नसे याउपरी
 आपलेकडील लोकास ताकीद यरेबजेने करून चागात न राहत शाडास वगैरे
 उपसर्ग न करीत ते करणें येविती योमाट आलिया कार्यास येणार नाही आने

१. ४० व ४१ हे दोन लेखांक पंचवटींतील हों. खादिलकर यांच्या
 संग्रहांतील आहेत.

* पत्र घोंडोवा आपाचं.

न तोडीत व निव वगैरे व कुपण न तोडीत येसी ताकीद करणे जाणिजे छ २७
सावान आज्ञाप्रमाण सासवडास बाग मले व लावणीची झाडें फार ओहेत तरी
येकंदर बाव मलियास व लावणीचे झाडास उपद्रव न देणे जाणिजे छ मार
[ले. सि. शि.]

(ले. ४४) श. १६८६ अश्विन शु ॥] श्री [इ. स. १७६४ सप २१
[शि. मा. ब.]

आज्ञापत्र राजश्री पंतप्रधान ताा मोकदम मौजे चावली ताा करेपठार प्रांत
पुणे सुा सीत सितैन मया व अल्फ मौजे मजकूर हा गांव किले वज्रगड येथील
सरंजामाचे बेगमीस राा सखाराम भगवंत यांजकडे दिव्हा होता त्यास हाली
मारनिलेकडून किला दूर करून सरकारात ठेऊन राा रामचंद्र त्रिबक यास
बदोबस्त सांगितला असे व कित्याचे सरजामाचें बेगमीस मौजे मजकूर पेशजी-
प्रमाणे करार करून देऊन हे आज्ञापत्र सादर केले असे तरी मारनिलेसी रुजू
होऊन मौजे मजकूराचा अमल सुरलीत देणें * जाणिजे छ ३ राखर आज्ञा-
प्रमाण (लेखन सिमा)

(ले. ४५) श. १६८७ आश्वि. वा ७] श्री [इ. स. १७६५ ऑक्टो ०६
[शि. मा. ब]

अभयेपत्र राजश्री पंत प्रधान ताा मोकदम व रयात मौजे राक काा सासवड
सुा सीत सितैन मया व अल्फ तुम्ही पुरंधरच्या दंगियामुले परागंदा जाला म्हणून
हुजूर विदीत जाले ऐशियास मौजे मार दरोबस्त चिरजीव राजश्री त्रिबक सदासिव
याजकडे आहे सबब गावचे आवादीवर वडिलाचे नाबरीवरी नजर देऊन हे अभये
पत्र सादर केले (आहे) तरी तुम्ही बेवसवास गावचें गावी येऊन कीर्दी + + +
करून सुखरूप राहाणे पुरंधरचा वगैरे उपसर्ग लागणार नाहीं अभये असे जाणिजे
छ २० राखर आज्ञा प्रमाण [ले. सी. शि.]

(ले. ४६) श. १६८७ आश्वि. वा ७] श्री शंकर [इ. स. १७६५ ऑक्टो ०६

यादी वाटणी संकराजी निंबाजी व बाजी भगवंत व सखाराम भगवंत बोकील
येकवट होते ते निराले निघाले त्याची वाटणी सुा सीत सितैन मया व अल्फ
शके १६८७ पार्थिव नाम संवछरे आस्वीन वद्य ७ सप्तमी सन हजार ११७५

× येथून अक्षर निराळें.

पु. . . . ५

शके १६८५ सुमान नाम संवत्सरी कार्तिक शुभ १० दशमीस विभक्त जाले ते समई वाटणी जाली.

इनाम गाव

१ पुरातन गाव मौजे हिवरे ताा करेपठार प्रां पुणें पैकी मोकासी बाव चौथाईचा हिता निमे गिरमाजी मव्हार याचा देऊन बाकी जागीर व बावती व सरदेशमुखीचा ऐवज तिघाजणानी ती ठाई यथा विमारे वाटून घ्यावा.

२ नूतन इनाम गाव

१ मौजे घोपगाव ताा

करेपठार प्रा पुणें दरोबस्त

२ मौजे धिवरी व नादूर प्रा

३ सेवगाव

४

ऐकूण देह च्यार येथील जो आकार होईल त्यापैकी समाईक कारकून त्रिवर्गानी ठेवावा त्याचा मुशाहिरा बजा होऊन बाकी ऐवज राहिल तो त्रिवर्गानी ती ठिकाणी वाटून घेत जावा कलम १

दो सेऱ्या हिवरे व घोपगाव ती जागा वाटून घ्याव्या उत्पन्न विठल सिवदेव याजकडील दिवाणगिरी दिवाणगिरीचा सरजाम व नारोला(?) कारकुनी बाजी भगवंत याजकडे चालत आहे त्याप्रमाणें आनभवीत जावे. कलम १

सदरहू कलमे साहा याचा फडशा विभक्त जाले तेव्हाच जाला परस्परे लढा राहिला नाहीं.

घरातील नक्त ऐवज व सोने रुपे व सोनेरुपियाचे डागिने आवघे येकत्र करून तिघाजणानी ती ठाई वाटून घेनले परस्परे गुंता राहिला नाहीं कलम १

बायका मुलें व मुना प्याजवर जी वस्तभाव होती ते जिकडील तिकडे स्वसंतोशे घेतली परस्परे कोणाकडे आधीक उण्याचा गुंता राहिला नाहीं. कलम १

घोडो दत्तात्रये याजकडील मजमू व मजमूचा सरंजाम व फाकड्याकडील कारकुनी संकराजी निंबाजी यानी घ्यावें त्याप्रमाणे त्याजकडे चालत आहे त्याप्रमाणें मुदें आनभवीत जावे कलम १

श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान याजकडील जातीचा सरंजाम व फौजेचा सरंजाम सत्वाराम भगवंत याजकडे आहे त्याप्रमाणें त्यानी अनभवावे कलम १

विभक्त जाले ते समई समाईक कलमे

राहिली होती त्याची वाटणी हाली जाली आहे

रथ सुमार ३

ता

१ शकराजी निवाजी याकडे चाा

भगवंतराव

१ बाजी भगवंत याकडे चाा मुन्हारपंत

१ सखाराम भगवंत याकडे

मोडका लुटीचा

सदरहू तीन रथ तिघानी घेतले

कलम १

गाडे व छकडे

२ छकडे

४ गाडे

२ कदीम

२ जदीद

४

६

तपशील

१ तात्याकडे गाडा नवा

१ दादाकडे नवा गाडा

४ बापूकडे

२ गाडे तात्या व दादा याजकडे

नवे दिले सवब दोन

२ रथ दादा तात्याकडे चांगले

दिले सवब रथाचे ऐवजी छकडे

दिले

४

६

सदरहू प्रमाणे तिघानी घ्यावे घेतले

कलम १

पुस्तके

२ तात्याकडे

१ भागवत बारास्कंद

१ विष्णुपुराण

२ बापूकडे

१ मयूख बारा

१ मच्छेपुराण

२ दादाकडे

१ भारत पर्वे अठरा

१ गीतगोविंद

२

६

सदर प्रा सा पुस्तके तिघाजणी
वाटून घेतली.

गालीचे व सतरंज्या

३ गालीचे

२ नवे

१ जुना

३

१ सत्रंजी

४

ता

१ तात्याकडे गालीचा नव्या पैकी

येक

१ बापूकडे गालीचा नवा

२ दादाकडे

१ गालीचा जुना

१ सत्रंजी जुना गालीचा दिला

सवब दिली

२

४

समाईक येक ज्या खतापैकी वसूल
 १०३५ विा तात्या
 ९४० ऐन
 ९५ जिनगराबायत
 १७०६ विा बापू
 १५७५ ऐन
 १३१ जिनगराबा

२७४१
 पैकी वजा समाईक खरेदी जीन
 ९५ विा तात्या
 १३१ विा बापू
 बाकी

रुपये
 २५१५

ता
 ८३८।-१ तात्या ९४० पैकी
 ८३८।-१ बापू १५७५ पाी
 ८३८।-॥ सक्रोबा
 १०१॥=॥ तात्यानी दिव्हे
 ७३६॥=॥ बापूनी दिव्हे
 ८३८।-॥

२५१५

सदरहू पंचवीससे पंधरा रुपये तिघानी
 वाटून घेतले कलम १
 कोठीचे बैल तिघाजणांनी ती ठाई
 वाटून घेतले कलम १
 गाई गुरे म्हशी व बासरे तिघा-
 जणांनी ती ठाई वाटून घेतली कलम १

सदरहू वाटणी मा हरी गोविंद जाली
 आसे.

सदरहूप्रमाणें तिघानी वाटून घेतले
 कलम १
 जाजमें व रुजामे व लोडे व तफिये
 येया विभागे वाटून घेतले कलम १
 खते बापूजवल आहेत त्याचा वसूल
 होईल तो तिघानी घ्यावा ज्या समई
 ज्यास जे खत लागेल ते घेऊन वसूल
 करावा.

५२७३॥ नखतीची खते बा याद
 आलाहिदा आसे
 ४॥१२ गल्याची खते १८ गला
 बा यादी

सदरहू नखत ऐवज व गला वसूल
 होईल तो तिघानी ती ठाई वाटून
 घेत जावा वसूल बापूनी करावा, कलम १

वसूल तिघानी करावा खते ता-
 त्यापाशी ठेविली आसेत भाडी तात्याची
 व पितली व लोखंडी डागिर्ने मांडयाचा
 तपशील.

१ सासवडी भांडी तात्याकडे होती
 ती तात्यानी व संकरोबानी वाटून
 घेतली निमेनीम.

१ हिवन्यात व स्वारी बराबर
 भांडी होती व गडावर होती ती बापूकडे
 गडी भाडी होती ती गेली आहेत,
 आली तर बापूनी घ्यावी.

१ पाणी तावावयाची कढई बापूस
 दिव्ही

१ गुल्याची काईल तात्या व दादा-
 कडे दिव्ही.

सदरहूप्रमाणें मांडयाची वाटणी
 जाली परसरे गुंता राहिला नाही.

रथाचे बैल सर ७

२ मुरारपंता बाा तात्याकडे

२ भगवंतराया बाा बापूकडे

३ सक्रोबाकडे

२ धाकटे बैल

१ पानशा बावत

३

७

सदरहूप्रमाणें सात बैल तिघानी
वाटून घेतलें कलम १

इनामे व मिरासीची सेते व विहीरी
देखील आंबराई याचे वाटणीची यादी
आलाहिदा आहे त्याप्रमाणें त्रिवर्गानी
येथा विभागे आनभवावी कलम १

घोडी याचे वाटणीचा जावता
आलाहिदा आसे घोडी याा किमत रुपये

२७२१५ माद्या ६१

५००५ नर २५

८०९ तटे यादी ३४

५३० खचरे ६

३३५५९ १२६

यांसि वाटण्या ३

११०३८ सक्रोबा ३९

९३३० माद्या १९

१२९० नर ८

२१८ तटे १०

२०० खचरे २

११०३८ ३९

११४५८ बाजीपंत ४८

८४६० माद्या २१

२५१५ नर १०

३६३ तटे १५

१२० खचरे २

४८

जिनस खानापैकीं लगाम लाहुरी
व सुरवारी हिरडे व विणें वाटून घेतले
लाहुरी हिरडे कलम १

कुणबिणी

११ बापूकडे होत्या १३ पैकीं वजा

१ गुणी म्हातारी

१ मयेत

२

बाकी

१६ तात्याकडे सासवडात होत्या २२
वजा

२ पळाल्या

१ मयेत

३ नव्या खरेदी

२ दादाकडे

१ तात्याकडे

६ ३ बाकी

२७ ताा

९ तात्याकडे

८ सासवड पैकीं

१ बापू पैकीं

९

९ बापूकडे ११ पैकीं

९ सक्रोबाकडे

८ तात्यापैकीं

१ बापू पैकीं

२७ ९

सदरहू प्रमाणें घेतल्या कलम १

घरें व वाडे

१ मौजे हिवरे येथील वाडा ती ठाई
व वाड्यापुढील बखळ देखील ती ठाई
वाटून घेतली आसे बखळ खरेदीची
वाडग्याच्या सुमारें बरोबरी

१२७०१ सखारामपत	३९
११०६३ माघा	२१
१२०० नर	७
२१० खचरे	२
२२८ तटे	९
	<u>३९</u>
३३५५९	१२६
सदरहूममाणें फडशा जाला आसे	

१ पुरंदरचे माचीचे घर तिघानी ध्यावे
 ३ फसवे सासवड येथील
 १ नवा वाडा पागेचा ती ठाई
 वाटून घेतला
 २ जुने वाडे त्यामध्ये इमारतीची
 घरे आहेत ती तिघानी वाटून
 ध्यावी
 ता
 १ बाळोबा पासील
 १ विठल सिवदेव याचे सेजारी

३

१ मौजे चाबळी येथील मिरासीचा
 हाडा तीठाई वाटून ध्यावा

६

नवे वाडे मेळविले ते ज्याचे त्याकडे
 सदरहूचा फडशा जाला आसे उटे
 व हात्यारे व किरकोळ जिनस घरा-
 तील सर्व ती ठाई वाटून घेऊन
 फडसा जाला आसे कलम
 तेरीज येकदर कलमे

६ विभक्त जाले ते समई फडशा
 जाला

१७ हाली फडशा जाला आसे

२३

येकूण कलमे तेवीस याचा फडशा येकवटपणाचा सर्व ती ठाई करून जाला
 आसे परस्परे काही लढा राहिला नाही याउपर येकवटपणाचा कोणे गोष्टीविती
 आर्याआर्या समंघ राहिला नाहीं येकवटपणी विठल कृष्ण वगैरे याचे कर्ज देणे होते
 ते औघ्याचे पारीक जाले आसे छ २२ जमादिलोवल दस्तूर मराजी गोपाल
 देशपाडिये प्रा पुणें

सही-संकराजी निघाजी

गोही

कासी रामचंद्र देशपाडे ता खेडबारे

सही बाजी भगवत

सही सखाराम भगवंत

(ले. ४७) श. १६८७ कार्ति० वा ८] श्री [इ. स. १७६५ नोव्हें० ११
नकल

सिका

आज्ञापत्र राजश्री पंतप्रधान ताा मोकदम मौजे चांचळी ताा करेपठार प्रां
पुणे सुा सीत सितैन मया व अलफ मौजे मजकूरचा अमल किले पुरधरचे सरं-
जामास दिव्हा होता तो त्याकडून दूर करून राजश्री सखाराम भगवंत याजकडे
दिव्हा असे तरी मारानिलेकडील कमावीसदारासी रुजू होऊन मौजे मजकूरचा
आमल वसूल सुरलीत देणे जाणिजे छ २१ जमादिलोवर आज्ञाप्रमाण मोर्तब

(ले. ४८) श. १६८७ मार्ग. वा १४] श्री [इ. स. १७६५ दिसें० ११
[मा. व. शिक्षा]

आभयपत्र राजश्री पंत प्रधान ताा गोंदजी कामथा मौजे खलद ताा करेपठार
सुा सीत सितैन मया व आल्फ तुवा पुरधरच्या दंग्यात गडाकडे चाकरीस होतास
सबब हाली गावी राहावयास वसवास धरितोस म्हणून हुजूर विदित जाले त्याज-
वरून तुजला गावचे गावी राहावयाचा हुकूम करून हे अभयेपत्र सादर केले असे
तरी मुल्ले-माणसेसुधा गावचे गावी सुखरूप वेवसवास राहाणे उपसर्ग लागणार
नाही अभये असे जाणिजे छ २७ जाखर [ले. सी. शि.]

(ले. ४९) श. १६८७ माघ. शु॥ १४] श्रीशंकर [इ. स. १७६६ जाने. २४

सहश्राये चिरजीव राा राघोवास प्रती बहिरो अनंत आसिर्वाद उपरी येथील
क्षेम ताा माघ शुध १४ सुा झरकोन जाणून येथास्थित असे विशेष तुम्ही गेल्या
तागाईत काही वर्तमान कलत नाही तरी ऐसे न करणे सदैव पत्र पाठऊन तोष-
वीत आसिले पाहिजे इकडील वर्तमान तरी श्रीमंताबराबर राा विठलपंत तात्या
व आम्हीही खिचीवाडयापर्यंत आलो आहो येथून विठलपंत तात्या श्रीमंतापासी
निरोप मागून माघारे ग्वालीयरीस गेले आम्हीही येका दो दिवसानी येथून आज्ञा
वेऊन ग्वालेरीस जाऊ श्रीमंताची फौज झरकोनच्या किल्यास लागली आहे मोरचे
बसले तोफा लागल्या आहेत सत्वरच हस्तगत होईल तुम्ही आम्हापासून गेल्यास
ठाण्यात कितीका दिवसानी पावला ते लिहिणे वसूल वसूल कैसा काय चालतो
ते लिहिणे सावणदरारीया वगैरे गावविसी चितोपताचे पत्र पाा होते तें पावले
किंवा नाही जागा हस्तगत जाली किंवा नाही साद्यंत लिला पाा येकूणीससैं
रुपयाच्या हुडया अद्याप न आल्या तरी सत्वर पाा

(ले. ५०) श. १६८७ माघ वा ५] श्री [इ. स. १७६६ जाने. ३१

राजश्रीया विराजित राजमान्य राजश्री बाल्यजी जनार्दन स्वामी गोसावी यांसि पोथ्ये माधवराव बलाल प्रधान नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष का सासवडास कुसू घालवे लागते त्यास का मजकुरी वस्तीस घरे वाडे आहेत त्याची मोजणी करून वाडे घराचे चरहुकूम वरगणी ज्याची त्याजवरी घालून कुसू आठ हात उंची व तीन हात रुंदी याप्रमाणे मातीचे तेथील कादार बगाजी साबाजी यास व गावकरी यास ताकीद करून सरकारचा फारकून व दलाईत देऊन घालवणे गावात नादार कुले असतील त्यास कुसाची वरगणी न घालणे जाणिजे छ १९ साबाब सुा सीत सितैन मया आलफ बहुत काय लिहिणे* हे विनंती

(ले ५१) श. १६८७ फाल्गु. शु. १२] श्री [इ. स. १७६५ फेब्रु. २०

*आसिर्वाद उपरी जेव्हा कोठे कामकाजास जुजाचे मोर्च्याचे श्रीमंत पाठवीत जातील तेव्हा श्रीमार्तंडाचे स्मरण करून भडार कपाली लाऊन पागोठ्यात भंडाराची पिशवी लाहानसी करून ठेरात जावी भंडाराचे विस्मरण तिलमात्र करून का तोच सर्व विघ्ने निवारण करणार आहे हे पत्र कोणास न दाखवणे हे आसिर्वाद पौ छ १० रमजान सन सबा माहादू भोसल्याचरमर

(ले. ५२) श. १६८७ पौष वा २] श्री [इ. स. १७६६ दिजं ०२९

[शि. मा. च.]

आज्ञापत्र राजश्री पंतप्रधान ताा समस्त कोली पुरधरकर सुा सीत सितैन मया व अलफ तुम्ही चवणेश्वरच्या डोगरावर जमा होऊन त्या प्रातात उपद्रव करिता म्हणून हुजुर विदित जाले ऐशियास हे गोष्ट कार्याची नाही तर हली हे आज्ञापत्र सादर केले आसे तर याउपरी प्रातात उपसर्ग न करणे येविसी फिरोन चोमाट.....णार नाही पारपत्य..... हुजरून प्यादे राा केले असत तरी सदर .....करणे जाणिजे छ १६ रजब आज्ञाप्रमाण [ले. सी. शि.]

(ले. ५३)

श्री

इ. स. १७६८

राजमान्य राजश्री रामाजी शामराव दिा शाहाजी भोंसले गोा यासी

सेवक माधवराव बलाल प्रधान नमस्कार सुा समान सितैन मया व आलफ
रा संकराजी निवाजी याजकडे राजश्री शाहाजी भोंसले याचे तर्फेन मोकासे
पो कडे रजणगाव पो देह विया

१ मौजे निवगाव खळी

१ मौजे कोहकडी

१ मौजे विसापूर

१ मौजे राथे गव्हाण

येकून देह च्यार पेसजीपासोन आहेत त्यास तुम्ही खलेल करितां म्हणून हुजूर
विदित जाले त्याजरून हे पत्र सादर केले आहे तरी मानिलेकडे गाव सुदामत
चालत आहेत त्या प्रा चालू देणे नवीन गैरवाजवी दिकत न करणे भोंसले याचे
पत्राप्रो चालवणे जाणिजे छ २८ जमादिलोवल आज्ञाप्रमाण (लेखन सीमा)

(ले. ५४) श. १६८६ माघ व. ४] श्री सांवःस पुत्रोज [इ. स. १७६५ फे. १२

आसीर्वाद उपरी राजश्री भवानराव प्रतिनिधी काल सोमवारी निरोप घेऊन
गेले परंतु आज मंगलवारी येथेच आहेत आद्यापी लस्करातून गेले नाहीत यास्तव
तुम्ही उद्या मुकाम कराल तरी न करणे कूच गरून जेजुरीस जाणे पुढे दरमजल
जाणे ते मागाहून आटोपून येतील पहिले पत्र लिहीले होते की यास बराबर
घेऊन जाणे परंतु याचा गुता येथे लस्करात आहे मागाहून आटोपून लौकरच
येतील तुम्ही दर मजल जाणे हे आसिर्वाद पौ छ १७ रजव मुा लेणी

(ले. ५५) श. १६८५ आषा. शु. ८] श्री [इ. स. १७६३ जुलई १७

चिरंजीव राजश्री नाना यासि माधवराव बलाल प्रधान आसिर्वाद उपरी येथील
क्षेम ताा छ ६ मोहरम मुा नजीक नलदूर्ग येथे सुखरूप असो विशेष तुम्ही पत्र
पाठविले ते पावले लिहिले वर्तमान कलेले तुम्हास यावयाविसी तीर्थस्वरूपानी पत्र
पाा आहे तरी सत्वर यावयाचे करावे इकडील वर्तमान विस्तारे गोविंद सिवराम
लिहीतील त्यावरून कलेल सासवडच्या वाड्याच्या खडण्या लोकापासून यानी
कसकसा घेतल्या हे लिहावे बहूत काय लिहीणे हे आसिर्वाद पौ छ १५ मोहरम

(ले. ५६)

श्री

राजश्री अस्करराव काका व राघोपत स्वामी गोसावी यासि

पोष्य निलकंठ माहादेव नमस्कार विनंति उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहीणे विशेष राजकी बहिरो अनंत याजकडे मोगलाचे पटीचदल तगादा केला आहे कामरगावाहून मुलेमाणसे मार्चीस आली व याचे घर व फिरगोजी पवार याची घरे चाचळीस तो याचा चाकर ऐसे तीन कलमे मिलोन तीन साडे तीन हजार रुपये मागता ऐशास तूर्त मारनिलेस पैक्याचा तगादा न करणे सा छ १६ मोहरम सुा सर्वा सितैन मया व अलफ हे विनंति

(ले. ५७)

श्रीशंकर

पौ छ ८ राखर

॥सेवेसी रामचंद्र गणेश साा नमस्कार विनंती उपरी आपली आशेप्रमाणे राजश्री नाना पडणीस यास वर्तमान सांगितले हतीचे सा साडे तीन हजार सत्वरच देतात कुरणाचा मजकूर तरी त्याचा लडा आहे याजकरिता राजश्री नारो आपाजी यास मना[स] आणावयासी सांगितले आहे आपाजबल नवा कागद दिव्हा तो नाना पडणीस वाचून पाहातो म्हणुन करार केला परंतु अपा म्हणतो की तूर्त दाखवीत नाहीं गावकरी यासी काही घोलावयाचे ते घोलून उपरांत दो ती दिवसी दाखऊ याजउपरी आपण लिहितील त्याप्रो करावयाचे ते केले जाईल श्रीमत शुरुवारी निघाले त्रयोदसीस बुधवारी येथे येणार नचायाकडील लडाईचे वर्तमान खरेच आहे भागानगरचे व शहरीहून वर्तमाने लिहिली आली पौज गारत पार जाली उपा रात्रीस इम्रजानी घातला लष्कर सारे लुटले गेले नवाच सडे मात्र पडून गेले त्याचाहि शोध पुरता लागला नाही मागाहून येथा-स्तित वर्तमान आल्यास लेहून पाठऊ खाना प्रात काल रविवार दशमी सा सदासिवपत यास वर्तमानहि सांगितले आहे सा सत्वरच घेतील तुकोजी होल-करहि जवळच आले भेटी जाल्याचे वर्तमान आल्यास लेहून पाठऊ बहुत काये लिहिणे लोभ करावा हे विनंती

(ले. ५८) श. १६८४]

श्री

[इ. स. १७६२]

[पहिला बंद गहाल]

बहुत काये लिहिणे हे विनंती

त्यामध्ये लीा की जप्ती आली सो घेतात येताचो भाट येऊ लागला स्वदेशेची खेदी याचा तो काही घोभाट आद्यापवर आला नाही परंतु लीकरच येईल यज

मान स्वामी बहुत आजुर्दे आहेत निरोप घेऊन घरास यावयाच्या उद्योगात आहेत परंतु आपले कोणी इष्टमईत्र येथे आहेत ते म्हणतात तूर्त जाऊ नये दम धरून राहावे होता होईल ते पाहावे मंग जाणे तर जावे त्यावरून तूर्त आठ च्यार दिवस राहिलेसे जाले आहेत प्रस्तुत दरवारी कृतकर्मे सकारनामक व अकारनामक उभयेता आहेत दुसरे कोणाचे काही सिद्धत नाही त्याचे ममतेचे आहेत ते त्याचे हाताखाले कारभार करितात सारौप श्रीमताची दौलत फार करून लोकाचे घरी गेली काही मोगल घेऊन जातो किलेदेखील गेले पुरंधर व रुद्रमाल अकारनामक व सकारनामक याणी घेतले तुम्हास कललेच असेल पुढे होई [ल] ते लेहून पाठऊ पत्र वाचून फाडून टाकावे उतर पाठवाल ते आमचेच हाती येऊन पोहचें येसे पा

(ले. ५९) श. १६८४] श्री [इ. स. १७६२

चिरंजीव राजश्री नाना यासि माधवराव बलाल आसीर्वाद उपरी राजश्री भवानराव चहू राउतानसी लस्करात आले खासा श्वारी गंगापुरास जाली भेटी जाहाली नाही होईल मारानिले आपण होऊन आले तेव्हा जे करणे ते विचार करूनच करणे ते करावे लागले मातवर मनुष्य निग्रह करिता नये लोकोतर उत्तम तेच करावे लागेल सारांश वाईकराडचा फितूर वारला येविसी तुम्हासहि विचार सुचेल तो लिहिणे रा छ १७ जिलकाद बहुत काय लिहिणे * हे आसीर्वाद पौ छ २१ जिलकाद

(ले. ६०) श. १६८६ ज्ये.] श्री [इ. स. १७६४ मे-नकल

विनंती उपरी आपण पत्र पाठविले की किल्याचे वर्तमान सविभर लेहून पाठवावे त्यास येथील वर्तमान तरी विसाजीपंत माचीस आहेत व किल्यावर चिंवे व जाधव व पेठकर माहार व बेरड येसे मिलून पाचसे दोही किल्यावर आहेत आपण लािा + + की माचीस येतो त्यास आपण आहात...हे तसे सर्वास... ..आहे किल्या...कर व चिंवे ...ल्याचा बंदोबस्त अहो वरकड वस्त...हीमाजी ढोबरा मुखजबानी सागता...येईल तुम्ही यावयाचे करा...तुमच्या येजमानाची दहासेत ...हूल रात्रीची येक दोन वेला पडली...येथील वर्तमान आहे वरकड वर्तमान ल्याहावे तर गोस्ट फुटती याजकरिता लिहिता येत नाही कागद रात्री...हे विनंती

(ले. ६१)

श्री

राजश्री संताजी वाबले गोसावी यासी अखंडीत लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य

स्नो केदारजी सिंदे रामराम विनंती उपरी येथील कुशल लेखन करीत गेले पाहिजे विशेष राजश्री गोविंद शामराज व राजश्री सदासिव बाबुराव [अत्रे] हे उभेता मामलेदार सरकारचे कर्जाखाले मामलेतीमुलें फसले आहेत तरी तुम्ही त्यांच्या तालुकियांचे कुली जमींदारांस तंबी करून मशारनिलेचा मागील फडशा ती साला उगवे ऐसे करणे व पुढेही अंमल त्यांचा खुलासा सुरलीतपणे दस्तबुद चाले ते गोष्ट करणे येविसी हैगै सहसा न करणे जाणिजे छ १७ माहे जमादिलाखर # बहुत काये लिहिणे हे विनंति (मोर्तब सुद)

(ले. ६२) श. १६८५ माघ शु. १] श्री [इ. स. १७६४ फे. २
स्मरणार्थ मुा आर्चा माघ शुभ प्रतिपदा मुा सासवड आबाकडे यैवज येणे
२०००० सातारियाचे मुतालकीचे सलासचे वेक्रोबानी आणले चालीस हजार
पैकी निमे
४००० घरचे सिलकेचे ८००० पैकी निमे
४००० सातारियाचे घरचे ८००० पैकी निमे
१२००० सरलकरचे मजमूचे चौ साला सितैन ताा सलासआखेर
१०००० लाकडाचे २०००० पैकी निमे दाहा हजार
२५०० माचीचे घराचे ५००० पैकी निमे
२३०० मोहरा चौदा हजार पैकी च्यार हजार सातशे आख्या बाकी निमे
मोहरा साताची बाटणी तेविसशें
१७५०० घोढ्याचे ३५००० पैकी निमे
३०००० पुण्याचे घरचे
खते पत्रे पहिली नवी जुनी कापडाची सिलक

(ले. ६३) श. १६८७ माघ शु. ५] श्री [इ. स. १७६६ जा. १५

*चिरंजीव राजश्री चण्याबास प्रती त्रिचक्र सदासिव असीर्वाद उपरी येथील कुशल ताा माघ शुभ पंचमी परियेंत कुपल असो विशेष तुम्ही पत्रे हणगुबरोबर पाठविली ती पावली सविस्तर कलले श्रीमंत राजश्री रावसाहेब कृपा बहुत करितात कोणेविपी संशय पडदा नाही येणेकरून खुशाल आहों आम्हाविपी तिलमात्र चिंता न करावी म्हणून लिहिले त्यास श्रीमंत थोर खावद तीन पिढ्या निष्टेने सेवा करून कृपाच संपादिली आहे पुढेही त्याचे पायापेक्षा दुसरे दैवत कोण आहे तुम्ही बहुत शाहाणपणें श्रीमंताची मर्जी राखून मनोदयानरूप यर्तणूक करीत जाणे वरकड विशेष त्याहावेसे नाही श्रीमंत राजश्री दादासाहेबाचे

लस्कराहून पत्रे राजश्री नामे शंकराजी व निरंजय मुरारय्यांनी आली ती पाठ-
विली ती पावली उत्तरे लेहून पाठविली आहून निवडून सरकारने जागृद हिंदु-
स्थानांत जातील त्यासंगर रवानाचे करणे सरकार अधिकारीनर काय त्याहावे के
अहि त प्रसिध्द आहे सरकार भावी वरीर सर्व धरीन आहेन दुसऱ्याचा नेक हंगी
माय मेली राजदांत सासि पोली आहेन नमूनी आहेले वर्तमान संवेदनाचे वर-या-
वर लिहीन जाणे बहुत काय लिहिणे हे आमीयाद

(लं.६४) श. १६८८ चैत्र शु. १०] श्री [इ. स. १७६६ एप्रिल १९.

[शि. मा. च] सा आमान देवगुण व देवतांचे कर्मांत सामयक यासि मायव-
राव बळाल प्रभान तुम तीन मिनेन मया व अल्प बालमेट गीरकर तीर्थस्व राजश्री
भाऊसाहेबाबरावर हिंदुस्थानात स्थानीय जाऊन लोकांचे कर्ज घेऊन सरकारात
उच्चांत दिवशी तो ऐवज यासी पावला नाही यातुळे हे कर्जदार जाले सद्य
कर्जकरी यात उषट [व] देवान तरी येविली साकीड करावी म्हणून मारनिळेनी
विदिन गेले त्याजवरून हे आजायम सादर केले जमे तरी सरकारातून यात ऐवज
पावेल तेव्हा तुमचा निघाल फोरतील नूतन यात तगादा न करणे ऐमे कर्जकरी-
यात तुम्ही सापोन मारनिलेन उषट [व] कर्जदाराचा लामो न देणे जाणिजे
छ ९ जिलकाद आशप्रमाण [ले. मी. शि.]

(लं.६५) श. १६८९ श्रावण] श्री [इ. स. १७६७ आगस्ट

सा नमस्कार विनंती उमरी पत्र या ने पावले श्रीमंताचे लस्करचे वर्तमान
ल्याहावे म्हणोन त्या त्यात आदितवारी जागृद निघोन काल मंगळवारी आले
म्हसीदीचे राजणगावावर आले इतके वर्तमान माय कागदी आहे युद्धप्रसंग ते
दिवसी करणार येसी वदंता दाट होनी मग जाले न जाले हे काही कळले नाही
आज उद्या दुसरे वर्तमान येईल तेव्हा कळेल श्रीमंत राजश्री चावा सातारियात
गेले त्याजवर तीन चार हजार फौज व गाडदी येक हजार रवान जाले आहेत
नूतन वर्तमान आल्यावर लेहोन पाठऊ आपणहि समाचार घेत जावा श्रीमंत
राजश्री रावसाहेब याचे लस्करचे वर्तमान लिहीत जावे बहुत काय लिहिणे लोभ
आसो दीजे हे विनंती.

(लं.६६) श. १६८९ श्रावण शु॥ १४] श्री [इ. स. १७६७ आगष्ट ९

[आरंभीच्या दोन ओळी फाटल्या आहेत]

पौ वहिरो खुनाय सां नमस्कार विनंती येथील क्षेम ता ७१३ माहे सावल
पावेतो मुा बसोदे येथे सुखरूप आसो विशेष स्वामींनी बहुता दिवसी कृपा करून

पत्र पाठविलें तें सुसमई प्रविष्ट होऊन भेटीबुल्य जाहाले याचप्रकारे सदैव येणारा-
बरोबर पत्र पाठऊन परामर्ष करीत जावा यानंतर राजकी वर्तमान तर श्रीमत
दादासाहेब नासीकी आहेत व श्रीमत माधोराव पुण्यात आहेत उभयेताच्या भेटी
आद्यापवर जाहाल्या नाहीत फौज माधोरायाजवळ आसी हजार आहे हिंदु-
स्थानास येणार कलावे यानंतर जाठ जोहारमल याने बहुत दगा माडला आहे
गडचार्डहमीरपूर व कालपी व रायेपूर वगैरे येथे ठाणी वसविली पुढें झासीकडें
जाणार खासा जाठ रायेपुरावर आहे येणे प्रा आजच राजश्री विसाजीपताची
परें राजश्री वेंकाजीपत आचास आली कलावे तुम्ही आपणाकडील सविस्तर वरचे-
वर लिहीत जावे राजश्री गवार्जीपत व खुनाथरावजी याचा परामर्ष उत[म]
प्रकारे करीत जावा गवार्जीपतास पुन येथे जाहाला म्हणून त्यास सागावे आपले
हकारपूर्वक गरोदर आहेत राजश्री नारोपत दिवाणजी नित्य गायनास बोलावि
तात आज मारनिव्हेचा नाच होत आहे सेवेसी कलावे खासगत वर्तमान तर
आम्ही देशास जाणार प्रस्तुत राजश्री रामचेद्रपंतानी व नारोपत दिवाणजीनीं
आम्हास पावसापाण्यामुळे राहाविलें त्यास राजश्री लक्ष्मणपत दादा आम्हीबरोबरच
जाऊ कलावे ज्याप्रो आपली कृपा आम्हावर होती त्याप्राच राजश्री नारोपत
दिवाणजीची कृपा आहे काही दुसरा प्रकार घरीत नाही त्याचे ममतेने तूर्त
राहिले बहुत काये लिहावे कृपा लोभ आसा दीजे हे विनती

सेवेसी देवराव पुरोपेतम व आपाजी महादेव सा नमस्कार कृपा आसा द्यावी
हे विनती

(ले.६७)श. १६८९ आ. व. ८] श्री [इ. स. १७६७ आगस्ट १७
[मा. व. शि.]

आज्ञापत्र समस्त राजकार्ये धुरधर विस्वासानिधी राजमान्य राजश्री माधवराव
पंडित प्रधान ताहा मोफदम मौजे पिंपले ता करेपठार प्रात पुणे सुा समान सितैन
मया व अलफ शके १६८९ सर्वजितनाम सवत्सरे राजश्री सखाराम भगवत उप-
नाम बोकील गोत्र ज्यमदमी सूत्र आश्वलायन याणी हुजूर कसचे पुणे येथील
मुकामी येऊन विनती केली की आपण राज्यातील पुरातन शेषक स्वामी शेवा येकनिष्ट-
पणे बहुत दिवस केली यास्तव स्वामीनी कृपातु होऊन काही नूतन जमीन इनाम
करार करून देऊन भोगवटियास इनामपने करून दिल्ली पाहिजेत म्हणून त्याज
वरून मनास आणित हे राज्यातील पुरातन शेषक स्वामीशेवा येकनिष्टपणे बहुत
दिवस केली यास्तव याचे चालवणे अवशफ जाणून याजवरी कृपातु होऊन मौजे
मजकूरपैकी जमीन अवल दुमसीम तिही प्रतीची घिघे ४१५ पधरा दरोचस्त कुल
घाम कुल कानू हाली पटी व पेंस्तर पटी जलतरु तृण वाष्ट पाषाण निधी निक्षे-
पादि सहीत खेरीज हकदार करून नूतन इनाम सरकारातून करार करून देऊन

हे सनंद सादर केली असे तरी मौजे मजकूरपैकी सदरहू जमीन विधे पधरा चतुः-
सीमा पूर्वक याचे दुमाला करून देऊन यास व याचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने
इनाम चालवणे साल दरसाल ताजे सनदेचा उजूर न करणे या सनदेची प्रती
लेहून घेऊन हे असल सनंद याजवळ भोगवटियास परतोन देणे जाणिजे छ २१
खिलावळ आज्ञाप्रमाण [शि. ले. सी] वार

(ले. ६८) शके १६९० भाद्र.] श्री [इ. स. १७६८ सप्तं.—आक्टोबर

*पुढा आसीर्वाद उपरी केशोभट आले त्याणी सांगितले की सर्व कामकाजे
यादी देणी जाहाली म्हणून तुम्ही सांगितले त्यास खासगी गावावरील नेमणुकेचे
काय केले ते आधी लिहिणे बाबाजी महादेवाचा गुता उरकून देऊन त्यास
घेऊन येणे तुम्ही येका दो दिवसी याल म्हणून सांगितले उत्तम आसे
परंतु आमचे मते राव दशमीस निघाले म्हणजे मग आज्ञा घेऊन यावे आपल्या
यादीचे कागदपत्र सनदा सिके करून आणावे नाही तरी तुम्ही आल्यावर मागे
तेथे येक काम म्हटलें तरी होणार नाही मोरोबास सदासिवास कोणी दरबारांत
येऊ देणार नाही सिका मोर्तव होणार नाही नाना फडाणिताचा कारभार ठावकाच
आहे यास्तव येका पत्राचा दस्तकाचा सिक्याचा गुता उरकून लागलेच येणे जर
गुता येका पत्रा गुता न ठेविता उरकून घेणे सारांष आम्ही लिहितो हे नीट
मनात दुरंदेसी पाहून समजणे तुमची शरीर प्रकृत ठीक नाही तिडकेचा उपद्रव
हा निस्तोष दूर जाहाला पाहिजे यासाठी दोन तीन महिने औषध शेवन करून
पथ्यशील आसावे पिडा दूर जाहालियावर मग मोठे स्वारीस जावे तूर्त येथे यावे
आमचे घरी पक्ष हेईल मग सातारियास जावे तेथे औषध घ्यावे कोल्हापुरची
यात्रा नवरात्रांत करून यावे मग येथास्तित प्रकृत जाहालीयावर स्वारीस जाणे
तरी जावे मध्ये तातड सहसा करू नये यांत जीव नाही प्रवासांत आसेच जावे
हे उत्तम नाही रावसाहेब धणी खावद आहेत त्यास दुसऱ्याचा दर्द ममता
कलतच आहे शरीर बरें तरी सर्वहि उत्तम हे ध्यानात आणावे वरकड प्रकार
कूपेचा घण्याच्या कललाच आहे उमेदहि वाढऊन फलात्कार समजला आहे
रुखरू थोडेसे बोललोहि आहे वारवार म्हणावे ल्याहावेसे नाही तुमच्या चितांत
द्रढतरी आसेल ते खरे साराष आपलें शरीर नीट करून जे करणे ते करणे
कोल्हापूरची यात्रा तेवढी करणे आम्हासहि घेऊन जाणे तुमच्या कामाच्या
यादी जाहाल्या कोणत्या न जाहाल्या कोणत्या देणी सनदा जाहाल्या कोणत्या
ते लिहून पाठवणे रायासी बोलून वतनाचे येणे व शरीर प्रकृत नीट जाहालीया-
वर स्वारीस येईन येसे बोलणे हे असीर्वाद

(ले. ६९) श. १६९० आपा० गुा] श्री [पौ. इ. स. १७६८ जून २१

पौ छ ५ सफर तिसा सितैन

*चिरंजीव वज्याबास आसीर्वाद उपरी नरोजी जामुदा या पत्र पाठविले होते त्याचे उतर लिहिले ते कलले पत्र लौकर जुज जाहालीयापामून न आले येणेकरून मातुश्री व आम्ही चिंतेत होतो यास्तव लिहिले होते तुम्ही लिहिले ते प्रमाणच आहे आलीकडे तुमची पत्रे नाईकचराबर आली धोडजी जामुदाबा आली ती व गोदू नादरा व धर्मा काकड्या या पाठविली ती पावली सविस्तर कलले राजश्री आपाजीपंत भाऊ आले भेटी जाहाली श्रीमताची भेट जाहाली त्यानी भोजनास बोलाविले तात्या आया बालकोबा आपा मोरोबा शामराव खडोजीबावा गेला (?) भोजने केली त्याणी वखे दिवही बहुत उत्तम जाह्वाले त्याची आस्था व मातुश्री वयाची होती की तुम्हास भेटावे पलसीस न्यावे आमचेहि मनात होते आम्ही त्यासी निश्चये केला होता तुम्ही गेला फार उत्तम केले संतोष जाहाला मारानिलेवर काही आरोप नाही तुकोजी होलकर याजबल जाऊन राहिले जपती व काही लडा नाही म्हणून लिहिले उत्तमच आहे आपाजी-पंताकडे काही गुता नाही गगोबानी काही चाल दिव्हे नाही स्थल रक्षून मात्र होते तात्यासी उलगडून बोलणे पुढे दिवाण फडणिस होलकरास देणार म्हणून लिहिले त्यास आपाजीपताचा धडा कानू कैद चाले यैसे तात्यानी बोलून राव-साहेबासी बोलून ठीक करवणे सरकारचे कारकून आसल तरी उत्तमच आहे परंतु आपाजीपताचे चालेते करवणे तात्यासी भीड तोडून बोलणे हे पत्रच तात्यास दाखवणे गकारनामक नगरास पाठविले म्हणून लिहिले ते कलले वरकड लिहिले ते कलले श्रीमंत बुधवारी पुण्यास दाखल होतील म्हणून लिहिले ते कलले तुम्ही पुण्यास समागमे जाऊन मग आज्ञा घेऊन गुरवारी येणें शरीर प्रकृत बरीच आहे येका दो देवाचे मारग मलणे आहेत तुम्ही पाहिजेत तरी जरूर येणें कुसाजीपंत + + याबराबर आहे व सातारियावडील पत्रे पाठविली ती पावली की नाही लिहिणे हे असीर्वाद

(ले. ७०)

श्री

[पहिला बंद गहाळ]

२

वा वा अथवा सरदार म्हणून घेतली असेल तर सरकारातून आमच्या कार्माची मुक्तता घडेल ते करावे दोन्ही न होत तर ज्याचे त्यासी समजोन ध्या म्हणून अज्ञा करावी परंतु इतःपर दिसगत काढवावी यैसे नाही त्याप्रा त्यानी

+ पत्र नाना पुरंदरे यांचं.

जाबसाल त्यासी केले ते गोस्टीचे समक्षतेस्तव अस्तमानी अम्हीहि गेलो होतो त्यास संधेचे समई सविस्तर जाल्या जाबसालाचे ऊहू करून आज वैधृतीकरिता जाबसाल निस्चये करित नाहीं उदईक जाबसाल निस्चयात्मक ठराऊन देतो म्हणून बोलिले त्याप्राा कनिस्टानीहि सविस्तर बोलणे येकून उतर दिले जे बोलणे ते बोलिलो आहो राहिले ते बोलून उदईक करार करून देतो म्हणून बोलिले आहेत कलावे *नानाप्रकारे आम्ही आगी लागावयास पहातो ते तों वरचेवर गोष्टीने समजावावे या प्रकारांत आहेत त्याचा पक्ष सचल आहे आपला पक्ष बोलण्याचा मात्र उठोन उभे राहावयाची शक्त प्रत्ययास येत नाहीं म्हणोन त्याची चतुराई चालते हे ईश्वरे आनकूल केले आसते तरी चागले झटकर बोलिते सेवट रंग याखेरीज पडणार नाहीं हा सिधांतच आहे कालहरण तेहि करितात आणि आम्हीहि करितो येसे आहे जर उठावयाचे श्री करिते तरी सर्व गोष्टी घडतात नाहीतर जशा घडतील तशा मान्य करून काल काढावा येसे प्राप्त होते परंतु प्रशस्त वाटत नाहीं तेजानें जे होते ते उतम सा गंगाधरपंती लािा ते सविस्तर कलले लोकाचा व फौज आपले संग्रही साप्रत किती उठते हे परिछिन्न शोधावे विसाजीपंतासीहि काही मसलत करावी परंतु राखून केवळ उघड दाखऊ नये बुधच विचारावी कसी हिमत काय मसलत ते ठीक करा सा जानाजी भो याजपासी फौज किती आज आसेल हाहि शोध करावा उमंय] पक्षी बल कसे आसे नानाप्रकारे मनसुवे ध्यानास आणून कर्तव्य निघण्याचा प्रकार योजून लािा आथवा गंगाधरपंतास पा येथील पुरते उद्या परवा कलते वराडातील मोगल नरम केले ते आलजपुरास गेले कराड्या घाट चहडला परंतु फौज पाहुणी आहे सा बाबुराव मोरेश्वर यास पत्रे लिहावी जे याचा आमचा रिणानबंध नाही तुम्ही पाहून गेला आहा त्यांचे राडपणच आहे की येक्यतेत मेलून आमचे मनोरथ सिधीस नेतात वराडातील उतावली करून आब कमी केला आणि हे रडत भागानगरी बसले ते सेर जाले याचे इरे देणे आणि दडनिश्चयेकरून लािा केवळ परशरामपंताचे भवशावर न राहणे तथापि यासहि इरे देणे किला घेवणे येसा प्रकारे पत्र लिहून सा करावे हे विनती

(ले.७१) श. १६८६ आषा. शुा ३] श्री [इ.स. १७६४ जुलै २

श्रीमंत राजश्री तात्यासाहेबाचे सेवेसी

नकल बमोजीच असल बरोबर अजूरदार कासद चव अन्यावर कागद पावता जाला छ १९ [मो] हरमी सन ११७४ शहरी

सेवक गणेशराव देवाजी कुतानिक सां नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल ताा छ २ रोज मोहरम मुा लस्कर नजिक कनकगिरी अलीकडे तयार कोस जाणून पु.द. ७

स्वकुशल लिहीत गेले पाहिजे विशेष आपण मुजरद बहीरजी खिजमतगार चार छ ३० जिल्हादचे पत्रे पाठविले ते छ १७ जिल्हेज मुा मारली नाईकपोपे परगणे कुकनूर नजिक कोस तेथे पावोन लेखनार्थ विदित जाला तेथे आशा की सिवाजी जासूद व त्रिचक विठल व इनामी कासोदघार यैसे दोन च्यारी पत्रे पाठविली येकहि उत्तर न आले दोनी तीन महिने वर्तमान कळत नाहीं म्हणून बहीरजी चार पत्र पाठविली आहे विस्तरापत्र लिहिणे [आ]ज्ञा तरी आपण लिहिले प्रो अवघे पत्र पोहचून त्याची प्रतिठतर मुजरद पीरखान पल्सी त्याचार इकडील साकल्य वर्तमान कितेक मजकूर लिहून सेवेसी पाठवून दीड महिने जाले तो पोहचून त्याचे भाव ध्यानास अले असेल त्याप्रमाणे तेथील बदोबस्त केलान्व असेल त्यानंतर भिकू मिर्धाचे जोडीघार अलीकडे पत्र लिहून सेवेसी पाठविली आहे तेहि प्रविष्ट भावार्थ विदित जाले असेल पूर्वी पीरखान चार लिहिलेप्रा कारकुनास सासवडीस राजश्री नीलकठराव अचाकडे पाठविले असल्या उतम जाले नसलीया अता श्रीत्रिचकेश्वरास श्रीमत राजश्री दादासाहेबाकडे राजश्री चिंतोपत सातारकरास [श्री]मत राजश्री माधवराव पेशवे व राजश्री घापूने काये निमित्त लस्करातून कुकनूरचे मोकामीहून खाना केली तेन्हा अम्ही राजश्री चिंतोपतदादास आपले घरास घेऊन जाऊन येक रोज ठेऊन घेऊन मेजमानी करऊन वळे देऊन पाठविली आहे त्यासमई आपणाकडील कार्यभागबिसी पार प्रकारे सांगितली आहे तेहि कबूल केला आहे का आपण सासवडाहून राजश्री नील-कठराव अचाचे भेटी घेऊन टाकोटाक त्रिचकास श्रीमत राजश्री दादासाहेबाकडे जातो तेथे औरंगाबादेहून आपणाकडील कारकून शाहाणा पाठऊन देणे तुमची कार्यभाग उत्तम प्रकारे तुमचे मनोदयानरूप करऊन देवितो तुमची सुमतीचा वस्त्राची मजकूरहि बलतो त्यास द्रव्यहि दादा चारा हजार पावेतो देणे लागेल याप्रकारे तुमचे येजमानास औरंगाबादेस लिहून पाठऊन आपणाकडे त्याचा कारकून येऊन त्रिचकास पोहचे सारखे करणे म्हणून बहुता प्रकारे अभये देऊन गेले आहे यास स्वामीनी त्रिचकास कोणी आपले विस्वासिक धारकून पाठऊन आपले मुदे जे असेल ते त्यापुढे सागून आपले नावे पत्र राजश्री दादासाहेबास आपले कितेक मजकूर विनंती करायस कारकुनास सेवेसी पाठविला आहे ते ध्यानास आणून कृपा करावी म्हणून येक पत्र दुसरे राजश्री नीलकठरावजीस येक तिसरे राजश्री चिंतोपतदादास पत्र की लस्करात कितेक मजकूरबिसी राजश्री गणेशराव सांगितले आहे आमचा सर्व मार तुमचा ध्यानात आहे त्याप्रा यशोवन्त उत्तम प्रकारे करून द्यावी आम्हास तुम्हावाचून दुसरे आधार नाही म्हणून पत्र लिहून अनरी काही साहित्यपत्र मामलतचेबिसी पाहिजे जसिलीया यादी लिहून पाठवणारास पाठऊन द्यावे येस्नास अतर करू नये अगत्यरूप पाठऊन दिले पाहिजे

हा समये उत्तम आहे तूर्त साहित्यपत्र पाहिजे तेहि ध्यावे पुढीलहि मजकूर बोलायाचे प्रकार आम्ही येथे राजश्री दादासी बोलिलो आहेत काये म्हटलिया अगदी सरंजाम आपले नावे सनदपत्र करून द्यावे दुसरे मौजे पिपले राजश्री मल्हारराव घेतला आहे ते देवावी सुमंतीची वस्त्रे द्यावे म्हणजे सरका[रा]स सा सात हजार पावेतो म्हणून बोलिले आहे त्याणे म्हणाले आहे की दाहापावेतो देणे लागेल आपण तो तेथे येतून करितो तुमचे दैवाने जे होईल ते खरे म्हणून फार प्रकारे बोलिले आहे वर्तमान आपणास कलावे म्हणून लिहिले असे आपले तर्फेने कोणी जाईल त्यास या प्रकारे सुचऊन सागावे अधिक अगले न बोले येथे सागावे तिकडे पाठविणेस कारकून कोणास नेमता राजश्री विठल व्यंकटेश अपले मायेत असून तुमची बंधूकडील मायेत नसलिया दुसरेकडे गोष्टी कार्ये जालेवाचून फुटून पावे येथे असलीया त्यास अपले संग्रही घेऊन खर्चची चेगमी करून पाठवणे तो कष्टूल न करी दुसऱ्याकडील माया नसूये येथे अढळलीया राजश्री गोविंदरावजीस या प्रकारे सागून पाठऊन देवे ते जाणेस अनमान केलिया राजश्री त्रिवक माहादेव यासी पाठऊन द्यावे यासी जाणेस अनकूल न पडे तर अपले विचारे आपले मायेचे माणूस पोहान पाठवावे अथवा राजश्री सदासिवपंत विद्वत्कर त्यास तरी पाठऊन द्यावे अम्हास समजले मजकूर लिहिला आहे तेथे अपले विचारास अणऊन पाठऊन द्यावे चहिरजी समागमे अपण लिहिलेप्रा सरकारची पत्र ताकीद पाठऊन देतो यास्तव त्यास चार दिवस ठेऊन घेतली आहे सत्वरच पाठऊन देतो विशेष चहिरजी इकडे येतो पैठणाजवळ राजश्री जीवनराव व मैनाबाई व जनार्दन अंबाजी भेटिले औरंगाबादेस जातो येथे सांगितले अलेहि असेल तेहि आलेवरी तेथील कारभार काये जाले आपले व त्याची खालजवाब काये जाले त्यास आपण काये सांगितलेत विस्तार ते लिहिले पाहिजे अपण जमीनदाराची हातच तनखा बरहुकूम दोन यादी करऊन त्यापैकी अपलेकडे ध्यायाचे यादीच प्रकार लिहिला तरी उत्तम आहे त्याचप्रा अगोधर घेतला आहे त्याची नकलहि करून सेवेसी पाठविली आहे त्यावरून विदित जाले असेल त्याणे तो अपले यादीप्रा सनदपत्रे करऊन घेऊन अले आहे अम्ही काही सनदपत्र घेतली नाही काये म्हटलिया आम्हीहून सनद पत्र लिहून घेतली याप्रमाणे केल्याप्रा निभे वाटणी करार जाल्यासारखे होतो सनद लिहून घेतले नंतर पुढे बोलायास जागा नाही येथे समजोन घेतली नाही त्रिवकाकडील खालजाव मनास अणऊन ध्यावे या विचारात अहो अपणास कलावे म्हणून लिहिले असे यास्तव कारकुनास राजश्री चितोपंत सातारकर याकडे त्रिवकास पाठऊन मजकूर ध्यानास अणऊन लिहिले पाहिजे अपण कोणतेविशई चिंता न करावी तूर्त चार दिवस खर्चवीण श्रम आहे ईश्वर परिहर करील अपणही फार सावधपणाने खर्चवेच करावे येथे लस्करांत फार माहागाई अहे रुपायास जोधले

पाच सहा सेर आहे हरभरे रुपयाचे तीन सेर सर्व वस्त माहागाचे अहे लोक श्री आहेत छयावणी तो निश्चयेरूप जाला लस्कर रायेचूर व गदवाल या प्राताकडे जाऊन तेथील खडणी घेऊन तेथून फिरऊन हुनगुदवरून बागडकोटवरून धारवाड प्रांत यास जावे हा मनसुधा दिसतो फनकगिरी पालगाराची सलहा वीस हजार रुपयेवरी जाला उदीयेक केचनगौड नगुडास जाणार तेथील बोली उरकलीयावर रायेचूर गदवाल तुगमद्रा व कृष्णा मध्ये अहे तिकडे जाणार राजश्री गोपालरायास दोन हजार पौजानसी सपणूर रक्षयानिमित्ये ठेविली आहे राजश्री रास्ते व विठल सिवदेव सवनूरचे असपास विसा कोसावर अहे सवनूरचे नवाय श्रीमताची समागमे अहे हैदर नाईफ दोन तीन हजार पौज च्यार पाच हजार गाडदीनसी मीर-पैजुलास बकापुरी ठेऊन आपण बिदनुरास गेला आहे भाद्रपदमास जालेवरी श्रीमत राजश्री दादासाहेय फौजसह फर्नाटकची बंदोबस्तीविशी येणार नवाय निजाम अलीखान भागानगरास गेले विशेष लस्कर कुकनूरजवळ अकरा मोकाम होतो तेव्हा अमची मुखरू अगधी पायेमाळीखाली येऊन खराब जाला थेफ खुद कसया मात्र मुखरूप राहिले दाणेदुणेहि पार माहागार् आहे बैरण अमची प्राती भिलत नाही विशेष लस्कर अमची प्राती अकरा मुा जात्या तेव्हा अमची खासगत फायें तुमचे कूपेने जाले माली नाा कोद अमची इनाम अमची भाऊपध वीस वर्षे खात होता दुसरे मौजे मनापूरचे पाठील पुड होऊन पाच गाव परगणेची खात होता सेभर वर्षे अमची अमल देत नव्हता यासमई श्रीमतास दाहा हजार रुपये नजर कबूल करऊन तोफा लाऊन साहा गाव घेऊन अपले ठाणे घातले अपले प्रतापे अधटित फायें घडून अले या गोष्टीची येश अपणास अले रुपये मात्र पार पडले अपले दयेने त्याचीहि निभाऊ होईल वर्तमान अपणास फळावे म्हणून सेवेसी लिहिले असे कुकनुरी समस्त मुखरूप आहेत अपणाकडील साकव्ये वर्तमान लिंगा पाा बहिरजीस मागून सरकारची ताकिदपन साहिताची घेऊन पाठवितो विशेष राजश्री धिक्क विठल याचे गुा येथे कर्जे सेभर रुपये १०० घेऊन अपणाकडे छिटी पाठविली होती यास त्याकडे अद्याप पावले नाही म्हणून वर्तमान कलले यास तो ग्रहस्त व्याकडून देविला होतो तो अम्हासी येथे साा पावले नाही म्हणून निक्कड करितो यास स्वामीनी रुपये १०० सेभर पूर्वी लिहिले प्रा राजश्री राजेंद्रपतास पावते करऊन त्याची पावती पाठविली पाहिजे पुढे अमची खर्चची पार थम अहे यास्तव मास्तुलेचे विदेमाने येथे कर्जे घेऊन स्वर्च चालवावे लागतो पूर्वी लिा प्रा साा अगत्य पोहोचाऊन देविले पाा येथे राजश्री माहा (द) [सेट] वीरकर याची गुा कर्जे घेऊन अपणाकडे छिटी पाठऊ तेथे रुपये फोणाचे मुखानी पोहचयास लिहू ते पोहचणार स्वामी समर्थ असा येसे लिहिले म्हणून राग न करावे पूर्वी अपली अशा येसे अली अहे म्हणून येथे लागले ते कर्जे घेऊन लिहून पाठवणे तेथे पावते करू

म्हणून यास्तव विनंती लिहिले जातो बहुत काये लिहिणे कृपा पूर्ण असिले पाहिजे विज्ञापना राजश्री गोविंदराव व त्रिचकराव व त्रिचक माहादेव बाबा व नारायेण भट काकास नमस्कार विनंती, उपरी लिहिले परिसून कार्ये भागाची बंदोबस्ती केले पाहिजे हे विनंती

(ले.७२) श. १६८४ कार्तिक] श्रीगजानन [इ. १७६२ नोव्हें.

तीर्थरूप मातुश्रीबाई वडिलांचे सेवेसी

अपत्ये माधवराउ सां। नमस्कार विज्ञापना उपरी आज शनवारी दोन प्रहरा तीर्थरूप राजश्री दादासाहेबांच्या आमच्या भेटी जाहाल्या येक ठाईच सारे लस्कर उतरले वडिलास कळावे मुा पारगा[व] भीमातीर सेवेसी श्रुत होये हे विनंती

(ले.७३) श. १६८४ का. वा १०] श्री [इ. १६६२ नो. ११

तीर्थस्वरूप राजश्री काळोपंत बाबा स्वामी वडिलाचे सेवेसी

बालके भगवंतराव अनंत कृतानेक नमस्कार विनंती उपरी येथील क्षेम ताा कार्तिक वद्य १० दशमी मुकाम हिगणी नजिक दैठणे वर्तमान येथ्यास्थित आसे विशेष तुम्ही बाजी बोडका याजबरोबर पत्र पाा ते पावले मुलीचा वगैरे लग्नाचा मजकूर लेहिला त्यास तीर्थरूपानी लािच आहे परंतु माघ मासी लग्नाचा इत्यर्थ करावा हे प्रमाण स्थलाचा मजकूर तर आपास लावणे तेव्हा ठीक करून पाठऊ साहित्याची वगैरे तरदूद आपाबरोबर पाठविली जाईल राजकी मजकूर तर श्रीमंत माधवरावजी याची फौज बारा हजार आहे आमची फौज दादासाहेबसुधा तीस हजारपर्यंत आहेत सारांश आमच्या येजमानाचा पैडा भारी पडला त्याचे बल कमी पडले त्याचे आमचे फौजेचा मुकालबा याच तलावर रविवारी जाला नदीपार ते व अलीकडे आम्ही तोफाचा व बाणाचा व जेजालाचा व गोत्याचा मार जाला नदीस पाणी फार याजमुले तरवार चालवयाचा उपाये राहिला नदीने उभयपंक्षी आब्रू वाचविली गोत्याने व बाणाने पचवीस तीस बो माणूस इकडील जखमी जाले तिकडीलहि जाली दाहा पाच इकडील तिकडील ठार जाले मग दुसरे दिवसी मल्हारजी होलकर [दर] मियान येऊन सला ठरलावला याप्राा वर्तमान जाले आपले खासगत वर्तमान जे तुम्ही ऐकोन लिहिले ते प्रमाणच आहे विशेष त्याहावेसे नाही आपा आपल्यावर जे रुरू सागावयाचे ते सागतील बहुत काये लिहिणे हे विनंती

चिरजीव राघोबास आसीर्वाद उपरी तुम्ही पत्र पाा ते पाा उतर लिहित्या-

१ अंताजी माणकेश्वराचा तिसरा मुलगा.

वरून कलल साौ मातुश्री ठमावहिनी व साौ वगावहिना यास साा नमस्कार
 लिला परिसोन ममता करावी हे विनती

चिरजी [व] साौ लक्ष्मीबाईस आसीर्वाद गगाभागिर्थासमान मातुश्री
 आरास साा नमस्कार प्रविष्ट होय.

(ले.७४) श. १६८५ ज्येष्ठ] श्री [इ. स. १७६३ जुलै]

चिरजीव राजश्री माणझाया यासी त्रिचक्राउ सदासीव आशीर्वाद उपरी
 तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले लिहिले वर्तमान सविस्तर कलले श्रीमत राजश्री
 रावसाहेबांनी आम्हास बोलाविले आहे वी भेटून जाण म्हणून लिहिले औशास
 तुम्ही राजश्री पाडूसी बोलणे की श्रीमताकडे जाणे लौकर आहे व श्रीमत मातुश्रीबाई
 घोणासी बोलत नाहीत बाईंनी बोलाविले नाही आणि उगच यावे त्यास श्री
 मतानी कृपा करून बोलाविले यावे लक्षप्रकारे श्रीमत रावसाहेबांशिवाय कृपा करून
 कोण बोलाविणार आहे ऐसे पाडूसी बोलणे व त्यास पत्र लिहिल ते देणे आणि
 श्रीमत फिरून बोलावी तें करणे आम्ही येकादसीस येथून निघणार त्यास सप्तमी
 आष्टमीस तुम्हापासी माणसे भोई वगैरे सारी पाठवणे बाई बोलावती तर येतो
 त्यानी न बोलाविले तरी येणे उचित नाही श्रीमत भूमपराड्यासमीप आले पत्रे
 आली आम्ही गारदौडेजबल भिमा उतरू म्हणजे साया नद्या तेथे आहेत नावा
 आहेत वाटहि नगराकडील ठीक आहे यास्तव या वाटेने जाऊ बापू सखाजीनी
 आज लस्करचे वर्तमान सांगितले मी पत्रे जाचाची आली तेथे मार नलदुर्गे
 किलेकरानी रवेतील उठ सरकारच्या पन्नास नेले आचाचे दोन नेले कोणी
 सोडविले नाहीत दौलताबाद किल्याचा धेराखालील शहर मोगलाकडील पौजानी
 घेतले जगजीवन पवार वगैरे यानी घेतले हे येक वर्तमान दुसरे वर्तमान मराठे
 सरदार आद्यापि मोगलाकडे गेले ते आद्यापि श्रीमताकडे आले नाहीत लस्करात
 ठीक नाही येसे आहे नगरास जाणार याप्रा वर्तमान सांगितले राजश्री नानास
 सांगणे बापू सखाजी येथे आले याचे कारण पुरधरचा बदोबस्त करायासाठी
 आले पहिले हवालदार सरनोबत दूर करून दुसरे धीराजी घोरात व नलवडे
 ठेविले हे वर्तमान नानास सांगणें आम्ही इकडून जाऊ तिबडून येत नाही
 त्यामधे बाई बोलावती तर येऊन नमस्कार करून मग इकडे येतो जाता उगेच
 कदयास यावे पाडूस सागून रायास सांगवणे रामचंद्रपत गारे याणी पुसिले तरी
 लिहिल्याप्रमाणेच सांगणे यालकोबा नारोपत यासीहि सांगणे अतराचा मार
 लिहिला व मासला पाठविला तो पाहिला उच्च चागले नाही आम्हापासी आहे
 तसे नाही त्यास चारा को तोला देईल तरी येऊन पाठवणे पधरा को तोला नलगे
 याप्रो सांगणे हे आसीर्वाद

(ले. ७५) श. १६८६ कार्तिक] श्री [इ. स. १७६४ सप.

सेवेसी विज्ञापना काल येकादसी सा[सव]डाहून पत्र बाब्याचें आलें तेंच बजिनस [पा]ठविले आहे त्यावरून कलेल आज द्वादसीस सुभान माली सासवडास गेला होता तेथे वर्तमान आहे की दादा कलावंतीण भागानगराहून आणिली आहे तिणें आगदी वेडे केले आहे मल्हारबा व माधवराव कारभार करितात आबास माधवराव आपला + + + मागतात आबा देत नाही म्ह + + + आहे तुम्ही जु + + + + + व रायानी कबूल केले आबा जुजावयाचें सामान करितात सासवडच्या वाड्यांत नवे लोक ठेवितात गडावरील गडकरी बहुत घाचेर जाहाले आहेत की माधवरायानी किला घेतल्यावर आपली आवस्ता काये होईल आणीक वर्तमान आहे की आबास व सखारामपंतास लस्करांत जप्ती केली + + गडावरील व + याव व पैका + + ड्यातील व + + + का + + + तात यांत खरें खोटे न कले आफी + + वर्तमान ते सेवेसी श्रुत होये हे विज्ञापना

(ले. ७६) श. १६८५ का. शु. १२] श्री [इ. स. १७६३ नोव्हें. १७

असल बा नकल

चिरंजीव राजश्री आबा यांसी प्रति माधवराव बलाल प्रधान आसीर्वाद उपरी येथील क्षेम ता छ ११ जमादिलाब[ल] तुम्हांकडून बहुत दिवस पत्र येऊन वर्तमान कलत नाही तरी प्रस्तुत तुमचे शेरीरप्रकृतीचे वर्तमान कसे किती दिवस ज्वर येत नाही पुढे पुणियासी कधी येणार फौजची समजावीस चालीस लागली किंवा नाही पुढे आमचा निधावयाचा प्रकार सत्वरच आहे यास्तव फौजहि सम[ज]ली पाहिजे व पुढेहि तुमचेच काम आहे यास्तव फौजेचा प्रकार कसकसा केला हे लिहिणे समजावीस नसली जाहली तर सत्वर करणे मोगलाचाहि प्रकार नीट पहिल्यापासूनहि नाही हेहि वर्तमान तुम्हास ठाऊकच आहे प्रस्तुत मोगलाचा प्रकार असा आहे की त्याचे मते जप्ती ती करावी हा त्याचा मनोदये आहे दबाऊन पाहावे जेथवर साधल तेथवर धेऊन सलूक करावा हा त्याचा बारीक विचार दिसतो व जप्तीहि थोडी थोडी करितात आसे आहे तुम्हास कलावे लस्करात तुमचे आमचे बोलण्यात नानाच्या सरंजामाविशी असे होते की सर्व सरंजाम सोडितो त्यास ती गोष्ट आद्याप दिसत नाही त्या वेळस असा करार होता की दोन गांव मात्र ठेवावे वरकड तुम्हीच होऊन सोडावा असा करार होता त्यास आद्याप जाबसाल दिसत नाही हे आ[र्धा] वाटेत करार केल्यानंतर नच फिरावा असे तेव्हा होते त्यास तीच गोष्ट हामी आहे किंवा नाही हे कलले

पाहिजे हे आसीर्वाद आया [१] बराबर होते यास्तव प्रस्तुत सोडणे पुढे तुमचे आमचे विच्यारे होईल तसे करू हे आसीर्वाद.

पौ छ १२ जावळ सुा आर्वा सितैन शके १६८५ सुभानूनाम सवछरे.

(लि. ७७) पौ श. १६८६ पौष व.] श्री [इ. १७६५ जा. १३

पु॥ चिरजीव राजश्री बज्ज यासी असीर्वाद उपरी भअस्करराव अपल्या वाडियात येतात त्याचे ऐकावे आपण त्यासी बोलवे यात काही चांगले नव्हे साप्रतच्या प्रकारात आया सखारामपत आम्हासी कसे आहेत घरी मातुश्रीस काये म्हणतात ह्या गोष्टी फार वाईट अमच्या कानास येतात त्यास ते सुखरूप बोलोत परंतु मातुश्री त्याच्या बायका अपल्या घरास अणितात अपल्या त्याच्या घरास पाठवितात अपण घरास जातात हे काये असे करू नये मातुश्रीस आमची विनंती सागोन अयःपर त्याच्या घरास मातुश्रीनी जाऊ नये व बायकोस पाठऊ नये याप्रो करणे त्याचे घरास हळदकुंकू वगैरे शिष्टाचार करावयाचे राहिले नाही करू नये इतके सखाराम याणे केले आहे हे असीर्वाद

पौ छ २० रजव चा

बदली चौकीदार पुणे

(लि. ७८) १६८६ फा. शु. ५] श्री [इ. स. १७६५ फे. २४

श्रीमत राजश्री आपा स्वामीचे सेवेसी

विनंती सेवक गणेश केशव कुतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापनाता पालगुन शुभ पंचमीपर्यंत [त] स्वामीचे कृपेकरून येथालियत असे विशेष राजश्री त्रिषकराउ मामा गडावरी दोनच्यार बेला भोजदाद करावयासी गेले होते त्यास पहिले दिवसी चार लोक दाहावीस तीस होते तिसरे दिवसी चालीस पनास चवथे दिवसी पनास पाऊणसेपर्यंत गेले आज लोक चार से दोनसेपर्यंत सकाळी घरी भोजन करून गेले त्यास गडकरी सारे दरवाजेबावरी येऊन उभे राहिले आणि त्रिषकराउ मामा-सागोन पाठविले की दोन च्यासे भाणूस घेऊन आ(ज) गडावरी येतात त्यास आम्ही तुम्हास पा (चा)निसी गडावरी घेऊ नाही तरी मुम्ही माघारे निघोन जाणे याजप्रो चार सा घटिका (गडा)खाले उभे राहिले फारसा जोर केला तर (गडा)-करी जुजावयाचा मजकूर केला होता ऐसे (दे)खोन मामानी आपली पालखी फिरोन माघारे सारे लोकसुधा आले गडावरी मामास घेतले नाही रागे भरून मामा खाली आले याजप्रो आज मजकूर जाहला पुढे आणखी नवलविशे(प) वर्तमान जाहले तरी सेवेसी लिहून पाठ + + विदित जाहाले पाहिजे सेवेसी श्रुत होये हे विज्ञापना

(ले. ७९) श. १६८६ फा. शु. ८] श्री [इ. १७६५ फे. २८
नकल

चिरंजीव राजश्री महिपतराव त्रिचक यासी प्रति रघुनाथ बाजिराव आसीर्वाद
उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष तुमचे प्रयोजन आहे तरी भेटीस
येणे तुमचा सरंजाम चिरंजीव राजश्री आवास सांगून सोडविला जाईल मागील
सरजामाचे वसुलाची विनंती करू नये राा छ ७ रमजान हे आसीर्वाद.

(ले. ८०) श. १६८७ फा. व. १४] श्री [इ. स. १७६६ मार्च १०
राजश्री मोकदम मौजे गराडे गोसांवी यांति

श्रो सखो माहादेव आसिर्वाद उपरी तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले वर्षप्रति-
पदा कंधी करावी म्हणून लिहिले ऐशीयास वर्षप्रतिपदा उदर्ईक मंगलवारी करावी
गुढी उभारावी तैलाभ्याग करावे निंब भक्षावा परंतु अधिक मास निघाला आहे
बहुत काये लिहिणे हे विनंति

(ले. ८१) श. १६८८ आश्वि०] श्री [इ. स. १७६६ आक्टो०

सेवेसी विज्ञापना येसी जे येथील वर्तमान तरी राजश्री सखारामपंत दसरी-
याचे मुद्दें जाणार येसी बोली आहे श्रीमंत बजाचा तो तूर्त जात नाही दिपवाली
करून जाणार येसे आहे दुसरे वर्तमान राजश्री सखोपंत आबाकडील पागेचे कार-
कून आहेत त्यास राा सिऊचा भोपटकर याणी कुणबीण दिव्ही होता ती पलोने
गेली ती राा राघो लक्ष्मण याचे वाडियात जाऊन राहिली येक महिनाभर होती
मग यास उमगली याजकरिता याचा गडी पुसावयास गेला त्यास त्याणी मार
दिव्हा मग सखोपंत बज्याचाकडे गेले त्याणी (त्या) चा का [र] कून बोला-
वून आणिला मग त्यास फ (जित) करून कुणबीण देविली राजश्री विष्णुभट
भंडारी म्हणौन को [क] णस्ता ब्राह्मण आहेत ते जोतिसी आहेत त्यास मातुश्री
आर्चईनी पुसले की आपा सासवडास कधी येतील त्याजवर त्याणी उत्तर दिव्हे
की विलंब दिसतो त्याजवर मातुश्री बहुत कष्टी जाहाली म्हणौन भटजी बोल [त]
होते सवसी श्रुत होये हे विज्ञापना.

(ले. ८२) श. १६८८] श्रीमार्तंड प्रसन्न [इ. स. १७६६-६७

स्मरणपूर्वक याप्राा करीत जावे व्ययसवत्सरे मुक्काम श्रीगंगातीर ही याद
आठा चौ दिवसा मनन करीत जावी कोणास दाखऊ नये सागू नये उपाहास
होऊ देऊ नये

पु.द. ८

रविवारी ब्राह्मणाची पूजा स्वतः
करून पाय धुऊन क्षीर भोजना घालीत
जावे आसामी १

द्वादसीस पाच ब्राह्मण भोजनास
घालून कधी क्षीर कधी दही आसे
भोजन घालीत जावे आधेली दक्षणा
देत जावी १

वेकाजी माणकेश्वरासी बोलूच नये
घरास आला तरी काम नाही
आसे साफ म्हणावे त्याचे पोर आले
तरी मात्र येऊ द्यावे त्यासी ममतायुक्त
भाषण मात्र नच करावे हयम-
खेन घरास १

रास हळदकुंकू व

याणे फेले आहे हे अष्ट आढळली पुतणे
पौ छ २० रजस सागावे पुतावे
पदली चौकीदादा मायेचे आहेत
साये पुतत जावे

५८) १६८६ घरास आठा चौ
वाडट गोत राजशी आपणत जावे त्याला
ती तात्य क गणेश केराय हें भोजनास
ममतेने आहे स्वामीचे कृपेकरून गे जागा
त जावे त्याने चार वेला भोजनादयासी
सा सहजात जा तीस होते तिसरे दि
जनास घोलावले तरी जे लोक पार से दो
पले घरी घोलावित जावे घाणेयावरी येऊन
दां मुकाम होतील शास्त्रभाषा घाणेयावरी येऊन
गली आसली म्हणजे घाणेयावरी येऊन
घोलावीत जावे

नाचरंग गाणे वधास जावणी नाने-
ण हे सहसा करू नये रास ही चीट
आहे आपले परी करू नये हुसत्याने
परी जाऊ नये

पूण शास्त्रावर राय ह्यावर बसले
पूणवे आणून दोन घटका पोल्यावर
घाली नालावे

प्रातःश्रान करीत जावे आरोग्यसारक
शुचिधर्म साफ असेत उतम आहे कून
आगर मुसाम आसो याप्रो करीत
जावे १

शिवीपाती मासा सुवर्ण आधेली
दक्षणा सूर्यप्रित्यर्थ देत जावी १

सकारनामाच्या घरास जाऊ नये
जेवावयासी बोलवले तर जाऊ नये
आपण होऊन बोलू नये त्याने बोलाविले
तरी तितकरास तितके बोलावे १

दरघारास प्रत्यह येकदा जात जावे
जेव्हा सत्राच्या नसेल ते समई जाऊन
चार घटका बसत जावे कोणाची रद-
बदल नाही येकाची तिलमान राया-
जवळ करीत जाऊ नये रावसाहेबाची
मर्जी कलनच आहे हुसूनन आसत जावे
बोलावतील तेव्हा जात जावे सफारे राय
खजबतात बसले तरी आपण दरघारी
बसत जाऊ नये आपल्या घरास याये
बाहेर बरबडासारखे बसू नये दरघारात
कोणासी हतामसवरी घडापाजी बसू
नये हलकेपणा पदरास येईल १

घरारास पार जपून आसाये औषध
घेन घेवे घोडीसी पर्य करीत जावी
याप्रो परावे १

हाले उभे व हरि गोपाल [मुंजर] पापू सत्ताजी
ऐमे (देनार्दक) लघाट मोठे आहेत त्यासी
गोडावरी बसलचत घरीन जाऊ नये त्याने
जाहले ते होऊन घोलावयासी आले तरी
+ शिंद्यावे त्यास जेरावयासी आपण
नये आपण त्याने घरास जाऊ १

पाठीमागे चालत जावे दरबारास जाणे
ते पालवीत बसून जात जावे १

सिद्ध ब्राह्मण कोणी आपले घरास
आला तरी आधी नमस्कार करीत जावे
ताजीम द्यावी दोन च्यार पाच सो देत
जावे ब्राह्मणाचे ठायी लीन आसत
जावे १

वरच्यावर पत्र आम्हास होईल
वर्तमानाची पाठवीत जावी प्रमाण जे
होईल ते लिहीत जावे लटके बोलत जाऊ
नये कोणाचा भाव कसा आपले ठाई
होतो रावसाहेब जे बोलतील आधिकोतर
जे होईल ते लिहीत जावे १

आपले घरची कीर्द स्वर्च वेच पाहात
जावा चौकशी करीत जावी कीर्दवर
रुजू करीत जावे पागा घोडी उटे प्रत्यह
पाहत दोनदा जावी सावल घोडी मतवाली
जोत्यासिवाय कोणास बसुउ नये आपण-
च बसत जावे वरकडास बसू देत जाऊ
नये बिघडते १

इतके आम्ही बुधीवाद सांगितले
म्हणून आमचे गुणदोष मसकरी करू
नये मनातहि आणू नये आणि याप्रो
चालवे यांत क्षेम आहे १

दादा पोतनीस आसेच आहेत तोडा-
वर गोडमात्र बोलत जावे लक्ष
शामरायासीच राखावे दादाहि लबाड
आहे जेव्हा आपला दावा पाहील तेव्हा
चुकणार नाही १

जुज जाहले तरी राया बा आसत
जावे रायापुढे दोन कदम आसत जावे
कदाचित रायानी निशाणापाशी जा
म्हटले लोक दिव्हे चाकरी सांगितली
तरी बालकोचा मलचा [पानसे] राम-
चन्द्र गणेश आपले मायेचे आहेत त्याला
घेऊन जात जावे ते सागतील तसे
चालन जावे जुजाचे समई श्रीचा भंडार
कपाली लावीत जावा किंचित भक्षान्ना
घोड्यास लावावा रिकीवीस पाय देते
समई मर्तडजीचे स्मरण करून घोड्या-
वर बसत जावे हे मोठे निर्मिन्न आहे
याचप्रमाणे रायानी कोठे मोर्चे लावले
तेथे जर निशाण देऊन पाठविले तरी
बालकोचा मलचा रामचद्रपंत यास न्यावे
हे सागतील तसे करीत जावे १

कोणापाशी काही वस्तु मागू नये
भिडस घालू नये कोणी काही देऊ केले
रायाजवळ रद्दचदल करा म्हटले तरी
करू नये कोणाचे काही घेऊ नये १

(ले. ८३) श. १६८८]

श्री

[इ. स. १७६७

श्रीमंत राजश्री वज्याचा स्वामीचे सेवेसी

सेवेसी विनती मोरो राम कृतानेकसा नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान ता
आपाढ वद्यद्वितीया सोमवार प्राथकाल पर्यंत येथ्यास्थित असो विशेष आपण परवा पत्र
पा ते पावले ज्याची चिठी त्यास पावती केली चिठी हती दिव्यास आक्षरशा
वाचून पाहिली पाहून स्वताक्षरे प्रति उत्तर दिव्हे ते सेवेसी पो आहे त्यावरून
सविस्तर ध्यानास येईल परवा सौम्यवारी यावयाचा मोहूर्त आहे त्याजप्रो आती

विलंबे यावे रुवरु चापूनी सांगितले आहे की तुम्हापेक्षा आम्हास अधिकतर किमपी नाही बऱ्याचाची रीत कर्णे सहिष्णुता पार चांगली नानाचे मर्जीस त्याचा माझा उभाव काही नाही मला दुसरी जोड काये आहे येक वेळ सर्व प्रभारे सर्व कारभार मजला बऱ्याचा पासोन करवणे म्हणजे माझे कर्तेपणाचा कलस जाला आसे बोलणे सर्गेत्कष्ट नानाचे शरीर पार आशक्त जाले येरितीची-हलहल व तुमचे शरिराची अशक्तनेची हलहल विशेषात्कार आमचे दौलतीविसी व वाडया-विसी वगैरे काही माझा लोभ आहे येसे नाही येक दोन महिने स्वारीस जाण्याचा आवकाश आहे तोपर्यंत नानाची मर्जी प्रशस्त जाली तर उत्तम न होये तर उपाये काये बऱ्याचास घेऊन जाणे जरूर आम्हास त्यातिबाय स्वारीस जाणे उचीत नाही याप्रभारे सर्व गोष्टी विसी आपले ठाई प्रशस्तता पर्जी कोठवरी त्याहुवी रुवरु विनती सविस्तर करीन कलले पा वरकड सर्वाथ श्रीमत राजश्री नानाकडील वगैरे पितेक समश्र विनती करीन कलले पा बहुत रावे लिहिणे हे विशापना

(ले. ८४) श. १६८८] श्री [इ. स. १७६७ सप.

सेवेसी विनती सर्व प्रभारे श्रीमत दादासाहेबाचे लोकाचे लक्ष येथे चिनो विठल व चिनो आनंत आयाजी माहदेव वगैरे सर्वांचे बागदीवरी शपत पुरस्कर जाले आहे हरी भिटा कालीच येथे आला येजमानाचे त्याचे तलमन जाले येफा महिन्यानंतर दादासाहेबाकडे जाणार तेथे जाऊन सामोदप्यारे सर्व गोष्टी आल्या उतम पेच पडल्यास निर्मल पक्ष तिकडील आहेच सर्वात्मना तिकडील लोकांचे लक्ष ते ठाई नाहीच या उर्ष्याचेच डोल येथील चापूने पार आसे आहेत आल्यानंतर सर्व लोक आपण चापूस चिठी पस ती श्रीमंत नानास पोणी पडून पलटी हे न जले त्याजवरी आम्हास पुसले चापूनी चिठो पाठवितो म्हणून चडूने लाफा की चडूनचे चिठी पा हे पुसले त्याजरून विनती केली वी चापूनीच चिठी लिफा होती त्यांत मार होता की जावे वेलेस मजला भेटून गेला नाही परी वितीक दिवस राहाल येसे लाफा होती त्याजरु परे म्हणाले आसे लक्ष धरून नाले म्हणजे आम्हास संतोष आहे बऱ्याचांनी माझे लक्षाने नालेन त्याचे माझे सोरेंस आपणे आसे बोलले यानंतर येजमानाचे नानाचे दरम्यानकीस घोरम्यान नागे आयाजी आहेत नारोवनासी घोरताना यतनस मपीफ नागे म्याच परारे चापूच्या नानाच्या दरम्यानकीस नारोवनच आहेत चणुतेन चरून दोन वार आजी आहे त्या

१ या पत्रात आलेला 'नाना' या अर्थ नाना पुरंदरे असा पत्ता. सत्तागम चापू व नाना पुरंदरे यांनी त्याजगी व्यवहारानुद्ध शुद्धता नसे, बऱ्याचाचे लक्ष चापूकडे विशेष.

धीमैरवाचा

उनील येते बोलण्यात रिमते याजप्रो सोडाव्या आते जाले आवण आलीयातरी सौजकरील निमणाजीवत आला होता नानानीच सांगितले कलले पा नारी धांदर वादासाहेच पंधे आले तर त्याज चा त्याजती येजमान बोलताना बोलत की दू टाई आहेच याजप्रो सामोन रवाना तुम्ही न यावे वरी राहावे आमचे लक्ष तुमचेयाजकरिना पंधे पावून टाकावी सेवेसी केले कलले पाहिजे फार उघडे कलत लो ! ते समजून निवेदने कनील सेवेसी बुज हेंपे यात चारीक चारीक आर्थ आहेना धांदर सा समस्कार विनायना मार्ग-कलले पाहिजे हे विजापना सेवेसी आगार्जवाले पाहिजे हे विनती प्रतिज्ञा आपल्या येण्याची फार आहे तत्पर —

— श्रीशंकर [इ. १७६७ सप्त. २०

(ले. ८५) श. १६८९ भा. व. १३] वडी तुम्हास पा होती तीन वडगावचे विनेती उपरी सुनवारी दो प्रहरा निडगावकडे जावयाचे राहिले धीमंताचा सुकामी येणे म्हणून लिहिले होते त्यास वताचे सुकाम आहेत तिंदे होळकर यांची सुकाम नदनेश्वराचे नांदुरावर आहे तेथे श्रीमंताम्ही आज जावूळकराचे वडगावास खानगी तेथेच होणार आहे याजकरिता ८ त्यास तुम्ही पत्रदर्शनी स्वार होऊन सुकाम केला आहे पुढे साकुरावरून जाउविनेती— जलद येऊन पोहचणे बहुत काये लिहिणे हे —

— गी [इ. स. १७६७ नोव्हें०

(ले. ८६) श. १६८९ का.] १ शरीरप्रकृतीमुळे वगैरे कितेक आची- *पुा आसीर्वाद उपरी आनचे चितच पाहेणे हे थोडे बहुत होते प्रकृत टीक मुले उदास संसाराचा हिशेबकितेव खर्चवे लिहिले प्रकार उत्तम परंतु तुम्ही राहिला- नसली तरी काही नको आसे वाटते तुम्ही।तून येथास्तित वंदोवस्त करून टाकणे पंधरा दिवसा याल तेव्हा सर्व छडा काये बोलणे की कागदी पत्री सिलकेस व आंतोवालाही येथे पाठवणे त्यासी नीट तेंणे व पहिले सिलकवंद समजावणे येसे मोजदादीस ताला टीक पडे येसे करीत जकार शाहाणे आहेत सर्व चारीक मोठे सागून पाठवणे मोरोचा वापू शामराज १ थेक करावे थेक हे त्याचे आहेच वरे तुम्हांस द्रश्य जाहाले आतेलच दोलावाहाला फारच चांगला देवाने केला जागा श्रीमल्लारी समर्थ आहे धीमैरवाचा मंडप ज व डौल मंडपाचा फारच वेप उतरला थोर थोर निघाली प्रशस्त उजेड चागलानाचा थर मिलावयाचा आर्धा आहे तो तुम्ही पाहाल तेव्हा कलेल आता वरील पार् फर्ष होणे आहे थेकूण बैशाख आवेर मिलावा म्हणजे काम जाहाले मंडपांतीव

२ पत्र वजाचा पुरंदव्यास.

* पत्र नाना पुरंदव्यांचे बज्याचास.

सर्ग होईल लक्ष्मी-नारायेणाचे काम थोडे थोडे तवापी पार लावले परंतु साले आता रिगणा मात्र होणे आहे तो होईल दांघे तिघे सुतार ठेऊन बरकड देवाची जाली कवाडे दखाजा सर्ग जाहाले देवप्रतिष्ठा वैद्यान शुध आष्टमीस आहे होईल व तुम्ही आनता प्रतिष्ठेचे समई म्हणजे उत्तम होते आसो देवाचे पोशाख नग थोडे बहून घरेच करून ठेवले आहेत देव बसलियावर लिहून पाठऊं दशाच्या काठ्या दोन पुण्यात नव्या केल्या येथ निजरायास दिव्ही येथ तुम्हासडे पाठविली आहे लडांचे हजाली करणे सविस्तर त्रिपथ वैद्य सागतील त्याजवरून केलेल आताजीपत भाऊ पलसीवर कोल्हापूरचे यात्रेत येणार आहेत तुमचा जाण्याचा निश्चय लेहून पाठवणे म्हणजे त्यास लेहून पाठऊं ते गेतील तुमचे भेटही होईल त्याची आस्था पार आहे संकोच न घरणे उतर पा हे आसीर्वाद.'

(ले.८७)श. १६९० चै. शु. १] श्री [इ. स. १७६८ मार्च १९

श्रीची वसंतपूजा येणे प्रो करावी सर्वधारी नाम संवत्सरे गुा समान चैत्र शुभ प्रतिपदा

श्रीचा नैवेद्य तादूल उत्तम घारीक शेरभर प्रम्यह त्याचा भात करावा दशाचे ताम्बुळान उरून घालावा काही करमला आलेल कदानित तर तो भात काडावा करम घालू नये आणि भात मोकला करून मग शेरभर दहाचे भाडे आहे त्या दहात मीठ घातून मातावर दही घालावे भात घालऊन ताट भरून मग वाण्याचे भगित उत्तम करावे जिरे मिरे हिंग याची पोटणी घारी थोडके निवट लावावे भगित वाटीत घालावे पावट येथ प्रम्यह भाजून नैवेद्यावर ठेऊन न्याया लरण शाग आपा निधू आलेल ते थोडसे नेऊन उत्तम प्रकरे नैवेद्य दाग्यास वा तिलमात्र अंतर वर देऊ नये याप्रो करीत जावे

नमस्काराने व लागोपांने ब्राह्मणाचे भोजनाने व रात्री करालाने साहित्य

देवात स्नानात करेचे पाणी घागरी दोन आणीत जाण्या सादराली देवात श्रान घातून देवात वस्त्रान पुसून आतर लाऊन गंध नेदारी पूजे लावावे आसना करतुगीच्या प्रम्यह बालमर करतुगीच्या लागाच्या टिका लागावा याप्रो देवात व म्हालतापार्शित लावावे मग मोष्टाता गुप्त टागावा शालेंवित देवाचे गंध सर्व लागावे पुन टागावा मन मुरग्य घेत पन देवात पादावे व फुड न्हाएता- पार्शित यशोद मग फुले घेत पादावा भेंडार वाहावा उदपनी येथ प्रम्यह लावावी वापूर उत्तमास दशाग लावावा मग नैवेद्य दागयास विडा हति पा पानाने दोन पुडे दहाणा आधिली ठेवारी याप्रो करावे भेंडार प्रम्यह तोले दोन वापूर गंधात गार्थ तोला घालावा वस्त्रमर थोडोले गंधात उगाळारे गंध पिली संतुष्टा भगित

१ ही संधेद याद नाना पुंढ्याच्या हजारी आहे. हां ये. मा. स. अंक मध्ये छाली असून पुन्हा ती मंदर्माकरिता येथे पाली आहे.

ठीक येथून करून देत जावे नमस्काराचे
ब्राह्मणास दोघास दोन धोत्रजोड चौ चौ
रुपयाचे दर आसामीस धुऊन द्यावे या
धोत्रावर नमस्कार घालीत जावे

ब्राह्मणभोजन समाप्तीचे वेलेस पक्काना-
चा नैवेद्य दाखवावा पाच सुवातिणी व
पंचवीस ब्राह्मण भोजनास घालावे पुर्ण-
पोल्या खीर करावी विडे उतम द्यावे
दक्षणा दर आसामीस अर्धा रुपया प्रो
देत जावी

जावे गंध उगालते वेलेस पानी पलीनें
घालावे हाताने घालू नये नखाचे होते
पख्याने देवास वारा थोडासा घालीत
जावा मग गणोचाने खाली येऊन
भोजन करीत जावे बेलपत्र माशाचे व
फूल माशाचे थेंकूण दोन दो माशाचा
प्रस्थह

(ले. ८८) श. १६९० वै. व. ३] श्री [इ. १७६८ मे ५

* चिरंजीव राजश्री बल्याचा यासि प्रति माधवराव बलाल प्रधान आसीर्वाद
उमरी तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले त्यास तुम्ही मोठे काम करावे हे मनात येथेहि
आहे प्रसंगहि पुढे आहेतच वरकड येथे यावयाचे प्रकार तर तसेच जरूर आढल्या-
वर बोलाऊ आधी पाठऊ येथे ठेवीत नाही चिता न करणे प्रस्तुत डेरेमात्र दिव्हे
आहे ज्या पक्षी केदारजीस न पा त्यापक्षी निघून तिकडे जाऊ तुम्हास येणे म्हणून
पत्र पा अद्याप संधिक्त गोष्ट आहे निवडल्यावर लिहिण्यांत येईल रा छ १७
जिल्हेज हे आसीर्वाद पौ छ २० जिल्हेज

(ले८९) श. १६९० वै. व. ११] श्री [इ. स. १७६८ जून ११

अपत्ये नारायणराव साष्टांग नमस्कार विज्ञापना श्रीमंत महाराज छत्रपती
स्वामी याचे कन्येस वर राजश्री राधोजी मोहिते पेशजी आणविले होते ते जेष्ठ वद्य
पंचमीस आले लग्नाचे फार दिवस राहिले नाही नवमी दशमीचे दिवसी मात्र लग्ने
आहेत पुढे लग्न ठेवावे तर ते दुसरीयाचे चाकर लग्न करून आपल्या रोजगारास जाणार
व त्याचे राहणे जाहाले तरी लग्न होईतोपर्यंत सरकारांतून त्याचा खर्च चालवावा
लागेल याजकरितां नवमीस लग्नाचा निश्चय केला आहे त्यास नखत व कापडाची
वेगमी करावी म्हणोन राजश्री विसाजी दादाजी याणी सातारियाहून लिहिले त्या-
वरून पांच हजार सो नखत व साडेआडतीससे आखी सनगे येणेप्रो सातारियास
पाठविले सेवेसी विदीत व्हावे यास्तव लिहीले आहे रा छ २४ मोहरम *सेवेसी
श्रुत होय हे विज्ञापना

१ ही सर्व यादी नाना पुंढर्यांच्या हातची. श्रीक्षेत्र जेजुरी येथील श्रीमार्तंड-
म्हाळसाक्रांताचे वसंतपूजेसंबंधी या सूचना आहेत.

१ पत्र नारायणराव पेशव्यांचे माधवराव पेशव्यांस.

(ले. ९०)

[पहिला बंद गहाळ]

१. गुरू आली आहे साप्रत दिवस येते दिसतात की या उपरी आमची व आपली भेटी होईलच आणि आम्ही जे आजीतागाईत वर्तणूक केली आहे तेच उतम येते स्वामीच्या चिंतात येईल आणि चिंतातील बहुतकाली सशय दूर होईल येते दिसते कदाचित आम्हापासूनहि अतर आसलेच तरी तेहि कलेल बहुत परिहार ल्याहावयाचे काही नाही भेटीस यावयाचे मनोदये आहे परंतु दोन महिन्यात चार हिसके पुण्याचे जाले आजीच पुण्यास मागती जावे लागते जातो तेथील सविस्तर पुण्याहून लेहून पाठऊ शून जाले पाहिजे कृपा आसो थावी हे विनंति.

(ले. ९१) श. १६९ - आश्वि. शु. १४] [इ. १७६८ आक्टो. २४]

[आरभीचा मजूर पाटण्यात गेला आहे.]

नमस्कार विज्ञापना ता. आश्विन शुभ चतुर्दशीपर्यंत स्वामीचे कृपेकरून यथास्थित आसे विशेष स्वामीनी आज्ञापन सादर केले की श्रीमंत राजश्री नानाचे शरीरभायना कैसी आहे ते लिहून पाठवणे म्हणून आज्ञा त्यास राजश्री नाना सासवडाहून निघोन श्रीमोलपुरास जावयासी निघोन आले त्यास मार्गी दहीगावी पोटात तिडीक फार येऊन बात्ता जाहाला याजमुळे येथे दिवस दहीगावी राहिले दुसरे दिवसी निघोन आरलेयासी आले तेथे दोन दिवस राहिले का उतार न पडे यास्तव तेथून निघोन साताखिासी आले तेथे देखी उराय फार केले व बैचाचे उपाय करितात राजश्री बलवतराज बैद्यहि येऊन उपाय करतात परंतु काही अद्यापरी गुणावर पडत नाही फार करून वायूचा उपसर्ग फार होतो पोट घागरी सारखे फुगते अनाचा रेश पोटात जात नाही याजप्रो भावना आहे चिरजीव गोपालपनास येथून घेऊन हिसेचाकरिता राजश्री नाना फडणिस याणी ढालाईत पाठऊन घेऊन गेले त्यास सन सलासात वेनाजी भागेश्वर याणी रुमाल मडावरी घेऊन गेले त्यास पाच सात वरसे जाहाली सन समानान फालगूनमासी श्रीमंत राजश्री बप्पाचा याणी रुमाल राली आणिले ते रुमाल सरदीने कुजले सारे कागद येकच लाखाटा जाहाला उदयनी जाया केले काही भिजले आहेत जाल्यानी भरून खरडे आणून ठेविले आहेत ते पाहण्यासी येक दोन महिने लागतील आलीकडे सन सलासापासून हुजराच्या चौलात हे डौल निरले याजप्रो येथील मजूर आहे ते कागद श्रीमंत राजश्री बप्पाचापामी दाखविले त्याणी उतर केले की यात काही

हिसेच सापडावयाचा नाही कदाचित शोध करून खर्डा सापडले तरी तलास करितो स्वामीनी राजश्री नाना फडनीस यासी सागोन पाठवावे आणि चिरंजीव गोपालपंत यासी पाठऊन द्यावे रुमालाचा शोध करून कागद सापडले तर उत्तम आहे विदित जाहले पाहिजे सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना

(ले.९२) श. १६९० माघ शु. ७] श्री [इ. १७६९ फे. १३

सेवेसी विज्ञापना राजश्री संस्कारामपंत सासवडीच आहेत आम्ही दोन वेळ त्याचे भेटीस गेलो होतो श्रीमंताचा शागीर्द व चार जासूद व तीन खासदारदार यांचे आमच्या वागेत लक्ष्मीनारायेणाचे देवली राहिले आहेत बापू आपल्या वाड्यांत येऊन राहिले आहेत प्रातःकाली उठावे शौच्यास जाऊन तोड धुवोन चार घटका सगडीजवळ बसावे उपरांतिक निद्रा करावी सा घटकापर्यंत निजावे तदोतर उठोन स्नान करावे दोन प्रहरा भोजन करावे त्यानंतर चार पाच डाव सोकट्याचे खेलावे पुढे चार घटका पोथीपुस्तक वाचावे मग श्रीवटेश्वरास जावे मग संध्या करावी रात्रीस आपला घरचा कारभार व कोण्ही आला गेला यांचे प्रहर नऊ घटका जागावे उपरांतिक निजावे श्रीमंताचा शागीर्द दिवसात एक वेळ त्याजकडे वाड्यांत येत असतो गावच्या कारभारात बगाजीपंत चवऱ्या महारापासून कामकाज घेतात येविसी राजश्री नारोपंत नानाचेंहि लिहिलें आले होते त्यास मागानी फिर्याद बापूपासी केली त्यावरून बापूनी बगाजीपंतास सागून पाठविले की मांग गुरे गावची वोटतात त्याप्रमाणें वोट देणे राजश्री बज्याचा याचे मानस कसे हे समजले नाही यास्तव चालते तसे चालो देणे बगाजीपंती थोडसे वोटले त्याजवरून रागे भरले प्रस्तुत मांगापासूनच कामकाज चालते दुसरे सुण्याचे पाणी सासवडच्या बागाइतास येते भोगले माली व म्हेत्रे माली व जगथाप माली याचे बागाईत सतर बिघे भिजते त्यास साल गुदस्ता भोगल्याचे धरण चिमाजी गोविंद याणी पाडले सालमारी म्हेत्र्या माल्याचे धरण पाडले तो बोभाट बापूपासी गेला बापूनी चिमाजीपंतास रुबरू निक्षून सांगितले की सासवडचे बागाईत पुरातन येथे तुम्ही कजिया करावासा नाही तथापि बज्याचा आल्यावारी काये होणे ते होईल तूर्त याची धरणे चालो देणे सतर बिघियाचे साडेचार पाचसे रुपये माल्यापासून घ्यावे लागतात याकिले नाही त्यावर नाना आबोडिकराहाती बापूनी चिमाजीपंतास सागोन पाठविले याकिले नाही तेव्हां मातुश्री आबईस सागोन पाठविले माली पाणी आणितात चिमाजीपंत आणू देत नाही येविसी काये करणे ते करावे मातुश्रीनी सांगितले की मला काही समजेना देशमुख आहेत व आपण आहेत जे करणे ते करावे तेव्हा पिराजी देशमुखास बापूनी सांगितले की माल्यास सागोन आपले पाणी आणवणे माली धरण काढू लागले तेव्हा

चिमाजीपंत मातुश्रीकडे आले बोलले जे आम्ही तुमचे भाऊ पाण्याचे भांडण भांडत आसता तुम्ही कसी परवानगी माल्यास दिल्ली व आम्हाकडेहि त्याणी आपला पुत्र व चालाजी भिकाजी यास पाठविले तुम्ही माल्यास परवानगी कसी दिली म्हणोन त्यास आम्ही सांगितले आम्हास बरे वाटत नाही आम्ही घरी आहो बापूचे तुमचे आगोदर बोलणे कसकसे जाले ते आम्हास ठाऊक नाही बापूचा निरोप आम्हाकडे आला व मातुश्रीसहि त्याणी सांगितले त्यावरून आम्ही माल्यास सांगितले जे बापूनी तुम्हास सांगितलेच आहे तरी तुम्ही जा आपले पाणी काढून आणा आसे सांगितले आता तुम्ही म्हणता तरी पुरातन जावसाल सुप्याचे बागाईत चालते कोणते हा भोगवटा दाखवा व तीन खंडी मालवे दिल्ले कोणी घेतले कोणी याचा दाखला आथवा कागदपत्र दाखवा म्हणजे माल्याच्या तोंडांत मारतो त्याप्रो भरून घेऊ उगेच तुम्ही तोंडाने म्हणत आसाल आणि आम्ही वेव्हार सागावयासी तुमच्या वचनावरी लागवे तेव्हा बापूनी चितावरी धरिले चौघे मेलबितील मनसुधी होईल तेव्हा सासवडी सतर विघे बागाईत चालते हा मातबर भोगवटा चौघेजण ठराऊन लबाढ करितील तेव्हा चौघात लबाड व्हावे हे आम्हास कसे पुर्वेल दाखला-मोड्या तुम्हापाशी काही कागदपत्रांचा आसला तरी दाखवा आम्ही भांडतो तेव्हा आपल्यापासी कागदपत्र नाही बघ्याबानी आपल्यास कागद लेहून दिव्हा आहे तो कागद पाहता आपल्या स्वदस्तूरचा कागद बापाजीच्या नावे आहे त्यात आन्वये की पुरातन जे चालत आले आहे खरे आहे तेच करावे नवे करू नये आसा पनात आन्वये तेव्हा त्यासी बोलो जे खरे पुरातन आहे त्याप्रमाणे करावे आसे पत्र आसता भाडावे त्यास आधार कोण तो जुने मोडून नवे होईल ते कसे आसे बोललो परंतु ते चिमाजीपंताच्या मनास न येता मातुश्रीचे पायावरी डोई ठेऊन सांगितले जे आतापर आपण सुप्यास जात नाही सुप्याचे सेत आपण टाकिले याप्रमाणे वाली छ ४ सवाली बोलोन आपल्या घरास गेले गावहि उज्याड करितो यैसेहि बोलले चिमाजीपंती मलोजी देशमुखाने रुबर पिराजी देशमुखास सिव्या दिव्हा तेव्हा मलोजी देशमुखाने गम खाल्ल पिराजीबाबास वर्तमान सांगितले पिराजीबाबानी गोविंद विश्वनाथ यासी बोलवून नेऊन मातुश्रीस सांगून पाठविले की चिमाजीपंती आम्हास व मलोजीस शिव्या दिव्हा आपण वडील आपणास कलावे चिमाजीपंतास भाडणे होते तरी दिवाणचा हासील शुडऊन पाणी बंद करून काधावे करितात येविसी काये त्यास सांगणे ते सागावे बापूस वर्तमान शिव्याचे कलत्यानंतर जनोचास चिमाजीपंताच्या घरास पाठऊन फजित केले चलून वगैरे बोलऊन जाणून गाव फोडावासा चिमाजीपंती केला होता परंतु नानाजी रघुनाथ चिमाजीपंताकडे जाऊन गावकरास व त्यास सांगितले जे गाव फोडता यामुळे तुम्ही फजित पावाल हे गोष्ट कामाची नाही याप्रमाणे सांगितल्यास मग गाव फोडावयाचे राहविले भोगल्याचे व म्हैना माली याचे पाणी

आज उगा मल्पादाखल होईल जाले वर्तमान सेवेसी लिहिले आसे श्रीमंत राजश्री धोडोचा आप्पा याची मुलेमाणसे भोसल्याच्या गडचडीत मुले पिंपल्यास आली आहेत त्याने भेटीस नातुश्री आचर गेली होती पाटिलास व चिमणास सेले तिवटे दिली श्रीमंत राजश्री चाचा व सौ येसूचार् येक दोन वेळ पिंपल्यास त्याचे भेटीस गेलील होती व येक दोन वेळ भोजनासही गेली होती राजश्री आपास वहीरभूमीची वेधा जाली आहे याजकरिता ते मोढव्यात आहेत वरकड सर्व पिंपल्यास आली हे विज्ञापना

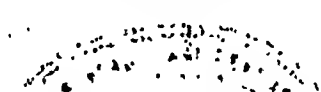
(ले.९३) श. १६८९ चैत्र ५] श्री [इ. १७६७ एप्री० १२

चिरंजीव राजमान्य राजश्री महिपतराव त्र्यंबक याशी माधवराव बलाल प्रधान आशीर्वाद उपर येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष राजश्रीस उतार पडला किल्यावर नेणे म्हणोन तुम्हास लिहिलें असतां अद्यापपावेतो वरते नेले नाही म्हणो विदित जाहाले तर हाली पत्र पावतांच किल्यावर घेऊन जाणें दिसगतीवर न घालणे सा छ ३ जिल्काद खाली राहिल्यास चिंता नाही असे वाटेल तेव्हां तेहि होईल तुम्ही सर्व प्रकारे खातरजमा करणे तसे दिवस आल्यावर दाखून किल्यावर राहावे हे ठीक नाही प्रस्तुत खाली राहाणे हे ठीक नाही बहुत काय लिहिणे हे आशीर्वाद

(ले.९४) श. १६८९ चै. शु. ७] श्री [इ. १७६७ ए. ५

* चिरंजीव राजश्री वज्याचा यासि प्रति माधवराव बलाल प्रधान आशीर्वाद उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले राजश्रीस वर न्यावयाचा मजकूर लिहिला तो कलला त्यास आमचे येणे तिकडे होईल असा निश्चय नाही यास्तव पाहिले लिहिले आहे त्याप्रमाणे सत्वर करणे का की प्रस्तुत काल खाली राहावयाचा नाही यास्तव लिहिल्याप्रमाणे करणे वरकड चाकरी करून दाखवावी म्हणून लिहिले त्यास तुमच्या स्वरूपास हेच योग्य आहे की आपल्या मातवरीसारखी चाकरी करून दाखवावी यातच सर्व आहे कोणी म्हणतात की चाकरी करतो हेच मोठे काम आहे असेहि कित्येक आहेत आपले स्वरूप काय आणि सरकारची तैनात काय खातो हे मनातच येऊ नये आणि जी चाकरी करतो हे फार मानून कितेक आहेत तुमची उमेद आहे याचप्रमाणे काम तुम्हापासून घ्यावे हेच मनातून येथूनहि आहे समयानसार व प्रसंगानसार घडेल तुमची मातवरी असी आहे की सर्वापेक्षा चाकरी अधिक करावी यातच स्वरूप आहे बाबापासूनहि असेच आहे पत्र फाडून टाकणे दीक्षितासी चोळून निरोप

१ हें पत्र काव्येतिहाससंग्रह पत्रें यादी (द्वि. आ. ले. १९९) यांत आलेलें असून तें बहुधा नकलेवरून छापलेलें असावें, हल्लीं आम्ही हें अस्तित्वावरून छापित आहों.

दिल्हा आहे येतील तुम्ही त्याचे स्वरूप राखीत जाणे बाहेर वाकडे न पडे ते करणे अधिक उणे आढलेल ते निरासे पन पाा जाणे पन दुसऱ्यास नच फलावे येथून माझ्या आनचे जाईल ते अथवा तुमचे दोनही पने नच फलावी महिनाभर राहणे कन्यागताचे रान करून येणे रा छ ५ जिल्हाद हे आसीर्वाद

(ले. ९५) श. १६८९ चैत्र शु. ५] श्री [इ. १७६७ ए. ३

तीर्थरूप राजश्री नाना वडिलाचे सेवेसी

आपत्ये बजून साा नमस्कार विशापना ताा चैत्र शुद्ध पंचमीपावेतो येथास्थित आसो विशेष वडिली पर्व तुकोजीबरोबर पाठविछी ती पावली सविस्तर कलले तीच तिन्ही पने राजश्री दादास दाखविली पने पाहून समाधान जाहाले साराऊप येथून आम्ही श्रीमतास पत्राचे उतर पाठविले त्याची नकलच सेवेसी पाठविली त्यावरून फलो येईल सिंहभट या रीतीचे हे समजोन आजपावेतो त्यासी दुरुनच राहिलो हे सर्वगुणसपन्न आहेत हे राजश्रीसहि ठाऊक आहे यानतरी आपले पत्रा-प्रमाणे श्रवणहि केले या पत्राचे उतर येईल तसे करणे प्राप्त आहे इतक्यात तातडी करीत नाही राजश्रीस वर्तमान सांगितले त्यावरून फारच दिलगीर खटे आहेत कपालावर फोड जाहाला तो तेव्हाच बरा जाहाला परंतु शरीर केवळच आशक्त आहे आता राजकारण अगर चखेडा करावा ही वासना किमपि नाही असे आसून श्रीमंत वसे समजून आशा करितात हे वाईट न करावे यायोगे श्रीमतास उत्तम ते करावे परंतु दीक्षितासारखे कुचोय सागर मग उपाये नाही आसो जर श्रीमती लिहिले की वर नेणे तरी मी परिछिन येईन मग काये पाहिजे ते करीनात आमचे काये गेले खालीच आसू देणे म्हणून उतर आले तरी पंधरा दिवस राहून मग येणे जरूर आहे सेवेसी कलावे वडिली येणेचा प्रकार तुम्ही लिहिला त्यास ह्या पत्राचे उतर आल्यावर त्या विचारावर काये ते लिहिणे ते लिहीन तीर्थरूप राजश्री तात्यानी पत्र पाठविले तेथे लिहीले की श्रीमतास पुसून तुमच्या लिहिल्याप्रमाणे होये त्यास प्रपेत्न करिता होईल ते खरे असे त्याचे उतर आले राजश्री छादस वर नेणे तेव्हा प्रळय पाहिजे तसा करि तील सांगितले निबळपणे ऐकू नये हे वृत्ती त्याची श्रीमताचे करणे असे तेव्हा कलतच आहे होता होईल ते खरे राजश्री विष्णुपत आले चिरजीवाची भुजकली ते आले तेव्हा आम्हाकडे दोन तीनदा आले मग आम्ही राजश्रीकडे प्रतिपदेचे दिवशी राजश्रीकडे नेले नजरा जाहाल्या विष्णुपत देखील परवानगीवाचून जात नाही विष्णुपत यासि दीक्षिताचे आगत्य फारच आहे हे वर्तमान जाणून पुण्यातील तेथच कलल आसल विशेष त्याहावेसे नाही आपण कोणेविशी चिता न करावी जवाहिराचे मोजदाद अद्यापि केलीच नाही मग त्यानी काय सांगितले ते सांगेनात चिता काये आहे

१ पुढील लेखाक हीच ती नकल.

सांगितले वरच केले मुख्य नीट मार्ग चालल्यास काही भये नाही त्यानी वर्तणूक जी केली ती तेच करू जाणत आणि श्रीमती कृपा केली याचे करणे निरालेच आहे सर्व कृत्रीम आहे यासारखे दुसरे कोणी नाही वसीकरण फारच येथ प्रगट आहेत सर्व खोटे कर्म ते राहात नाही कालेकरून प्रसिधातहि येऊन केल्या कर्मांचे फलहि पावतील काही चिंता नाही सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना

(ले. ९६) श. १६८९ चै. शु. ५] श्री [इ. १७६७ ए. ३

सेवेसी महिपतराव त्रिबक व विसाजी दादाजी साा नमस्कार विज्ञापना चैत्र शुद्ध पंचमीपावेतो येथास्थित आसो विषेश स्वामीनी पत्र पाठविल तेथे आज्ञा की राजश्रीस आरोग्य जाहाले आता किल्ल्यावर नेणे म्हणून आज्ञा त्यास आम्ही राजश्रीस आज्ञेप्रमाणे विनंती केली परंतु त्याचे चिंतास वर जाणे येत नाही बहुता प्रकारे विनंती केली परंतु घसघस बहुत करितात मी तुमचे कल्याण इच्छित आसता मला पर्वतारूढ करावे हे काये वरील हावा मानेना शरीर आशक्त हातापायास तिडका लागतात आधी शरीर क्षीण जाहाले आणि वर नेऊन मारिता की काये मला येथ आणि वर दोन्ही फले येक परंतु ही हवा उत्तम आहे यास्तव हेच बरेसे वाटते तत्रापि आपण राजकारण आगर बखडा केला तरी आपणास वर घालावे ते काहीच नसता माझ्या बाईकामुलालेकराची तोडातोड करावी हे ठकि नाही तऱ्यात वैशाख मासी मुलीचे लग्न कर्तव्य आहे असे तुम्ही लिहिणे म्हणून आज्ञा केली त्यावरून सेवेसी लिहिले आहे तर काय आज्ञा ती करावी गडावर बदोबस्त विशेष आणि खाली बदोबस्त वरल्याप्रमाणे नाही म्हणून आज्ञा वर नेण्याची केली ऐशास आम्ही उभयता शेवक येथे आसता येथील कोणेविशी सवश्य ध्यानात न आणावा बदोबस्त केला हे परभारा विदित होत आसल यास्तव जसी मर्जी तसी आज्ञा करावी मला आज्ञा केली तरी येईन सविस्तर विनंती करीन मग काये आज्ञा ती करावी आज्ञा केल्यावर फिरोन येथहि येऊ हे विज्ञापना

(ले. ९७) श. १६९१ ज्ये. व. १३] श्री [इ. १७६९ जुलई १

राजश्रीया विराजित राजमान्य राजश्री महिपतराव त्रिबकस्वामी गो पोष्य नारायणराव बलाल नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहिणे विशेष तुम्ही पत्र पाठविले ते पावोन लिहिले वर्तमान सविस्तर कलले सासवडचे बागपैकी आवे सुमार पसतीस पाठविले ते पावले साताऱ्याहून आवे आले म्हणजे पाठवून देणे तुम्हास कन्यारत्न जाहालें म्हणून परस्परे आईकिलें परंतु तुम्ही काही न लिहिलें त्यावरून फारच अपूर्व वाटले पुत्रोच्छाह जाहला म्हणजे पत्र व शर्करा पाठवावी आणि कन्या जाहाली म्हणजे पाठऊं नये ऐसे काही तुम्हास कोणी

सांगितले असे आथवा काही शास्त्रातील वचन सापडले असेल म्हणून पत्र न पाठ-
विलेसे वाटते परंतु बहुधा ऐसे वचनही नसेल तथापि तुमचे आढळात आले अस-
ल्यास येथे पत्र पाठवयाचा गुता नाही तर येवितीचे सविस्तर लिहिणे खाना छ
२६ सफर बहुत काये लिहिणे हे दिनती पौ छ २७ सफर सु। सधै माया व अल्प

(ले. ९८)

श्रीसतितांत

राजश्री घोडोपंत गोसावी यासि

सकल गुणालक्षण अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य श्रो। मुघोजी भोसले
सेनाधुरधर दंडवत विनती उपरी येथील कुशल जाणोन स्वश्रीये लेखन करीत जावे
विशेष तुम्हाकडील वर्तमान कलत नाही तरी सविस्तर ल्याहावे यानंतर इकडील
वर्तमान तरी कार्ताक वद्य नवमी सुधवारी मोरो रघुनाथ यास देवआशा जाली
ईश्वरे बहुत अनुचित गोष्ट केली ईश्वरी सत्तेस उपाये नाही घरी मुलाचे व त्याचे
छात्रे समाधान करावे तुम्ही ते आस तुमचा त्याचा विचार दुसरा नव्हता ऐशास
तुमचे कर्ज त्याजकडे आहे तो ऐवज आपण तुमचा निकाल करून देऊ परंतु त्याचे
घरी उपसर्ग येकदर न करावा आणखी कोण्ही किरकोळ देणेदार असतील त्यासहि
सागोन त्याचे घरी उपसर्ग होऊ न द्यावा ज्याचे ज्याचे देणे असेल तो ऐवज
आपण निकाल करून देऊ आपणहि आपले समाधान असों द्यावे रुपयाचा मार्ग
करून देऊ "आपले सर्व प्रकारे समाधान असों द्यावे रुपयाचा मार्ग आपण करून
देऊ बिता नाही वरकडहि गोविंद गोपाल वगैरे त्याचे कर्जदार जे असतील त्याचे
समाधान करावे त्याच्याहि देण्याचा मार्ग आपलेच विद्यमान होईल त्याचे घरी
मुले मनुष्य आहेत त्याचा परामृश वगैरे करीत जावा पूर्वीहि भरोसा आपलाच
होता साप्रत तुम्हासिवाय दुसरे कोणी त्यास नाही रा छ २५ माहे रविलाखर
बहुत काये लिहिणे हे विनती [मोर्तब मुद]

(ले. ९९) अ. १६९२ आपा. शु. ९] श्री [इ. १७७० जून

श्रीमंतया विराजित राजमान्य राजश्री

मल्हारपत दादा स्वामीचे सेवेसी

सेनक राजजी नारायेण कृतानेक सा नमस्कार विनती उपरी येथील कुशल
तागाईत छ ७ रविलाखल मुकाम कपली तुंगभद्रा तीर येथे मुखरूप आसी विशेष
आपण गेलिया तागाईत काही वर्तमान कलत नाही आलिखासमागमे पत्र पाठ-
ऊन साभाल सेवकाचा करीत जावा कनकगिरीत खजिन्यासुधा वीस रोज मुकाम
केला मामाकडील जासूद आले कूच करून कपलीस आलो तो आज मामाकडील
स्वार सात आठसे खजिना न्यावयास सामोरा आले येथून[न] दर मजल जाऊ

कलावे मामा गुरमकुड्याचे नजिक तीन च्यार कोस आहेत कलावे राजेश्री पांडुरंग-
पंत भाऊस पत्र लिहिले ते पिंपलसेत पावते करावे काणी आल्यास सेवकास पत्री
तोषवित आसावें बहुत काय लिहिणे कृपा निरं [तर] आसो द्यावी हे विनंती
राजेश्री पाटील स्वामीचे सेवेसी सां नमस्कार विज्ञापणा की कृपा प्र [त्य] ही
आसामी हे विनती

तीर्थरूप आपा वाडिलाचे सेवेसी सां नमस्कार विज्ञापणा कृपा करीत जावी
हे विज्ञासी

(ले० १००) श. १६९२ कार्ति. व. ७] श्री [इ. १७७० नो. ९

चिरंजीव राजमान्य राजश्री महिपतराव त्रिवक् यासि माधवराव बलाल
प्रधान आसिर्वाद उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष
खासा स्वारी पुण्याहून निघोन दहीगावचे मुकामास आली असतां आद्याप तुम्ही
येत नाहीं हे आपूर्व आहे येथोन ही कूच करून मजल दर मजल कर्नाटकांत जात
असे तरी तुम्ही पत्र पावतांच निघोन येणें दिरंग येकदर न लावणे सत्वर येणे रा
छ २० रजव सुा ईहीदे सवैन मया व अलफ बहुत काय लिहिणे हे आसिर्वाद
पौ छ २२ रजव

सुा ईहीदे सवैन सुा कुभारवलण

(ले. १०१) श. १६९२ पौ. शु. १०] श्री [इ. १७७० दिजें ० २७

पौ छ २१ रमजान सुा ईहीदे सवैन शके १६९२ पौष वा ८ वा सुभानजी
राजपुरे मोढवेकर

चिरंजीव विजयेभव राजश्री पाटील व बापू यासी प्रति मल्हार धोडदेव
आनेक आसीर्वाद उपरी येथील वर्तमान ता पौष शुद्ध दशमीपर्यंत सुा खानापूर
जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जाणे विशेष साप्रत तुम्हाकडून पत्र येऊन वर्तमान
कलत नाहीं त्यावरून चित उदास आसे तरी येणारा माणसासमागमे पत्र पाठऊन
संतोषवित जावे यानंतर इकडील वर्तमान तर फौजां कर्णाटक प्रांते दाहा हजार
पावेतो राजश्री कृष्णराव बलवंत व मलचा पानसी याजसमागमे रवाना केल्या
याणी राजश्री व्यवकराव मामा यास सामील व्हावे याप्रो वर्तमान आहे श्रीमंत
माधारे फिरले पुण्यास माघ शुध पंचमीचे मुहूर्ते दाखल होणार तूर्त रोख
पंढरपुरास जावयाचा आहे दुसरा विचार पंढरपुरास जाऊ नये निरानरसिपुंरावरून
श्रीसिधटेकास जाऊन देवदर्शन करून कुर्कुम मोरगाव करून पुण्यास जावे
हाहि मजकूर आहे मोरगावचे मुकामास आलो तर तुमची भेट होईल भेटीनंतर
वर्तमान कलेल तीर्थरूप श्रीतुलजापुरचे यात्रेहून आद्यापि आले की नाही हे कलत

नाही तरी कोणी येईल त्याचरोबर लिहून पाठवणे वरकड वर्तमान उत्तम आसे बहुत काये लिहिणे हे आसीर्वाद

पांडुरंगपंत भाऊ कर्णाटकात फौजे समागमे आपली पागा घेऊन गेले हे विनंती विनंती सेवक सदाशिव गोविंद कृतानेक सां नमस्कार विज्ञापना लािा परितीन सेवकावर कृपेची वृधी निरतर करावी चिरजीव कुशाचे लक्ष मार्गसीर्प दशमीस करून सर्वास घेऊन घरास आलो दुसरे तिसरे दिवसी घराहून निघोन मार्गसीर्प वद्य द्वादसीस कृष्णातिरी टकले बोरगाव येथील मुकामास यजमानाजवळ दाखल जाहालो स्वामीस वर्तमान परसरे फललेच असेल चिरजीव कुशाचास आमवाशा जाहालियावरी मोढव्यास जाणे म्हणोन सागोन आलो तोहि सेवेसी गेलाच असेल सार्वेप ब्रह्मस्व करून कार्यसिध केली आपऱ्यास बोधे करून ठेविले ब्रह्मस्वाची फिकीर आपणासच आहे स्वामीची भेट लौकर महिन्या पाऊण महिन्यांत होईल भेटीनंतर आपले सविस्तर वृत्त निवेदन करीन हे विज्ञापना ह्या वासुदेवपंत दाजी व चहिरोपंत व नारोपंत व धोडोपंत यास सां नमस्कार लािा परिसावा सर्व मडलीस साा नमस्कार सागावा स्वामीचे सेवेसी रखमाजी दादाजी कृतानेक साष्टांग नमस्कार लािा परिसीजे कृपा असो घावी हे विनंती

(ले. १०२)

१ महादशेट वीरकर निशा करून घ्यावी या आर्थे गेले होते त्याची निशा दाहा बारा लक्षाची रोख आले याकी सावकारी निशा करून येका दो दिवसी येतील साराऊय येथून माघारे फिरावयासी मुहूर्त त्रयोदसीस करार केला आहे फिरतील मोगलास वीस लक्ष करार करून खडणी हैदर नाइकाफहून देविलां त्याचा सला (अपूर्ण)

(ले. १०३)

श. १६९३ अधिक आपा. शु॥ ६] श्रीराम [इ. १७७१ जून १८
(पौ) छ ५ रावळ सु॥ इसने

++++ सारवान

श्रीमत राजेश्री दादा व भाऊ स्वामीचे सेवेसी

विनंती सेवक जनार्दन शामराज साा नमस्कार विनंती येथील कुशेल ताा छ ४ रविलावल रोज मंगलवारपर्यंत स्वामीचे कृपेकरून सेवकाचे वर्तमान उत्तम आसे विशेष येथील वर्तमान तर श्रीमताचा मुकाम आदियापि धेऊरीच आहे सुरुवारी कूच होऊन गगास्नानास जाणार व नवा वैद्य मंत्र घालीत होता त्याचा

गुण थोडासा आला उतार आहे समागमे हरीपंत फडके व रो बज्याबा घेतले व फौज साहसे व गाडिदी पाचसे येणेप्रो सरजाम दक्षणेकडील वर्तमान तर नरसिंगपूर घेतले धारण आतां स्वस्त आहे रास्तेकडील थोडीशी फौज आली त्याजसमागमे बाजारहि आला फिरकोली गळसल आली मीर पाडाव केला होता तो येथे आणला राजेश्री आबाचे वाड्यांत ठेविला होता त्यास काल बेड्या घालून बाजारांत साऱ्या पेठांत हिडविला त्याची बायेको तोफखान्यांत दारू वाटावयास लाविली व हैदरनाईक खंडणी देतो परंतु त्याचे मर्जीप्रो होत नाही यास्तव शाफ सांगोन पाठविले जे खंडणीचा तहरद करू नका व उतरेकडील वर्तमान तर दिलीहून कूच करून पुढे आठ मजली गेले तिकडील वर्तमान उतमच आहे राजेश्री नाना फडनिस व मोरोबा फडनिस + + + उभयेताचा कळेह बहुत वैमनेस्य वाढले होते + रूस फारच लागला होता मग गोपाल नाईक ताबेकर यानी मधिस्ती करून दोघाचे समाधान पूर्वतप्रो रहश केले मोरोबादादा फडनिस नानाचे घरास आले समाधान पुर्ववतप्रो जाहले इदापूरदेशी जकात माहादाजी नारायेण याने घेतली होती त्यास नाना फडनिसानी त्याजकडून निकड करून घेतला थैवज माधारा दिव्हा रुपये हस्तगता घेतले जाहले परतु कमळाकरपंताचे कारकीर्दीचे जुने हिसेब व सर सालची दस्तके विसाजीपंताचे कारकीर्दीची नानानी आणविली यास्तव पूर्वी लि। होते त्यास बहिरोपंतास सांगोन पाठवणें जकात तो माधारी घेतली ती आली परंतु माघील हिसेब व सरसालची दस्तके पाहुन पुढे बदोबस्त करावा लागतो यास्तव हिसेब व दस्तके पाहिजेत (श्रीमत) थेऊराहून कूच होऊन गेले म्हणजे श्रीमंत रो अपा मोढव्यास येणार परतु नजिक राहावे थैसे आहे कुरकुंबास व सिरबळास व देवास येणार थैसे वर्तमान आहे मीहि आठा चौ रोजा भेटीस येतो भेटीआंती सर्व वर्तमान निबंदन होईल श्रीमंत आले तर येईनच कदाचित त्याचे येणे न जाहाले तर आगत्य यावे लागते थैसे काही काम आहे खाजगी आमल कोटचे वतनाचा बदोबस्त जाहाला भाऊ येथे आला परतु कचा खर्चच पडला व वाईदेसी येकावे गाव आहे ते आमानत पूर्वीच केले परतु मोकलीक करावया बद्दल सेरणी द्यावी लागती यास्तव भाऊबंदाकडे मजला जावे लागतें यास्तव निरोप घेऊन यावे लागतें बहुत काय लिहिणे हे विज्ञापना

(ले.१०३) श. १६९३ का.व. ४]श्रीराम [इ.स. १७७१ नोव्हें० २६

राजेश्रीया विराजित राजमान्ये राजेश्री वासुदेवपंत दिवाणजी स्वामीचे सेवसी पो जनार्दत शामराज सिर सां नमस्कार विनती उपरी येथील कुशेल ताा कार्तिक वद्ये चेतुर्थी रोज मंगलवार मुा वाघोली तित्रिये प्रहरपर्यंत वर्तमान येथा-
पु.द. १०

स्थित आसे विशेष पत्र पाठविले ते पावोन आर्धे भेटीचा लाभ जाहला येतसमई गाठ पडली नाही तातड जाहली भेटीचा लाभ जाहला नाही येणेकडून चित सापेक्षित होते तो हस्ताक्षरे आले श्रवण होऊन आनंद जाहला येथील वर्तमान तर रो नाना पडनिस आले नारो आपाजी आदियापि आले नाहीत येणार आहेत श्रीमताचे कार्याचे वर्तमान तर तूर्त राजेश्री बज्यावास ताकिदपत्र पाठविले जे मातल्याचे जाग्यावरी घरे पाडून इमारत बांधता ती न बांधणे पुढे चौकशी करू मग ज्याची जागा होईल त्यास देऊ तोपर्यंत जागा जैसी आहे तैसी आसो देणे नाना पडनिसानी पत्र तयार करून दिले पुढे बदोबस्त ते आल्यावरी करून देऊ जैसे म्हणाले साराश श्रीमताचे स्वरुपातून तूर्त निघणे होत नाही पधरा वीस रोज लागतील पुढे पाहवे व राजकी वर्तमान तर काल दक्षणेकडील पत्र रो त्रिंबकराव मामाकडील आली पेंते जाहली गुरुमकुडा किला घेतला त्यात पाचसे घोडे व हत्ती न्यार व व्होन दोन लक्ष वगैरे येणेप्रो हस्तगत जाहले खिजमतगार बारावे दिवसी खूश खबर घेऊन आले यास्तव दोघा खिजमतगारास सौन्याची कडी दोन दिव्ही वल्ले दिव्ही तोफा सोडल्या खुशाली जाहली उतरेकडील वर्तमान उत्तमच आले येणेप्रो वर्तमान आहे खडोजी जगताप आज सध्याकाली अथवा उदईक येणार आले म्हणजे कार्य करून घेतां व सदासिव केदार याचे मेढराचा मार लािा त्यास श्रीमत बोलिले जे नारो आपाजी आले म्हणजे मेढराचे कार्य करून घेऊ साराश आले म्हणजे करून घेऊ चिरजीव रो मलचा आज येणार आहेत आले म्हणजे लेहून पाठऊ घरच्याविशई फिफीर करावी तर सर्व प्रकारें भरवसा आपला आहे सेतातील दाणे लवकर फरऊन घरास दाणा स्वकर प्राप्त होये तो आर्य करणे चोराचिरट्याचे वरून दाणे घ्यावे यास्तव लािा आसे बहुत काय लािा हे विनती

हेच राजेश्री बहिरोपत दाजी व नारोपत पानसी व त्रिंबकपत व घोडोपत यास सा नमस्कार

हेच सुभानद्दा जामदार यास आसीरवाद

(ले. १०४) श. १६९३ आश्वि. व. ३] श्रीरामप्रा [इ. स. १७७१ आक्टो. २६

पाँ छ १९ रजब इसने सचैन

आपत्ये दादाने चेरणावरी मस्तक ठेऊन सीर सा नमस्कार विज्ञापना ता छ १६ रजब रोज मदवारपर्यंत वर्तमान उत्तम आसे विशेष परवाचे दिवसी गुरुवारी सुप्याचे मुकामचे तपसिलवारे पत्र पाठविले ते पावलेच आसेल काल शुक्रवारी भिमापार होऊन गोरस राहिलो नदीस पाणी फार होते दोन नावा चालतात सुत-हीचा तोडा काही नदीच्या गुल्यामुळे गाहात् जाहला नाही आज वृच करून

नगरचे रोके.....की देवकी वगैरे -वर्तमान बाजारी सू + + + त थैकिले ते परवा लेहून पाठविलच आलीकडे वर्तमान तर काल संध्याकाली जासूद जोडी सरकारची श्रीमताची रो बाबूजी नाइकाकडे खाना जाहाली होती ती फिरोन आली ती भेटली लस्कर सोडून पाच रोज जाहाले त्यानी वर्तमान सांगितले जे साप्रती शेरीर प्रकृत उत्तम आहे कोपरगावनजिक लस्कर टोक्यासहि येणार लोकास नित्य वरचेवरी पत्रे बोलाऊ जातात रो सखारामपंत बापू यास रो विष्णु नरहरी आणावयास पाठविले ते वर्तमान कललच आसेल पुण्याचा कारभाराचा मजकूर उभयेता फडनिस नाहीत मातबर आमावा केलला कारभार यास्तव तूर्तमात्र रो नाना फडनिस येतपर्यंत रो नारो आपाजीकडे कारभार सांगितला वरकड मार काही नाही हे वर्तमान रो माधवराव हरी सुपेकर यानी सांगितले व आणखी [अपूर्ण]

(ले. १०५) श. १६९३-९४]

[इ. स. १७७२

* येणे म्हणोन लािा त्यावरून राजश्री दा.....रा करावे मागाहून आपण कोरेगावचे म + + + ता श्रीमंताकडे जावे विचार केला आहे थैस थैकि [ले] [श्री] मंत राजश्री राघोबादादासहि काढावे हाहि [विचार] थैकिला जनवदंती थैकतो खरीखोटी.....हिंदुस्थानचे वर्तमान श्रीमंतांचा आग्रह [रा] मचंद्रपंतानी हुजूर यावे विसाजीपंतांचे हा [ते] [कार] भार व्हावा थैसी पत्रे गेली व जातात त्यावरून [राम] चंद्रपंत देशीं येणार निशाण सिकेकटार रामचंद्रपंतानी सिंध्याचे स्वाधीन केले हे वर्तमान आजच थैकिले दिलीचा किला पातशहाचे स्वाधीन करून दाहा लक्ष [रो] पहिली किस्तपौ आठ लक्ष बाकी राहिले होते त्याची निशा [करून] घेतली या वर्तमानाची + + + कर्नाटकातील मजकूर ..... लक्षास फडशा करणे म्हणोन श्रीमंताची + + मांमास होती परंतु मामानी नेट देउन येक + + + पंधरा लक्षा + + + केली. त्यात निजाम-आलीचे पेकशीप्रो बाकी राहिली होती तेहि आहे म्हणोन थैकतो आपाजी राम हैदरापासून निश्चय करून निघाला ते समई हैदराचे पाय सुजले होते फार व्यथिस्थ होता तो मेला थैसी गप उट [ली] + + थैकिले वर्तमान सेवेसी लािा आहे निजामआली [खाना] कडील इबराहीमखान धंसा गंगातिरी + + + प्रांती आहे त्याणे फार धूम मांडिली आहे + + + पारपत्य व्हावे थैसीहि विवंचना होणार .....राजश्री वा चिमणाजी व चिरंजीव मा + + यांजकडून पत्र इकडे आले नाही से...आसतील येणार कधी

(ले. १०६) श. १६९४ वै. शु. ११] श्री [इ. स. १७७२ मे १३

पौ छ ११ माहे सफर ऊर्फ वैशाख सन इसने सचैन बाा संभू जाधव

श्रीमंत राजश्री दादा स्वामीचे सेवेसी

विनंती सेवक सदासिव गोविंद व जनार्दन सामराज कृतानेक साा नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान ताा छ ९ सफरपावेतो स्वामीचे कृपेकरून यथास्थित असे विशेष स्वामीनी रजय प्यादा याजसमामगे पत्र पाा तेथे आज्ञा की चमच्या पाठवावयाविसी तुम्हास येक दोन पत्रे पाठविली परंतु पाठवीत नाही याजवरून अपूर्व भासते इतथर तरी कृपा करून पाठऊन द्यावा व मुख्याची अवकृपा जाली म्हणौन आपणहि त्या पगतीस बसो नये मजकडे अज्ञानत्व आहे याजकरिता आंतर पडतच आहे सर्वांपरी आपण सूझ आहेत सांमाल केल्यास उत्तम आहे म्हणौन निशेधपत्र सेवकास लािा त्यास आपण धणी आम्ही सेवक आपले सेवक लोकापासून अंतर पडल्यास धन्यानी त्याचा परिहारच करावा हे खरे परतु सेवकापासून तिलाइतके अंतर पडलेच नाही हे मनोमन साक्ष आहे असे असता उपरोध लेखन केला याजवरून चिताचे ठाई खिन्नता प्राप्त जाहाली सारौप स्वामीचे पायासी आपली येकनिष्ठपणा आहे त्यामध्ये दुसरा अर्थ किमपि नाही येविसीची साक्ष स्वामीचेच मन आहे आम्ही विस्तारे ब्याहावे असा अर्थ नाही चमच्या बासुदेवपंताच्या माणसाबरोबर पाा आहे घेऊन उतर पाठवावयास आज्ञा परावी इकडील वर्तमान आधिकोतर ब्याहावया योग्य नाही श्रीमंताचे प्रकृतीचे वर्तमान पूर्ववत्प्रगोच आहे पुढे आधिक आगले आढलल्यास सेवेसी लिहून पाठवीन कर्णाटके वर्तमान सला जाहालीयाचे आले आहे पासस्ट लक्ष खंडणी जाहाली त्यापैकी तूर्त पस्तिस लक्ष साा घ्यावे वार्तिक मासी तीस लक्ष घ्यावे मामानी मुलूक व किले कोट घेतले आहेत त्यापैकी गुरुमकुंडा किला व त्याखालील मुलूक येसा हैदर नाइकास देल नये वरकड किले मुलूक खासा स्वारी आल्यावर मामानी घेतला आहे तो त्यास द्यावा येणेप्रों ठरलेसे वर्तमान आले आहे मौज आगोटिस येणार सेवेसी श्रुत होये हे विज्ञापना

(ले. १०७) श. १६९४ वै. व. ५] श्रीराम प्रां [इ. स. १७७२ मे २१

पौ छ १९ सफर बाा राणू पोमण सन इसने

श्रीमंत राजेश्री दादा व भाऊ व बापू स्वामीचे सेवेसी

विनंती सेवक जनार्दन शामराज साा नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशेल ताा वैशाख वद्ये पचमी रोज गुरुवारपर्यंत स्वामीचे कृपेकरून वर्तमान उत्तम आसे विशेष येथील वर्तमान तर श्रीमंताची शरीर प्रकृती जी आहे तीच आहे आमचे येजमान दोन तीन वेळा दरबारास गेले परतु गाठ काही पडली नाही

राजेश्री नाना फडनिसाची भेट जाहली कितेक माये ममतेचा प्रकार पूर्वतप्रॉं बोलणे जाहले वरकड मार ल्यावा जैसे काही नाही श्रीमंत राजेश्री जानोजी भोसले सेनासाहेबसुभा यास देवआज्ञा जाहली तिकडील बदोचस्त करणार श्रीमंत आपाची मर्जी साग्रती छ रोजपर्यंत तो उत्तम आहे करनाटकातील वर्तमान बदता येकितो जे सला विघडला परंतु पकी बातमी काही आली नाही बाजारी लोक बोलतात उतरेकडील फौजा येदा येतच नाहीत रा सखारामपंत बापू यानी जवळ बसून औपध देत होते तेणेकडून प्रकृती उत्तम होती आलीकडे जदीद कारभारी यानी हकीमजीकडून देविलेत प्रकृती विघडली जैसे आहे याउपरी थोरले श्रीमंत धाकटे श्रीमंतासी बोलिले जे आतां देशेस्तामध्ये सखारामपंत तेवढा आहे त्याज-सिवाये कर्तुत्वाचा दिसत नाही केलेला पुरुश आहे येणेप्रॉं वर्तमान येथे बोलतात सारांश जाहले येकिले बदता सेवसी लिहिली आसे बहुत काय लिया हे विज्ञापना

(ले. १०८) श. १६९४ वैशा. व. ३] श्री [इ. स. १७७२ मे १९

पाँ छ १६ सफर इत्तने सधेन

श्रीमंत राजश्री दादा स्वामींचे सेवेसी

व ता राजश्री भाऊ व बापू स्वामींचे सेवेसी

विनंती सेवक सदासीव गोविंद कृतानेक सां नमस्कार विनंती येथील वर्तमान ता छ १५ सफर पावेतो स्वामींचे कृपे करून येथारिथित आसे विशेष स्वामींनी राणू पोमण याजवरोवर पत्र पो ते पावले पत्री अंर्ज्ञां की चमच्या पाठविला नाही तो पाठवणें त्यास वासुदेव-पंताच्या गड्यावरोवर स्वामींस पत्र पा त्यामध्ये चमच्या पाठविला आहे जैसे लिया होंते त्यास तो गडी प्रातःकालीच न पुसतां गेला त्यामुळे चमचा राहिला दुसरे दिवसीं कान्होजी सुतार मोढवेकर याचा लेक ब्याजी सुतार येथे आला होता तो मोढव्यास गेला त्याजवरोवर चमच्या पाठविला आहे तो सेवेसी पोहच-लाच असेल पावलीयाचे उतर पाठवावयाची आज्ञा केली पाहिजे येथील वर्तमान आधिकोतर काही नाही श्रीमंताचे शरीरप्रकृतीचे वर्तमान जे आहे तेच आहे उतारा खाली काही नाही ईश्वर कृपा करील तेव्हा खरे राजश्री सखारामपंत बापू नित्य दोन्ही सांज जाऊन राजश्री भिकोवा वैद्याचे औपध महिन्या पंधरा दिवस देत असतात त्याणे प्रकृतीस मानले होते परंतु मागती हकीमजीचे औपध घेऊ लागले त्याणे फिरोन आपकार आहे बापूनी मर्जीसारखे हकीमजीच्या औज्ञाधाचा सला दिव्हा उपाये काये परंतु बापू नित्य दोनी सांज दरवारात जात असतात मोरोवा दादाकडे कारभार पूर्ववतप्रॉच चालतो उगीच जनवदंता आहे की बापूस कारभार सागणार आसे आहे परंतु निश्चयात काही नाही कर्णाटकाच्या फौजाहि येणार आहेत सला जहालीयाची बाजारी खबर आहे पासष्ट लक्ष पावेतो ठराव

जाहाला मामानी मुलूख घेतला त्याप्रो गुरुमकुडा देऊ नये बरफड मुलूख त्याचा त्यास द्यावा तूर्त पत्तीस लक्ष घ्यावे तीस लक्ष कार्तिक मार्गसीर मासी घ्यावे असा सला जाहालीयाची बाजारी खबर आहे सरकारजे लािातो काही नाही याप्रो वर्तमान आहे चिरंजीव कुशास तीर्थरूपानी पाठवावयाविशी आपणास लािा आहे पाठवा माझा घोडा तेथे आहे त्याची बदोबस्ती करविली पाहिजे सेवेसी श्रुत होय हे विशापना

(ले.१०९) श. १६९४ आ. शु. ३] श्रीराम [इ. १७७२ आग. २

श्रीमत राजेश्री भाऊ स्वामीचे सेवेसी

विनती सेवक जनार्दन शामराज कृतानेक साा नमस्कार विशापना येसी जे ताा छ १ जमादिलावल रोज रविवारपर्यंत उत्तम आसे विशेष आलीकडे स्वामीचे शेरीरभावना वर्तमान कलत नाही तेणेकरून परम चित उदास आहे ते पत्नी विस्तार कोठवरी लिहावा श्रीराम जाणे आस्तु मोहछाव व घतबध हा कालपर्यंत समारभ स्वामीचे कृपे करून जाहला आक्षेपितिया करून दुसरे दिवसी निघोन यावे तो शेरीरभावना ठीक नाही भूक लागत नाही व तिळा इतकी शेंक नाही अस्तु शेरीरी उत्कटा पारच जाहली व द्रस्टातही जाहला जे येकवेळ श्रीपढरीस जाऊन दर्शन घेऊन यावे म्हणजे भावना ठीक राहील याप्रो शेरीरी त्याचे इच्छेकरून भावना जाहली यास्तव उदईक सोमवारी येथून निघोन जाऊ बुधवारी तेथे पोहचू बुधवार ताा शुक्रवारपर्यंत तीन रात तेथे राहून समर्याचा निरोप घेऊन सनवारी निघोन सोमवारी आठवे दिवशी निछेयेरूप येऊन येथे पोहचतो तदोतरे त्रयोदसीस निघोन येतो राजकारणी भार तर पुण्याहून बरचेवरी पत्रे येतच आसतील आस्तु सिंदे व होल्कर याजकडील लोक पार जाया जाहाले नाश पार जाहला म्हणोन वर्तमान आले परंतु नार्वनिसीवार आदियाप फूट जाहाली नाही आज उद्या नाव निसीवार बदता होईल तूर्त वर्तमान जोतिषा भोईटे ठार जाहाल्याचे आले व महादजी भोईटे व सताजी भोईटे वगैरे जखमा आहेत याप्रो वर्तमान तूर्त आले आज उद्या नावनिसी प्रगट होईल याप्रो वर्तमान सेवेसी श्रुत होये हे विशापना राजेश्री धोडोपत बाबा व गोविंदराज साा नमस्कार सर्व भार श्रीमताचे पनाबरोन विदित होईल

(ले.११०)

श्री

[इ. १७७२

विनती उपरी येथील पडनिस व चिटिनीस सिद्याचे समतात मिळोन पौज फोडोन मलई फरावी या विचारात होते हे सा दादास चातनी कलली उभयतात सामोपच्यारे समजावीस करून पाहिली परंतु सिधीस न गेली तो सिद्याकडील

पत्रच दस्तायैवज धरला तेणेकरून परम रागे भरून निळोवा चिटानिस याचे नावे पत्र होते म्हणून मास ग्वालेरीवर नेऊन ठेविले आहेत फडनिसानी साफ सांगितले की आम्ही त्यात होतो परंतु याउपरी कस्यातहि नाही आज्ञेप्रमाणे वर्तन करून प्रस्तुत दर्ख मखलासी सांगितल्याप्रमाणे करून आहेत कारभार चारीक मोठा सादादा स्वताच करितात चौकसी कारभाराची रीत उत्तम आहे समतास त्याचे खासगी-कडील आहे मजमदार व कृष्णाजीपंत दातार हे आहेत दादो मलारहि समतात स्वामीकार्य दादाचे मर्जरनिरूप आहे सिद्याचे खेल होतच आहेत परंतु हे न मानिता कारभार लोटीतच आहेत श्री कृपा करणार समर्थ आहे खावदाचे पायासी येकनिष्टता आहे तेणेकरून येश येत आहे आम्ही सरदाराचे मर्जरनिरूप वर्तन करून आसो सेवेसी श्रुन होय प्रस्तुत सकलीत वर्तमान लिहिले आसे पेशजी तफसीलवार लिहिले आहे हे विनंती

(ले. १११)

श्री

[इ.

[आरंभीचा मजकूर गाहाळ]

वद्य १० पावेतो जाणून स्वकीये लेखन करावयासी आज्ञा केली पाहिजे विशेष सासवडी सरकारचा वाडा आहे त्यापैकी जागा राजश्री सखारामपंत यास देविली त्या जागेयावर पहिले गुजर राहात होते त्याणी घरे बाधिली होती ते गुजर घालविले तेव्हा घराचा पैका आम्ही देऊन घरे घेतली आहेत ते मारनिलेनी जागा घेतली त्यामध्ये सापडली आहेत त्याचा पैका आमचा उगवला पाहिजे याज-करिता कारकून पूर्वी येथे येऊन घराचा आकार करून नेला आहे तो मनास आणून बापूकडून पैका देववा म्हणजे जागा मोकली होईल तोवर होणार नाही आधी त्याचे कोणी येऊन कटकट करितील तरी कटकट न पडे ऐसे करावे म्हणून लिहिले Xयैशास याद पाठविली म्हणऊन आपण लािा त्यास येथे याद आली नाही पहिली याद येथे आणिली होती ते दफतरातून काढिली परंतु पांचशे रुो आपण दिव्हे म्हणून येथेच येक ग्रहस्त बोलला यैशास पांचशे दिव्हे किंवा यादी-प्रो दिव्हे ते ल्याहावे येथे याद सापडली आहे त्याची नकल आपणापासी आसेल ते पाठवावी यादीप्राा र्हा मागावे किंवा काही कमी दिव्हे आहेत ते ल्याहावे र्हा मागोन घेतो आणि पाठवितो उतर पाठवावयासि आज्ञा करावी बहुत काये लिहिणे कृपा केली पाहिजे हे विनंती

(ले. ११२) श. १६९४ पौष वा ८] श्री (इ. स. १७७३ जा. १६

श्रीमत राजश्री बज्याबा स्वामीचे सेवेसी

विनती सेवक धोडोराम कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनती ता छ २२ माहे शवाल सुा भागानगर स्वामीचे कृपावलोकने करून सेवकाचे वर्तमान येथास्थित असे विशेष प्रस्तुत आपणाकडून पत्र येऊन वर्तमान कळत नाही तरी निरंतर आलिया वार्तिकासमागमें पत्र पाठऊन आपले सतोपाचे वर्तमान लिहून साभाल केला पाा श्रीमत आदीकरून आपण सातारियासी गेले श्रीमतास प्रधानपदाची वस्त्रे जालीं येणेकरून सतोप जाला आपण येशस्वी आहेत इकडील वर्तमान तरी नवाच प्रस्तुत नाहीर निघत नाहीत तहवरजग व मराठे सरदार याची रवानगी मुधोजी भोसले याजकडे जाली आहे गाजुदीखान पुण्यास आले आहेत + + रून येथील मडलीस सशय जाला आहे लोक चैन पडो देत नाहीत नित्यशा नाना प्रकारचे मनसबे व तर्कवितर्क करितात त्याजवरून सशयास कारण होते लोक वर्तमाने उठवितात की गाजुदीखान येवढे मातचर माणूस उगेच फोणाचे बोला विल्याखेरीज येणार नाहीत असे ज्याचे चिंतास जे येईल ते बोलतात बरकड विशेष काही नाही नवाच व रुकुंदौला श्रीमताचे श्रेहाचे ठाई आजपावेतो दडतर आहेत नवाच इतक्याकरिताच निघाले नाहीत लोक म्हणतील की श्रीमत माधव रावसाहेब याचा तसा प्रकार होताच नवाच नाहीर निघाले लोक उगेच राहणार नाहीत इकडील तिकडे तिकडील इकडे सशय घालिलील लटिके मनसबे उठवितील याजकरिता रुकुंदौलानी दानाई केली सेवेसी श्रुत होये हे विज्ञापना

(ले. ११३) श. १६९२ आषा. शु. १५] श्रीराम [इ. स. १७७० जुलै ७

श्रीमत राजश्री दादास्वामीचे सेवेसी

विनती सेवक जनार्दन शामराज सिर साा नमस्कार विनती उपरी येथील कुशेल ताा आशाढ सुष पूर्णिमा रोज सणवारपर्यंत स्वामीचे कृपेकरून वर्तमान येथास्थित आसे विशेष येथील वर्तमान तर सासवडेहून सारे माउयद व पाटील देशमुख सर्वत्र आणविले आहेत सारास बतनाचा बदोचस्त येथास्थित होणार याजउपरी द्वादसीचे दिवसीं बुधवारी रात्री रो सत्वारामपतास श्रीमतानी बोलावून आणून पूर्वतप्रो कारभार करावा येसा निछेये जाहला त्याचा उत्कर्ष येकदर न होवा येस होते परंतु फिरोन देवगतीने चलती जाहली हैदर नाइकाकडून वकील काल आले साठ लक्ष रुपये खडनी करितो परंतु हे येकत नाहीत व हिंदुस्थानातून पत्रे आलीं जाठानें पाऊण श्रोड खडणी केली येणे प्रो वर्तमान आहे बहुत काय लिहिणे हे विज्ञापना

(ले.११४) श. १६९६ आ. वै. शु॥७] श्री [इ. स. १७७३ एप्रिल १८

सेवेसी विज्ञापना श्रीमंत मातुश्री गंगाबाई यासी डोव्हालेजेवण करावया-
विसी आज्ञा आली होती तेव्हा राजश्री बापूस पुसिले त्याणी उतर केले हा विध
कोणीच येथे केला नाही त्यानंतरी पार्वतीबाईनी घरीचा विध केला त्यासमई
बापूची धाकटी ली येथे किल्यास आहे त्याणी हालदकुंकू वळे नेली हे कलल्या-
वरी आज छ ६ सफरी राजश्री मोरोपंत पाठविले त्याणी बापूस पुसिले त्याणी
वाड्यातील शागिर्थ बोलाविले निरोप पाठविला पार्वतीबाईनी उतर केले बहुत
उतम त्याच्या घरचा आवईचा हातचा यावा यापेक्षां विशेष काये येसे सांगितले
मोरोपंत येत होते तो मातुश्रीस पुत्र जाहला श्रीमंत बावा किल्यास गेले पांच
मोहारा मातुश्रीस नजर केल्या विदित होये हे विज्ञापना

(ले.११५) श. १६९६ माघ शु.१] श्री [पौ इ.स. १७७५ फेब्रु.१
पौ छ २९ जिलकाद

श्रीमंत राजश्री आपा स्वामीचे सेवेसी

पो नारो आपाजी सा नमस्कार विनंती येथील कुशल जाणऊन स्वकीये
कुशल लेखन केले पा विशेष स्वामीनी पत्र पाठविले ते पावले आदितवारपेठ-
करानी सालावादापेक्षां दाहा सा घेतले आहेत ते त्यांस ताकीद करून देवावे
म्हणऊन ली त्यावरून त्यांजपासून दाहा सा घेऊन साखरोजी घोघरा जासूद
स्वामीकडून आला त्याजचा पाठविले आहेत येऊन पावतील फिरग्याकडील
वकील आला आहे सलूखच आहे तो त्रिधाडाचा मजकूर काही करीत नाही
सास्टीकडे चार साडेचार हजार फौज व माणूस साडेतीन चार हजार जमा आले
परंतु त्याची फूट पडोन सास्टीचे टापूत उतरणे घडत नाही कडे माणूस गाडदी व
हेटकरी आसिल्याविना वनाव वसेलसे दिसत नाही आणविले आहेत येतील
उभयेता कारभारी वन्हाणपुरीहून मोगलास निरोप देऊन निघाले पुण्यास
कासारवारीने येतात पौर्णिमेपावेतो येतीलसे वाटते पत्रहि आले होते हैदरनाईका-
कडील तुंगभद्रेपावेतो ठाणीठुणी घेतली हे सर्व वर्तमान आपणास कळतच आहे
विशेष ल्याहावेसे नाही बहुत काये लिहिणे कृपा केली पाहिजे हे विनंती .

(ले.११६)

श्री

चिरजीव राजश्री बापू यासी प्रति मल्हार धोडदेव आसीर्वाद उपरी येथील
कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहीत जाणे विशेष तुम्ही महिपती जगदल्या [बो]

१ पत्र सखोपंत फणसळकरांचे २ महादाजी नीळकंठ

पु.द. ११

पत्र पा ते पावले तेथे लिहिले कीं श्रीमंत भाऊसाहेब याची क्रिया होती त्यास खोंड चांगला सलक्षणिक पो आहे थोर काही मिलावा नाही यावरून हा पा आहे कलावे [अपूर्ण]

(ले. ११७) श. १६९२ ज्येष्ठ] श्री [इ. १७७० जून
सेवेसी विज्ञापना पत्रे पाठविली ती पावली सविस्तर कलले

येथील जेष्टास तेथील वाड्यात ठेवा-
णार म्हणून बाजारी वर्तमान परतु लटके
येथ आहेत तसेच ठेवणार येथून काढीत
नाही कलम

श्रीमंत दशमीस निघणार आसे आहे
पुढे दोन तीन महिने मुहूर्त नाही
यास्तव निघतात

शेणोद्रीशास्त्री यास काल मल्यात पुढी
केली येथे दोन वेळ दर्शनास गेलो
होतो सेला येथे काय करून दिला
त्यानी भस्म द्यावेसा करार केला आहे
बैद्यबाबा बरोबरी पाठऊन देतो दुसरे
त्याणी सांगितले की काशाच्या वाटी-
मध्ये तेल प्रतिबिंब पाहून देत जावे
त्याचे परिमित बैद्याबरोबरी सांगोन
पाठवितो चालीस दिवस आसे दोन
चालीस येकून ऐसी दिवस घ्यावे

“ सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना

कर्जपटीचा प्रकार बाहेर लोक बोल-
तात परतु लटके घडत नाही दरबारी
काही नाही

वृद्धास पुन्हा कारभार करावा म्हणून
आग्रह करितात तरी हे काहीच नाही
लवाडीच वर्तमान

यापू सत्ताजी फडील जिनगरास येथे
पाठवावा म्हणजे विल्हे लाउ

सालाबादचा येवज घारा हजार रुपया
चे यादीवरी नाना फडनिसानी आठा
महिन्याच्या मुदतीने येवज घ्यावा म्हणून
मखलासीस लिहिले होते ती यादी
फिरऊन दुसरी यादी लिहीविली आहे
लवकराच येवज पावे येसे लिहवितो

(ले. ११८) श्री

१ यादी स्मरणार्थ सन सीतायत युवा सवत्सरी सावनूरचे साली २ बाबा पासून
वेगळे निघालो ३ नाना स्वामीनी वाटणी सरजामाची ४ सात्याचे वेळेचे होते ते
निमेनिम करून दिले त्या आलीकडे बाबाचे आमचे चाकरीत सरजाम दिल्हा
होता त्यापैकी दोन वाटे बाबाकडे दिले येक वाटा आम्हाकडे दिल्हा धरची

* पत्र नाना पुरंदर्यांचे.

१ भा. इ. स. मंडळाच्या पाक्षिक समा १२ च्या द. वि. आपटे व फे.
पां. न. पटवर्धन यांनी वाचलेल्या ‘पुरंदरे यांचे एक विश्वसनीय टिपण’ या निबं-
धाच्या सोयत ही यादी असून ती श्र्वभक्त सदाशिव ऊर्फ नाना पुरंदरे यांनी लिहि-
लेली आहे. २ महादाजी अंबाजी ३ नानासाहेब पेशवे ४ अंबाजीपंत पुरंदरे.

वाटणी वस्तभाव सर्व नवी जुनी दोघानी मिलविली ते व घोडी गुरे सर्व निमेनिम करून दिले नारो आपाजी व सर्व माहीत आहेत परंतु बाबानी ठीक वाटणी वाजवीप्रमाणे देणें घरची दिव्ही नाही काही वाटणीचा विभाग थोडा आला वरकड सर्व राहिले आहे ते आज पावतो राहिलेच आहे फडशा परस्पर फारखती जाहाल्या नाहीत जो वाडा थोर बाबाचा त्या जाग्यात येक ठाई आसता भोगले माली याची जागा आम्हीच घेतली ती जागा त्या वाड्यात आहे आधी भोगल्याची जागा घेतली मग वेगळे निघाल्यावर बाबानी गुराची जागा मात्याची सात्याची तेल्याची पुरंधर्याची वाण्याची परटाची घेऊन घर बांधले आहे वेगळे निघालो खरे परंतु वाटणी जाहाली नाही तेव्हा चौघे शाहाणे कोणता प्रकार ठहरावतील तो प्रमाण येके ठाई आसता वाडा बांधावयासी बाबानी लाकडे धोडे चुना व किरकोळ खरीदी येके जागा घेतलीच होती निमे वाटणी ती आमची आहे भोगल्याचे वाड्यातील जमीनीत निमे वाटणी आहे आज पावेतो फारखती न जाहाल्या सारी वाटणी न जाहाली तेव्हा ते वेलेची तेरीख वाटणीची होईल किंवा आज होईल हे चौघे वाजवी करतील ते प्रमाण पुरंदर माचीस व किल्यावर घरे बांधिली आहेत ती येके जागा होतो तेव्हा बांधली आहेत निमे वाटणी आमची आहे

नाना भाऊ वारले मध्ये जो प्रकार जाहाला तो सर्व प्रसिध्द आहे

बाबाचा संवत्सर विकृति ५ प्लवंग संवत्सरी वतन जाहाले तात्या दादा ६ सातारा राजश्री जवळ होते राज्यापाशी भीडभाड सर्व होती त्यावर आनंद संवत्सरी तात्या भाद्रपद शुध चतुर्थीस वारले त्यावर दादा बाबा राजश्रीपाशी होते ७ राजश्री थोर इमानी तात्याचा उपकार मानीत होता राव आपा होते दौलत वृधिगत हात होती त्याणीहि चालविले पेचपाच पडू दिले नाही पडले नाहीत त्यावर दरवारी दादाच होते बाबा आपाचरावर कोकणात खानदेशात दोन वर्षे नील पिंगल या वर्षात फिरत होते मग मिरजेस राजश्री होते तेथे नानासाहेब राहिले तेथे बाबा दादा राहिले तेथे होते त्यावर रौद्र संवत्सरी रावसाहेब नर्मदातीरी कोकरीवर स्वारीत वारले आपासाहेब कोकणात होते तेथे बाबा नाना होते मग सातारियास जाऊन राजश्रीपासी जाऊन पेशवाई केली बाबा नानाजवळ कारभार करू लागले सा वर्षे कारभार चागला केला मग नाना बाबात कारभारामुले पेच पडू लागला सदोबा भाऊ लाहान होते ते कारभार करू लागले मग राजश्री शुक्ल ८ संवत्सरी वारले मग राज्यस्थापनेच्या प्रकाराविषी वगैरे फ [फा ?] रच नानाचे बाबांचे पेच पडू लागून फ [फा ?] रच नासले मग बाबानी मनसबा आपला कसा केला प्रकार तो समजा-

५ बाबाचे जन्मसाल ? ६ मल्हार तुकदेव पुरंदरे ७ शाहू महाराज ८ शके १६७१ मार्गशीर्ष व. २=१७४९ दिजेवर १५

बाबा रामचंद्र बाबा भाऊसाहेब व राजमंडल व नवा राजाराम हे येक करून प्रति-
निधी दादोबा याजगर मोहीम सांगोल्यावर केली भाऊ बाबाच्या मनसब्या प्रो-
वर्तत मग सांगोले मंगलवेढे प्रमोदोय संवत्सरी आश्विन कार्तिकात घेतली नाना
साहेब चरोलीस १ डेरे दाखल होऊन स्वारीस जावयास राहिले तेथे दाभाड्याचा
पेच भारी पडला गुजराथ दाभाड्याची घेतली म्हणोन तेव्हा मग नानानी भाऊ
साहेबास बहुता प्रकारे ल्हून मर्जी दोघाची येक करून सांगोल्याहून भाऊ चरो-
लीस आले बाबाचे विचारे येऊ नये कर्नाटकात भाऊनी जावे सभाजी राज्याकडील
मनसबा करून तेथील आधिपत्य मिलवावे असे होते सांगोले वगैरे ठाणी गोपालराज
माहादेव भवानराउ प्रतिनिधीस दिवाण करून दिव्हा होता त्यास घावी आसे
बाबाचे विचारे होते ते भाऊनी मान्य केले नाही कर्नाटकचे मोहिमेस पैका पाहिजे
तो भाऊसाहेब बाबा रामचंद्र बाबा याजबल कर्ज मागू लागले तेव्हा हे कोणी
देईनात नानासाहेबाचा बाबाचा पेच फारच वाढून नासले मग नानानी भाऊला
मिलवून घेऊन सांगोल्याहून चरोलीस नानाजबल आले बाबा मनसबा सांगतात
करतात हा वाईट नानासाहेबासारखा खावद बडील भाऊ यासी तोडावे आतर
करावे हे उत्तम नाही असे जाणून चरोलीस आले नाना भाऊ येक जाहाले बाबा
फिके पडले बाबाची राजकारणे सर्व नानास कलली मग बाबा उठोन पुण्यास
म्हणून आले मग बाबा भोवती चोरचौकी नेहमी नानानी ठेविली पुरधरास दिन-
करपत पाठविले मग फारच संशय वाढले विटले ते सर्व प्रतिप आहे मग बाबा
घरीच होते नाना बाो स्वारीस उगेच हिंडत आसेत येक वर्ष सिहस्ताचे साली
निराले स्वारीस कर्नाटकात पाठविले होते परंतु विश्वासाचा प्रकार भयमच होता
मग बाबा विक्रम संवत्सरी वारले

खाजगत प्रकार राजश्री थोरले यार्णीच बाबास नानास सांगितले सातारा
फी मजला आम्हापासी ठेवणे येथे शाहाणा करू तेव्हा क्षय संवत्सरी सातारा
नानानी बाबानी ठेविले थोरली चार्डीची मर्जी सिवाजी हरी कारभारी याची वाईट
बाबाचे ठाई होती याजमुले राजश्री हि बाबाचा पेच मानु लागले बाबा चार्डीचे
यैकेनात राजश्रीचे हि थोडेसे यैकेनातसे जाहले आसा प्रकार होता तेव्हा आम्हास
ठेविले राजश्रीची उभयेता चार्डीची मर्जी सपादून च्यार वर्षे सेवा केली शुद्ध संवत्सरी
माहाराज वारले त्यावर चाकरी च केली सांगोल्यास भाऊ बाो गेलो तेथे चाफरी
करून सातारियास दोन हजार पौज देऊन राजारामा बाो पाठविले आईसाहेबाचे
राजारामाचे यनेना तेव्हा आईसाहेबी सातारा किला चलावला वर्ती राहिली
राजाराम यासी किल्यावर चपापट्टीचे भोजनास नेले कैद केले आम्ही खाली राहिलो
तेव्हा नाना साहेबी आज्ञा करून किल्याभोवत्या चौक्या आम्हाकडू [न] यश-

विल्या सपूर्ण मार्गसीर्ष पौष माघ व फाल्गुन वद्य पंचमी पष्टी पावेतो मोर्चे चंदी करून रात्रदिवस मेहनत जुजे भाडणे कायेल ? करणे कुफर तोडणे हे करून तमाम खालील वंदोवस्त करून राहिलो तो दमाजी गायकवाड दाभाड्याकडील यानी खानदेशात दंगा माडला म्हणून नानासाहेबानी पारपत्यास बापू ^{१०} बाजीराउ बलवंतराव गणपत फौज सुधा गायकवाडावर खाना केले याचे त्याचे जुंज जाहाले बलवंतराव बापू बाजीराव मोडले गायकवाड पाठी लागत जेजारी मोरगाववरून [वरून] सातार्याकडे चालला आम्हास वर्तमान सातारियास कललियावर सारी फौज घेऊन बलवंतराव बापू बाजीराउ यासि नाझर्यावर येऊन मिलोन दम देऊन फिरोन सर्व लोकांचे समाधान दिलासा देऊन गायकवाडापाठीमागे लागून गायकवाड [म्हसवे ?] वेण्यातीरी राहिला होता आम्ही फौजा घेऊन बहुतावरून गायकवाडावर गेलो तोहि चालून आला जुंज जाहाले निकडीने लोक जुजले तेव्हा गायकवाड मोडून गेंडयापावेतो सातारिया शहरांत घातला लस्कर डेरे दांडे सर्व गायकवाडाचे लुटून आणले निशाण नौबत बापू बलवंतरायाची गेली होती ती फिरोन आणली गाये [क] वाड लुटून फस्त केला हे वर्तमान नानासाहेबास लेहून पाठविले तेव्हा मग फार संतोषी होऊन कृपापत्रीं बहुता प्रकारें गौरविलें गेली बाजी सावरली गुजराथ मिलऊन दिव्ही जी गोष्ट तात्यास योग्य ते केले याप्रो खास-दस्तकानंसी पत्रें पाठविली बाबा पुण्यात त्या प्रकारात घरी स्वस्त होते नाना भागानगराकडे मुलुकगिरीस गेले होते याप्रो कृपेस पात्र जाहालो मग नानासाहेब सातारा आले दमाजी भेटला तहाप्रो न वर्तें म्हणून मग लुटला गेला मग पुण्यास आम्ही नानासाहेब पुण्यास गेलियावर मागून आलो बाबा हि फार च कृपा करूं लागले मग बाबाचा सरजाम व सरदारी हे करून दिव्हे काकी बाबा घरी वसले तरी बाबाचे आम्ही चाकरी सर्वोत्कर्ष जाहाली तेव्हा बाबावर कृपा करून करार करून दिव्हे त्यावर बाबा घरी आसेत आम्ही च नाना भाऊची मर्जी रक्षून चाकरी केली व खावदानी सावनूरचे साली केली [?] व विश्वासराउ बाबूराउ औरंगाबादेवर पाठविले दताजी सिदे होते निजामअली सलाबतजग यासी लडाईं होत होती मग ते वर्षी नानासाहेबानी फौज देऊन व गोविंद सिवराम यास बकसीगिरी सागोन वो देऊन विश्वासरायाकडे खाना केले मग बाबूराउ फडणीस माघारे घरास आले सवच बकसीगिरी गोविंद सिवरामास दिव्ही म्हणून त्यावर आम्ही गोविंद सिवराम येक विचारे राहून निजामआलीसी दोन महिने जुजलो रायाची मर्जी राखून मोगलापासून पंचवीसा लाखाची जागीर व नलदुर्ग किला घेतला भेटी जाहाल्या नानासाहेब संतोषी जाहाले ही चाकरी केली त्यावर भाऊ-साहेबाबरोबर तिसरे वर्षी निजामआलीवर जाऊन साठी लक्षाची जागीर दौलता-

बाद किला विज्यापूर मोलहेर आशेर घुराणपूर घेतले ते वेलेस जुजात भाउजवळ चाकरी केली ^{१२}चंडोल बुडविला सात हती घेऊन मोगल थंडा केला ते वेलेस चाकरी केली बाचा नानाजवळ नगरामध्ये होते त्यावर पाणिपतची स्वारी जाहाली चाकरी चुकरी होणार ती जाहाली परंतु ईश्वरीसतेने विश्वासरयाचा प्रकार तसा जाहला फौज मोडडी गारत जाहाली चौघे चौकडे गेले तेव्हा दिलीपासून आलीकडे सरकारची [!] सराई मथुरा आहे तेथे सारी फौज मोडली ती येके जागा होऊन देखील [!] मल्हारजी होळकर मग तिकडे कर्ज वाम फाटून तमाम लोकाची उस्तवारी करून भिंडेस आले तेथून खालेरीस येऊन बंदोबस्त फौजेचा करून मल्हारचा आम्ही येऊ होऊन गुहदकरास दबाव देऊन ठाणी दोन तीन घेतली अब्दालीस हि कलले की दक्षणी फौजा सरदार आहेत मग नानासाहेब मालव्यात आले होते त्याणी मदतीस फौजा बायूजी नाईक सदासीव रामचंद्र बगैरे पाठविले खर्चास पाठविले खालेरीस हे आले भेटी जाहाल्या मग मलरबा [मल्हारबा] हिदुस्थानात राहिले आम्ही पार्वतीबाईला घेऊन नानासाहेबाजवळ घुराणपुरास आलो कृपा करून सन्माने भेटले खासा बाजारा बाहेर येऊन भेटले यापुढे श्रीमंत माधवराव कोसभर पुढे आडवे पाठविले होते भेटी जाहाली कृपा च करून गौर-ऊन हती घोडा चौकडा दिव्हा फौजेचे खानगीस आडीच लाव को दिव्हे खानगी करून पुण्यास आले

मल्हार जोसी आम्रहोत्री राहतात ते घर पूर्वी आग्ने गुमास्ते ठेविले तेव्हा हे घर राहावयासी दिव्हे होते गुमास्त-गिरीचे घर ते आसे पुरंधन्यानी आम्हास दिव्हे होते असे वडिलानी सांगितले आहे

पानवडीचे कुलकर्ण विसाजीपंतानी व खंडो नारायण यानी केले आहे केवळ पानवडी रामचंद्र नारायण याजकडेसच आहे समाही आपली आहे

आंबोडी समाईक आहे परंतु तूर्त चितो माहादेवाकडे खायासी दिव्हा आहे

मौजे मोढवे फाा सासवड हा गाव इसाफती देसमुखास राजारामानी दिव्हा आहे सनदा आहेत परंतु आलीकडे चालत नाही परंतु तो गाव इसाफती-चा आहे

तिमाजी पाटलाची शेरी हे जमीन राजाराम सासवडास आले होते तेव्हा तेथे उभे राहिले ऊस छुटविला तिमाजी पाटील काही बोलले नाहीत हासत उभे राहिले मग राजारामानी संतोष मानून तेच समई इनाम करून दिव्हे परंतु गावकऱ्यानी चालू दिव्हे नाही आता पैका देतात परंतु इनाम आहे

शाहू माहाराज नवते राज्यावर आले बालाजी विश्वनाथ याकडे पेशवाई

नवती तेव्हा राजाराम ताराचाई व पूर्वी औरंगजेब पातशाहा तुलापुरावर आले होते तेव्हा व संकराजी नारायेण सचीव होते तेव्हा आत्रे यास खोटे केले तपसील

पारनेरचे गोत दिले तेथे पुरंधरे हाजीर जाहाले इनसाफास आले नाहीत कलम १

सिहीगडी संकराजी नारायेण सचीव होते तेव्हा भिवाजी कासी व वापु भास्कर याचा आपल्या आपल्यात कजिया लागला मग सिहीगडास गावकरीयासी संकराजी नारायेण याणी नेऊन दोघा आच्याची पुरसीस करून आमृत्या देव आहे त्याचे देवलात दोघास घातले आणि म्हणाले की तुमचा कोण आहे तो हाती धरून काढा याप्रो संकराजीपंतानी गावकरीयासी आज्ञा आच्याविशी केली मग गावकरी व पाढर यानी दोघा आच्यास टाकून पुरंधरे हरभट यासी काढले की हा आमचा वतनदार खरा म्हणून काढले आत्रे टाकून दिले मग संकराजी नारायेण रागे भरले उगेच राहिले याप्रो खरे केले आत्रे टाकले

नारायेणाचे देउली इनसाफ गोत सुपे पुणे शिरवल जुनर हे जमा जाहाले तेव्हा नारायेणाचे देवलांत पुरंधरे घातले तेव्हा देशमुख पाटील जगथाप पासासगडची याणी देवलातून वोटून गोमाजी विश्वनाथ यांस व आणीक दुसऱ्यास काढले की हा आमचा कुलकर्णी देशपाड्या जोसी याप्रा हाती धरून काढले तेव्हा आत्रे खोटे जाहाले कर्यातीचे गावांत बेलसरचा मान व आधी मागून दीये तसरीफ विडा दिवाणातून देणे तरी मान याप्रा आहे

बाबाजीचे वडीलानी वतनाची नागवण येकूण साठ सो दिले वरकड काही नाही आज पावतो म्हणून भाउनी प्रमाण सांगितले

(ले. ११९)

श्री

* शेवसी गोविंद सिवराम सां नमस्कार विज्ञापना श्रीमताचा हेत या काली फार आहे की आपण येथे यावे 'जवल असावे मजला तीन बेल आज्ञा जाहाली व हाली आता रात्री चिठी आली ती पाठविली आहे तरी खामखा याने शरिरास उपाये करणे अगत्य फार आहे आपण वैद्याजवळून बोखत घेतात म्हणून कलले तरी येथे येऊन उपाय करावा वैद्य फार जमा जाहाले आहेत आपल्या शरिराची कालजी श्रीमतास फार लागली आहे यावेच यावे सेवसी श्रुत होय हे विज्ञापना

(ले. १२०) श. १६८२ फा. व. ६] श्री [इ. स. १७६२ मार्च १६

सेवेसी विज्ञापना येथील कुशल ताा फालगुन वद्य ६ पावेतो स्वामीचे कृपेने येथास्तित असे विशेष आपण कृपा करून राजश्री महिपतराव नारायेण यांच्या

* पत्र नाना पुरंदर्यास.

पनात लाखोटा पाठविला तो पावला सविस्तर वर्तमान कलोन संतोष जाहाला त्यास साप्रत तिडकेमुले श्रीमंत नानास शरीस प्रकृत ठीक नाही याजकरता तो अवघाच प्रकार च्यार रोज तकूब आहे हरी गोपाल व आपले जगोबा बोलण्यात असते ते तूर्त च्यार दिवस राहिलेच आहे मागे तरी कोठपावत अले . म्हणतील तरी अपला येकनिष्ट . चळे व होणे अमेक असे काही नाही उगेच डव्हावे मात्र इतकाच प्रकार वतनाच्या गोष्टीतील नानानी तेरखेची अड मागे धरली होती तिची अड याजकडून हरी गोपाळ जगोबानी सांगोन सोडविली की अखेर साली देशपाडेपणाचा रुमालच तुमचे घरी असेल वडील + + + नाव तुमचे दस्तक सालाचे तुमचे घरी उत्पन्न अणून मग अवानी घ्यावे तेव्हा सर्व गोष्टीस खावद वडील तुम्ही याप्रो सांगितले यानी हो म्हटले याजकडून बरे आणि आता आपले जागा विचार करतात की रुमाल नेहमी त्याचे घरी कसा धावा आपल्या जवळ कसा नसावा देशपाडेपणेचा रुमाल साल दरसाल त्याचे घरी नेऊन धावा तेव्हा कुरकर्ण वरसलीप्रो वरकड भावासारखे आपण करून तितका रुमाल मात्र आपले घरी कोण गोष्ट आसी चर्चा आपले आपल्यास करतात नानाकडे हा जाव-साल गेला नाही परंतु खराखुराच आहे त्यातील पचायेताने सांगितला आहे याप्रो आहे घडेल ते पाहोवे हैदरनाइकाच्या सल्या[चा] लगाम आघानी आपल्या-फेड लाऊन + + न डोल भरले चिनुर्ग हरपन्नहली ये + + श्रीमतानी दाहा अकरा लाख रुपये घेतले त्याचे हैदर नाइकाने काही बोलू नये आणि वरकड नवाचाची तुमचा मुलूक सोडोन राहिली. श्वस्ताने आपली खडणी आठवीस लक्ष रुपये करार केले त्यात चवदा लक्ष रुपये रोख घ्यावे चवदा लक्ष निशेची चिठी सावकारी देऊन पुण्यात पावेसे करावे याप्रो केले गोपालरायाचा भाऊ सोडावा असे याप्रो केले वरकड पुढील तहरह बारीक मोठा करणे याजविशी हरी गोपाळ हैदर नाइका[फ]डें काल पाठविले आहेत दादानी आघास सात हजार रुपयाचा किमतीचा चौकडा दिल्या कलावे हैदरनाइकाचा घरोबा बराच दिसतो जाहाला प्रकार यात रावसाहेबास तिल पा[प्रा]य सौख्य नाही परंतु चालते चालवणार चाल + + + या उपरी स्फुर लौकर माघारे पि[रले] म्हणजे नानाच्या मनात आहे घरीहून तुम्हास अवघ्यास कोल्हापुरास आणावे आपण इकडून यावे असे येक दोनदा बोललेत कलावे नानास आपण येण्याविशी बगैरे कामाकाजाची सवसाराची आपण पत्रे लिहीतात त्यात रुक्ष प्रकार फठोर शब्द अपमा . पत्रे श्वदस्तरचीच येतात त्याजवरून दिक्भाव येथे पार होतो आपण येऊ यास त्यात असे करणे युक्त नसे तात्यास खडेराव दौलतीस , यास सरबारच्या जसुदा बराबरील पत्र नानानी दाखविले या अन्वये या खेरीज लोक आपल्या करण्यास वरकड प्रकारास येयास्तित सतोणते पावतात आणि हे

गोस्ट येक प्रकार दिसते वरकड गोस्टीस मिलत नाही ही नसावी मे[मी?]
आपणास इतके नेटून लेहू नये प्रमाण परंतु तुमचे छायेस आहे शीतल छयाया
असवी इतकाच लोभ आहे राग आपण भरतील तरी सर्वश्वे पदरीच आहे शिक्षा
करणार स्वामीखेरीज + + + कोण परंतु या उपरी नाना[ची व आ]पली भेटी
होय तो पावेतो तीन च्यार पत्रे गुलाब असी लिहावी आणि [त्यां]च्या मनांतील
मागल्या पत्राचे आन्वय भरलेत ते जाऊ द्यावे आपण म्हणतील इकडील लिहिणे
कसे तरी वडीलपणाखाली पोभले जाते आपले काम हे नव्हे हे विज्ञापना.

राजश्री सखोपंत दाजी व खडेरावजीस नमस्कार व आसीर्वाद विनती
उपरी लिा परिसीजे लोभ कीजे भेट लौकर होईल हे विनती.

(ले. १२१)श. १६८३ आश्वि.व. ११] श्री [इ.स. १७६१ आक्टो १४

१ हजरत शराइत पन्हां काजी आबदुल रहिमान मामले फोंडा तालुका
मर्दनगड दाममोहवतहू

छ सु। इसने सितैन मयां व अलफ तुम्ही धारवाडचे मुकामी हुजूर येऊन
विनंति केली जे पेशजी सरकारचा आमल मर्दनगडास असता आपली ठिकाणे
आठ जांबोली पंचमाहाल येथे आहेत ती चालत होती त्याजवरी सोंधे-
करांचा आमल किलेमजकुरी जाहलियावरी ठिकाणे सरकारांत ठेऊन पैका सुभांतून
देत होते हाली सन सवां खमसैनात पुन्हा किले मजकुरी सरकारचा आमल
जाहाला त्यापासून ठिकाणांचा पैका आपणास पावला नाही तरी साहेबी कृपाळू
होऊन सदरहु ठिकाणे आपणाकडे चालवावी पांच सालां पैका ठिकाणाचा
आकारावरहुकुम देवावा म्हणौन त्याजवरून बराय अर्ज खातरेस आणुन पेशजीचा
भोगवटा व सनदां पत्रे पाहून तीन साला ठिकाणांचा वसूल सरकारांत आला तो
नजरेदाखल येऊन सालमजकुरी सन इसने सितैन सालापासून जांबोली प्रांताची
इनाम ठिकाणे वितपसील रुपये

१४४- ता चंद्रवाडी

१ ठिकाण मौजे आवडेपैकी बाग लंगर

१ ठिकाण मौजे चिकसेलवणपैकीतले जमीन

२ मौजे आसोलड पैकी ठिकाणे

१ ठिकाण बाग बोट कातर

१ ठिकाण सेत सोड फातर

२

१ ठिकाण मौजे शेलवडे पैकी फातराड

५

आकार रुपये

१ फोंड्याच्या काजीकडील. संपादक द. वि. आपटे, संग्रह भा. इ. सं. मंडळ पुणे,
पु.द. १२

श्री०	८५८॥ मौजे काकोडे ता मा पैकी
व्यकटेशप-	१ ठिकाण सोनार सेत
दांभोज व्यंकटेश त	१ ठिकाण तावीट सेत
नृभुवः । नारायण-	१ ठिकाण पीडा सेत
स्य...स्य मुद्रा ज	—
यति सर्वदा	२ (?)
—	आकार रुपये
१७९।	ठिकाणे आठ
	८

येणेप्रमाणे ठिकाणे आठ येऊन आकार येऊन सवा येऊन आइसी काचा इनाम करार करून दिल्या आहेत तरी पुरातन भोगवटा चालत आल्याप्रमाणे सदरहू आठ ठिकाणे तुम्ही व तुमची आवलाद व आफलाद आनभऊन सुखरूप राहाणे जाणजे छ २४ रबिलोवल मुकाम धारवाड

लेखन सीमा

(ले. १२२) श. १६८३ कार्ति. शु. १०] श्री [इ. स. १७६१ आक्टो. २८

मा अनाम देशमुख व मोकदम देसपाडे कसवे सासवड को मजकूर यास माधवराव बलाल प्रधान सुहर सन इसने सितैन मया व अलफ मलोपा वाणी नातेपुतेकर को मजकुरी दाणे विकाम्यासी घेऊन आला याचा बैल चोराने नेला म्हणोन हुजूर विदीत जाले ऐसीयास गावचे राखवालीस घेरड ठेऊन घदोबस्त करावा तो करीत नाही चोऱ्या चपाळ्या होतात हे गोस्ट कार्याची नाही तरी तलाश करून वाणीयाचे बैलाचे ठिकाण लाऊन देणे पुढे घेरड दोघे राखवालीस ठेऊन चोरीचा घदोबस्त करणे येविसींचा फिरोन बोभट येऊ न देणे वाणियाचा बैल ठिकाणी न लागते तरी बैलाचे लिगाड वारून देणे जाणजे छ २९ रावल [शि. ले. सि.]

(ले. १२३)

श्री

राजश्री मोकदम मौजे चांबली गोसावी यासी

श्री मोकदम मौजे घोपगाव राम राम विनक्ति उपरी आमचे गावची मुडी चोराने नेली ह्याचा तुम्ही व आम्ही व रामोसी सरकारात गेलो तेथे तुमच्या व आमच्या विचारे ठरले फी दोघा रामोसीयानी चोरी भरून द्यावी ह्यावरून तुमचा रामोसी आमच्या गावास यावयाचा करार घेला तो आद्याप आला नाही

त्यास कुणबी सुडी मलित नाही तरी रामोसी पाठऊन द्यावा आणि फडश्या करावा बहुत काय लिहिणे हे विनती

(ले.१२४) श. १६८३ पौ. शु. २] श्री [इ. स. १७६१ दि० २८

माा अनाम देशमुख मोकदम को सासवड यासि माधव[मा. ब. मु. शि.]राव बलाल प्रधान सुाा इसने सितैन मया व अलफ को मजकूरच्या रयेतीस तुम्ही मनमाने तसा उपद्रव देता म्हणोन हुजूर विदित जाले त्याजवरून हे आज्ञापत्र सादर केले असे तरी आपला आपला हक खाऊन असणे रयेतीस जाजती उपद्रव करून तजावजा केल्यास कार्यास येणार नाही पष्ठ समजोन वर्तणूक करणे जाणिजे छ १ जमादिलाखर आज्ञाप्रमाण (लेखन सिमा)

(ले.१२५) श.१६८४ पौष. शु॥१३] श्री [इ. स. १७६२ दिजें.२९

श्रीमंत राजश्री आपा स्वामीचे

सेवेसी विनंती सेवक गणेश केशव कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ताा छ १३ जेमादिलाखरपर्यंत स्वामीचे कृपेकरून येथास्थित असे विशेष स्वामीचा निरोप घेऊन निघालो ते सातारियासी सुखरूप पावलो श्रीमत सातारियासी येऊन दोनच्यार दिवस जाहाले मग राजश्रीचा निरोप घेऊन मिरजेस गेले सातारकर कारकून व चौकीदार वगैरे याची यादी घेऊन लस्करांत पुसेसावलीपर्यंत च्यार मुकाम बराबर गेलो यादी श्रीमंतानी पाहून श्रीमंत राजश्री आबा व (राजश्री) बापू.....दुसरे दिवसी यादी आबानी सखाराम बापू याजकडेस पाठऊन दिल्हा त्याणी विसाजीपंत लेले यासी आबाकडेस पाठऊन दिल्हे आणि आबानी व विसासीपंती यादीवरी मखलासी करून दिल्ही पंनास चौकीदारपैकी चालीस माणूस करार करून दिल्हे व जासूद दाहा आसामी करार केले माली आसामी २० वीस होते त्याज-पैकी दाहा माली करार केले वरकड कारकून आबाची व नाना + + + स्वामीची वरकड नारो भास्कर व बालाजी माणकेश्वर व माझी अनंदराऊ व भिकाजी प्रभूची येसा करार करून दिल्हा वरकड कोठीस कारकून नारो बलाल व बालाजी विठल गोविंद कासी व गोविंद बाबाजी वेकाजी राम (याणी) हुजूर चाकरीस यावे म्हणोन सांगितले आहे इतकी मखलासी करून दिल्ही आहे आद्यापि रोजमरा कोणास दिल्हा नाही व कारभाराचेहि डौल चागलेसे पडिले नाही वेकाजी माणकेश्वर राजश्री नानाचे वाड्यात येऊन राहिले आहेत आम्ही स्वामीच्याच वाड्यात आहो सिदोजी बोरकर पिपलेचे कागद घेऊन आला राजश्रीपासी उभा राहिला की थक चावर जमीन आईसाबी इनाम दिल्ही आहे तिची राजपत्रे करून द्यावी येवीसीची स्वामीची आज्ञा [एक ओळ फाटली] याणी स्वामीच्या पत्राचा उजूर धरिला आहे येविसी वेकाजीपंती स्वामीस पत्र लिहिले आहे त्याजवरून कलेल स्वामीची

फडनिसीची वस्त्रे श्रीमत राजश्री आचानी घेतली आहेत आद्यापि कोणी नवा पड-
निस आला नाही राजश्रीचा प्रकार (स्वामीस) कलतच आहे वरवड येथील
वर्तमान सिंदोजी चोरकर सांगता कले येईल लोकांची हजरी येका दो दिवसी
जाहालीयावरी तपसिलवार वर्तमान सेवेसी लिहून पाठवितो विदित जाहाले पाहिजे
कारकून श्रीमतानी दूर केले म्हणवून श्रीमत् राजश्री नाना मजवर रागे आले मजला
पुसिले की तू चाकर आयाचा की आपाचा मग मी सांगितले की मी चाकर
राजश्री आपाचा त्याणी दूर केले तर जासील की काये मग मी नाना यासी सांगि-
तले की त्याचा चाकर त्या + दूर केले तरी सुखरूप आपले घरास + + + काही
बोलले नाही विदित जाहाले पाहिजे सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना

(ले.१२६) श. १६८७ ज्ये. शुभा ४] श्री [इ.स. १७६५ मे २३

० श्री ०

मार्तंड चर-

णी तत्पर श्रीनि-

वास शामराज

निरंतर

आशापत्र राजश्री श्रीनिवास शामराव ता मोकदमानी मौजे जुमठे पो
खटाव शुभा खमस सितैन मया व अलफ मौजे आगवडे फा निमसाडे येथे चोरी
जाली त्याचा माग मौजे मारास आला तो तुम्ही पदरी घेऊन चोरीचा पडशा
करून देऊ म्हणोन कथूल कतवा देहून दिव्हा असता आद्याप चोरीचा पडशा
होत नाही म्हणोन विदीत जाले त्यावरून हे आशापत्र सादर केले असे तरी
सदरहू चोरीचा पडशा करून यास जलद मसूरचे मुा येणे या कामास लोक
दिमत तुकोजी नाईक पो यास मसाला सो ५ पाच देणे जाणिजे छ २ जिल्हेज
मोर्तबसुद

(ले.१२७) श. १६८७ आपाद वा ३] श्री [इ. १७६५ जुलै ५

पाी श्रावण शुभ १५

श्रीयाविराजित राजमान्य राजश्री अताजीपत नीळकंठ दादास्वामी गोसावी
यासी सो रामाजी खुवाफली [१] मुा आवरया कृतानेक सा नमस्कार
विनती उपर येथील वर्तमान आस्थाड वदी ३ पावेतो येयास्थित आसे स्वकी कुशळ
लेखकास आशा केली पाहिजे विसेशू स्वामीजीची आशा घेऊन स्वार जालो ते
आवरयास सुखरूप पोहचलो काही चिंता न फर्ने येथील वर्तमान तर या प्रातामधे
तीन पौजा फिरव्यात ता रा मल्हारजी होळकर यांनी फार धूम केली इटावा
छटून पस्त केला कुराजाहानावाद छटून पस्त केली कालपी ता छटून मुद्रा
खराप केला तो काही बोलता येत नाही कालपीवर फिरगी आले त्याचे भयास्त

होळकराची फौज फिरून झासीच्या मुलकात गेला दुसरी आवरया लुटावयाच्या फिकीरीत होता परंतु राा वालाजी गंगाधरपंतानी आपल्या जोरान आवरया वाचवली वरवट फणुंदसुधा लुटून पस्त केली तितक्यात रोहेल्याची फऊज हापीस साठ सतर हजार घोडा घेऊन आला त्याकरिता होळकर निघून गेला आवरयात ठान रोहेल्याच जाल बारा रोज उमरगडासी मार जाला उमरगड रोहेल्यानी घेतला गढी खानून जागा विध्वस्त केली राा गोविंदपंताचे पुत्र थेमुनेपार रायेपुरात बसले आहेत पैलपार आमल रोहेल्याचा जाला याकरिता येथ आखील त्याहाचे मांडीवर बसले आसू मोठी विपत आहे ते लिहिता पुरवत नाही त्याहाचे मानूस सव घेतो तेव्हा दिली कड जातो ईस्वर आज ठेवील तर उत्तम आहे नाहीतर जे प्राक्तनी आसले ते होहील दुसर येथ आजपावेतो याहाचे समागम पळन सोसली आतां आवरयात आसू येथ जेरजरव करता वनत नाही त्याहीमधी आपन याहासी धरन धुरन केले दोन उपोशन आहां केली आनी दोन उपवास त्याही केले आस्नात राहिलो तेव्हा येथ चौघवानी मिळून पंचाईत केली जे येकसरसे रुपये कसे मिळतील त्यास तुम्ही मुदल रुपयाच्या किस्ता करून दरसाल नागपूरचे दुकानावर किस्त आपली घेत जान [अपूर्ण]

(ले.१२८) श.१६८७ आश्वि. व॥१३] श्री [इ.स. १७६५ आक्टो.१२

चिरंजीव राजश्री वजूस प्रति त्रिंयक सदासिव आसीर्वाद उपर येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष तुम्ही पत्र सोलावे रविलाखरचे गोपालराव दादाचे माणसाबो पाठविले ते नुस्ते मोघम पाठविले हैबती भाउला सुभाना जोरायाबाा सर्व लिहिले आहे म्हणून लिहिले त्यास ते काही आद्यापि आले नाहीत येतील तेव्हा कलेल परंतु सनगे या माणसाबरावर पाठविली त्याचा जाबहि लिहिला नाही हे काय तरी चागले समजस लिहीत जावे तुम्ही पत्रे येथील ग्रहस्तास पाठविली ती आम्ही पाहून ठेविली ज्याची त्यास दिल्ली नाहीत का की पत्रे दाडगीवेसेपणे लिहिली कोणास कसे त्याहावे कोणास आपले हाते लाबलचक गोड त्याहावे कोणास दुटप्पी त्याहावी हे पधत आद्यापि तुम्हास उमजेना काय म्हणावे मोरोबा दादा बालकोबा रामचद्र गणेश यास पुर्ता कागद लिहीत जावा आपले हाते सारे लिहीत जावे विनंती उपरी इतके मात्र लिहिले होते त्यास पुर्ते लेहून विशेष म्हणून मग पुढे मार गोड लिहीत जावा या उपरी लिहिल्याप्रो पत्रे पाठवीत जाणे गोपालराव दादा यास तीर्थस्वरूप म्हणून लिहीत जावे याचप्रो गोविंद सिवराम तात्यास लिहीत जावे गोपालरायास पत्र पाठवीत जा ऐसे सांगितले आसतां पत्रे का पाठवीत नाही हे उत्तम नाही तरी पत्रे पाठवणे जगोबा कधी येईल तेव्हा येउ खेनटथल कराडाच्या मल्याचे तुम्ही सखोबा फारच चुकला त्यास हरबासी बोलावे की आम्ही समजोन केले नाही त्यास कराड्याचा मला व भिवडीची शेरी सगली

आम्हाकडे बाबांनी दिल्ली होती खेनटथल चागले व जमीन जाजती बाबांनी घेतली आम्ही मान्य करुन इतके दिवस चालो आता आबा आसे करितात तरी सगले खेनटथल आम्हास द्यावे कराडयाचा मला सगला व भिवडीची शेरी आबांनी घ्यावी हा येक प्रकार आथवा बाबांनी केले तसे चालू द्यावे नाहीतर पाणी द्यावे निमेनिम घेउ पाणी देत नाही तरी आम्हास कामास नये नाना येतील मग होणे ते होईल तूत कराडयाचा मला सगला आम्हाकडे आहे तसा आसू द्या येसे चोलणे आणि लिहिल्या प्रकारातून येक करणे तसेच वतनाच्या तोंड जोडी दोन तीन नरोजी जासुदाबा लहून पाठविल्या आहेत त्याप्रो झाले तरी करणे नाहीतर नारो आपाजीचे विद्यमानचे येक वर्ष ते व येक वर्ष आम्ही ते करणे कराडयाचे पाटीलकीचे दसऱ्याचे मानपान तुम्ही काये काये घेतले हे लिहिणे पिराजी भुजाजी आपाजी याचे परस्पर कसे हे लिहिणे पिराजी देसमुखाकडील कर्ज सो उगळ घेणे बरफड बारीक मोठे बरच्यावर लिहीत जाणे रा आश्विन वद्य नवोदसी मुा धारवाड हे आसीर्वाद + + + पतास जागा बोलातील देणे हे आसीर्वाद पौ छ ७ जाबल

(ले.१२९)श.१६८८माघ व.१३] श्रीमार्तंडप्रसन्न [इ.स.१७६७फेब्रु२६
छ ४ रविलाखर (१)

तीर्थरूप राजश्री नाना वडिलाचे शेवती—

आपत्ये बजुने चरणावर मस्तक ठेऊन सा। नमस्कार विनंती येथील वर्तमान माघ वद्य नवोदसी मु।। सिरें येथे सुखरूप आसो विशेष..... मान तरी सिरेंकर मिरजा + + + श्रीमंतास भेटला हजार गाडदी व हजार श्वरानिती चाकरीस ठेवावा याप्रमाणे करार जाहाला द्यावे सविस्तर वर्तमान फाल सेटी त्रिजमतगार याजबरोबर सेवेसी लिहिले आहे त्यावरून कले येईल आम्ही खुशाल आहो आपण चिंता न करावी सेवेसी श्रुत होय हे विशापना

सेवेसी बालाजी कृष्ण कृतानेक सा। नमस्कार विनंती श्रीमंताचे देव थोर तेणेकरून महत्कार्य सिधीस गेले किल्यामध्ये लडाईचे माणूस पाच सात हजार पाचसे पठाण दोनसे तीनसे पिरंगी दा + + सख्या नाही याप्रो होते परंतु पहिले दिवशी निकड जाली आणि घरे ठासले हिरमोड केले तोपा घेतल्या तेणेकरून अवसान खता जाले त्याणीहि मारगिरी तोपाची बगैरे बहुत केली परंतु ..... वरून आपली सर्व भडळी खैर आहे मिर ..... हेहि मोठे कामफाज जाले याजकडे दाहा पधरा स्थले मुरारराव बगैरे मिलोन आहेत हैदरनाइकास बरी जरम घसली परंतु तो फोटगा आहे केवळ इतक्यावरच समजोन बाही मनसबा करीलसे वाटत नाही न केल्यास पजित पावेल आमचे काये गेले असो प्रस्तुत स्वामीचे वियोग-

जनित चित संचित आहे राजश्री बज्यावाहि स्वामीचे आशेप्रो कृपा करितात आपली भेटी होऊन अमृततुल भाषणें कर्ण तृप्त होईल तो दिवसी सुवर्णांचा आहे स्वामी सर्व जाण आहेत शरीर अशक्त परंतु पोटाकरितां जिलीबीत धावावें लागतें बहुत काये लिहिणे कृपा केली पाहिजे हे विनती

(ले.१३०) श. १६८९ ज्ये.व. १२] श्री [इ. स. १७६७ जून २३

चिरंजीव राजश्री नाना यासी माधवराऊ बलाल प्रधान आसिर्वाद उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष खासा स्वारी आज मंगलवारी वानोडीचे मुकामी दाखल जाली उदईक पुण्यास जाऊ तुम्ही यावे भेटीनंतर सविस्तर कलेल रा छ २५ मोहरम हे आसिर्वाद

पौ छ २६ मोहरम सु॥ समान सितैन

(ले.१३१) श. १६८९ भा.व.१] श्री [इ. स. १७६७ सपटं० ९

३पुरवणी भारी पडतो चाकरीस लावावी तर कोण ठेवितो दरबारचे वर्तमान तरी राहुरीचे मुकामी तात्या व चितो आनंत आले तेव्हां त्याची याची भेट व्हावयाचा निश्चय केला प्रतिपदा बुधवारी भेटावे त्याणी पंनास रावतानसी यावे याणी तसे जावे येणेप्रो करार ठरून वुनगे व लोक सर्व ठेऊन कवळ्याहून पुढे गेले ते कटोन्यानजिक आहेत भेटी होतील मी वुनग्यात आहे राहवयास सांगितले उदईक जाऊ होईल ते लेहू बज्याचा गेले आहेत शेवेसी शृत होय हे विज्ञापना

(ले.१३२) श.१६८९ माघ शु.१२] श्री [इ.स. १७६८ जाने. ३०

[शि. म. व.]

आज्ञापत्र राजश्री पंत प्रधान ता मोकदम मौजे आबोडी ता करे पठार प्रांत पुणें सुा समान सितैन मया व अलफ मौजे मजकुरास हाजीर बेगारीचा उपसर्ग लागतो याजकरिता हे आज्ञापत्र सादर केले असे तर सरकारचे दस्तका-सिवाये हाजीरचे वगैरे ओझे चालो न देणे बलेच कोणी तसदी देईल तर धरून हुजूर पाठऊन देणे *जाणिजे छ ९ रमजान पा हुजूर (लेखन सीमा)

(ले.१३३) श. १६९२ कार्ति. शु.५] श्री [इ.स. १७७० आक्टो. २३

आपत्ये दादाने चरणावर मस्त[क] ठेऊन साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान ता छ ३ माहे रजव परियेत सुखरूप आसो विशेष आपण माणकू + लवद

* अक्षर निरालें

याजबरोबर पत्र पाठविले ते पावले पत्रो आ[ज्ञा][की] आज श्रीमताचे वृच होऊन (लो) णीस जाणार उपरातिक राजेवाडीस तेथून जेजोरीस तेथून मोरगावास व कुरकुबास मग वार्दकडे जाऊन पुण्यास येणार ऐसे वर्तमान आहे तरी जेजोरीचे मुकामी जाऊन भेट घेणे उपरातिक भेटल्यावर श्रीमतानी बरोबर चला म्हटले तर समागमे जाणे काहीच न बोलले तर निरोप मागून मोहूर्त पाहून सेवेसी येतो याप्रमाणे करणे व कुरणाचा बदोबस्त उत्तम प्रकार करणे म्हणून लिहिले त्यास श्रीमत राजेवाडीचे मुका[मी]हून जेजोरीस जाऊन दर्शन घेऊन मोरगावी मुकाम [केला] मग तेच दिवसी मोरगावास जाऊन श्रीमताची भेट घेतली साईफाली सधेचे समई दरशन जाहाले नमस्कार करताच पुसिले की तुमचे गाव येथून किती फोस आहे तीन फोस आहे म्हणून सांगितले मग उगच राहिले उपरातिक बोलिले जे आपा फोडे आहेत प्रति उत्तर केले जे पुण्यातच आहेत याप्रमाणे मात्र विचारले मग सध्या करावयास लागले कुरणाचा बदोबस्त करावयास्तव पान्ना स्वाराची विनती केली त्यास श्रीम[ता]नी इछारामपतास आगा [किली] की पाच श्वार हुजूर पागेपैकी ताकिदीस देणे त्यास मारानिले यानी तीन स्वार दिव्हे ते सेरीस ठेविले कुरणास व मर्या सेतास उपद्रव किमपि जाहाला नाही उदरक वृच जाहाले ते आहिरे मोरवे या मुकामास गेले मोरगावी मुकाम जाहाला नाही यामुळे उपद्रव काहीच लागला नाही श्रीसोमेश्वरचे वाटेने गेले यास्तव सेरीस ताकीदार ठेविले होते उपद्रव किमपि जाहाला नाही आपल्या आज्ञेवरून श्रीमतास विनती केली की मला आज्ञा स्वारीबरोबर + + समई यावयाची जाली तर येईन नाहीतर मुहूर्त पाहून सेवेसी येईन त्यास श्रीमतानी आज्ञा केली जे मुहूर्त पाहून मागाहून येणे याप्रमाणे बोलिले मग आज्ञा घेऊन घरास आलो कळले पाहिजे दुसरे दिवसी मोरगावीहून वृच करून स्वासा स्वारी मुरटीसेतारून दोन्ही गाव उभे घालून माल्याच्या मल्यातून श्रीसोमयाचे मार्गे गेले मुकामाहून स्वारी निघाली तेव्हा जाम्ही उभयेता वासभर आडवे गेलो + + नमस्कार करून बरोबर हाती (?) चाललो काही बोररे नाहीत [मु]र्त्य्या पलीकडे स्वारी हाती तेव्हाच श्रीमताना आचारीत निद्रा केली ते सोमयाच्या जवळ भाल आहे तेथे घेऊन मग उठले मग श्रीमताची आज्ञा घेऊन घरास आलो काही बोलिले नाहीत वाड्याचे वर्तमान किमपि विचारले नाही श्रीमत आपल्या आपण वाड्यात येते तर उपाये नाही याजकरिता वाडा झाडून + नीट करून ठेविला होता वसावयास घालून त[यार] जागा करून ठेविली होती परंतु श्रीमत जाले नाहीत आणि [वा]ड्यात यावयाविसीहि वि + + केली नाही बलावे मोरगावचे मुकामी भेटात गेलो तेव्हा दोन नारेळ व माग्ये जिनस घेऊन गेलो ते पुढे नेऊन ठेविले भाजीपाले पाहिले सतोप जाहाले वाग्याची भाजी व धेवड्या सेगाची ऐशा दोन भाज्या तेच समई करविल्या

कळावे धाकटे श्रीमंत यानी रो धोडोवा नाना आठवले यास विचारले की हां वाडा कोणाचा आहे मारनिले यानी सांगितले जे वाडा आपाचा आहे मला विचारले की तुमच्या गावापासोन श्रीसोमेश्वर किती कोस आहे त्यास दोन आडीच कोस आहे म्हणून सांगितले] येणेप्रमाणे जाहाले कलले पाहिजे घोड्याचे वर्तमान व वागजेचे मलवानी लिहिले आहे त्याजवरून विदित होईल उटे राहूटी वगैरे बैल हलालखोराचा बैल ऐसे पाठविले ते यादीप्रमाणे पावले श्रीपती आचार्यारी व त्याची वहीण पाठविली ती पावली तिजला मखमलीचे घरी जागा देणे त्याजवरून मखमलीचे घर दिले आहे जानाईच्या देवळाचे वर्तमान तर देवळास दा + व पाने करवणे म्हणोन आज्ञा त्याजवरून सूर्याजी पाथरवटास सांगितले मारनिले सेवेसी आला आहे तो सर्व वर्तमान निवेदन करील देवळाच्या कामात रुपये दोनसे चार पावले आहेत आणखी रुपये मागा आसी निकड लाविली आहे तर यास काये आज्ञा करणे ती करावी हे विज्ञापना

(ले. १३४) श. १६९५ आषाढ व. ११] श्री [इ. १७७३ जुलई १५

१ नकल असल प्रो

यादी श्रीमंत माहाराज राजश्री सिव छत्रपती सुहूरसन आर्चा सवैन मया व अलफ राजश्री नारायणरात्र पंडित प्रधान याजपासून कलमें करार करून ध्यावयाची

साल गुदस्ता सन सलास सवैनात मातुश्री आईसाहेब वर्तमान असतां राजश्री जिवाजी भोसले व माहादेव शास्त्री व आकोजी नेवरे व आपाजी शामराव यांचे विद्यमाने करार मदाराच्या यादी ठरल्या आहेत त्यामधी काडीमात्र अंतर न होता निभावावे कलम १

येणे प्रो करार

पेशवाईचे पद तुम्हांस दिले त्याची वस्त्रे व सिकेकटार तुम्हाकडे पाठविली असे घेऊन सिकेकटार येथे पाठऊन द्यावी

कलम १

स्वामीनी कृपा करून संवकास पेशवाईचे पद देऊन वस्त्रे व सिकेकटार पाठविली तीं वस्त्रे घेऊन सिकेकटार

साल गु। चिकोडी मनोली तालुका माहाराजास नजर केला आहे त्यास याउपरी तुम्ही कोणेहि अर्थे माहाराजाचे तालुकी यात विघाभर जमीनीचा किंवा पैशाचा लोभ धरू नये कितेकांनी कितेक अर्थे कल्पना चितांत घातल्या तर आणू नये

कलम १

येणेप्रो करार

पेशवाईचा गुमस्ता तुम्हाकडील हुजूर पाठवण्यावेसी मागे पुढे आग्रह धरू नये

कलम १

माहाराजानी आज्ञा केली त्यास आज्ञे

ठेविली आणि येथून मुतालकीची सिके- प्रो गुमस्ता पाठवावयाचा आग्रह धर-
कटार राजश्री येशवतराव सिंदे याजकडे पार नाही करार
पाठविली आहे त्याचे हातून माहाराजा-
नी सेवा घ्यावी करार

येणेप्रो चार कलमे करार केली असेत त्यास हावी करार जाहाला
आहे त्याप्रो सेवकाचे लक्ष धरावे कोणासी राजकारण व आम्हांस
विरुध ते करू नये सेवकाकडूनहि केल्या करारांत अंतर पडणार
नाही परस्पर लाहान साहान गोष्टीची दिफ्त पडल्यास बोलून नीट
करावे येविसी कुलस्वामीची शफ्त असे येणेप्रो करार

छ २४ गाखर आपाढ सन आर्चा सैन मया व अल्फ

(ले. १३५)

श्री

१ संध्याकाल जाहाला म्हणजे बसत जावे मातबार माणूस येत सचीवपंत
बगैरे ज्याची जसी योग्यता तशी ताजीम घेत जावी गोष्ट उतम घोळावी दुसऱ्या
माणस आपणहुन बोलवावे हे उतम

२ सायकाली दोन घटिका तिरंदाजी होते तदोतर बसतो मला सचीव
आलेचे आतले कलले नवते

(ले. १३६)

श्री

हे नाथ करुणा सिधे दि + + + + कृपा

राज्यातील स्वपक्ष दुरापक्ष हे आता कोणी चितात न आणावे जेणेकरून
स्वामकायावर सर्वाही लक्ष देऊन उदित कार्ययास पावे

महानीस दाहा रा। देणे परंतु त्यास सागणे कोणास न सागणे मटलीस
देखील

(ले. १३७)

श्री

श्रीमंत राजश्री पाटीलचावा स्वामीचे सेवसी

आशाधारक मल्हार शामराज सिर साष्टांग नमस्कार विशापना येसी जे

१ हा मजकूर चण्यावा पुरंदरे याच्या हातचा.

२ हे उत्तर नारायणराव पेशव्यांच्या हातचें.

३ हा मजकूर खुद्द चण्यावाच्या हातचा असून एका सोवराव दामादयानी
लिहिलेल्या पत्राच्या चिठोऱ्यावर लिहिला आहे.

स्वामीनी कृपा करून हस्तआक्षरेचे पत्र पाठविले ते उत्तम समई पावोन परम समाधान जाहाले तर स्वामीनी यैसेच निरतर पत्री सेवकास साभालीत जावे तेणेकरून सेवकाचा साभाल होईल वागजेहून दाणे आणवितो म्हणून लाि त्यास सर्व फिकीर आपणासच आहे म्या त्यावे यैसा आर्थ नाही आपण आहेत तेथे फिकीर करावी यैसे नाही व सिंगरे चालवीत आसतो म्हणून लाि त्यास उत्तम करितां कटमाल घोडी तुम्हच्या उपयोगी पडे यैसे करावी लागती ते दसरा जाहालीयावर आम्हीहि येऊ मग फेरीत जाऊ तुम्हाकडूनच पेरऊ व नरमंदेचे कराचे व पायाचे वर्तमान कैसे आहे हे कलत नाही तर तपसिलवार व्यावयास आज्ञा करावी व येथील वर्तमान तर श्रीमताची मर्जी तुम्हावर उत्तम आहे आम्ही आलिया तागाईत यासी काही रागे भरले नाहीत व वरकडहि ग [ग्र] हस्त आवतर येतात ते आपलेविसी उत्तमच गोष्टी सागतात तेणेकरून मर्जी उत्तम आसे काही चिता न करावी व दरवारचे वर्तमान तर आज मोगलाकडील वकील येथे येणार श्रीमताच्या भेटी होणार आहेत व वानवडीवरून दसरा जाहालीयावर कूच करणार आहेत येणे-प्रमाणे राजकी मजकूर आहे व घराव वर्तमान तर तमाम श्रीमतानी मुसदी लोकाचा सरजाम झाडून लेहोन आणविला आहे त्यास आमचाहि त्याहोन नेला त्याचा शोध मनास आणला तो ज्याजा आधिक असल त्याचा दूर करावा अथवा थोडा असल त्यास आवा यैसे वर्तमान आहे त्यास यापूर्वी रो गोपाळराव व हरी गोपाळ याजपासी श्रीमंत बोलले होते त्याचा उगम काहीसा दिसोन येतो यैसे भासते काही आपले नावे होवे यैसे आहे इतकीयावर ईस्वरसता प्रमाण पुढे काये वर्तमान होईल ते सेवसी लेहून पाठवितो आम्हास निजव्यास सर्वसे लागला आहे यात काये होईल पाहावे वरकड चारीक मोठे वर्तमान भेटीआती निवेदन होईल सारावंश जे सेवकावर कृपा पूर्ण असो द्यावी बहुत काय लिहिणे हे विज्ञापना हेच राा जानराव उघडे याचे रामराम ताजाकलम दादाकडून माणकूचे लाि आले आम्ही ठेऊन घेतला म्हणून लाि म्हणजे दूर होत नाही नाही तर दूर करितात.

(ले.१३८) श.१६८७ आश्वि.व.१२] श्री [इ.स.१७६५ आक्टो० ११

नकल

कौलनामा राजश्री सकाराम भगवंत ताा जागोजी व भवाणजी व सफोजी मल्हारजी व माहादजी लक्ष्मण बीन दमाजी साली मातेकर सेठे सुा सीत सीतैन मया अलफ

सेके १६८७ पार्थीवनाम सवलरे तुम्ही येऊन विनति केली की मौजे हिवर तरफ कडेपठार प्रां पुनं येथ आपण घर बांधोन पेठ भरवितो: साहेबी जागा नेमून द्यावयाची आज्ञा केली पाहिजे आपण कुल घेऊन येतो आणि घर बांधोन राहातो

बाजारामुळे मामलतीस तोटा येतो याजकरिता लिहिले असे बहुत काय लिहिणे हे विनति

(ले.१४१) श.१६९४ कार्ति.शु॥७] श्री [इ.स.१७७२ नोव्हें २ नकल

राजश्री मोकदम मौजे हिवरे गोसावी यासी श्रो समस्त माहार मौजे मार कारणे लेहून दिल्ले ऐसे जे श्रीमंत वापूसाहेब यांनी पेठ भरविली आणि गावकुसू बांधले सवय बाजारचे पेठ भरवावयाकरिता तुम्हापासी जमीन मागितली त्यावरून आमची सेताची जमीन सरकारात बाजार भरवावयासी तुम्हीं दिल्ली त्याचा बदल जमीन तुम्ही आम्हास दिल्ली आणि आम्हास माहरवडा बाधावयासी जागा वेतालाजवल नदीचे काठी दिल्ली तेथे आम्ही घरे बाधून राहू हे लिहिले सही मि॥ शके १६९४ कार्तिंक शु॥ ७

12897.

वि॥ नारो वावुराय वोफील जोसी कुलकर्णी मौजे मार.

१ सुभानजी बीन मधाजी विा पा गा १ म्हसासी बीन बोलाजी पा कुदले

(ले.१४२)

श्री

सकल गुणालकरण अखंडितलक्ष्मी आलकृत राजमान्य राजश्री सदासीव पंडीत स्वामी गोसावी यांस

पोष्य माधवराव बलाल नमस्कार विनति उपरी येथील कुशल जाणोन श्रुकीये कुशल लिहित गेले पाहिजे विशेष मौजे हिवर ता करेपठार पा पुणे हा गाव राजश्री सखाराम भगवत याजकडे इनाम आहे त्यास त्या गावी मारनिलेनी पाच साला वाण्यास कौल देऊन पेठ बाजार भरवणार येविसी वाणी उदमी यास ताकीद जाहली पाहिजे म्हणोन मारनिलेनी विनति केली त्यावरून पत्र लिहिले असें तर आपण आपले तालुकीयातून वाणी मौजे मारी येतील त्यास पाच साला जकातीचा तगादा न लागे ते करावे सा छ २ जमादिलावल बहुत काये लिहिणे हे विनति

(ले.१४३) श.१६९५ माघ शु.५] श्री [इ. स. १७७४ जाने० १७

अखंडित लक्ष्मी अलकृत राजमान्य राजश्री नारो सिवरांम गोसावी सेवक सदासिव चिमणाजी सचीव नमस्कार सु॥ अर्वा सधैन मया व अलफ मौजे हिवरे ता करेपठार प्रा पुणे हा गाव राजश्री सखाराम भगवत याजकडे इनाम आहे तेथे वाणी उदमी व बेपारी आणून पेठ बाजा भरवावयासी पेशजी सन सवासितैनात राजश्री पतप्रधान याणी पाच साला कौल दिल्हा होता त्या प्रा

पाच साले भरली परंतु पुर्ती अमदानी जाली नाही यास्तव आणखी सात साला कौल राजश्री पंतप्रधान याजकडील घेतला आहे त्यास मौजे मजकूरच्या बाजारास वाणी व उदमी व बेपारी हर जिनस घेऊन येतील व मौजे मजकूरचे सेटे व माहाजन वगैरे पेटकरी हरएक जागा जिनस खरिदी करून आणतील त्या जवळ जकात न ध्यावी म्हणोन मशार निलेनी हुजूरविदीत केले त्यावरून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे तरी मौजे मजकुरी बुधवारच्या बाजारास वाणी उदमी व बेपारी जातील त्याजवळ हडप घेऊन जाऊ देणे बाजार करून मशारनिलेची चिठी घेऊन येतील तेव्हा हडप देत जाणे या पत्राची नकल करून ठेवणे आणि हे पत्र सेटे व माहाजन हिरवेकर याजल देणे जाणिजे छ ४ जिलकाद पा हुजूर

बार सुरू सुद बार

पा छ २४ राखर सुा खमस सधैन मया व अलफ बार जानोजी म्हातेकर शेटे साली मौजे हिवरे मजकूर

(ले. १४४) श. १६९७ आा वा १०] श्री [इ. स. १७७५ आगस्ट २०

राजमान्य राजश्री लक्ष्मण गोपाळ का जकात राजूर माहल गोसावी यास सेवक भिकाजी विश्वनाथ कमाविसदार जकाती प्रात पुणे व पुनर नमस्कार सुा सीत सधैन मया व अलफ मौजे हिवरे तो करेपठार येथील उदमी व भोवर-गावचे हर जिनस घेऊन मौजे मजकुरी बाजारास येतील त्यास जकातीचा तगादा न करणे म्हणोन सरकारची सनद छ १६ सवाल सन आर्षा सधैनची सादर जाहली त्याप्रो उदमीयासी तगादा न करणे हडपे ठेऊन पेटेहून चिठी जाईल त्याप्रो चिठी ठेऊन हडप देवणे सा छ २२ माहे जमाखर बहुत फाये लिहिणे
(अस्पष्ट)

(ले. १४५) श. १७०६ कार्ति. वा ४] श्री [इ. स. १७८४ नोहे. १

अखडित लक्ष्मी अलकृत राजमान्य राजश्री सकराजी निंवाजी व सिवाजी चाजी गोसावी यासी

सेवक माधवराव नारायण प्रधान नमस्कार सुा खमस समानीन मया व अलफ मौजे हिवरे ता करेपठार प्रा पुणे येथील बाजाराचा व पेटेचा भोगटा पेशजीपासून सखाराम भगवत याजकडे चालत आला आहे व बाजार वसवावयास खर्चवेच जाहला तो मारनिलेकडून जाहला असता हल्ली तुम्ही वाटा मागता म्हणोन हुजूर विदीत जाले त्याजवरून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे तरी बाजार वसवावयास खर्चवेच त्याचकडून जाहला आहे याजकरिता पेशजी चालत आल्या-

प्रां माारनिलेची स्त्री जिऊचाई बोकील यांजफडे बाजारचे उत्पन्न चालेल तुम्ही दिकत न करणें येविसी फिरोन बोभाट येऊं न देणें जाणिजे छ १७ जिल्हेज आज्ञा प्रमाण [लेखन सीमा]

(ले.१४६) श.१७ = ८ चैत्र शु॥२.] श्री [इ.स. १७८६ मार्च ३१]

तां जानोजी वीन भवानजी म्हातेकर शेव्या पेठ मौजे कोढीत ताा करेपठार यास बाबुराव विश्वनाथ सुा सीत समानीन मया व अलफ मौजे मारी मंगल-वारचा बाजार भरविला आहे त्यावाा कलमे

बाजारांत मापास आधोली व पांसरी वजनी मापास

१ आधोली जोरी कैली येकूण बतीसी ८४१

वजनाने वजन पके साडेच्यार सेर ८४४॥ ९

आदपाव

१ पांसरी बतीसी घेण्यादेण्यास

बाजारात कुणवी वाणी उदमी येतील जिनस विकतील त्याचा रुपया घेणे देणे तो इटांव प्रत दौलताबाद प्रत ध्यावा द्यावा सदरहु प्रतीहुन निरस रुपया असल्यास चौफसीने वाजिवी बटा पडेल तो ध्यावा याप्रां सराफास ताकीद करणे कलम १

२

सदरहुप्रां आधोली व पांसरी सरकारा-तून करार करून दिल्ली आहे याप्रां आधोल्या व पासच्या बांधून देऊन बाजारात चालवणे

सदरहुप्रां दोन कलमे करार केली आहेत याप्रां पेठ मारी वैवाट करीत जाणे बाजारास उदमी व्यापारी येतील त्यांस कोणेविसी जलाल होऊं न देणे अभय असे जाणिजे छ ३० जावाल मोर्तब सुद

स्मरणें

(ले.१४७) माघ सुध [श. १७४८ ?]

देवाजीपंताचा धाकटा पुत्र त्रिवक याची मुज जाली असे

माघ वद्ये १ प्रतिपदा बुधवारी देवाजीपंताच्या पुत्रास राघोबास आपाजी मलार धडफले याणी आपली लेक जिऊ दिल्ली लग्न जाले १

माघ वद्ये त्रितियेस मुंजी जाल्या असेत

१ शामराज अंबाजी बापूजीपंत नानाचे भाचे याचा पुत्र तात्या त्याची
माचीस जाली असे

१ बाजी हरो सुभेदार सुपियात त्याच्या मुलाची मुज जाली असे ।

१ खडो रघुनाथ याचा मूल रघुनाथ याची पुणियात जाली असे १

३

माघ वद्ये द्वितीयेस श्रीदेव चिंचवड मोरेस्वरचे यात्रेहून येऊरावरून पुणियास अले
राजश्री सदाशिव चिमणाजी पुढे सामोरे गेले होते त्रितियेस पलीकडे चिचितै-
दानीपासी राहिले होते तेथेच राहिले चतुर्थीस चिंचवडास गेले.

श्री [इ. स. १७५१ मे ११

स्मरण रूपगीर गोसावी गणेशखिडीपासी होता त्यास घर वाटत नव्हते
त्यामुळे त्याचा गुरू सुसामधे समाध आढे तेथे गेला होता तेथे चार पाच रोज
जाले काही उतार नाही यामुळे उठोन सोमेश्वरी येऊन बोंबरीत निजला वाखा
फार जाला त्यामुळे त्याणे काही तीन रोज पाणीदेखील तोडाकडे नेले नाही
वाखाही जाला होता तोही ++ तारा खाले आला मग म्हणो लागला +++
जीत समाध देणे त्यांस फार +++ ये करु लागला मग सिवराभ बाबाचे कारभारी
त्रियकपंत पुणियात होते त्यास बोलाऊन सोमेश्वरी आणिले आणि यास सांगितले
की मजला समाध जीत देणे त्याणीहि आग्रह फार केला परंतु येकना ++ जीत
समाधाचे साहित्य करून (वै)शाख वद्ये १३ मंदवारी साईकाली समाध जीत घेतसी
सन ११६० सके १६७३ प्रज्यापती नाम सवछरे तेरीख २५ जमादिलाखर.

शके १६८१ सन ११६९] प्रमाथीनाम सवसरे [इ.स. १७५९ सपटं० २१

भाद्रपद वद्य आमावाशा मंदवारी परवतीस श्रीमंतानी पक्षाची दक्षणा दर
आसामीस येक रुपयाप्रमाणे द्यावयास ब्राह्मणास कारकून पा दक्षणा मध्यरात्रपर्यंत
दिल्ली सात आठ हजार ब्राह्मण जाले मध्यरात्री सोडिले ते येताना आंबीळ
बोहळेस पाणीयाचा लोढा येऊन चार पाचसे ब्राह्मण वाहून गेले दुसरे दिवसी
मुर्दे श्रीमतानी उमगविले ते दोनसे सापडले त्यावर नदीने लांब वाहून गेले
जागाजागा सापडले तेथे मूठमाती देविली त्यामधे फुरसगीचा कुळकर्णी चितोबा
राहाणा वाहवला व विठोबा फावळा कुळकर्णी मौजे उरली ताा हवेली याचा
लेक जेष्ठ होता लग्न जाले नव्हते तोहि पाहवला आसे ब्राह्मण सात आठसेपावेतो
बुडाले आसेत श्रीमंत फार भ्रमी जाले मोठे आरिष्ट जाले

श. १६८२ सन ११६९] प्रमाथीनाम सवळरे [इ.स. १७६० मार्च १८
चैत्र शुध प्रतिपदा श्रीमंत भाऊसाहेब व धित्वासराऊ गिलच्यावर खाना केले
इ. स. १७६० दिजे०] विक्रमनाम सवळरे [शके १६८२ स. ११७०

स्मरण

पत्तोसिंग भोसले कार्तिक वद्य
स्त्रियानी सयागमन केले
सभाजी राजे यास मार्गेसीर्षि शुभा
मार्गेसीर्षि शुभा १३ मदवारी चिखरीच चहिरोचा वेगले निघाले
मार्गेस्वर वद्ये
माहादाजी खटेराऊ देसपाटियें कोल्हापुरास
गेले होते तिकडून येताना सनिपात होऊन येथील मुताभी मृत्य
पावले त्याची क्रिया याणे माहोलीसंगी गेली निचक खटेराऊ
करावयास गेले होते त्यानी करू दिल्ली नाही
श्रीमंत राजश्री नानासाहेब याणी हुसरे लग्न राक्षसभुवनाने आलीकडे
कोसावर गाव आहे तेथे केले वधू देसत वाखरा सराफ पैठणकर
याची कन्या आटा वरसाची होती ते केली मार्गेश्वर वद्ये ८ सोमवारी लग्न
लागले आसे
मार्गेश्वर वद्ये आन्टमीस विठोजी नार्दक व भैनाबाई देसगूण निराळी
निघोन खानवटीयास गेली

] श्री [इ. स. १७६१ जुलै १९

स्मरण अशाढ वद्ये २ सह त्रितिया रविवार शंफ १६८३ वृशानाम सवळरे
छ १५ जिल्हेज सन ११७१ सहूर सन इतने सितैन मया व आलफ ते दिवसी
राजश्री माधवराऊ बलाल यांजला मातुश्री ताराआऊसाहेब याणी पेंसवाईची वस्त्रे
दिल्ही सिका शाहू महाराज याचे नाव घालून करून दिल्ला नाना पुरंधरे व आचा
पुरंधरे याजला बराबर वस्त्रे दिल्ली नानाचा मजुरा मुतालीक म्हणून देविला खुनाथ
बाजीराव यासाहि वस्त्रे दिल्ली सोमवारी कूच करून भुईजेवर राहिले बुधवार तिसरा
प्रहरा पर्वतीस आले पाचा घटका रात्री घरास आले याप्रो जाले आसे

श्रावण वद्य ११ येकादसी वार [पुढें कोरी जागा]

शके १६८३ वृशानाम सवळरे छ ९ मोहरम सन हजार ११७१ ते दिवसी
प्रातःकाळी आज्ञा मजमदार आयाबाचा पुत्र मृत्य पावला [इ.स. १७६१ आगष्ट १०]

चित्रमान सवसरे [सके १६८४ सन ११७१

स्मरण चैत्र मास

श्रीमत राा खुनाथपत दादा याचे पुत्राचे वारसे वडगाव नेवरज येथे जाले
सुध द्वितियेस नाव भास्करराव ठेविले आसे [इ. १७६२ मार्च २७]

नारो आपाजी याणी रामनवमीचा उत्सवहास आरम केला तुलसीबागा-
सेजारी धर्मशाला केली तेथे उत्सवह केला [इ. स. १७६२ एप्रिल ३]

वैशाख वद्य शष्ठीस बहिरोबाचा पुन बापू याचे लग्न वाडे गव्हाणी
दिवसाचे लागले

वैशाख वद्य आमावाशेस चिरजीव सोभाग्यवती सईस न्हाण आले.

जेष्ठ सुध पंचमी राा नारायेणराऊ पेंसवीयाचे पुन याचे मुजीचे लग्न लागले
[इ. स. १७६२ मे २८]

पेशवे गेले उपरी। चित्रमानु सवत्सरी। वळ निघाली घरी. ॥ जी॥
बापू (धू?) फडणिस आखत्यारी। त्रिंक्क मामा फितुरी। मिर्था गोपाल हरी
[गोविंद] ॥ जी॥ तिघाजणाची गट्टी। करणी विचारली खोटी। त्यात गोपिका
सुदरी ॥ जी॥ दादासाहेब धरावा। धरुन कैद करावा। नेऊन घालावा गडायरी।
विश्वासराव लहान थोर आपल्या आध्यान। राज करू चौघेजण ॥ श्रीमत भाऊ-
साहेब गेला। दक्ष[ण]देशी काळ आला। भले लोक ऐका चित्त देऊन ॥ १॥

[एका अप्रकाशित चरित्रातील हा प्रसंग पुढीलप्रमाणे वर्णिलेला आढळतो
मो. वही पृ. ६१]

“दादासाहेब राज्य करू लागले हे गोपिकाबाईस न साहे म्हणून
गोपालराव हरी [गोविंद पाहिजे] मिरजवाले यासी विचार करून दादास कैद
करावे आणि राज्य रावसाहेब याणी करावे हा विचार केला ती पार्वतीबाईस
कलला तेव्हा दादाकडे येऊन सांगितले की करामहात पड [पडाल] तर विचार
करावा ऐसे सांगितले तेव्हा दादासाहेब स्नानसध्या करीत होते ती आटपून पागेत
येऊन उपलाणी घोड्यावर बसोन वडगावास आले मागून जिल्ह बगैरे घोडे हती
दादाचे निसवतीस होते ते आले चार पाच हजार फीज घेऊन पुणताव्यास गंगा-
तिरास गेले”

स्मरण सके १६८४ चित्रमाननाम सवळरे जेष्ठ सुध त्रयोदसीस मृग निघाला
सन ११७२ सुहूरसन सलाख सितैन मया आलष [इ. स. १७६२ जून ४]

* हा पोवाड्याचा धुटिन चरण तुकाराम रगनाथ गोसावी रा. मौजे शेणीत
ताा इगतपुरी जिा नाशिक याच्या तोंडून ऐषावयास मिळाला. तुकाराम हा
जातीचा गोंधळी असून त्याच्या घरच्या याद्वत हा सयध पोवाडा आहे असे
तो म्हणतो.

जेष्ठ वद्य पंचमीस महारजी होळकर पुण्यास आले [इ. १७६२ जून ११]

जेष्ठ वद्य सप्तमीस श्रीमंत राजर्षी. माधवराव स्वारीहून रात्री घरास आले [इ. १७६२ जून १३]

सर्वधारीनाम सवळरे जेष्ठ वद्य त्रितिया शुक्रवार भिती शके १६९० [इ. १७६८ जून ३] ते दिवसी श्रीमंत राजर्षी दादासाहेब व श्रीमंत राजर्षी माधवराव पंत प्रधान नजीफ धोडप फिला येथे तिकडून दादासाहेब जमीयेतसुधा आले व इकडून पुण्याहून रावसाहेब जमावसुधा फौज घीस हजारेयेत होती सरदार गोपालराव व नारो शंकर व रास्ते व गाहादजी सिंद खेरीज खासगीने लोक येथे मिलांन खुंसाचा दिवस जेष्ठ वद्य त्रितिया शुक्रवारी पूर्व प्रहरी लडाईचा मजकूर पळीजेने निकाल काढून मग दादासाहेब धोटप किल्यावर गेले खालून तोफांचा गोला दाहा वारा हातावर गेला वटिलाच्या मनात मनता उपजेन खालते भेटीस आले प्रथम केदारजी सिंग्यास रावांपासून साडविला तारांस जेष्ठ वद्य ५ पंचमी रविवारी उभयेतांच्या भेटी होऊन दादांकडील दिवानकारभार चितो विठल करीत होता त्याने थोडेसे लडाईचे प्रसंगास फौजसहवर्तमान लागू जाला होता तो घरला गेला जखमहि लागली त्याचा भाऊ मोरो विठल विठ्ठे लागला गंगोचा होळकरांचा यास आमदानगरचे किल्यावर टेऊन मजल दर मजल पिरोन पुण्यास दाखल जेष्ठ [आपाढ ?] शुध आष्टमी शुधवारी सा घटका रात्रीस खांसा आपण श्रीमंत दादा साहेबांचे उजवे वाजूस येका आंवासीत येसोन चहूत आनंदमये आवध्यां मुदसदे-सहवर्तमान आनंदमये घरास पोहचले आगदी तोफांचे चार जाले नले चांदजोती गणती लागल्या आसे पर्वतीपासून चार घटका गुजरोन सुमुहूर्ते सावे घटकेस दाखल जाले आसेत *श्रीमत रावसाहेबाची पेंते जाहाली तो दिवस

श्री

स्मरण सके १६९० सर्वधावीनाम सवसरे मार्गेश्वर शुध ५ शुधवार ते दिवसी इशामनुला पीरजादे नि॥ पीरसैद काजी प्रा पुणे दोन महिने दुखण्या पडिले होते आरशाची वेथा होती रोज मारी तिसरा प्रहरा मृत्य पावले सन ११७८ सुहूरसन तिसा सितैन मया आलफ छ ५ सावान [इ. १७६८ दिजे० १४]

मार्गेंसीर्ष शुध ३ सोमवार ते दिवसी त्रिचक सदासिव ऊर्फ नाना पुरधरे कर्यात सासवड यास क्षेत्राची वेथा जाली होती त्यास कोलापुरास जावयास निघोन जात होते.....[इ. १७६८ दि० १२]

कार्तिक वद्य ३० शके १६९० ते दिवसी मौजे आलंदी येथील श्री ज्ञाने-

* येथून पुढील मजकूर मागाहून वज्याचा पुरंदच्याने स्व-दस्तुरने लिहिला.

श्वराचे देवलीवर वज्रा होती ती मध्येच जळून दोन तुकडे जाले ते वेलेस बाहेर मोठीयाने शखनाद जाला कोणी शख केला त्याची चौकशी केली परंतु ठिकाण लागले नाही यैसे सिवचा परभू चन्होलीहून आला त्याणे सांगितले

[इ. १७६८ दिजे० ९]

सतश्रुंगी दाहा हजार सा वाटावयास श्रीमतांनी कारकून श्रावण मासी पाठविला होता त्यास कारकून देवीची पूजा करिता वृक लाविते वेलेस देवीची सिंदुराची खोल झाडून पडिली म्हणून तेथील ब्राह्मणाने सांगितले [इ. १७६८ आगष्ट]

कार्तिक मासी शंभूमाहादेव याची दिपमाल बसापा खोप्पा याणे बाधली होती ती वीज पडून झाडून पडली [इ. १७६८ नव०-दिजे०]

आताजी गणेश देशपांडे यास पौश वद्य ३ मंगलवारी प्रातःकाली देवआश्र जाली [इ. १७६९ जाने० २५]

माघ शुध सप्तमी सोमवारी राधाबाई सितोळी देसमुख याजला पुण्यात देवज्ञा जाली बायुरायाचा व त्रिबकरायाचा कलह पाणी पाजावयाचा जाला तीन प्रहर मदे पडिले होते सेवटी आवध्या भावानी बळ धरून बाधूरायापासून पाणी पाजविले मोरया बडील नासिका होता तो मालोजी नाईकाचे स्वाधीन केला याप्राग वरतमान जाले आसे. [इ. १७६९ फे. १३]

श्री

[इ. १७७० फे. ९]

स्मरण मौजे पासणे ताा हवेली कर्नात मावळ येथे सिवरामभट चित्राव याणी नवी सालोखा करून बाण स्थापना केली होती त्यास सालमारी सवे १६९१ विरोधीनाम सवळरे माघ वद्य च्यतीदसी सोमवारी दो प्रहरा दिवसा यात्रेची दाटी पार जाली येक बायेकोचे हातची मिठी बाणास पडून बाण उपटला त्याचे दोन धपले चौपदरी कागदा इतके पातळ आणि ती बोटा इतक लायक निघाले सालोखा फुटली यैसाहि लौकिक जाला त्यावर बाण स्थापना करावी तो आस्त होता म्हणून राहिले सिवराम भटाचे पुत्र कृष्णभट याणी बालाजी जनार्दन पडणिस निा श्रीमत राजश्री पंतप्रधान याजपासी सालोखा व बाण मागावयास गेले त्याणी सांगितले की आम्ही तयार करून देतो त्यावर पडणिसानी चौकसी केली की स्वभूला आहे त्याचे आछादन करून धरता बाण स्थापना की बाये पंडित मेलऊन शास्त्रार्थ रामशास्त्री माहुलीवर यास मनास आणावयास सांगितले त्याणी आवघे ब्राह्मण सम्य जमा करून त्यास पुसिले पुस्तके पाहिली त्याचे विचारे करुं नये यैसे जाले त्यावर सिवरामभटानी स्थापना केली ते वेलेचे नन्हरभट पदरपुरे चिचवडी होते त्यास आणून पुसिले की तुम्ही येयाशास्त्र केले की येसे केले त्याणी सांगितले की आम्ही सिवरामभटास म्हणत होतो की हे येयाशास्त्र होत नाही करु नये

ते आग्रहही होते त्याचा आग्रह पाहून आम्ही स्थापना केली तेव्हा सर्वांचे मते जाले की पहिले सिवाजी भाहाराज याणी केले होते तैसे करावे आलीकडील काढावे यैसे जाले त्यावरून सके १६९२ विकृतीनाम सवसरे जेष्ठ शुध आस्टमी मंदवारी रामशास्त्री पासणीयास जाऊन सिवरामभटानी सालोखा स्थापिली होती तिचे उद्घाटन संकल्प करून काढली त्या संकल्पास कृष्णभट चित्राव यास बोलाविले त्याणी लेहून पाठविले की आमचे तीर्थरूपी केले ते मोडते वास्तव आम्हास नेऊ नये आपणच करावे त्याज[व]रून त्याणीच केले उपाध्यपण जाले ते सरकारांत नेले त्यावर देव काढिला तो मुख्य लिंगावर घाण सुटली गाळ व खपरे घेतले होते ते काढले लिंगे त्याच्या ध्यानास आली नाहीत लिंग नाहीत तैसे म्हणो लागले त्यावर सुध येकादसी सोमवार लक्ष्मण चिंतामण यास रामशास्त्री धेऊन गेले लिंगाचे शोध घेतला धुऊन पाहिले लिंगे पूर्ववतप्रमाण आहेतसीजाली त्यास दाखविली त्यावर सिधांत जाला की सिवरामभटानी सालोखा घेतविली ती फुटली नाही बाण फुटला तो स्वभू आहे त्यास फुटला म्हणो नये याची स्थापना केली पा त्यास वोंवरींत येके दो जागा स्थळ पाहिले ते उत्तम नाही तेव्हा लक्ष्मणपंती आपल्या वाड्यात देवलाच्या दाराचे उतरेस गणपती व विठोबाची मूर्ति स्थापली होती तिची चर(?) प्रतिष्ठा होती ते स्थल घ्यावे तेथे सालोखा स्थापावी दक्षणेस ह्या मूर्ति स्थापाव्या याप्रो म्हटले ते आवध्याच्या चिंतास येऊन तो चौत्रा थारे करून तेथे तोच बाण व ती सालोखा पुनः प्रतिष्ठा करून सरकारांतून स्थापिली जेष्ठ शुध त्रयोदसी बुधवारी स्थापना केली त्यावर देवलातील मुख्य स्थल होते तेथे चहू-कडून चिरे लाऊन पाणी सांचत होते ते थोडेसे टांकीने फोडून चांगले केले आणि त्याजवर पहिल्याप्रो पातल सालोखा व धोंड्याची पिंड उचलावयाजोगी करून जेष्ठ वद्य सप्तमी गुरुवारी आर्या सुधीस आरंभ करून दुसरे दिवसी समाप्त केली सरकारांतून केली उपाधिक सरकारच्या भटानी नेले चित्रावांचे कोणही आले नवते ते श्रीच होते याप्रो जाले आसे

इ. १७७२ आगष्ट ४] स्मरण सुहूर सन [शके १९ (?) सन ११८२

स्मरण सुहूर सन

सलाम सबैन मया आलफ माहे जमादिलावल श्रावण मास

छ ४ रोज सुध शष्ठी भोमवार बाबुराव राम फडणिस निा राा पंतप्रधान याच्या नाकात फोडी आली होती चार दिवस हैराण होते रोज मारी दोन घटका दिवस आलियावर मृत्य पावले काल संध्याकालचा च्यार घटका दिवस आला तेव्हा आसावध जाले बायेकोने सहगमन केले वोंकारापासी दहन केले आसे १

सुध सप्तमी बुधवार ब्राह्मणास देकार जाला साडेपस्तीस हजार जाले आसेत

श्री

[इ. १७७३ मार्च ३]

स्मरण सके १६९३ खरनाम सवसरे फालगुण वद्ये नवमी सुक्रवार सन ११८१ ते दिवसी राजश्री रघुनाथ बाजिराव याणी श्री सोमेश्वर मौजे पासिणे याचे स्वयेभूं लिंग आहे ते मोकळे होते पहिले सिवरासमट, चिनाव याणी चाण सालोखा त्याजवरी स्थापिली होती ते काढून बाहेर मंडपात ठेविली होती ते मागती नेऊन स्वयेभूवर ठेविली दुसरे दिसी ब्राह्मण पाठऊन पुनः प्रतिष्ठा केली मंत्रपुष्पांजलीचे समई आपण आले भोजन येथेच केले सहश्र ब्राह्मण अगांतुक जमा जाले होते त्यास येकेक रुपया दिव्हा याप्रो जाले आसे बागोघर गुरुवारी तीन चिठ्या लेहून देवा-पुढे टाकिल्या येके चिठीत आहे तसे आसो द्यावे दुसरीत बाहेरील लिंग नेऊन मांडावे तिसरीत नवे मांडावे याप्रो टाकिल्या त्यात प्रथम कुमारीने दो चिठ्यावर हात ठेविला आहे तसे आसो द्यावे बाहेरील मोडावे याजकरिता सवसरे जाला म्हणून मागती टाकिल्या तेव्हा आहे तसे आसो द्यावे याप्रा चिठी आली त्यावर सदरहूप्रो केले पासणीयांतील बाग सरकारचा होता तो सत्कारामपंताकडे होता तो आपल्याकडे घेतला याप्रा जाले आसे छ २२ (!) जिल्हेज

मौजे वाल्हे ता निरथडी येथील पाटील की फलटणकर निघालकर यांजकडे होती त्यासी वाल्हेकर आपली म्हणून मांडतात सालमारी धेऊरचे मुकामी श्रीमंत राजश्री माधवराव प्रधान यांजरासी मार पडिला सोथेराजी नार्शक निघालकर होते त्याजला जिल्हेस नारो आपाजीकडे जाऊन जाचसाल करा म्हटले परंतु ते जाउनात नारोपंतानी च्यार बोलावणी पाठविली परंतु गेले नाहीत त्यावर पाटीलकी आंमानत करून होळीची पोळी देवाची लाविली रास्ते याकडे गाव आहे त्याचा कारकून सदासिवपंत होता त्याणे होळीची पोळी लावली पाटीलकी त्याणेच करावी निघालकराकडील गुमास्तीयानी करू नये पैसे जाले आसे वाल्हेकर बायुराव याचा लेऊ व आणीकहि वाल्हेकर होते परसोजी वाल्हेकराचा पण(!) गोपाळजीहि होता जुने कागदपत्र नारोपती पाहून वेले आसे छ २३ जिल्हेज

श्री

स्मरण सके १६९४ नंदननाम सवसरे जेष्ठ सुध द्वितीया बुधवारी प्रायः-कालीची आषरा घटक रात राहिली ते समई मृग निघाला आवल साल तेरीस १ रथिलावल सुरुसन सलाम सधेन मयां व अलफ ११८२ [इ. १७७२ जून ३]

छ ५ रोज जेष्ठ सुध सप्तमी सोमवारी तिसरा प्रहरा सत्काराम मगवत घोषील याजला श्रीमंत राजश्री माधवराव प्रधान याणी दिवाणगिरीचा कारमार करावयास सांगितला धाकटे भाऊ नारायणराव त्याचे हाती दिले आपण शरीरी स्वस्थ

नवते म्हणून आवधा नारायेणरायानी सखारामपंताचे विचारे करावे यैसे जाले मोरो बाबुराव फडणीस करीत होते ते घरी बसले आसेत [इ. १७७२ जून ८]

छ १० रोज बुध १२ पुण्यास सुभ्याच्या खंडण्यास प्रारंभ [जाह]ला आवध्या परगणीयांची मोजणी केली होती जिल्हेकडील गावची त्याचा आजमास पाहून बि तो उमजून देता खंडणी केली जमीदाराची नेमणूक फारच हलकी केली आसे [इ. १७७२ जून १२]

तिसा सवैन

हजार ११८८ या सालात बज्याबा पुरंधरे व मोरोबा फडणीस धरिले

२ अशाढ मासी

१ बज्याबा वंदनगडास पाठविले

१ मोरोबा नगरच्या किल्यास पाठविले [इ. १७७८ जून-जुलै]

१ सखारामपंत बोकील घरून सिहीगडास पाठविले माघ मासी

शके १७०१ विकारी संवत्सर [इ. १७८० फे०]

श. १७११ आषाढ शु॥ ९)

श्री

[इ. १७८० जून

मिर्जा मुजाफर हात्प शाहाजादे पादशाहा दिलीहून भागानगरास आला भागानगराहून गारदौडास आला नंतर श्रीमंत पंतप्रधान यानी आपल्याकडील माधवराव रामचंद्र व तिमाराव पारसनीस याजबराबर फौज तीनसे लोक देऊन सामारे गारदौडास पा गारदौडेहून घेऊन हाडपसरास आले नंतर श्रीमंत पंतप्रधान छ ७ सवाल सु॥ तिसैन मया व अलफ ते दिवसी मुजदी व सरदार व मानकरी सुधा भेटीस गेले भेटी जात्या श्रीमंतास भरजरी पोशाख व तरवार यकवा (दं ?) त व तुरा मोत्याचा दिव्हा व बालाजी जनार्दन व हरि बलाल यास पोशाख चिलोदाजी दिव्हे रावसाहेब गेले ते वेलस पातशाहाजादे बोलले की, तुम्हारी खुदा तिलाने मिलाफ कर दिया रावसाहेबानी उतर केले की. हजरत सच हय नजरा भेटीचे समई खिचड्या होन मोहरा पुतल्या योग्यतनसार हतावर रुमाल घालून पुढे गेले कुरनिशा केला तेच पाउली मागती माघारे येऊन पाठीमागे न पाहाता रावसाहेब व बालाजी जनार्दन व माधवराव नीलकंठ बसले वरकड उभे राहिले वरकड हात जोडून उभे राहिले मानकरी आत गेले नाही तेथून येऊन श्रीमंतास मुजद्यानी व सरदारानी नजरा केल्या पातशाहाच्या भेटी जाहाल्या म्हणोन शके १७११ सौम्यानाम संवत्सरे सन हजर ११९९

(ले.१४८) शिवापूरकर देशपांडे शकावली

[आमच्या सगर्हो शिवापूरकर देशपांडे वहीची, अत्रे यानीं शके १७४५ सालीं केलेली नकल आहे. तींत पृ. ७८ पासून एक पेशवे शकावली सुरु होते. ही शकावली, आजपर्यंत पेशव्याच्या ज्या शकावल्या उपलब्ध आहेत त्या सर्वांत, जास्त विश्वसनीय व तपशिलवार अशी आहे. तीपैकी या खडात ज्या कालखंडातील विशेष पत्रव्यवहार छापला गेला आहे तेवढ्यापुरता उतारा घेतला आहे.]

१ शके १६८२ विक्रमनाम सवळरे ईहीदे सितैन मया व आलप सन ११७० विक्रम सवत १८१७ या सवळरी श्रावणात तेरा दिवसाचा पक्ष जाहला

१ श्रीमत भाऊसाहेब हिंदुस्थानात दिलीचे ठाणे बसऊन आलीगोहार पातशाही स्थापना करून नारो शकर तेथे घडोबस्तास ठेऊन मुळुकात इश्वासरावसहित आहेत तमाम सुज्यातदौला व रोहिले व राजेरजवाडे येऊन भेटले आयदआली दिलीस आला होता तो येमुनेपार गेला ठाणेजात किल्यास त्याचे लोक हादीत रहिमखान व दौदेखान होते पानपती त्यास त्यास धरून घेउन शासन कर केले दाब मोठा बसविला पौज पिरती राखावी ती खदत खाणून जगो सामानाचे भरविसियावर एक जागा उधावणी राहिले ही बातमी अली शा चैत्र शुभा १ शके १६८२ ताा पौष शुक्ल पानपती आहेत

१ खासा स्वारी पुण्यात होती

१ भाद्रपद मासी चिंचवडचे देव धरणीधरमाहराज मोरगावीहून आले श्रीमत मोर्ताबागात आसता गैररायतामुळे खबर पावली नाही यामुळे श्रीमत अतर माहालात आसता धरणीधरमाहराज असून नदीपलीकडे न उतरता सवस्थानी चिंचवडी जाऊन पावळे नंतर श्रीमतास खबर लागली तेव्हा श्रीस आपले हाते पत्र लेहून कोन्हेर त्रिभक् येकबोटे यास पाठविले त्याणी जाऊन सवस्थानास समारभसहित देवास घेऊन आले श्रीमती नदीपलीकडे टेरे देऊन साहित्य पावते केले माहाराज आले श्रीमती रुप्याचा देव्हारा दिव्हा व हाती देऊन त्याचे खर्चास मीजे बाणरे ताा हजेरी हा गाव इनाम करून दिव्हा सतोप करून वाटे लाविले

१ माहादाजी आचाजी पुरंधरे याचा कार्ष्णिकमासी जाहला

१ खासा स्वारी भाऊसाहेबाचे मदतीस पौजमुक्ता निघाले जानोनी भोसले नागपूरकर स्वारीपरोवर घेतले

१ श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव निराले स्वारी भेदकाकडे रवाना केले ते मुलकात खंडणी घेउन स्वारी करितात

४

१ खासा श्रीमंत पुत्र माधवराव व नारायणराव व स्त्री गोपिकाबाई, फौजशुद्धा नगरावरून पैठणास गेले तेथे वाखरे देशस्त सावकार याची कन्या नवरी पाहून त्रिंबकरावमामाचे विद्यमाने श्रीमंती लग्न करून मार्गसिर्ष मासी कूच दरकूच निघाले ते नर्मदातीरी गेले तेथे पौष शु॥ १३ पानपतचा कासीद सावकारी औरंगाबादेस नवा दिवसानी पावावे म्हणोन आला होता तो भेटला पानपत सोडून आज सहावा दिवस आहे म्हणोन नर्मदातीरी दक्षणभागी श्रीमंत बसले आहेत लस्कर उतरतीरास उतरत आहे तो सांगितले की आबद-आलीची व दक्षण फौजेची लढाई जाहली फौज बुडाली तेव्हा त्याजवळचा कागद पाहिला त्यात मजकूर दोन मोती गळत दसवीस असेर फितफरकात खुर्दकू रुपयाको गणीत नाही इतका मजकूर चिठीत नाव माना पत्रात नाही ऐसी चिठी होती ती श्रीमंत पाहून नर्मदा उतरतीरास येउन कूच दरकूच खेचीवाड्यात राघोगडानजीक टक किल्यास जाऊन पावले बारा हजार जानोजी भोसले व हुजरात मिळोन पस्तीस हजार फौज होती तो वर्तमान आले की श्रीमंत भाऊसाहेब व विश्वासराव याणी दिली प्रांतीचा बंदोबस्त करून आलीगोहर पातशाहा दिलीस स्थापून आबदालीने ठाणी घेतली होती ती घेऊन शासन कर करून राजेरजवाडे सुज्यायेतदौला व रोहिले वगैरे मिळऊन घेऊन मल्हारजी होलकर व जनकोजी सिंदे व तुकोजी सिंदे जवळ होते दताजी सिंदे भागीरथीचे लढाईत गोळी लागून ठार जाहले मोठ्या फौजने अबदाली येमुनापार आणि हे आर पानपतावर छयावणी करून राहिले खंदक लस्करा-भोवता खाणिला तोफखाना भोवता पसरून इभ्राईमखान गारदी जंगी सामान भोवते पसरून राहिले होते यमुनेचे पाणी उतरू लागले शाहची फौज अल-तिरी उतरून येणार म्हणऊन जागा जागा घाटावर फौजा पाठविल्या गोविंदराव बलाल सागरकर यास दाहा हजार फौजेनसी पाठविले त्याचे डोके शाहने कापून नेले रस्त येईनासी जाहली माहगाई हून लस्कर खराबीस आले तहाची बोलणी लागली ती मल्हारजी होलकर याचे बोलण्याप्रमाणे श्रीमंत ऐकेनात यामुळे सुज्यातदौला वगैरे हिंदुस्थानी राजे निघोन गेले आबदाली येमुना उतरून आला जाग्यावर खंदकाआत राहून तोफखान्याची लढाई होऊ लागली कृष्ण जोशी याचे डोके उडाले बलवंतराव गणपत ठार जाहले विश्वासराव याची लढाई मोठी हातघाईची होत आसतां गोली लागून श्रीमंत ठार जाहले हे वर्तमान भाऊसाहेबास कलले लस्करचा मोड पु.द.१५

जाहला फौज निघाली भाऊसाहेब उभे होते त्याजवळ तुकोजी सिंदे व जयापाचे लेकर जनकोजी सिंदे असतां आवदालीची फौज घुणग्यावर चालून आली तेव्हां सौ पार्वतीबाई भाऊसाहेबाची स्त्री निघाली तळावर शाहाची फौज गेली च्यारीकडे खंदक होता त्यांत लोक पडून खंदक घुजाला वरोन माणसे पडली न निघाली भाऊसाहेब व जनकोजी सिंदे व तुकोजी सिंदे विस्वासराव मृत्य पावले आयःपर वाचणे फाय म्हणून उभे असतां तिघाचा ठिकाण नाही मल्हारजी होलकर वाट पाडून निघाले व लस्करचा पळ निघाला त्यात पौप शु॥ ६ सह सप्तमी विस्वासराव गोली लागून ठार जाले भाऊसाहेबाचा ठिकाण नाही त्या दिवसात भाऊसाहेब उंचर वर्षे २८(?) आठवीस विस्वासराव उंचर वर्षे १८ आठरा फौज मोडली ही खबर आली टक किल्यावर नीलकंठ माहादेव पुरंदरे पाठविले त्याजवरावर माहादजी सितोले व नारोजी सितोले आभिमानजी जखताप व नारो कोन्हेर व रंगो कोन्हेर होते नारायेणजी सितोले यास सांग लागली परकडाचे घोडयावर जखमा लागल्या मोर्चे उधळून देऊन किल्यास जाऊन लागले सरकार फौजेचा मुकबला जाहला दुसरे दिवसी किला लोकास आला त्याचा तह केला तो आवदालीकडील वकील आला की ईश्वरसत्येस इलाज नाही तेव्हा त्याची भेट घेऊन त्यापरावर हुशसभाई मोतदार यास पालखी देऊन रवाना करून श्रीमंत निघोन बऱ्हाणपुरावर अले तो नाना पुरंदरे व बालाजी जनार्दन फडणिस व त्यांची स्त्री व श्रीमंताची स्त्री सौ पार्वतीबाई व लोक पानपतचा पळ आला तो येऊन भेटला श्रीमंत निघोन वैशाखमासी घरास अले नडगेमोडीस लाकडीपूल बांधावयास काम लाविले नित्य पुलाचे कामावर स्वारी जात असतां तिसा दिवसात पूल तयार केला भाऊसाहेबांचे ठिकाण लागवें येविसी कागद पाठवीत होते इस्वासराव मृत्य पावले हा शोक मोठा जाहाला तेणेकरून शरीर असस्त जाले वाडियात असतां श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव भेदकाकडून स्वारीहून अले त्यास व श्रीमंत माधवराव बलाल यास आणखी सखाराम भगवंत चोकील व नीलकंठ माहादेव पुरंदरे यास येकामेफाचे हातात हात घालून राज्य राखा म्हणून सांगून कोन्हेर त्रिषक येकघोटे व कृष्णराव पारसनिस यास परावर घेऊन आपण परवतीस गेले जेष्ठ वा १ देवाजवळ वाडियात राहिले

येणेप्रॉ सन मारी जाले

१. शके १६८३ वृषानाम संवत्तरे शुभा इतने सितैन मया व [आल्फ] सन ११७१ विक्रम शके १८१८ राजे भोसले सिमाजीराजे छत्रपती जाले त्या संवत्तरापासोन राजशक राजध्री[चा] चालतो तो शक ८८ या संवत्तरी श्रीमंत

वालाजी बाजीराव प्रधान याणी राज्याचा बंदोबस्त श्रीमंत रघुनाथ बाजीराव यासी सांगून चिरंजीव माधवरावसाहेब कारभारी सखाराम भगवंत व नीलकंठ महादेव पुरंदरे यास सांगून आपण निघाले परवतीस वाडियात जाऊन राहिले होते त्याचा काल जेष्ठ वा ६ परवतीवर जाहला तेव्हां जवळ कृष्णराव पारसनीस व कोन्हेरी त्रिचक होते सौ गोपिकाबाई व नाटकशाळा पलीकडे खोलीत होत्या काल जाहला तेव्हां रघुनाथ बाजीराव आले त्याणी मांडी दिली नंतर श्रीमंत माधवरावसाहेब आले सायंकाली फाल जाहला तेव्हां पुण्यात दरवाजे लोकाचे चार घटिका लागले होते संपूर्ण राजमंडल आप्प्रधान व सरकारकून व मुछदी सरदार जमा होऊन श्रीमंत नडगे मोडीचे पुलाजवल साथक केले अवतार समाप्त जाहला पेशवाई शके १६६२ श्रावणमासी जाहली त्यापासोन पराक्रम करून पंतप्रधान पदावर शाहानशाहा म्हणू लागले संपत्त्य मोठी संपादिली शत्रू पराभव करून वल्यांकित उत्तर दक्षण पूर्व पश्चिम जमास्वर्च पाहत असतां जेथवर हात फावला तेथपर्यंत हुकूम चालऊन राजे भोसले याचा बंदोबस्त सातारियास राखून आपण राज्य केले पुण्याची वस्ती वाढविली गणपतीचा उछाह करू लागले वाडियात सात खणी इमारत बांधून नाचाचा दिवाणखाना केला गणपतीचा उछाह तेथे करीत होते सामराज प्रज्या नांदविली कार्याचे मनुष्य पाहून वाढविले सत्यवेहार खासे व भाऊ रघुनाथ बाजीराव व जनार्दनबावा व चिरंजीव विस्वासराव व माधवराव व नारायेणराव व चिमाजी आपाचे पुत्र भाऊसाहेब व त्याची स्त्रिया व बहिणी *अनुबाई व दुर्गाबाई व कारभारी महादाजी आंबाजी पुरंदरे नंतर भाऊसाहेब रामचंद्रबावा मिलेन तीन वर्षे कारभार चालला साहा वर्षे भाऊसाहेबी कारभार केला शेवटी नीलकंठ महादेव पुरंदरे हिंदुस्थानची स्वारीतील खानगी महादाजीपंत गुरुजी फडणीसाकडील घेऊन केली एकवचनी कारभार चालत होता आवतार समाप्त जाहला ता शके मजकुरी वर्षे २०॥१२ यात तीन कारभारी जाहले व रघुनाथ बाजीराव याणी लाहूरपर्यंत ठाणी बसऊन उत्तर.जिंकिली पूर्वेस निजामआली यास जिंकून मुलूख किले घेतले दक्षणेस श्रीरंगपटण वौरे पुंड पालेगार जिंकून खंडण्या घेऊन सता चालीविली मुलूक करनाटक काबीज केले पश्चिमेस अंगारकीचे पारपत्य करून कोंकण तमाम सोडविले किले विजयदुर्ग व सुवर्णदुर्ग घेऊन वसई वगैरे सवरक्षण केले समुद्रकिनारा संपादून ज्यातीमात्र भाग्यास आणि बालाजी विश्वनाथ व अंबाजीपंत पुरंदरे याणी पेशवाई पदवी व दिवाणगिरी मेलऊन येवनी

राज्यात श्वपराक्रमें सत्ता चालऊन मुलकास कौल दिल्ला त्याचा काल जाल्यावर श्रीमत बाजीराव बलाल याणी कौल चालऊन मुलकाची लावणी करून श्वपराक्रमें लढाया करून वाढा बाघून सपत्य सपादिली त्याजवर श्रीमत चालाजी बाजीराव याणी पराक्रम विशेष करून राज्याचा उपभोग घेऊन लोक राजी रावोन श्वसतेत सावधपणे वैकुंठवासास गेले कीर्ति केली परवती देवात्य व विष्णु देवात्य बाधिले पूजा चालविली बाग व तळे वेले पापाणाचे व आळदीचे व थेऊरचे वाटेस झाडे लाविली पुणे शेहरात लोकानी हवेत्या केल्या वस्ती वाढविली पेठास कौल देऊन बाणी उदमी बहुत जाले नादत्या वाढ्यास चिरेबदी दरवाजा गुरूज घालून केला चौघडा दरवाजावर ठेविला देवस्थाने चौघडे चालविले मुळदीयास जमिनी इनाम देऊन बाग कराविले कामे केली त्यास बाधिते दिली मेले त्याचे बालप्रवेशी चालविले शिफार खेलत होते राजमंडळाचे अष्टप्रधानाचे चालऊन जवळ चालगून ठेविले होते न्याये रुवरु मनास आणावा हे करीत होते सेवक लोकापासोन चूक जाल्यास विचार पाहून क्षमा करीत होते शेवकाचा गुणग्राह करून अवगुण त्यागून चालवीत शास्त्रज्ञ ब्राह्मण सग्रह पार केले होते श्रुता राज्यशेवा करून श्रये राज्य भोग घेतला लोकीक मोठा सपादिला वशात कुलदीपक जाले त्याणी सर्व जातीस दीपवत् केले तो आवतार निध[न] पावला

२१

१११ श्रीमत माधवराव बलाल प्रधान कारकीर्द

॥२ सन इसने सितैन शके १६८३ वृषाणाम सनत्ठरे सन ११७१ श्रीमत पत प्रधान कैलासवासी जाल्यावर थावण मार्षी श्रीमत व चुलते खुनाथ बाजिराव व कारभारी नीलकण्ठ माहादेव व सखाराम भगवत घोवील पौज-सहवर्तमान सातारिपास माहाराज रामराजे व ताराऊसाहेब असता दर्शनास गेले त्याणी श्रीमत माधवराव बलाल यास पेशवाईची वखें जडजव्दार तरवार ढाल सिकेफटार दिल्ली व खुनाथ बाजिराव यास वखे देऊन प्रति निधी सचीव वगैरे आष्टप्रधानास वखे चालीप्रों देऊन नीलकण्ठ माहादेव यास दिवाणगिरीची व हुजूरचे मुताल्फीचे वखे देऊन मनमदार चिटणीस हुजूरचे त्यास वखे जाली व पतप्रधानाफडील पाळाजी जनार्दन पटनिता वगैरे मुळदी यास वखें दिल्ली तेव्हा नारो कोन्हेर व व रंगो कोन्हेर येक घोटे बराबर होते त्यासहि वखे दिल्ली सनोस राजश्रीचे विटे होऊन ताराऊ-साहेबाच्या निरोप घेऊन श्रीमत पतप्रधान जाहले पुण्यास आले.

१ कार्तिक मासी नवाव निज्यामआलीखां बहादर चालून येतात सवा सवारी निघोन मुकाबल्यास गेली तो कार्तिक मासी मोगल उरुलीवर आला पुणे पलण जाली श्रीमंताचा न नवावाचा तह होऊन नवाव भागानगरास गेले श्रीमंत करनाटकात स्वारीस गेले कारभारी नीलकंठ माहादेव पुरंदरे व सखाराम भगवंत बोकील कुलकर्णी मौजे हिवरे ताा करेपठार प्रां पुणे

१ माहाराज ताराऊसाहेब राजारामसाहेब यांची स्त्री साताऱ्यास होती तिचा काल जाहला पंतप्रधानाकडील कारभारी होते त्याणे सार्थक केले. सदरहू सन मारी होऊन श्रीमंताचे धाकटे बंधू नारायेणराव बलाल यांचा व्रतबंध श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव याणी केला कारकीर्द ॥२

१ शके १८८४ चित्रभानू नाम संवत्छरे सु॥ सलास सितैन मयां व अलफ सन ११७२ विक्रम संवत १८१९

१ श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव व माधवराव बलाल प्रधान व नारायेणराव बलाल पुण्यात वाडियात आसता कारभारी नीलकंठ माहादेव व सखाराम भगवंत श्रावण मासचा देकार ब्राह्मणाचा परवतीस जाहला १ श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव यांची स्त्री सौ आनंदीबाई यांस पुत्र वडगावचे बागाचे वाडियात भास्करराव जाले नंतर भाद्रपद मासी श्रीमंत निघोन गंगातिरास गेले.

१ पुण्याचे मुकामी पंतप्रधानाजवळ त्रिंबकरावमामा कारभार करू लागले हरिपंत फडके आसता गोपालराव गोविंद पटवरधन मिरजकर व बाबूजी नाईक बारामतीकर व पिराजी ना निंबालकर व हुजरात पागा वगैरे डेरे दाखल आश्विन मासी जाले

१ श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव यांनी नवाबाकडील मुरादखान फौजेनिसी बराबर घेऊन कारभारीसुधा फौज चालून आली श्रीमंत पंतप्रधान व कारभारी त्रिंबकराव मामा फौजेसुधा चालून गेले मुकाबला होऊन लढाई व्हावी तो पंतप्रधानाचे शरीर आश्वस्थ होते लढाई जात्यास दुतर्फा दौलत सरकारची खराब होईल हा विचार करून पंतप्रधान जाऊन भेटले उभयेता येक आंबारीत बसून डेरे दाखल जाले बाबूजी नाईक व गोपालराव गोविंद व पिराजी नाईक व हरिपंत फडके निघोन गेले श्रीमंताचे डेऱ्यावर रघुनाथ बाजिराव यांचे लोक तीन दिवस बसले नंतर सखाराम भगवंत व नीलकंठ माहादेव याणी श्रीमंताचे देण्याचे यादीव[र] रघुनाथ बाजिराव याणी रुजू करीत जावे हा तह होऊन डेरियावरील लोक उठले कारभारी व पंतप्रधान कारभार चालला चिंतो विठल यास फडनिसीचे

काम सांगितले होते ते करितात त्यात नीलकण्ठ महादेव यास पुरंदर विल्याच्या सनदा देऊन तेरा लाख रुपये सरदारीस सरजाम दिल्या सखा-
राम भगवत मोकीळ यास नऊ लाख रुपयांचा सरजाम पौजेस दिल्या
व महिपतराव चिटणिस यास हजार राउताची सरदारी सांगून तीन
लाख याचा सरजाम दिल्या नवाबाकडील मुरादखान आले होते त्याची
ज्यापत करून घाटे लाविले

१ श्रीमंत श्युनाथ बाजिराव व पतप्रधान व कारभारी पौजेसुधा स्वारी
सातारियास गेली श्रीमतास पुत्र भास्करराव जाले होते त्याचे नावे प्रति
निधीची वस्त्रे घेऊन सुतालीक नारो शहर ठेविले त्यामुळे भवानराव
प्रतिनिधी निघोन मोगलाकडे गेले व मोरो बाबुराव पडणिस व गोपाल
राव गोविंद मोगलाकडे गेले नागपूरपर भोसलेहि मोगलास जाऊन
मिलाले तो श्रीमताची स्वारी निघोन मिरजेस गेली मोरचे वसऊन सता-
विसावे दिवसी मिरज घेतली तो मोगल लाखलवाड्याचे घाटे व भोसले
उघरीचे घाटे चढून येतात गोपालराव वगैरे त्याजबराघर प्रतिनिधीसुधा
पौजेचे जमेतीसुधा येतात असी खबर पालगून मासी आली तेव्हा
श्रीमंत कूच करून मल्हारजी होळकर बराबर आसता गंगा उतररून
औरंगाबाजेवरून फातारचारी उतरून मलकापूरपर्यंत गेले तेथील खडणी
साठ हजार घेतली तो मोगल व भोसले व प्रतिनिधी व गोपालराव मोरो
बाबुराव पडणिस घाट चढून आले तेव्हा मागे कूच करून औरंगाबादेवर
येऊन भुगी पैठणाजवळ गंगा उतरून खडयतचा घाट चढून नागनल्या-
वर मुकाम गेला मोगल मागे यावा तो पितुरामुळे मागे न येतापुण्या-
कडे जाहला पुणे पळाले मुकाम करावा तर लोक मुले लेकरे सभाळावयास
जातील पौज फुटेल याजकरिता पुण्याची आशा सोडून उभयेता श्रीमंत
येसी हजार पौजेनसी तोफखाना ठेऊन साडे सोळा कोसाचे मजलीने
भागानगरास गेले

१ शके १६८५ सुमकृतनाम सवछरे गु॥ सितैन मया व अलफ सन हजार ११७३
विक्रम सवत १८२० राजरोक ९० या सवच्छरी

१ उभयेता श्रीमंत ऐसी हजार पौजेनसी बैशाख मासी भागानगरी दारल
जाहले तेथे शहरास कुसू रगत मुसानदी बाहात आहे यामुळे शहरास हात
न लागला बाहेर कारवानपुरा होता त्यापासोन येक रक्ष ऐसी हजार रक्षणी
घेऊन कृष्णा तुगभद्रा निवृत्ती समारंभडे पौज चालली तो पुण्यास मुता
लकीवर नारो आपाजी होते त्याचे पत्र आले की मोगल वगैरे पुण्याकडे
आला यामुळे पुणे पळाले मातोश्री गोपिकाबाई व श्रीमंत नारायेणरावसादेव

हे सिंव्हगडास गेले रुमालवगैरे संपत्ती सिंव्हगडास पाठविली होती त्यास भोसल्याकडील करंडावगैरे फौज जाऊन माची लुटिली पुणिचास आम दिव्ही सरकारवाडा खंडणी देऊ [न] राखिला काही घरे शहरची राहिली त्याची याद पाठविली व सिंव्हगडावर मातोश्रीनी कृष्णाजी हारी साठे यांची कन्या सौगा गंगाबाई नवरी निश्चय करून श्रीमंत नारायणरावसाहेब यांचे लग्न केले ही बातमी आली तेव्हा फौजसुधा देसी कूच करीत येतात तो मोगल व भोसले यांनी पुरंदरची खंडणी घेऊन निघोन राक्षसभुवानी गंगा-तिरी गेले श्रीमंत आपाढ वा पक्षी मांदल मोहीचे घाटावर येऊन पोहोचले दुसरे दिवसी श्रावण शु॥ १ पदेस कूच होऊन मुकाबला व्हावा तो भोसले व प्रतिनिधि व मोरो वावुराव यांची राजकारणे येऊन हे निराले राहिले मोगल रात्रीतून गंगापार गेला दिवाण विठल सुंदर फौजसुधा ऐलतिरी असता सदासिव रामचंद्र वगैरे याजवळ होते तो सरकार फौज श्रीमंत उभयता चालून गेले आघाडीस नीलकंठ महादेव व महिपतराव चिटणीस व महादजी सितोले मांजरीकर व माधवराव नरसिंह हु [जू] र पागा व नारो कोन्हेर व रंगो कोन्हेर व दादा पोतनीस वडगावकर गेले तो नवावाचे दारूस्त व बाणास आग लागून बाण उडाले त्या संधीत नीलकंठ महादेव यांजकडील हरी गोपाल व विठल सिवदेव यांजकडील फौजेने तोंड लाविले तो श्रीमंत येऊन पोहोचले नीलकंठ महादेव वगैरे मोर्चे उठून आंत गेले मागाहून श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव यांचा हावदा येता दरम्यान कंवरक्यांत विठल सुंदर व विनायकदास व इस्मलखान पठाण अलजपूरसुभा पाच हजार फौजेनिशी हवद्यावर येऊन माधारा फिरविला हवदा पुढे मागे पठाणाची फौज चालली सरकार फौजेचा मोड जाहला तो ईश्वरे कौतुक केले त्याचे लोकात बार सुटून विठल सुंदरजीस गोली लागली ते लोक उभे राहिले पुढे मल्हारजी होलकर जंबुरे पसरून होता त्याची शिलक जाहली यामुळे विठल सुंदर सात अंबाच्या फौजसुद्धा उभ्या राहिल्या श्रीमंताचा हवदा निघाला तो श्रीमंत माधवराव बछाळ प्रधान घोड्यावर होते ते एकीकडे उभे राहून विठल सुंदर याच्या आवाच्या उभ्या राहिल्या त्याजवर आल्या लोकास पाठवून तंट्याचे जुंज बाबूजी नाईक व दमाजी गायकवाड श्रीमंतास पाहत आले त्यांस त्याजवर पाठविले तेव्हा श्रीमंताजवळ भगवंतराव बारवकर व महादजी सितोले व कृष्णराव पारसनीस व नारो कोन्हेर वगैरे असता महादजी सितोले यांनी सात अंबरीतील अंबारी मारितो म्हणोन बोलले तेव्हा करार मांजरीगाव व हती व दोणसे राउताची सरदारी वाचून आल्यास द्यावी हा करार श्रीमंती केला तेव्हा महादजी सितोले व

- नारो कोन्हेर व भिकाजी नाईब व रंगो कोन्हेर वगैरे तटाचे जुजावर गेले महादजी सितोले यांनी अचरी मारली त्रिवर्गानी तटास हाणोन भागे आले माधवराव नरसी पागा बहरीचे थिंगीवर बसले असता धिलीत सत्तावीस जखमा लागोन घोडी गेली तटाचे जुंज पडले असता नचावाने गगेपलीकडोन तोफाचा मार केला तीन प्रहर दिवस जाहला अकरा फोस मजल चालोन येऊन लढाई होत असता प्रजन्य पडला आधकार जाहला पठाणानी घोड्याच्या कुऱ्या मारिल्या भिजून उभे राहिले तेव्हा श्रीमंत माध[व] राव बलाल प्रधान चालून आले पठाण लुटून घेतले विनायकदास ठार पडले तीन फोस मुद्दे पडोन रण जाले तेव्हा विठल सुदरास गोली लागली होती त्यास मुद्देफुरइत वरून रोटून दिव्हे ते होलकराकडील गिलचे याणी पाहिले धावोन डाचके कापून भाल्यावर घातिले श्रीमताचा शहाजाना वाजला आसमानी पते जाली सदाशिव रामचंद्र व शहाजी सुपेकर वगैरे घोड्यावर व हत्तीवर बसोन गगेपार गेले कितेक बुडाले सरकारची पते जाली विठल सुदर याचे अचारीत बसून गेवराइ धोंडराइवर मुकामास गेले प्रजन्य उघडला उष्ण पडले गगेस पूर होता बेवीस उमराव अचारीसुधा धरले आले विठल सुदर व पठाण वगैरे मराठे फौज तीस हजार बुडविली नचाव गगेपार होते
- १ श्रावण शुद्ध १ रानी नचाव गगेपार होता त्यानी तोफखाना टाकून जरदी सामान घेऊन निघोन गेला दुसरे दिवसी श्रीमतास गगेने उतार दिव्हा अवरगाबादेवर हला केला शहरातून मार जाला नारो कोन्हेर यास तीर लागला शहरची खडणी घेऊन मुकाम जाले
- १ महादजी सितोले यांनी अचारी मारिली सचय रामबाण हाती व गांजरी गाव दाह हजार रुपयाची व दोनसे रावताची सरदारी दिव्ही
- १ गोपालराव गोविंद मोगलाइत गेले होते त्याची मिरज त्याजफटे बाहाल करून समजावीस केली
- १ श्रीमंताचे पुत्र भास्करराव जाहाले होते त्याचे नावे प्रतिनिधि घेली होती त्याचा काल जाला भवानराव मोगलाइत गेले होते त्याची समजूत करून प्रतिनिधी त्याज बाहाल केली
- १ पडणीसी चिंतो विठल परीत होते मोरो घायुराव मोगलाइ गेले त्याची समजास करून पडणीसीची वस्त्रे बालाजी जनार्दन यास दिव्ही
- १ नागपूरपर भोसले याची फामकाजे उरफोन त्यास निरोप दिव्हा
- १ चिंतो विठल रायरीपर हुजुर फामफाज परीत होते पालखी दिव्ही होती
- १ सदाशिव रामचंद्र मोगलाची फौज बुडविली तेव्हा घोडीवर बसोन गगेपार गेले ते तिरफेत गेले असेत

- १ मोगलाकडील बेवीस उमराव पाडाव आले होते त्यास वल्ले देऊन निरोप दिल्या
- १ मोगल तोफखाना टाकून गेला होता त्या तोफा सरकारात आल्या
- १ श्रीमंत कार्तिकमासी पुण्यात आले
- १ श्रीमंत रघुनाथ बाजीराव श्रीगंगातिरी आनंदवली येथे राहिले कारभारी चितो विठल
- १ पुरंधर किल्यास अमल नीलकंठ माहादेव पुरंदरे याचा होता तेथे विसाजीपंत सोने यानी फितूर करोन किला सरकारात घेऊन सरकारचे निशाण लागले कोलीयांचा दंगा जाला
- १ नीलकंठ माहादेव यांचा काल सासवडी जाला त्यास दतक नाना पुरंदरे याचे पुत्र माधवराव नीलकंठ जाले
- १ श्रीमंत माधवराव बलाल स्वारीस कर्नाटकात गेले पौष मासी कारभार सखारामपंत

१७

- १ शके १६८६ तारणनाम संवत्सरे सु॥ स्वमस सितैन मया व अलफ राजशक ९१
- १ श्रीमंत माधवराव बलाल स्वारी कर्नाटकात गेली होती तिकडे धारवाडास मोर्चे लावोन किला जेर केला
- १ श्रीमंत रघुनाथ बाजीराव आनंदवलीहून फौजसुधा स्वारी कर्नाटकात अनदपूर परयेत गेली

२

- १ शके १६८७ पार्थिवनाम संवत्सरे सु॥ सित सितैन राजशक ९२
- १ श्रीमंत पंतप्रधान याणी धारवाड घेवोन पुढे हैदर नायकावर स्वारीस गेली
- १ श्रीमंत रघुनाथ बाजीराव कर्नाटकातून अखरेस आनंदवलीस आले

२

- १ शके १६८८ व्ययनाम संवत्सरे राजशक ९३
- १ श्रीमंत पंतप्रधान हैदर नायकावर स्वारी करून सिव्हस्ताचे साले गंगातिरी जावोन ज्येष्ठ मासी शके १६८९ पुण्यात दाखल जाले
- १ श्रीमंत रघुनाथ बाजीराव आनंदवलीहून गोहदेपर्यंत स्वारी करोन अनदवलीस आले

२

१ शके १६८९ सर्वजितनाम संवत्सरे सु॥ समान सितैन मया व अलफ सन
११७७ राजशक ९४

१ श्रीमंत पंत प्रधान आनंदवलीस जावोन श्रीमंताची समजावीस करून
जहागीर देऊन किले सातारा वगैरे चिठ्या घेतल्या

१ श्रीमंत रघुनाथ बाजीराव याणी फौज मेलवून मल्हारजी होलकर याचे
कारभारी गंगाधर येशवंत यास भिलोन धोडप किल्याजवळ पंचवीस हजार
फौज जमा जाहली वैशाख मासी शके १६९० त दत्तक अमृतराव घेतले

१ श्रीमंत पंतप्रधान यास खबर फौज जमा केल्याची व दत्तक पुन घेतल्याची
लागली तेव्हा श्रीमंत जेष्ठ मासी स्वारी तयार करून धोडपेस गेले मुकाबला
दोही फौजेचा होता कारभारी चितो विठल पाडाव आले त्यांचे बंधू मोरो
विठल तरवारीच्या जखमा लागून ठार पडले श्रीमंत रघुनाथ बाजीराव धोडप
किल्यावर गेले श्रीमंताचे फौजेने किला वेढला श्रीमंत किल्यावरून खाली
आले न्यास घेऊन पंत प्रधान सत्ताविस्तावे दिवशी मोरो बाबुराव कारभारास
घेऊन आले

१ शके १६९० सर्वधारीनाम संवत्सरे

१ श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव आणिले ते वाढ्यात चंदोयस्ताने ठेविले कारभारी
मोरो बाबुराव फडणिस

१ श्रीमंत पंतप्रधान स्वारीस निघाले विसाजी कृष्ण विनीवाले हिंदुस्थानात
रवाना केले श्रीमंत निथोन घरास आले

२

१ शके १६९१ विरोधीनाम संवत्सरे

१ खासा श्रीमंत स्वारी कर्नाटक कारभारी बराबर मोरो बाबुराव फडणिस
बराबर श्रीमंत नारायेणराव आसता निजगळ किल्यावर हला जाहाला तेथे
नारायेणरावसाहेब यांच्या हतास गोली लागली किला पत्ते जाला नंतर
त्रिंबकराव मामा परनाटफात छावणीस ठेऊन श्रीमंत पुण्यास आले रघुनाथ
बाजिराव वाढ्यात होते मोरो बाबुराव कारभारी सत्कारामपत घरी आहेत
घरम

१ विसाजी कृष्ण व रागचंद्र गणेश व सिंदे होलकर हिंदुस्थानात पतरगडा-
कडे आहेत

२

१ शके १६९२ विक्रतीनाम संवत्छरे

१ खासा स्वारी निघोन तांदुलवाडीपर्यंत गेली शरीरी अश्वस्थ जाले यामुले आपा बलवंत फौज ठेऊन मामाकडे करनाटकात खाना केले व कृष्णराव काले पाठऊन खासा पुण्यास आले कारभारी मोरो बाबुराव फडणिस

१ श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव वाड्यात

२

१ शके १६९३ खरानाम संवत्छरे

१ खासा श्रीमंत स्वारीस निघोन शरीरी पोटदुखा जाहाला कटोरियास गेले तेथून नगराकडे आले श्रीमंत नारायणराव पुण्याहून श्रीमंताकडे गेले रामचंद्र गणेश हिंदुस्थानचे स्वारीतून विसाजी कृष्ण चिनीवाले यासी न बने सबा निघोन अले भेट जाल्यावर सारे पुण्यास आले

१ श्रीमंत आमृतराव यांचे लग्न टोकियास जाहाले

२

॥२ शके १६९४ नंदननाम संवत्छरे सुा सलास सधेन मया व अलफ सन हाजार ११८२

१ खासा श्रीमंत शरीरी आश्वस्थ श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव वाड्यात आसता खासा निघोन थेवरास श्रीगणपतीजवळ खासे वाड्यात जाऊन राहिले

१ त्रिचक्राव मामा कर्नाटकातून स्वारी करोन भाद्रपद मासी आले

१ श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव वाड्यात होतें त्यास वेदशास्त्रसंपन्न रामशास्त्री-सहित थेवरास आणऊन स्नेहाच्या गोष्टी करून कार्तिक वा ८ श्रीमंती आवतार समात केला मोरो बाबुराव कारभारी राहून श्रीमंती सखाराम भगवंत कारभारास लाऊन श्रीमंत नारायेणराव बलाल सार्थक करावयास लागले संपूर्ण राजमंडल थेवरी जमा जाहले होते

१ श्रीमंत नारायेणराव बलाल कारभारी सखाराम भगवंत श्रीमंत थेवरी कैलास-वासी जाल्यानंतर स्वारी मार्गसीर्षमासी निघोन सातारियास गेली राजदर्शन जालियावर माहाराज रामराजे याणी पेशवाईची वस्त्रे श्रीमंत नारायेणराव बलाल यास दिल्ली आष्टप्रधानास वस्त्रे चालीप्रो होऊन दिवाणगिरी व मुतालकीची वस्त्रे पुरंदरियास जाहाली नंतर पंतप्रधानाकडील सखाराम भगवंत व बालाजी जनार्दन फडणिस व. हारी बलाल फडके व हुजूरचे चिटणिस व मजुमदार यास देऊन मुछदी लोकास दिल्ली तेव्हा नारो कोन्हेर व रंगो कोन्हेर येकवोटे यासहि दिल्ली माहाराजाचा निरोप घेऊन पंतप्रधान घरास आले

- १ श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव वाडियात आसता त्यांची कन्या सौ दुर्गाबाई तीस वर पाडुरंग बाबूराव चारामतकर निश्चय करून लग्न केले
 १ उपरांत खासा श्रीमंत कारभारी सखारामपंत स्वारीस निघोन मातोश्री गोपिकाबाई गगापुरी होती त्यास भेटून पुण्यास आले वाडियात रघुनाथ बाजिराव बंदोबस्त श्रीमती केला आहे

६

येणेप्रो झा शके १६८३ श्रावण मास ता शके १६९४ चवथ्याणव कार्तिक मास यो वर्षे ११११ श्रीमताची कारकीर्द बाबूराव पडणिस याचा घाल श्रावण मासी छ ५ जमादिलावली जाहला

१॥ शके १६९५ कारकीर्दे श्रीमंत नारायेणराव प्रधान व रघुनाथ बाजिराव प्रधान व मातोश्री गगाबाई स्त्री श्रीमंत नारायेणरावसाहेब

॥॥॥ श्रीमंत नारायेणराव बलाल कारकीर्द कारभारी सखाराम भगवत

॥१॥ शके १६९४ मार्गसिर्प मासी पेशवाई जाहली ता पाल्गुण आखेरीस द्यक आखेर जाहला मदिने

॥१२॥ झा चेन शु॥ १ शके १६९५ ता भा शु॥ १४ श्रीमंत वाडियात आसता पुर्वेची खिडकी लाहाण दरवाजा वाडियास होता तो मोटा करावा याकरिता खिडकी पाडून भित आवाराची पडली होती दरवाजा लावावयास तो मिती मारी श्रीमंत स्वारीत पर्वतीस जाऊन राघोजी आगरे सरखेल कुलाबियाचे आले होते त्यास भेटून वाडियास आले तो तिमयाबाबाचे लेक हारिभक्त बाबा गोसावी संवस्थानासहित वाडियात आले होते त्याचे पक्तीस भोजन होणे आणि वर्तमानहि वलले की गाडदी दंगावा करणार त्याचा बंदोबस्त करावयास हरी बलाल यास सांगितला ते रंगो कोन्हेर येरुघोटे याचे घरी जेवावयास गेले श्रीमंत जेऊन माहालात गेले तो सुमरसिंग व मोहोमद दसफ गाडदी याचा सरदार तलवाचा हंगामा म्हणोन वाडियाजवळ येऊन खिडकी पाडली त्यावाटेने वाडिचढले वाडियात चौकीस सरसिंग होता तो यावर त्यास मिलाला गाडदी वाडियात माहालात सिरले दिली दरवाज्या उतरेकडील लायला वरून गोल्या चालल्या श्रीमंत माहालातून निघोल श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव अपले माहालात होते त्याजकडे गेले तो सुमरसिंग मागोमाग आला श्रीमंत माडीवर जाऊ लागले मागे पतप्रधान जाऊ लागले तो तुळ्या पवार खिजमनगार याणे मागे बोदून घेतले तो चापाजी टिलेकर खिजमतगार येऊन पावला त्याचे गल्यात श्रीमंती मिठी घातली तो सुमरसिंग व तुळ्या पवार याणी तरवारीचे वार टाकले दोघेहि ठार जाहाले श्रीमंत रघुनाथ

बाजिराव माडीवरून खाली आणोन चापेखणात बसविले नारोजी नाईक जासूद याचे डोके मारले व इछारामपंत ढेरे वाडियात गेले ते गाईजवळ मारले गेले गाई मारल्या तो हरि बलल फडके वाडियात जावयास गेले तो दरवाजे बंद जाहले तेव्हा सखाराम भगवंत व हरी बलल बुधवारचे चावडीस जाऊन बसले फौजा तमाम तयार होऊन शहरांत रस्ते भरले तो वाडियातून रघुनाथराव याचे चोपदारं लोकास बोलाऊ येऊ लागले ते लोक सखारामपंतास चावडीस पुसावयास येऊ लागले याणी आत चिठी लैहून हारी बलल याची हातची आपल्या नावे पाठविली ते चिठीवर श्रोमंताचे हातचे उतर आले की तेव्हा ती चिठी घेऊन हरी बलल निघोन वारामतीस गेले सखारामपंती लोकास आपलाले घरी जावयास सांगितले संध्याकाळ जाहला बज्याचा पुरंदरे व मालोजी घोरपडे वाडियात जाऊन आले श्रीमंत नारायणराव बलल प्रधान यांचा नाश जाहला हे सर्वास कळले सखारामपंत त्रिचकराव मामा वाडियात गेले नंतर श्रीमंतास झोळी करोन त्रिचकरावमामा बरोबर जाऊन नडगे मोडीस आग्र दिल्हा लोक आपलाले घरास गेले कारकीर्द महिने भाद्रपद शु॥ १४ परियंत.

•॥•

•॥• कारकीर्द श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव भाद्रपद शु॥ १४ च्यतोर्दसी पंतप्रधान देवगत जाल्यावर दुसरे दिवसी पोशाख करून कचेरीत बसता सुमरसिंग व महंमद इसफ याणी तळवेचे खाचा तगादा तीन दिवस केला अवंतर बसला वाड्यात दरवाजे बंद तेव्हा सखाराम भगवंत याणी गाड्याचे पैक्याचा निकाल करून देऊन श्रीमंतास मोकळे केले कारभार चालला नंतर चिंतो विठल व आबाजी माहादेव व सदासिव रामचंद्र भिलाले स्वारी बाहेर निघाली कार्तिक मास बज्याचा पुरंदरे यास सातारियास माहाराज रामराजेसाहेब याजकडे पाठऊन पेशवाईची वख्ते आणविली ती घेऊन श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव प्रधान सिका जाहाला स्वारी बेदरास चालिली बराबर सखाराम भगवंत बालाजी जनार्दन फडणिस आहेत तो विसाजी कृष्ण चिनीवाले हिंदुस्थानातून श्रीमंत भाऊसाहेब पानपती गालेव जाले ते वेलची संपत्य फतरगडी लुटून नेली होती हाती जड-जवाहीर वगैरे तो फतरगड घेऊन बहुत संपत्य सापडली लोकाच्या नालबंद्या खानग्या देऊन जामदारखाना व जव्हाईर व हती आणिले तो श्रीमंत माधवराव प्रधान याचा काल जाहाला होता श्रीमंत नारायण-राव प्रधान मारले गेले श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव यास येऊन भेटले .

जडजव्हार्डर बेबीस लाख खोचे व जामदारखाना आणला होता तो श्रीमंती वाड्यात जामदारखान्यात न ठेविता स्वारीघरावर घेऊन बेदरास गेले तेव्हा सखाराम भगवंत व चालाजी जनार्दन फडणिस निरोप घेऊन घरास गेले नंतर श्रीमंत बेदराजवळ पावले तेथून निजाम-आलीखा फौजसुधा होता गोळा गोळी लढाई होतां रंगो कोन्हेर याणी तटासर हात चालऊन माधारा फिरले श्रीमंती रुबरू पाहून दोनसे लोक राजमंडळ वीरकर रंगो कोन्हेर याचे निसर्चतीस देऊन सरदारी दिल्ली सुा आर्बा सैन सरकार जोर मोठा जाहला सत्याच्या गोष्टी होऊ लागल्या पंचवीस लाखानी जाहगीर द्यावयाचा करार होऊन नवाबाची भेट जाली श्रीमंत नवाबास जाहागीर सोडून कर्नाटकात चालिले सखाराम भगवंत व चालाजी जनार्दन फडणिस याणी निरोप घेतला हरी बलाल घरीच होते पुण्यात मुतालकीवर नारो आपाजी होते स्वारी कर्नाटकात चालिली तेव्हा त्रिचकराव मामाबराबर फौज देऊन साचाजी भोसले याजवर पो श्रीमंत बलारीपर्यंत गेले पौष अखेरीस श्रीमंत नारायेणरावसाहेब यांची स्त्री गंगामाई गरोदर होती ती निघोन पुरंदरास गेली सखाराम भगवंत व चालाजी जनार्दन बराबर गेले नारो आपाजी मुतालकीस होते याणी भाईचे हुकमावर केशवराव कोतवाल होता त्यास धरिले पुण्यात मातोश्रीचा हुकूम चालला त्रिचकरावमामा भोसल्याकडे पो होते ते येऊन आले हरी बलाल कित्याहून मामाकडे गेले नवाब निज्यामआलीही चालून आले दक्षिणेत बहेदा जाहाला हे समजून श्रीमंत रघुनाथ बाजिराव करनाटकातून माधारे फिरून पंढरपुरावर आले तो त्रिचकरावमामा चालून कोसगाव गोपालपुरावर अले श्रीमंत तयार होऊन गेले तो त्रिचकरावमाना नेत्रात पाडाव अले हरी बलाल निघोन फौजसुधा नवाब निज्यामआलीस भेटले पासष्ट लक्षाची जाहगीर माऊसाहेबी घेतली होती ती त्यास देऊ करून नवाबसुधा चालून येतात तो रघुनाथ बाजिराव याणी कूच करून बन्हाणपुराकडे चालिले त्रिचकरावमामा जखमी होते त्यांचा फाल खडकतचे तळावर जाहाला श्रीमंत बन्हाणपुरावर गेले मागे हरी बलाल व नवाबाची फौज होती तो आधिक वैशाख शुा सप्तमी शके १६९६ मातुश्री गंगामाईम पुत्र माधवराव नारायेण जाहाले हे वर्तमान लष्करात अले तेव्हा रघुनाथराव प्रधान निघोन सातपुड्याचे डोंगरावर गेले पौत्र येऊन हरि बलाल फडके यास भेटली बज्याचा पुरंदरे व मुगुमदार व चिटणीस व नारो कोन्हेर व रंगो कोन्हेर घोगे निघोन विले पुरंदरी

श्रीमंताजवळ सखाराम भगवंत व नाना फडणिस होते यास भेटले
यात कारकीर्द

- I= स्वारीत व मुकामी हुकूम सिका झा भाद्रपद ता चैत्र अखेर शके
१६९६ पर्यंत आठ महिने शौ मुकामी भाद्रपद पौर्णिमेपर्यंत ता
माघ शुभा ५ पर्यंत स्वारीत वैशाख अधिक पौर्णिमेपर्यंत चालला
- I१ पुरंधरीहून मातुश्री गंगावाईचा हुकूम पुण्यात माघ शुभा ५ ता
अधिक वैशाख शके १६९६ वद्य च्युर्थीपर्यंत चालला

•III•

१॥

सदरहू येणेप्रमाणे कारकीर्द रघुनाथ बाजिराव व नारायेणराव बलाल पंत
प्रधान दीड वर्ष कारकीर्द मातुश्रीसुध्दा

शिवकालीन पत्र-व्यवहार

श. १३८२ आश्वि. शु॥ ५] श्री [इ. स. १४६० सप. १९

आसल चरहुकूम नकल

श्री १ सके ११००१७ वीक्रमनाम सवळरे आस्वीन शुध पचमी शुक्रवार ते
दीनी आदी पीठी दवलतावाज पातशाई वेदर मामुले जुनर कसवे चाकन देस
हासेन कलाप आला चाकणेस दुर्गाच्या पाया उभारीला मग जव्हारीस फर्मासी
केली दर गावासी गाडा येक व वेटे दोन येक वेटा दुर्गाच्या पायांत घालीत येकू
वेट्या गाड्यासगाते सोडीत यावदल वीलाईती गयाळ आली श्रीसाटक पद्मावती
व गीरमेटक गीरमालवड पाटील मोकदम व गीरमा कान पाटील मोकदम मौवजे
आम्हांस खाचे गीरीम पुणे देश जे आपुली मोकदमाई प्रसी माजुमियाच्या हावाली
मोकदमाई केली गीरम्याचे हासीचा वोवसीचा कोणही उभा राहील माझी मोकद-
माई म्हणेल थळपत्र दावील माझी मोकदमाई म्हणेल त्याची त्याचे हावाली कीजे
पलेसी राजुमीयाने उतर केले हे मोकदमाई तुझी मी जतन करीन तुझे हासीचा
वोवसीचा उभा राहील मज ओळखी दावील त्यास आरधी मोकदमाई देईन
गीरम्याचे हासीचा वोवसीचा उभा राहील तो आरधी मोकदमाई खाईल पलेसी
राजानमीयाचे हसीचा उभा राहील तो तो आरधी मोकदमाई खाईल हे उतर सही
या उत्राचे गोही चवगुला दाद पाटील टेका मोवजे गीरीम साहागला दास पाटील
मोवजे गीरीम गोरा दाद पाटील मोवजे गीरीम सीदा बहीर पाटील मोवजे गीरीम

१ हा शक विक्रम संवताचा धरला पाहिजे व आकराशेच्या ऐवजी पंधराशें
असें धरून विक्रम संवत १५१७ या वर्षी आश्विन शु॥ ५ स शुक्रवार येतो.

वायेबला लुख पाटील मोवजे गीरीम गारु कारु बाब वरटा थोराद पाया व्रीतीकार
मौवजे गीरीम हे समस्त या उतराचे गोही गीरमी आन्हासके वीहीर खातली ते
वीहीरीमध्ये आतु आडु हे आपुल्या बड्याचे स्याहासन हे पत्र थ मरे तो झाले
लंप ताब्याचे पत्रावरील आसे.

श्री

[शिवापूर देशपांडे वहीची अत्रे-नकल पृ० १७-१८]

यवनी पातशाहात दिलीस जाहाली शके ५१३ त्यापासून दक्षिणेत यवनी
अमल चालला त्यात शके ११६८ आकरासे आढसष्ट सन हजार ६५६ यांत पीर
पेगंवर फकीर आवलीया पुण्याजवळ आले तेथे कुमारी कासारी दोन्ही गांव लगत
असतां माल्याचे बैल मेलेले फिकिरानी उठविले आणि पुणेश्वर केदार व नारायण
दान देव हिंदूचे होते ते करामतीने उठऊन किले पुरंदरी नेले तेथे त्या स्थली
दगे करून आपण राहिले तो शके १२१२ बाराशे बारात घरया आरव याणे
चाकणाचे किल्याची बापज (?) करून आपण तेथे राहून पुण्यांत आमल केला
तेव्हां पुणे कुमारी व कासारी तीन गांव मोडून येऊ गांव केला पुणेश्वर केदार व
नारायण दोही देवाची पूजा धर्माधिकारी राजकृपी करीत असता ते स्थली यवनानी
दरगे केले सगळ्यांच्या पूजेचे गांव मौजे फलस व येरंडवणे मना जाहाले म्हणू
लागले की यवनाचे देव जाहाले तुम्ही मुसलमान जाहाल्यास गांव खाऊन पूजा
करणे त्यावरून धर्माधिकारी याचे वंशातील पुरुष यवन होऊन पूजा करून गांव
खाऊ लागला त्याचे वंसीचे हाही मुजावर दग्यात आहेत तीन गांव मोडून येऊ
गांव पुणे जाहाले ते कालची वस्ती

पि॥

कोट पांढरीचा नवीन बांधला त्यांत
चालोबा देव मुंजा पुरातन त्याची पूजा
धर्माधिकारी करीत होते फलम १
फकीर पीर पेगंवर आले त्यांच्या
कबरी पीर जाले बी तपसील
१ नारायण देवाच्या जाग्यावर सेख
दसामुदीन सेखसला दरगा असे
१ पुणेश्वर केदार महादेव त्याचे स्थली
सेखसला दरगा जाहला असे पुना
दारुल नदी व देवलाचा आकार
कुंभारवेसीजवळ आहे
१ रविवार येसीजवळ पीर आमना
जाहला असे
१ गारपीर गांवाचेदर पूर्वेस जाहला असे

कोटाभोंवती वस्ती दरगे व मोहतर्पा
देशमुख व देशपाटे व स्थाई उपरी उदमी
ऋगवेदी ब्राह्मणाची घरे धर्माधिकारी
याची होती फलम १
पाटील तीन याची घरे फलम १
कुलकर्णी माराइत पुणे व कुमारी व
कासारी तीन गांवचा होता तीन गांवचा
येऊ गांव जाला तेथील कुलकर्णी मारा-
इत होता वलम १
मुतार तीन गांवचे
१ फगले
१ उरले
१ भोमंडर

१ वावसुरूख गांवाचे दक्षणेस फकीरीण होती तिची कबर देवालय मुलामुठा संगमीनदीपलीकडेस चिमट्यास जाले आहे तीस चिबी सैदानी म्हणतात तेथे हाली इंग्रजांनी बंगला करून बाग केला आहे शके १७१० पासून त्याची वस्ती तेथे जाली असे

१ पीर मना पानसरे याचे घरानजिक असे

—

७

म्हार तीन गांवचे

२ चव्हाण तक्षीमा

१ .....

—

३

न्हावी तीन गावचे

१ खडकें

१ आढव

१ मगर

—

३

गोलफ सेटे व माहाजन व्यव्हारे यांची घरे होती कलम १

गणपती जुना भेंडयाचे आवर होते देशमुख देशपाड यांचे घराचे दरम्यान असे त्याचे देवालय हाली आहे जिजाव-साहेब शाहाजी राजे यांची स्त्री सिवाजी-माहाराज यांची आई हिणे बांधिले असे कलम १

येणेप्रमाणे पुण्यातील वस्ती अमल बरया आरब याची असतां उपरांत अमल जागा जागा घालमेलीने शके १४०० पर्यंत होत आले तों दौलताबादेस निज्याम-शाहा राहून तो अमल करू लागला नंतर शके १५०० पासून दक्षणेस अमल जागा जागा जाहले

१ चाकण किला शके १२१२ बाराशे बारांत बरया आरब याणी बाधली नवादीज करून मुलूख करून तेथे होतो त्याणे मसीद बाधिली असे व पुण्यातील कोट बाधिला असे त्याचा काल जाहाल्यावरी निज्यामशाहाचा अमल जाहाला नंतर बहिरी निजाम-शाहाने केला उपरांत औरंगजाबाचा होता नंतर सिवाजीमाहाराजांचा जाहाला नंतर औरंगजाबाचा जाहाला नंतर शाहूमाहाराजांचा जाहाला हाली बालाजी बाजिराव प्रधान त्याप्रमाणे माधवराव नारायण प्रधान चालत असे झा ता शके १७१७ अमल वर्षे सुमारी २१७

शके १५०० यात धर्माधिकारी यांचा वंश जुने जाहाल्यामुळे सात ब्राह्मण पाठराखीस वगैरे धर्माधिकारी याणी आपल्यास करून आपले वृत्तीतील निवधाची आधेली आठास नेमली त्यांत येक आसामी धर्माधिकारी याची या-प्रमाणे ठराऊन धर्माधिकारी याची वृत्ती चालण्याकरितां पाठराखी केली त्या दिवसापासून धर्माधिकारी आठघरी असे म्हणो लागले त्या काली को पुणे येथे आमल यवनाचा यास वर्षे झा ता शके १७१७ पर्यंत सुमारी २१७ सुमार

देशपांडे ता खेडेबारे याचा शिवकालीन करिणा

[हा करिणा श्री. रावसाहेब गंगाधराव बाबासाहेब देशपांडे मा. इ.सं. मंडळाचे सन्माननीय इतिहासप्रेमी सभासद यांनी संपादिलेला असून तो त्याच्या परवानगीने येथे छपीत आहो.]

श्री

आसलप्रमाणें नकल

सन १०६३ [श. १५७४] मधे चिमणाजी बापूजी व बालाजी बापूजी व केशो नारायेण यामधे व सखो भिकाजी यामधे व गंगाजी विठल यामधे वाद जाला त्याचा करिणा राजेश्री सिवाजी राजे यापासी सखो भिकाजी उभे राहून आज्ञे केला की आपणास आनंदराव याची मजमू आहे त्यास आपणास च्यार महिने निरोप दिव्हा पाहिजे त्यास आज्ञा दिव्ही याउपरी दुसरा आज्ञा केला की तर्फ खेडेबारेच्या देशकुलकर्णांचा कथला आपल्या बापाचा व आपला आपले आज्ञे राजेश्री रुद्राजी नारायेण त्यापासून आहे तो 'साहेबास ठावका नाही येसी खेड कसबा व सिवापूर हे दोन गाव आपले आपले बाप हाली भिकाजीपत व नारोपत चालवीत होते पुरातनहि आमचेच येस आसता साहेबापासी 'नारो बापूजी चाकरी करीत होता व साहेब मातुशी 'आईसाहेब' कसबीयामधे त्याच्या वाडि-यात सेजारी होते त्या वलखीने साहेबी त्याची पाठी राखून आपल्या बापाच्या हातीचा कसबाच्या रुमाल हिरून त्याचे हाती दिधला ते वेळस 'बापूजीपतहि होते त्यानी चाहाडी केली की सिवापूरचे पेठमधे 'भिकाजी रुद्राने फाही चोरी मारी केली आहे म्हणून साहेबापासी सांगितले तेघवा साहेबी मनास आणिले ते समई राघो बलाल आश्या सोनाजीपत दधीर व भानजी बलाल येस येसऊन मनास आणिले चोरीचे कलम लटके जाले ते वेळस पेठेचा हावालद्वार बासिबचे व मजमू-दार बापूजी दामोदर होता त्यास देशमुख बापूजी नाईक' व घोपजी नाईक व फानजी नाईक व भिवजी नाईक व रामजी नाईक व नागोजी नावडकर देश-मुखाचा कारभारी त्या देखता सदरहु परिना जाला म्हणून त्यापासी जाऊन सांगितले की दिवाणचळें त्याने तुम्हादेखता कसबाचा रुमाल घेतला आपण दिवाणात उभे राहून खटपट करावी तर सिवाजी आज्ञी याचा बाटेदार तो

१ आपणास, शिवाजीमहाराजास २ चिमणाजी बापूजीचा बहील भाऊ

३ जिजाबाईसाहेब ४ खेडात ५ बापूजी मुटल ६ सखो भिकाजीचा बाप

७ वोंडे

आपला वाटा मागो लागला म्हणून नसरापूरचे कुलकर्ण चालवीत होता म्हणून त्यावर काही कुभांड करून त्याला मार केला तो बहुतच केला धातरात हागला तो घरास आणिला तेच वेळेस देशमुखादेखता आपला रुमाल घेतला ते वेळेस आपण काही दिवाणात खटपट करावी तो भये उत्पन्न जाले की सिवाजी आवजीचा न्याव होईल म्हणून आपले बाप देशमुखापासी सांगितले की त्यास सांगोन आपला निर्वाहा करणे त्यानी आपल्या बापास उतर दिधले की तुमच्या वादियाची राजेश्री राजे पाठ राखीत आहेत ये प्रसंगी आम्हास बोलता येत नाही आपला काळ पडल ते वेळेस तुमचे देसकुलकर्ण तुम्हास देऊ थैसे बोलिले त्यावरी ते प्रसंगी उगच आपल्या बापास राहाणे जाले बापूजीपंत भेले नारो बापूजी सेवा महाराजाची करीत होते आपले भाऊ नारो भिकाजी सिवापूरचे कुलकर्ण चालवीत होते थैसीयास ते वेळस 'सन मधे फतेखान विजापूरकराची नाम-जाद राजियावरी आली ते वेळस किले कोटाणा व सिरवळ खेडचारे देऊन सला केला राजेश्री राजे पुणियास गेले तेथे आवाजी माहादेव हे कारभारी जाले यानी कुल मुलकावरी गुर व टटे व घोडी घातली ते वेळस सिवापूरच्या कुलकर्णास येक वाटी (?) व दोन टोणगे उटे घातले व्हन १० दाहा घातले ते वेळस आपले बापापासी काही द्यावयास नव्हते तेधवा राजेश्री 'माहादेवभट माहाभास राजेश्री राजियाचे गुरु ते आपले माऊस चुलते त्यास वरातदारी उपद्रव केला तो त्यास दिल्ले वचना (?) मग आपल्या भावास नारोभिकाजी यास वरावरी घेऊन पुणियास राजेश्री राजियापासी गेले आणि त्यास विनंती केली की हे बहुत दुर्बल आणि यास वृत्तीसमधे उट घातले आहे इतके याच्याने देवत नाही तर निभे घेऊन निभे सोडिले पाहिजे ते वेळेस नारो बापोजी सभेस थैसला होता त्यास आपल्या भावाने हाटकिले की राजे तुझे वचन थैकत आहेत तुम्ही बोला त्यास त्याने उतर बरकसीने उतर दिधले की तुमचे कुलकर्ण तुम्ही सोसने आम्ही बोलणार नाही मग राजेच कृपाळू होऊन व्हन ५ पाच करार केले आणि येक टोनगा फिराऊन घेतला आणि होन सोड देऊन पाच व्हन करार केले तेहि द्यावयास गत नाही म्हणून सिवापूरचे घरी होते ते भगवत गोसावी यास भाडियाने देऊन रुपयास व्हन पाच घेऊन^{१०} दिवाणात दिधले पुढे पेठेचे कुलकर्ण नारोपत चालवीत होते तो सामराजपत पेसवे याही मुलकावरी मोहीम पटी घातली पेठस घातली ते वेळस नारो^{११} बापूजी इदलशाहीचा दिवाणाने

८ फतेखानाची स्वारी शके १५७०. ९ ही माहिती अगदी नवीन. १० या वाक्याचा अर्थ स्पष्ट होत नाही. ११ हा नारो बापूजी वर आलेल्या नारोबापूजी-हून निराळा दिसतो.

कसबियामधे उपद्रव माडिला म्हणऊन पेठ राजेश्री राजियाची म्हणून तेथे आले होते ते समई मोहीमपटी शंभर ^{१२}टके घातले ते वेलेस नारो चापूजीसी आपले भाऊ नारो भिकाजी बोलले की आपण दिवाणात बोलून काही हाल करवणे त्यास नारो चापूजी बोलले की तुमचे कुलकर्ण जाणा आम्ही बोलणार नाही तेहि खंडणी दिघली त्यावरी कितेक दिवस जाले नारो चापूजीने राजेश्री राजियापासी चाहाडी केली की सिवापूरची पेठ दाहा बारा वरसे राजेश्री दादाजीपती इनाम वाढविले सन कुलारग खडनी टके १२०० बारासे टके केली त्या आलीकड साल दरसाल कमतर खडणी होत आली ते पैकी ^१२ कारकुनानी व सेटियानी व कुलकर्णी याने खादले थैस सांगितले त्यावरून आपले भाऊ नारो भिकाजी यास पुण्यास नेऊन राजेश्री राजियास सागोन मार केला हिसेव कितेव मनास आणिता चोरीचे लिंगाड लटके जाले त्यावरी नारो चापूजीने राजेश्री राजियास सागोन पेठेच्या कुलकर्णाचा रुमाल दिकून घेऊन नारो चापूजीचे हाती दिल्ला त्यावरी आपल्या मावानी राजेश्री राजियासी रदबदली केली की कसबाचे देसकुलकर्ण पुरातन आपले आपले बापातागाईत खात आले या प्राती साहेबाचे सुभेदार दादाजी कोडदेव कसबियात होते ते वेलेस राजेश्री साहेब लाहाण होते राजेश्री ^{१५}माहाराजसाहेबी मातुश्री आऊसाहेबास व तुम्हास खेडचारियास दादाजीपतापासी पाठविले ते वेलेस राहावयास नाडा चापूजी मुदगल याच्या वाडियात ठाव दिल्ला आणि तुम्हास वाडा बाधावयाची तजवीज केली थैसी कसबियाचे धाण्याची व भाजे मोहतर्फ कुळे याची घरे मोडून तो जागा वाडियास केला त्या कुलास वसाहातीस जागा पाहिजे म्हणून कसबियाच्या सिवारात पेठ वसावयाचा तह केला पेठेचे नाव सिवापूर थैस साहेबाचे ठेविले बारा वरसाचा इनामाचा कौल दिल्ला पेठेचा मुहुर्त करिता मखरे रोविता मिरासदारास वस्त्र दिल्ली ते वेलेस फसचीयाचे कुलकर्ण आपले म्हणून पेठेच्या कुलकर्णाचे वस्त्रे आपले बाप भिकाजीपत यास वस्त्र दिल्ले ते वेलेस चापूजीपतहि होते त्यावरी पेठ नऊ वरस इनाम पाळली कसबीची रयेतीवर मुलकी रयेत कौल देऊन आणिली त्यास घरे दिवाणातून बाधून देऊन मुळे पाहून दिल्ली त्याचा वसूल पेस्तर मोलू तुम्हास घेतला नव वरसे निपोटी चाकरी आपल्या बापाने आपली प्रती म्हणऊन चाकरी केली दाहावे वरसी राजेश्री दादाजीपत राजेश्री माहाराजाचे भेटीस फरनाटकात चालिले त्या वेलेस पेठची खंडणी मुळाचे

१२ ४८ रुका = १ टका. रुका म्हणजे हल्लींची जवळ जवळ पै. बाजारभावे परत्वे टक्याची किंमत कमीजास्त होई पण साधारणत ३॥ टके = १ रुपया एवच टका म्हणजे हल्लींची पावली.

१३ पैकी-पैके !

१५ राहानीमहाराज.

कूल पाहून खडणी केली आकार टके १२०० बारासे जाला ते वेलेस आवध्या वतनदारी आर्ज केला की आपल्या हाकाची विल्हे केली पाहिजे त्यास त्याही उतर दिव्हे की समागमे दोन च्यार मजली येणे विल्हे करून सवेच निरोप देऊ त्यावरून वीरसेटी सेटिया व समाज पाटील व जावजी कुटा माहाजन व भिकाजी रुद्र थैसे तिकोटे नजिक विजापूरपावेतो गेले तेथे ज्याची त्यासारिखी मुशारियाची विल्हे केली त्यास भिकाजीपंतास शंभर टके मुशाहिरा केला आणि आपण फिरोन आलियावरी हाक लाजिमा याची विल्हे करून देऊ म्हणून निरोप दिव्हा त्यास हे गावास आले कसब्याचे व सिवापूरचे कुलकर्ण खातच होते त्यावरी राजेश्री दादाजीपंतहि करनाटकातून आले तैसच दुखन्य पडले आणि सवेच भेले हाकलाजिमियाची काही विल्हे जाली नाही त्यावरी कितेक वरसे कसबा सिवापूर आपले बाप व आपले भाऊ खात होतो त्यावरी बापूजी मुदगल व त्याचा लेकर नारो बापूजी याने साहेबाचा वदनिशा करून साहेबाकडून रुमाल बलत्कारे घेऊन आपले हाती घेतला ते वेलेस आपण रदबदली करावी तों चालली नाही चौघा मिरासदारास गोही करून उगच राहोन पेठेचे कुलकर्ण खात होतो त्याहि संमधे नागवणा व बरेवाईट सोसिले थैसे आसोन हाली पेठेचेहि कुलकर्ण बलत्कारे घेऊन साहेब त्यास देतात थैसे कितेक प्रकारें राजश्री राजीयासी रदबदली केली परंतु त्यानी मानिले नाहीं त्याचे वकील सबल बाा

रघुनाथ नारायेण यासी बापूजी- पंताची लेकर दिव्ही	१	श्रीदेव चिंचवडकर यासी येक लेकर बापोजीपंती दिव्ही	
सोनाजीपंत डवीर याची लेकर हे बालाजी बापोजीस दिव्ही	१	बावाजी नो पुडे याचे लेकर नारा- यण यासी रघुनाथ नारायेण याची लेकर	
रघुनाथपंत कान्हो डबिराचे जावाई	१	दिव्ही	१
शामराजपंत पेसवे त्यास त्याचा लेकर चंदोपंत त्यास नारो बापोजीची लेकर		प्रभाकर भट व नारायेण भट हे बापोजीपंताचे व्याही	१
दिव्ही	१		

थैसा कुल दरबार कुल त्याचाच जाला आपले काहीं न चाले मग आपले भाऊ नारो भिकाजी पोट भरावयास निरोप मागत होते ते न देत मग शामराजपंत यानी पाव लोकाची सबनीस याची फडनिसी दिव्ही त्या दिवसापासून पेसजी. देसकुलकर्णाची व बाजे गावकुलकर्णाची कटकट आसता हे नवी कसबाची व सिवापूरची कटकट चालली ये गोष्टीचा वादप्रतिवाद करावा तों मोरापंत पेसवे तेहि त्याचेच जाले थैसा आवधा दरबार त्याची पाठ राखो लागले व गलबल

मोगलाचा व इदलशाहाचा जाला मुलुक उद्दस जाला याजकरिता दाहा पांच वरपे गेली त्यावर आपणास आनंदरायाची मजमू होती रईजुई गाव वसू लागले मग ते वेलस राजश्री राजे साहेबास आर्ज करून मजमू च्यार महिने टाकून राजियासी हाटकिले की आपले वतन व गाव तुम्ही बलत्कारें घेऊन त्यास दिधले आता तन्ही धर्मेतेने आपला येक कारकुनास व देसमुख्यास देऊन त्यास व आपणास परस्थलास पाठऊन निवाडा होये ते केले पाहिजे त्यावरून त्यानी मुकुंद धोडेदेव आने व हवालदार व बावाजी जनार्दन मजमदार यांचे नावें येक रोखा व देशमुख्याचे नावे येक रोखा दिव्हा की चिमणाजी बापोजी व सखो भिकाजी यासी परस्थलास पाठऊन देणे आपला निवाडा करून येतील व चिमणाजी बापोजीस येक रोखा दिव्हा की तुम्ही व सखो भिकाजी परस्थलास जाऊन आपला निवाडा करून येणे ते रोखे घेऊन फ़ा खेडास आलो नायेगावी चिमणाजी बापोजी होता त्याचा रोखा त्यास पाविला वरकड कारकुनाचे व देसमुख्याचे च्याचे त्यास दिधले चिमणाजी बापोजीस कारकुनी व देसमुखी येक दोन बोलाऊ पाठविले परंतु तो न येच मग आपण नायेगावास जाऊन त्यास दुन्हाई देऊन त्यास ठाणियास घेऊन आलो चिमणाजी बापोजीस कारकून व देसमुख घोलिले की तुम्ही जमान देऊन परस्थलास जाणे यास त्याने उतर दिव्हे की आपण परस्थलास जाणार नाही वेव्हार सांगणार नाही आपले कोण फ़ाय करील ते करो येसे रेटाईच उतर दिव्हे त्यावर कारकुनी व देसमुखानी राजश्री साहेबास बखर लेहून दिधली की चिमणाजी बापोजी परस्थलास जात नाही व निवाड्यासही उभा राहात नाही येसी बखर लेहून राजगडास पाठविली त्यावरून राजश्री साहेबी दुसरा रोखा चिमणाजीस पाठविला की तुम्ही वृत्ती नव्हे तुवा बलत्कारे सखो भिकाजीपासोन घेतली आहे तरी त्यानी वृत्ती त्याचे सांमाली कणें येता रोखा आला तोही रोखा कारकुनानी व देशमुख यानी चिमणाजीस दिव्हा त्यावर जमान देऊन परस्थलास जावे येता तह केला आपण माहादाजी राम देस कुलकर्णी प्रा सिरबल याचा कतषा आणिला तो कारकून व नागोजी नेता व येसवंतराव मुलकात आपसाईच्या आषवाणीस चालिले त्या मा मौजे उचारे येथे गेलो तेथे कतषा त्यापासी दिव्हा त्यावरून त्यानी नायेगावी चिमणाजी होता त्यास बोलाऊन आणून सांगितले की त्यानी जमान कतषा आणून दिव्हा तुम्ही पुणेकराचा कतषा आणून देतो म्हणोन घोलिलेस तो आणून देणे त्यास त्याने उतर दिव्हे की बहुत परं म्हणोन उतर दिव्हे आणि हुजूर चालाजीची सासू आपई व कारकून यास पत्रे पाठवोन परस्थल दिव्ही होती ती मोडली आणि चवडां बलाल गावीचा निगडा करवा म्हणोन मागोन घेतले हे वर्तमान आपणास मौजे परीये ताा खेडेबार येथ कारकूना मा होती तेथे बसले त्यावरून आपण रयार होऊन पन्नासती किले राजगड येथे राजश्री राजे होते तेथे गेलो राजियाची भेट घेऊन त्यास बुंदिलों की आमचे आमचे वतन बलेच घेऊन

दिल्हे त्यावरी परस्थल दिल्ले तेही मोडोन हाली चौडोजी बलाल निवाडियास पाठ-
विले की गावीच निवाडा करणे हे कोण गोष्ट केली त्यास ते बोलले की क्षणभर
चिमणाजी आपण होतो तू मजसि च्यार गोष्ट रदबदलीच्या सांगणे जर आपण
उतरास भागलो तर चिमणाजी खोटा तू भागलास तर तू खोटा यैसे बोलिल्यावर
सदरहू पुणियामधे नारो भिकाजीची व याची रदबदली जाली तितकी मागती
सांगितली त्यास राजश्री राजे बोलिले की तुम्ही मुतालीकीस पेटस ठेविले आसाल
आपण उतर दिल्ले की नऊ दहा वरशे निपोटी चाकरी केली व नागवणाही दिल्ले
ते वेलेस फिकीरीत नव्हतो व काही फतुही होते आपण काही दिल्ले नाही यैसे आसता
आपण तुलिलो कैस यैस उतर दिल्ले यैसी उदड रदबदली जाली मग आपण राजे
साहेब उगेच राहिले मग आपणास बोलिले की त्याच्या बकिलानी आपणास भिडेस
घालून परस्थल मोडून चवडोजीस गावच्या निवाडियास मागोन घेतले तेथवर जाणे
तो कैसा निवाडा करील तो मनास आपणने बरहाक करीत तरी पेस्तर आणीक विचार
करू यैसे बोलिले त्यास आपण चवडाजीपंताकडे न जाऊ म्हणोन उदड हाटकिले
परतु आतिशयेच तेथवर जा म्हणो लागले मग जरूर जाहले मग पेट सिवापुरी
चवडाजी राहिला होता त्यापासी त्याची भेट घेतली त्यावरी दुसरे दिवसी बोलाऊन
आपणास व चिमणाजीस त्या बापभाऊ बोलाऊन आणिले वंशावली आपणास
विचारल्या त्यास आपण सांगितल्या चिमणाजीस विचारतो म्हणो लागला
की हे आपले काही नव्हत आपण नरेकर आणि हे आरवीकर त्यास आपण उतर
दिल्ले की नरे तर्फ येल्बडखोरे यास दोन महार आड आहेत तेही ग्रीत आपलीच
यैसे आसोन आरवीतन्ही खेडचाराची पाणवथा येक या दोही गोस्टीनी यास समध
नाही त्यावरी मागती त्याने पुसले की तुम्ही सुतक धरितां की नाही त्यास आपण
बोलिलो की इतके दिवस दाहा दिवस धरीत होतो नारो बापोजी मेले ते वेलेस
ब्राह्मणास विचारिता सात पिढिया जाल्या तीन दिवस धरावे म्हणोन धरितो
चिमणाजीस पुसता तो बोलिला की आम्ही याचे सुतक धरीत नाही यैशास आपण
बोलिले की यानी आमचे सुतके धरीत असिले यैसे त्याचे आगी लागिले म्हणजे हे खोटे
यैसा याचा कतवा घेणे त्यास चवडाजी बलालास त्याची पाठ राखने सबब सभेमध्ये
कतवा न घेता उगेच मनास आणिता आम्हास म्हणो लागले की तुम्ही खरे करून
देणे त्यावरी आपण त्याचा बापभाऊ सिवाजी आवजी तो त्यामध्ये वडील होता त्यास
आपण त्याच्या तिघा लेकाची आण घातली की सते बोल त्यास आपण विचारिले
आंताजी बापुजीचे वऱ्हाड पुणियामधे होणपासी जाले ते वेलेस वऱ्हाडास आमचे
आजे रुद्राजीपत व आमची आजी बरवाई ते वऱ्हाडास आली होती तेथे
बरवाईस वेथा होऊन वऱ्हाडामधे देवआज्ञा जाली तेन्हा सोहिरीयाचे घरी
बापूजीपत व कुलवऱ्हाडी भोजनास बसले होते त्यास समाचार फलताच उठले
सुतकाचा निर्वाहा ब्राम्हण बसोन केला सात पिढ्या दाहा दिवस सुतक धरावे मग

तीन दिवस सुतक धरावे येसा निर्वाहा जाला येसी गोही सिवाजी आवजीनी दिव्ही मग उगच राहिले त्यावरी चवडाजी म्हणो लागले की सुतकाचे ठाई धरिता अतर पडिले त्यास आपण उतर दिव्हे की नेणता मटाचे बोले अतर पडले असले तर आपण बापभाऊ नव्हे की काय त्यास ते बोलिले की बापूजीपंत समर्थ आणि त्याचे सोहिरे धाडेरहि समर्थ हे तुम्हास नवळे तेधवा त्याचे तुम्ही बापभाऊ नव्हा त्यास आपण उतर दिव्हे की महादभट महाभास व बापभट ठकार हे फेळवडियात होते त्यास लेहून आणवले त्याने आपल्याहि मते लेहून उतर आणवले आपण बोलिलो तैसच उतर आले त्यावरी आपण बोलिलो की तथापि येक वेळ आपण सुतकास चुकलोहि आसिलो तर बापभाऊ कैसे नव्हे बापूजीपंताचे लेक चिमणाजी हे प्रतेक्ष पदाजी नाईकाच्या बटकीच्या घरात राहोन तिचे चुलीवरी भात करून खाऊन त्याजवरी विडीयाच्या पिका टाकून तिसी संभाल करून येसी कित्येक अनाचार हे मुधाजी व त्याची माये अकाई हे तुम्हा सेजारी आहेत हे अनाचार वर्ततात तरी यास लेक व बापभाऊ नव्हे म्हणाल की काये त्यावरी उगेच राहिले मग सिवाजी आवजी बोलिले की तुम्ही सिवापूरचे मुतालिफेसच ठेविलेस त्यास आपण उतर दिव्हे की तू सत्य स्मरून बोलत नाहीस आजीच तुज क्रिया लागल तेच दिवसी मलकू देवरकर याचे घरी त्याची गुरे होती साहीफारी गाय येताच फीवीरडोन मेली त्यावरी चिमणाजी आपणास बोलिला की फसबायोस मुनालीफ जईतपली म्हणून होता त्यास ठेविले होते तो मेलियावरी तुमच्या आज्ञायास ठेविले येसीयास आपण उतर दिव्हे की जैतपली घुणयी होता रेहु शिफला होता तो बापू मालियाचे घरी आसत आस आमच्या बापाच्या वेलेस मुलास लेहु सागत आसता आमच्या बापादेखत मेलो तो आमच्या आज्याआधी कसा मुनालीफ होता त्यावरून त्या गोस्टीने लटके जाले त्यावरी सादकाली चवडाजीपती आम्हास व चिमणाजीस बोलाऊन नेले म्हणू लागले की तुमची गोही साक्ष विनारावयास कोण कोणास बोलाऊन आणावे त्यास आपण बोलिलो की बहुता दिवसाचे पुराप असतील त्यास बोलावणे चे तपसील

घुबाई आवा देशमुखीन

फानजी नाा १

फमाजी पाटील

गोगलवाटीकर १

दरणा गुरव

नसरपूरकर

येणेप्रतो याखेरीज आणीकहि पोण बट्टील आसतील ते बोलाऊन पुसणे येसे सांगितले यावरी त्यानी सदरहू बोलावावे हे दाखिले आणि त्याने पक्षीतेचे दुमरे दिवशी बोलाविले आणि आठ दिवस हे गोष्टीची रदबदल होत होती तो

रोजाच्या रोज जें माणूस परनिष्ठ बोलणार त्यास दापादापी करीत आपणासारखी गोही देणे म्हणोन सांगणे गोही घाना म्हणजे राा साहेब व सरकाकून तुमचा उबर राखणार नाहीत म्हणोन दवावीत ते देवसी रात्री चिमणाजी आपणास बोलिला की कानजी नो व नागोजी नो बापलेक भाडले आहेत त्याची समजा- विसी करू म्हणोन आपणास सांगाते घेतले तोहि येक मते होता म्हणोन त्यावाा पेटेतून कसवीयात आले तो पाहार रात जाली आपला बोंस वाडा तेथे नेले आणि आडाचे काठी उभा राहिला इतकीयात आले कसाबाचा लेक व बाबाजी खाटीक याचा लेक आणि दोघेजण येसे तेथे आले आणि आपणास झोबो लागले काये मुदा होता तो न कले आपण त्यासी झीडाडून चालिले तो हिरोजी वाटीळ सोमन पाटिलाचा लेक त्याची म्हैस चुकली तो पाहात पाहात तिकडे आला त्या- बराचरी आपण दादाजीपताच्या वाडियावरून नागेशाचे टोगीवरून सिवापुरास आले दुसरे दिवसी गोहीचा प्रसंग पडिला तो त्याचे पक्षीचे व ज्यास दापिले होते ते फडास आले मनास मानिले तेसी गोही देऊ लागले त्यामधे कानजी नो व बुवाई आवा देशमुखे आली त्यानी गोही दिल्ली की वडील घर सखो भिकाजीचे वृती याची ते बले खातात हे खोलेश्वर स्मरोन सत्य आपण सागत आहो त्यास नागोजी ना कानजी नोकाचे लेक बोलिले की आमचा बाप हे आफू खात आहेत त्याचे बुधीस चल जाला आहे हे बरे होते तेव्हा आपण सांगितले आहे की चिमणाजी बापू धणी तैसाच गोही लिहिली आहे कानजी नाकाची व बुवाई आवाची गोही मानली नाही यावरी मजीनाईक धाकटे बोप्रजीचा लेक तो भिकारी होता त्यास चिमणाजीने च्यार मण दाणे देऊ करून गोही देविली की बोपजो ना धाकटे त्यानी येकवेळ रुद्राजी नारायेण याणी कसबाचे कुलकर्ण खात आसता त्यास कसबाचा हक मागितला तो त्याने दिल्ली नाहीं म्हणोन आपल्या बापानी त्यास म्हटले की तू कसबा खाऊ नको ते वेलेस आपण धाकटे होतो ते आपण येकलें हे सत्य येसी गोही दिल्ली त्याचे सिकविल्याप्रो त्यास आपण उतर दिल्ली की बोपजी नोकाचा चुलता जाखोजी नो ते तुझ्या बापास आडसेरी द्रत आसे त्याचे बगर रजा कसबाचा हक तुझिया बापास आपला आज्ञा कैसा देऊ पाहतो येक रुका देता तरी जाखोजी ना जिवेच मारिता यास लटिके म्हणसी तरी सखाजी मोरदेव याचा भाऊ देशमुखीची मुताळकी करीत आसता काहीं चुकला चाकरास सांगितले की यास मारिणे येसे म्हणताच तो खासनीस देसमुखाच्या वाडियातून पलाला तो बाजारांत चाहुडी होती तेथे हवालदाराची पाठ निघाला तेथे जाखोजी नो जाउन बाजारांत निबाचा पार होता त्यावरी उभा राहोन हवालदारास दटाऊन तिरान खासनीस जिवेच मारिला येसा जाखोजी ना दारुण आसता तुझ्या बापास हक कोणे देऊ

पाहतो यैसी थोताडाची गोही दिल्ली याने काये चरे होते यैसे आपण बोलिले त्यावरून चिमणाजी बोलला की मल्हार कोडो मुघाजी मल्हारीचा बाप त्याने महिना दोनी महिने कसबा चालविला त्यास आपण उतर दिले की कोड-सेटी सुकाला वाणिजात कारभारी वाणी होता त्यामधे व आपले आज रुद्राजीपता मधे कलागत जाली त्यानी त्यास थोरले बोपजी ना आपले आजीयास रागेले म्हणोन आपले आज रुसोन चाकणेश महिनाभर गेले होते मागती बोपजी नो थोरले थाणी समजावीस करून आणिले मागती कसबा खाऊ रागले यैसा त्याचे दाबदुब करून गोही मनास मानिले तैसे रेहु लागले वेकावा वेखडा केलवडेफर त्याचा मुतालीक तो येखाचाने सुधी परनिष्ठ गोही दिधली तन्ही त्याचेसारिखी गोही लिहीता मग ते धर्मता होईनासे जाले हे देखोन हाकबोंब केली की आपण पहिले-पासोन गावचीया निवाटीयासी राजी नाही व चौडोपतासहि राजी नाही म्हणोन परस्थल मागोन घेत होतो सेवट ते मोडोन जुलूम करून यैसे करिता यास आपण राजी नाही म्हणोन उठोन स्वार होऊन रो राजेसाहेबापासी राजगडास गेलो आवघे वर्तमान राजीयापासी सांगितले चवडाजी बलाल आम्हास पुसू लागला की नारो बापोजी मेले त्याचे मुतक तुम्ही किती दिवस धरिले होते त्यास चिमणाजी बोलिला की नारोपत मेले ते यास काये ठावके आहे त्यास आपण उतर दिले की तू आध्मपणे बोलतोस नारो बापोजी हा व परसोजी माहाडीक व सताजी बोयडा तिन्ही जुमले लोहोगडीहून नेतोजीचे सरनोषणीचे वेलेस ^१मुस्तेहून आली-यावर लोहगडी लस्कर राहिले तेथे नारो बापोजीस ^२राहुजी पनकीयाची लेफ नवरी पाहिली बागनिश्चये केला व हाडाघदल चिचरडीहून साी भागुबाई नेली तेथे लोहगडीस ठेवली स्वारीहून आल्यावरी लग्न बरावे यैसे करून सदरहु तिन्ही जुमले स्वारीस लोहगावापासी आले तो वटगावाजवळ वडाखाले मुकुंदसिंग रजपुत होता त्यासी गाठ पडली ते वेलेस चिमणाजी पुढे टुटीस गेला नारो बापोजीस तीर यनसरीत लागला तो घोडा गजरतून आसनकोहो होता त्यावरी जीव गेला तो आपण जवळ होतो घोड्याखाले पडला आपण उचलोन घोड्यावर घातला परसोजी माहाडिकास व सतानी बोयडा त्यास सागोन पाठविले चिमणाजीहि त्याचो आला ती आपण नारोपतास घेऊन सोनकीयाचो आल्दीस चालिले फटकहि आले गर्मीन पाठीवर येत आसे नारोपताचा मुट्टा घेऊन आल्दीस येऊन आपण दहन केले ते वेलेस सत्राजी मोरदेव नारोपताचे मामदार होते दिषक हुने परसोजी माहाडिकाचा मुनमदार त्याच्या श्वेपाकात चिमणाजीस जेऊ घातले आपण उपोपण केले दुसरे दिवसी वटफीहून जाऊन आग गोला करून सागातेघेऊन लोहोगडास आले तेथून

१ शिवाजीची मुस्तेवर पहिगी स्वारी रावे

२ हे रावजी सोमनाथ असावेत.

राजगडाजवळ हस्तीस मंत्रआम्र दिव्हा दाहा दिवस सुतक धरिले थैसे सांगितले मग चिमणाजी खोटा जाला सदरहू करिना सुतकाचे वर्तमान वरले बंदी लिहिले आसे येणेप्रो बोलोन राजगडास जाऊन राजश्री राजेसाहेबास वर्तमान सांगितले की चवडाजी परनिष्ठ मनास आणीत नाहीत त्याची पाठ राखोन मनास आणू लागला म्हणोन आपण त्या फडास राजी न होता साहेबापासी वर्तमान सागा-वयासी आलो आणि तेथे च्यार दिवस राहिलो तो मागे आपण आल्यावर चवडा-जीने व चिमणाजी बापोजीने लोकास दावदुव करून लटकिया मनास माने तैसी गोहीचा जावता करून घेऊन आले त्यावरून 'आवई व मोरोपंत व चावाजी ना व रघुनाथपंत कोरडे व चवडाजी बलाल आणि कितेक त्याचे वकील मिलोन राजश्री राजेसाहेबास म्हणो लागले की गोहीचा कागद आणिला आहे त्यावरून सखो भिकाजीपासून खोटेपणाचा कागद करून देवणे म्हणोन सांगितले तो तेच दिवसी मोरोपंत पेसवे याच्या घरास आपण व त्रिव [क] विश्वनाथ पानसी थैसे दोघेजण आवई दवीरीणीच्या घरासरून जात होतो तो आपले दारी आवई व तिचा लेक त्रिवकपंत व रघुनाथपंत कोरडे थैसी उभी राहिली होती आपण वाटने जाता आपणास म्हणो लागले की तू चिमणाजी व बालाजीसी भाडतोस ती वृत्ती आमची आहे त्यास आपण उतर तीस दिव्हे की बापोजी मुदगल तुमची लेक आपण घेऊन तुम्हास लेक बालाजी बापोजी दिव्हा हे मज कलले नवते थैसे आसले तर मजसी व त्यासी लिगाड तुम्हास बोलावयासी समंध नाही थैसे उतर देता ते बायेको तैसीच राजियाकडे गेली हाट घेऊन बैसली की सखोपंताचा कागद करून देणे आपण तैसेच मोरोपंताच्या घरास आलो तो मोरोपंतहि आपणास दावदुव करून बोले लागले की गोहीचा कागद आला आहे तो आता खोटे-पणाचा कागद लेहून द्यावा लागेल थैसे मोरोपंती म्हटले त्यास आपण उतर दिधले की आपणापासून लेहून घेई थैसा कोण्ही दिसत नाहीं ते बोलिले की आपण दिसत नाही की काये आगर राजश्री राजेहि दिसत नाही की काये थैसे बोलिले त्यास आपण उतर दिव्हे की बरहाक होत नाहीं तेन्हा कोण्हीहि दिसत नाहीं त्यावरी मोरोपंती विश्वनाथभट दीक्षित सिवणेकर आपल्या पोवनमावळच्या वृत्ती-निमित्त्य राजगडास आले होते त्या हाती मोरोपंती निलोपतास सांगोन पाठविले की तुम्ही आम्ही सोयेरे जालो आहो तुमचा लेक रामचंद्रपंत त्यास आम्ही आपली लेक सोयेरीक देऊ केली आहे तुम्ही आम्ही सोयेरे तुम्ही सखो भिकाजीच्या कथल्यांत मन न घालणे राजश्री साहेब आज त्यापासून बऱ्या बोले कागद लेहून देईल तर बरे नाहीतर वाईट करून लेहून देणार आहेत तुम्ही काही फड न घालणे थैसे सांगोन पाठविले ते पदमावतीस निलोपंताच्या आगनात उभे राहोन सागो

लागले तो आपण बाहेरून गेलो तो दोघे उभे राहून आम्हास निलोपती बोलाऊन सदरहू वर्तमान सांगितले आपण त्यास उत्तर दिवले की तुम्ही उगच जासणे जे होणार ते होईल त्यावरी निलोपती विश्वनाथभट बराबर सांगोन पाठविले की तुम्ही आकरीत करिता आणि पाठ राखिता आणि सखोबावरी आकरीत होईल तेव्हा कैसी पाठी राखोना हे मुजमू गेली आगर तुम्ही मूल न द्या तरी दुसरी मेळऊ परतु आकरितात सिरणार नाही ऐसे सांगोन पाठविले तेच दिवसी साहिवाली आम्हास व केशो नारायेण व चालाजी बापोजी यास बोलाऊन आणिले आपण व केशो नारायेण राजेश्री साहेबाकडे वाडियात गेलो यकी 'गोमाजी नार्दक व कृष्णाजी नार्दक सोकटी खेलेत बैसले होते त्यापासी उभयेता बैसलो ओसरीवरी राजेश्री साहेब व पेशवे व बाबाजी नार्दक रघुनाथपत कोरड व त्रिफळपत डबीर आचई येसी व चौडोजी बलाल जैसे बैसले होते बंकास व बोसरीस पाच सा हात अतर होते येसीयास राजेश्री राजेसाहेब येकत व सभासद येकत जैसे आपण वर्तमान उभयेता नार्दकासी केशो नारायेणासी बोलो लागलो आपण नार्दकास म्हटले की याणी दिवाणचले व पैकीयाच्या बळे आपली मती घेतली आणि आपण राजेश्री साहेबास मिनती करून धर्मन परस्थळ मागीतले ते यानी मोडून चवडोजी बलाल गावीचा निवाडियास मागितले आपण त्यास राजी जालो नाही यानी गावास जाऊन लोकास दाचदुच करून गोहीचा कागद करून आणिला आहे तोच कागद याणी घेऊन आता तन्ही परस्थळास चलावे आगर म्हसलीयास जाऊन कोश घ्यावे आगर तो कागद कपाळी बाधोन दिव्य करावे इतकहि न करीत यास पैका पार जाले आहेत कैस म्हणाल तर कोढाणा निजामशापासून घेतला सिद्दी आगर धरिला ते वेलेस पनाससाठी हाजार म्हनाचे वित पातशाहाचा खजिना बरी होता तो एट्टन आणिला माहुलीस महाराज निजामशाही दिवाण घेऊन गेले होते ते वेलेस मोगल व इदलशाही नामजादी माहुलीखाली वेढा बैसला होता त्यास सामान व खजना विज्यापुरीहोऊन डोणजाचे वि[डी]नून जात होता तोहि एटलीयावरी मुधाजी मायद्या निजामशाही तो पटून खेडपारीयास याच्या घरास लक्ष म्हनाने वित घेऊन आला तो आपलीया घरात याणी गुतरुपे ठेविला होता येसीयास 'पुरघरास रा[जारा]ऊ ईदलशाही वेढा आला तो मुधाजीस घरावयास जरो लागला येके दिवसी बुधपळ खेळत आगता वाडियात रायेगाऊ याचा माहालदार येऊन हाती धरिला त्यावरी गदरी करून बापूजीपती भट म्हणूज हातीचा घेऊन चाकराचे रुप त्यास देऊन व त्याचे बाइलेस घटकीचे रुप देऊन रातोरात रोहिडियास पाठविले तेच गोविंद मुरगल्याचे मद्रुमे तेथील नार्दकवाडी त्यापासी पाठविले तेथेहि त्यास पाळती लागली तेथून ते गदफ

लक्ष्मीश्वराकड गेले तिकडेच मेले ते पैके त्याचे वित यास जिराले त्याचे बळे थोर-
थोराशी सौईरिका केल्या आणि वकील करून मनास मानिले तैस करितात आणि
मजपासून साहेबीच्या बळे कागद लेहून घेऊ म्हणतात तरी आपण ब्राह्मण लेहू जाणत
आहे आपली ब्रह्महत्या केली तऱ्ही लेहून देणार नाही राजियाने अनीत केली तरी मज
येकास मारील माझे भाऊबंध साहा सात आहेत ते तऱ्ही आपली व्रति घेतील आपणही
भेलियावरी ब्रह्मराक्षस होऊन जे कोणही पाठीराखीत आहेत त्याचा वंश नाहीसा
करील अवदूल वाटेस कोलाटी आले होते त्याणी कुत्रीम नदी आणून गावकरी-
यास दाखविली ते नदी गावाजवळ असावी म्हणोन कोलाटी मारिले येक बाईको
गरीब गारोडीण होती तिचे पोटी लेक जाला त्याने विद्याभ्यास शिकोन आपल्या
बापाचा सूड ध्यावयास येऊन गाव बुडविला तैसे आपले वौशी कोणही तरी निर्माण
होईल तो जे पाठी राखितात त्याचा व वाद्याचा निर्वाह करील यैसीया कितेक
गोस्टी उभयेता नाइकास व केशो नारायेण यापाशी राजेश्री साहेब यैकत यैशा
सांगितल्या त्यावरून काये राजियाचे चिती वाटले मग प्रहर रात्रपावेतो बैसले
होते त्यातून खासा आपण उठोन निद्रेस गेले मग अवधच हालू हालू उठोनी
आपल्या घरास गेले मग आपणही व केशो नारायेण उभयेतानी भिकाजी नाईक
दिवटीया करून राजेश्री साहेबाचा निरोप घेऊन घरास गेलो दुसरे दिवसी आबई
व त्याचे वकील जाऊन राजेश्री साहेबास हाटकिले की कागद ध्यावयास काली
काय म्हणोन गइ केली आजी कागद घेऊन देणे त्यावरी राजेश्री साहेबी त्यास
सांगितले की तो धर्मतेन बोलतो आणि तुम्ही आमच्या बळे घेऊन मागती
त्यापासून जुलमे कागदहि मागता परस्थलास निवाडियास जात नाही यावरून
तुम्ही खोटे आहा तुम्ही आपले कार्येभागी म्हणऊन तुमचे भीडने बरहाक करीत
नाही च्यार दिवस तैसच टाकिले आहे पुढे जे होणार ते सुखीच होये कागद
काही त्यापासून आमच्याने ध्यवत नाही यैसे यास फजीत करोन सांगितले मग
कागद लेहून मागावयाचे वर्तमान राहिले दुसरे दिवसी आपणास राजेश्री साहेबी
बोलाऊन नेहून सांगितले की तुझ्या निवाडियाकरिता कुल आपले कार्येभागी
दुखी होत आहेत आपल्या कार्यास धका देत आहेत आपल्यावरी ये प्रसंगी
राजकारन पडले आहे तरी चिमणाजी बापोजी बालाजी व बापोजी यास दुखी करिता
येत नाही च्यार दिवस निवाडा राहू देणे यैस कितेक प्रकारे आपणास समजाऊन
सांगितले पुढे मनास आणून तुझे वतन तुजला माहाराज देतील त्यावरी आठ-
च्यार दिवस तेथ होतो तो यादो सिधनाथ हे पंढरपुरास गेले होते तिकडून आले
ते सिवापुरात जावजी कुटे माहाजन त्याचा लेक गोविंद कुटा त्याचे घरी राहिले
होते साईकाळाचे वेळस केशव नारायेण यादोपंताचे भेटीस गेला त्यास यादोपंती
पुसिले की सखो भिकाजीचा तुमचा कथला होता तो कैसा जाला त्यावरी त्याचे

हाती महजर होता तो यापासी वाचावयास दिव्हा त्यामध्ये मकसूद आम्ही खोटे आपण खरे यैस आपणास पाहिजे तैसा करून घेतला यावरी सिके निशान सर्वाची होती तो महजर त्यानी वाचिला मागती त्याचा त्यापासी दिव्हा त्यावरी दो घटकानी आचदेव भट व सिवभट ठकार जोतिसी त्यापासी आले त्यास यादोपती म्हटले की सखोपताचा व चिमणाजीचा वेव्हार होत होता ते कैश जाले त्यास भटानी उतर दिव्हे की त्याचा निवाडा जाला नाही तैसच राहिले सखोपंत उठोन राजेश्रीपासी गेले त्यास यादोपती उतर दिव्हे की केशवपतापासी महजर होता तो आपण वाचिला त्यावरी निशाने देशमुखाची व सवोची व तुमची देखील आहेत त्यास भट मजकूर बोलिले की तो महजर केशो नारायेण याचा केशो नारायेणे मुधो मल्हारीस दिधला आहे तो महजर पहिले केला होता तो तुम्ही नेला त्याची तालीक करून आणिली आहे त्यावरी निशाने करणे देशमुखाचे सिखे आहेत म्हणून आम्ही निशाने करून दिधली हा पुरनीम महजर करून आम्हापासून निशाने करून घेतली हे आम्हास कळले नाही आगर देशमुखानीहि महजर वाचून पाहिला नाही त्याच्या बोलावरी विश्वासोन सिके व सर्वांनी निशाने केली इतके यादोपंतास उतर देऊन तैसच उठोन देशमुखाचे घरास गेले त्यास सहरहु वर्तमान सांगितले तैसच सेटे माहाजन व समस्तास वर्तमान सांगितले त्यावरून देशमुखानी केशो नारायेणास बोलावू पाठविले तो केशो नारायेण पळून सोनगडास गेला यैसे वर्तमान जाले सदरहु वर्तमान यादो सिधनाय राजगडास आले त्याही सांगितले त्यावरून आपण जाऊन राजेश्री राजेसाहेबास निवेदन केले त्यावरी राजेश्री साहेब बोलिले की यैसी गोस्ट घडणार नाही देशमुखास लेहून समाचारं आपवणे त्यावरून आपण देशमुखास लिहिले की आपला व चिमणाजीचा निवाडा जाला नसता यैसा महजर करून दिव्हा त्याचे उत्तर राजेश्री साहेबाच्या नावे साकल्य बखर लेहून पाठऊन देणे त्यावरून सरेखोट साहेबास कळेल यैस आपण लेहून पाठविले होते त्यावरून त्याही राजेश्री साहेबाच्या नावे बखर लेहून पाठविली की केशो नारायेण मुधो मल्हारीस दिधला होता त्याचा महजर नारो बापूजीने घेतला होता तो महजर ठेविला होता तो मिजला आणि तुम्ही पळोन गेला त्याची तालीक केली आहे त्यावरी सिके करून देणे म्हणून आम्हास सांगितले बराबरी मुधो मल्हारीहि होता आणि कनीम महजर करून आम्हास मखसूद यैसा सांगोन सखो भिफाजीचा महजर केला आणि आम्हा पासून सिके करून घेतले तैसच सेटे व महाज[न] व भट व दाहीजण याच्या गोष्टा व निशाने घातली जवानी मखसूद केशो नारायेणाचा सांगितले आणि सखो भिफाजीचा महजरावरी सिके करून घेतले सखो भिफाजी हा खोटा आपण खरे हा मखसूद त्यामध्ये लिहिली आहे हे आपणास कळोन आपण सिके केले आसिले

तर आपण गुणेगार सखो भिकाजीचा काही निवाडा जाला नाही यैसी बखरे लेहून पाठविली त्यावरून राजेश्री साहेबासहि पस्ट कलो आले त्यावरी पुढें फटकट आणिक करावी तो राजेश्री साहेब बारदेसाचे श्वारीस गेले मुखसहि खराब याकरिता राहिल जे वेलेस आपणापासून बलत्कारे कागद लेहून मागत होते तेव्हा चिमणाजी बापूजी-ने राजेश्री मोरोपतास लेहून पाठविले की आपण येथ सखो भिकाजीस खोटे केले आहे हाली हुजूर आले आहेत तेथेहि तुम्ही सर्व प्रकारे त्यास तोडघसी दिधले म्हणून आवधे बापभाऊ उगेच राहतील यैस लिहिले होते तोहि राजेश्रीस निवेदन केल्यावरी कितेक दिवस तैसच राहिले मग सुवर्णदुर्गाहून आपण देवदर्शनास जेजुरीस जावयास सहपरिवारे आलो देवदर्शन करून सिवापुरास गेलो सिवापुरात चिमणाजीची माये द्वारकाही व त्याची बहीन नागराबाई व वरकडहि माणसे होती त्याची भेट घेतली चिमणाजीचा समाचार घेता चिमणाजीवरी तजकरा आणाजीपती केला होता त्याची निकड लाविली होती त्यावरी चिमणाजीने जरूराई करून बारा मावलावरी कबुलाती केली व्हन पाठवणे त्याची तक्षीम कोडे देशमुख-यावरी आली त्यास यैवज नाही म्हणून कसव्याची पाटलकी हिरोजी इदलकर यास विकावयास आपण व नागोजी नाईक व येशवतराव यैस जाऊन दमाजी कोडे याच्या मल्यात प्रस्थाने गेले होत तेथे जाऊन आपण भेटी घेतील त्यानेहि घरास बोलाऊ पाठविले होते त्यावरून जाऊन भेटी घेतली चिरजीव रुद्राजी व गोदोबा सागाते होते त्यास ऊस व हरभरा आणून दिव्हा भोजनास राहवीत होता त्यास आपण राहिलो नाही आरवीस जातो म्हणोन म्हटिले त्यावरून निरोप घेऊन आरवीस गेलो तोहि तेच दिवसी रात्री चिमणाजीहि आरवीस आला तेथे येऊन धनाजी कासार याचा सासरा त्याचे घरी राहिला दुसरे दिवसी गंगाजी विठल याचे घरी आपण होतो तेथे आला त्यान व आपण व रामभट घोडे यैसे येके ठाई भोजने केली आपली समजावीस केली कसबा व सिवापूर दिव्हे म्हणून चिरजीव रुद्रोबाचे डोईस आपले डोईचे मदील किमत व्हन १० दाहाचे होईल ते बाधले मग आपण-हि त्यास येक कोचकी व दुपटा दिव्हा तीर्थरूप भिकाजीपतास पत्रहि लेहून दिधले की तुम्ही गावास येणे सदरहु वर्तमान नागोजी नाईक व येशवतराव त्यासहि कलले सदरहु वर्तमान जाले याची याद आलाहिदा आसे याही येक व आपला कागद आपले दस्तूरचा लेहून दिधले आपण श्वार होऊन सुवर्णदुर्गास गेलो तेथून तीर्थरूप भिकाजीपंतासी सिवापुरास पाठऊन दिधले सिवापुरात येऊन चिमणाजीची भेटी घेतली त्याचेच घरी दोन च्यार दिवस होते कसबा व सिवापूर तुमचे तुम्हास दिधले यैस बोलिला ब्रहस्पतवार सिवापूरचा बाजार आला ते दिवसी जकातची टीप थरावयास भिकाजीपंतास पाठविले ते टीप लिहीत होते तो मुधो श्रीपती याने येऊन दुराई दिव्ही हे वर्तमान भिकाजीपती चिमणाजीस जाऊन सांगितले त्यावरी

त्याने उतर दिले की आपण तो मनापासून दिलेच आहे परंतु भाऊचघ कथला करितो यासहि सांगोन इतकीयात चालाजीपतहि कर्नाटकातून येणार आहेत आवधीयाच्या वीदमाने निर्वाहारूप तुमचे तुम्हास देऊ आपण तो दिले आहे त्यावरी भिकाजीपंत चिमणाजीचा निरोप घेऊन सुवर्णदुरगास आले पुढे गलबला पारच जाला मुलूक बोस पडला निवाडा तैसाच राहिला आसे.

(ले. १५२) श. १५७८ वै. व. १२] श्री [इ. १६५६ मे ११]

राजश्री राघो अनंत हवालदार व कारकून मामले मुर्तजाबाद ऊर्फ चेऊल गोसावी यास

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्ये सेवक 'आबाजी माहादेऊ सर सुभेदार व कारकून सुभे अहद कल्याण भिवडा व सुभा प्रात चेऊल मामले राईरी नमस्कार विनंती साा सीत खमसैन अल्प ईदीलशाहाचे कारकीर्दीची घरवास्त वसूल नेहटा-वयासी बदल सारे देशमुख व अदकारी व देपकुलकर्णी व सेटे महाजन येसे मुकाम किले प्रबलगडास आणिले त्यास आज्ञा केली की कारकीर्दीचा वसूल नेहटोन देणे त्यावरून सारे देसकुलकर्णी याणी वसूल घरदास्त लेहून दिल्ली अपाजी तावजी देसकुलकर्णी मामले चेऊल याणे जाष दिल्ली की आपण कारकीर्दी निजामशाहा व ईदीलशाहा तागाईत जमाबदी वरून देतो रयेतीचा वसूल लिहीत नाही वसूल मजमूतफ्तरी लिहितात त्यावरून मशारनिलेची वाजपुस केली की तू देशकुलकर्णी म्हणवितोस आणि वसूल लिहीत नाही फुकट हज खातोस त्यावरून गुन्हेगारी लाऊन खंड घेतला हाली आपले राज्यात वसूल कुलकर्णी याचे दफतरी व मजमूचे दफतरी रुजू मोझ्याबगर चालत नाही म्हणौन मामले मजमूरी तपो तपा व माहाल आगर चेऊल येथे कुलकर्णी नाहीत म्हणौन तह केला त्यासी तपो तपा कुलकर्णी ठेऊन त्याचे हताने जमे वसूल याकी करून वसूल मजमूदफतरी व कुलकर्णी याचे दफतरी रुजू करीत जातील त्यास हक व कागद बाब निाा रयेत केला असे त्याचा जाबिता मामले मजमूरी पाठविला आहे तेणेप्रमाणे वर्तणूक करून कुलकर्णी ठेऊन वर्तणूक करीत जाणे हाही पुतलाजी माहादेऊ हुजूर सफतरी मदतनिशी करीत होता त्याणे मेहनत बहुत केली शाहाणा लिहीणार देखोन

सदरहु करिणा रा. चलवंतराव मुझमले, राहणार मौजे कोंढणपूर, याजकदून श्री. रावसाहेब गंगाधरराव बाबासाहेब देसपाडे यास शके साली मिळाल्या. तो त्यानीं भा. इ. स. मंडळ, पुणे, येथील शके सालच्या वार्षिक संमेलन. प्रसंगी वाचिला.

१ आबाजी माहादेवाचा उल्लेख श. १५९३ मधील पत्रांत (खं. २० पृ. २०३) आला आहे.

म्हणौन कृपालू होऊन त्यापासून सरणी वसरी लाहारी ५०० पाचसे हुजूर घेऊन यासी वतनी माहल आगर चेऊल येथील कुलकर्ण देऊन पाठविला आहे यापासून कुलाची जमे वसूल साल दरसाल घेऊन भोगवटा चालवीत जाणे यासी हक न्हा रयेत देखील कागदबाब वसरी लाहारी ३६० तीनसे साठ

बा मुा

कागद बाब

३१२

४८

या लाहारी तीनसे साठ साल दरसाल देऊन साल दरसाल भोगवटा चालवीत जाणे तालीक घेऊन असल परतोन देणे सा छ २५ माहे रजव

(ले. १५३)

श्री

सिवाजी राजे

नकल

यादि वाटणी मुशाहिरा देसक मामले चेऊल कारकीर्दी
माहाराज राजश्री छत्रपती स्वामी सालिना होन पातशाही ६००

ता

पेशजी बोलीप्रा वाटणी कृष्णाजी दामाजी आपाजी देशकुलकर्णी
माहादेऊ देसाई होन २४१ होन २४१

बाबाजी विठोजी आदकारी होन ११८ लग ०

सदरहूप्रो वाटणी करिता त्रिवर्गात कजिया भाडण लागले ते समई
त्रिवर्ग वसून आपपलीयात समजावीस काढिली दामाजी आपाजी
देसकुलकर्णी यास लिहीणार ठेवणे त्यास मुशाहिरा पडतो मुलूकी यापती
बुडाली हक जमा जाले याची बेगमी करून द्यावी थैसं भाडण लागले
तेव्हा कृष्णाजी माहादेऊ देसाई याणी आपले यैवजी होन देऊन
समजावीस केली

कृष्णाजी माहादेऊ देसाई
होन २४१ पैकी दिव्हे
१४ बाबाजी आदकारी यासी दिव्हे
आणि समजाविले

५१ दामाजी आपाजी देसकुलकर्णी याचे
लिहीणारास दिव्हे आणि सम-
जावीस केली

बाबाजी विठोजी आदकारी यासी
पेशजी वाटणी होन ११८ कृष्णाजीपंत
देसाई याणी आपले वाटणी पैकी दिव्हे
होन १४

होन १३२
आपाजी तावजी देसकुलकर्णी यासी
समजावीस

२४१ वाटणी

५१ कृष्णाजी माहादेऊ देसाई याणी
दिव्हे

२९२

चाकी आपण द्यावे १७६

तारीख छ १३ जिल्काद

पु.द.१८

(ले.१५४) श.१६९० मार्ग.व. ९] श्री [इ. १६६८ दिजे. १७

१मशरहुल हजरत राजेश्री विसाजी बल्लाळ सुभेदार व कारकून महाल सर-
देशमुखी सरकार महाल ता पुणे प्रति राजश्री शिवाजी राजे दंडवत सुहुर सन
तिस्ता सितैन अलफ. पंताजी गोपीनाथ बोकील येही हुजूर साहेबापार्शी येजनु
सांगितले की पो सुपे व कर्याती बारामतीचे देशकुलकर्ण पूर्वापार आपले आहे.
आपले वडील.....बोकील त्या तागाईत खादले विठ्ठल माहादेऊ व त्रिषक
गोखदेऊ बुचके खातात व ... मुतालिक दोनी चार कारकीर्दी भांडत होते.
मलिकंचरे निवाडा केला आहे तो फर्मान बादशाही शिक्यानिर्सी व मलिकाच्या
शिक्यानिर्सी आहे व रणदुल्लाखान व राजेश्री २महाराज यांही निवाडे केले आहेत
ते महजर हाही [सादर असेत] शास्ताखान व जशवंतसिंग व मिरजा राजा याने
सदरहू फागदपत्र सनदा पाहून देशिकाची साक्ष व गोही पाहून, बरहक निवाडा
करून देशपांडेपण लिखोन परवाने देवविले परंतु महाली पैकियाच्या बळे वादी
यानी आपल्या मुतालिकास मिरासीवरी बसों दिलें नाहीं ऐसेयास हल्लीही आपणास
व त्यास देशपांडेपणाचे भांडण लागले आहे तरी साहेबी पुर्णो अमीन आहेत
त्यास लखोन बरहक निवाडा करून विले लावावे म्हणवून कित्येक तपसिलें
वर्तमान सांगितलें, वरून वळों आलें तरी तुम्ही तेथें आहां राजेश्री पंत यांसी व
अमीन जे असतील त्यासी ... सागोन त्याकडोन विठ्ठल माहादेऊ व त्रिषक
गोखदेऊ बुचके यासी तलब करून व गांवमजकुरीचे व कर्यातीमजकुरीचे देशक व
गावगन्ना.....तमाम बोलावून जाणून त्यांसी गोही साक्ष विचारून याचा व
त्याचा बरहक निवाडा वरणें अगर हरदो वादी यासी शेत.... .शेतमुखें ज्याचें
होईल तो खाईल तरी...बोलावून देणे आणि कुळकर्ण दिवाणांत आमानत
(ठेवून) दिवाणांत जमा होई तें करणें तुम्ही हरएक बाबें या कामात मन घालून
जिनकी मदत तुमच्याने होईल तितकी करून, कार्यभाग सिद्दी पावे तें करणे बहुत
लिहिणे तरी हेही कळतच आहे ऐसे समजोन सदरहु लिहिळे (प्रमाणे) कार्यसिद्दी
होय तो पदार्थ करणे बहुत लिहिणे तरी तुम्ही सुज असा छ २२ रजब हुजूर
[मोर्तेपसुद]

१ भा. इ. सं. मंडळाच्या पप्रसंमेलन प्रसंगी कै. रा. व. बारनिस यांनी
'श्रीशिवाजीमहाराजोंच एक महत्त्वाचें पत्र' या टिपणासोपत ठेविलेले हें पत्र
आहे. अस्तल पत्र मंडळाच्या संग्रहीं नसून पारसनिसकृत नकलेवरून हें येथें
छापिलें आहे. रा. व. कै. पारसनिस आपल्या टिपणांत 'पत्र अस्तल असून त्यावर
श्री 'शिवछात्रासि हर्षनिदान । महादेव मतिमत प्रधान' असा शिषा आहे' असा
उल्लेख करितात.

२ शहाजीराजे

(ले. १५४अ) अ. १६४२ ज्ये. व. १४] [इ.स. १७२० जून २३

वादी	कागद	हिदवी	१४ राजेजी शिवाजी राजे याने कागद
१ इंदल शाही मोहरी परवाना			१ रणदुलाखानाना कागद दादाजी
१ आनजल खान मोहरी			कोउंदेऊ यानि
२ रणदुला खानाना परवाना मोहरी			१ हिसाब चार हजार आठमे
१ राजीनामा सिकीवाना			नव्यासी ४८८९
१ खर्दखत सिकीवानसी			१४ तालीका फार्मान
+ + + + +			१ प्रताप राज
१ राजीनामा			१ कोरगावीनी नकल
१ हजीर मजालसी गोजे सुलचे			२२ किरकाल कागद
१ सभाजी राजे याच्या हातना कागद			५० (?)
			३७ पारसी

८७

थेकूण कागद सत्यासी पारसी व हिदवी राजे शके १६३४ (१६४२ ?)
शार्वरीनाम सवत्सरे जेष्ठ वदी ज्योदसी बुधवार

वादी कागद प्रो मुपे व चारामती कागद पारसी

१ अनामत + + अमीरल उमराव	१४ हकीकत पारसी फर्द
१ महजर मु॥ का पुणे	२ हकीकत बद
+ + + + +	१ फर्मात निजामशाही
४ फिरीदी परवाना	१ फिा पारसी बद पाठीसी देसपाडे
२ मोहरनसी परवाने	१ नकल सनद निजामशाही
२ नकल	१ इतमा +
—	४ उवराव याची
४	१ वजीरखानचा कागद मोहराचे अर्धा
४ परवाने	—
१ अमीरल उमराव	३७
१ वजीरखान मोहरेचे	
१ फादरखान	
—	
३	
१ महजर नकल हिदवी व पारसी	
१ चिठी हिदवी व पारसी	
१ नकल परवाना	

श्रीकांत

(ले.१५५) श. १६४२ जेष्ठ वा १४] [इ. स. १७२० जून २३

तीर्थस्वरूप राजमान्य राजश्री भगवतपत बाबा स्वामीचे सेवेसी बालके श्रीनिवास पताजी सा नमस्कार विनति उपरी रा जगनाथपती सुपाचे कागद तीर्थस्वरूप राजश्री माहादजीपत आबा यापासी पाठविले होते त्यास आबास देवाज्ञा जाली मग आम्ही तुम्हास कागद मागितले त्यास तुमचे पुत्र निवाजीस आडविले त्या उपरी तुम्ही सासवडीहून आले मग राजश्री सखोपत न्यायाधीश याजपासी तुम्ही आम्ही मिलेन गेलो मग आम्हाभराचरी गणोबा देऊन गडावरी [पुरंदरवर] पाठविले आम्ही जाऊन राजेश्री आबाचे रुमाल सोडून पाहिले कागद घेऊन खालते आलो राजश्री न्यायाधीश याचे साक्षीने कागद घेतले बी ता पारसी कागद ३७ सदतीस व हिदवी ५० पनास कागद ये॥ सुमार कागद ८७ सत्याऐसी पावले पुढे राजश्री जगनाथपताचे पुत्र गोपाल जगनाथ व खडो जगनाथ हे तुम्हासी कागदाचा कथला करितील तरी त्यास आपण वारू सेके ११६४३ शारवरी सवछर जेष्ठ वदी चयोदसी बुधवार हे लिहिले सही हे विनति छ २७ माहे सावान + + + सन बी कलम ३४

सदरहू यादी तुमचे हातची आहे त्याप्रमाणे पावले हे विनति

कासी बिस्वनाथ पुरंदरे	गोही	पन पा साक्ष गोपाल भिवाजी
सासवडकर पनप्रमाणे साध		देशपाडीये फा सासवड
		बाबाजी क + माजी देशपाडीये
		पा वार्द

(ले.१५६)

श्री

असला वा नकल

करणापत्र सेवेसी जबाबी गोविंद आपदेऊ आत्रे सतान धोंडो रामाचे जोसी कुलकर्णी मौजे गराडे व आणिक गाव सात यो गाव आठ सेवेसी लिहीले ऐसीजे मूळ पुरुष रामाजी रणमलराऊ याचे पुत्र आठ याची नावे

गोविंदराम १	म्हकोराम २	धोंडोराम ३	आपाजीराम ४
तिमाजीराम ५	सोनोराम ६	पेराजीराम ७	माहादाजीराम ८

ऐसे पुत्र आठजण याचा करिणा आपल्या वटिलानी सांगितला जे तिमार्जीराम याचे नकल जाले त्याची बायको मेली सतान नाही तेव्हा गोविंदराम याचे

१ शके १६४२ त शारवरी सवत्सर असून ज्येष्ठ वदी १४ ला गुरुवार यतो. बुधवारी २७ सावान आहे.

पुत्र मल्हार गोविंद याचे घरी ब्राह्मण बाई विधवा बाईको कामकाज करून होती तिचा पुत्र धोंडोबा परगोत्री लाहाण होता तेव्हां ते बायको मल्हार गोविंद याचे अर्जव फार केले की म्या तुमची शेवा चाकरी फार केली माझ्या पुत्राची मुंज करून त्यास काही थोडासा बसावयासि जागा द्यावा ऐसे अर्जव केले तेव्हा पंत मार याणी ध्यानास आणिले की तिमाजीराम आपले चुलते यासी पुत्र करून द्यावा म्हणून म्हकोराम व आराजीराम व सोनोराम यासी बोलाविले पेमाजीराम व माहादाजीराम हे दोघे वतनावर नवते जे प्रातीहून आले तिकडे गेले मग हे चौघे भाऊ जमा करून आपण पाचवे म्हणो लागले जे आमचे घरी ब्राह्मण बाई आहे इच्या पुत्राची मुंजी करावी आपल्या गोत्री लाऊन तिमाजीराम यांसि पुत्र करावा मग चौघे भाऊ बोलले जे आम्ही त्याचे सातजण भाऊ आसता पर गोत्री परकी काही आम्ही करीत नाही त्याचे सातजण पुत्र आम्ही साता भावातून घ्यावा तरी तिमाजीपंत व त्याची बायेकोहि मेली आतां त्यास देता नये मग मल्हार गोविंद उगेच थक्कून राहिले की हे खरेच निशा जाली मग पुढे मल्हार गोविंद याचे खासे पुत्र तिघे त्याची नावे नारो मल्हार दुसरा गणेश मल्हार तिसरा बालो मल्हार याचा पुत्र राघो बलाल कर्ते माणूस सुभे मामले करू लागले सताधारी जाले तेव्हा त्याच्या वडिलानी सांगितले हे ध्यानात आणिले जे आमचे आजे म्हणत होते हे भावांनी ऐकिले नाही म्हणून पुढे चौघा भावाच्या संतानास बहुत जाचो लागले परंतु मागील मळी (?) देईनात आपल्या मनातच ही गोष्ट धरून ठेविली शुणे देसीचा सुभा करू लागले तेव्हा भावास गावगतीच्या हिशेवामुळे नानाप्रकारे मागो लागले मसाला करोन दररोज करून बहुत पीडा केली तेव्हा चौघा भावांनी विचार केला जे हा भाऊ काही आम्हांस गावावर नांदू देत नाही हारएक तुफान करून वतन विकवी लावील मग चौघे भाऊ देशांतरी गेले मग आपण ऐकटेच वतन खाऊ लागले वतन पाँ ब्राह्मण बाईचा पुत्र धोंडोबा याच्या वंशास बोपगाव धोंडोराम याच्या वाटणीतील दिले त्यास सांगितले जे तू आमचा ठेवणाईत हे करिणापत्र खरे आसे हे चौघे भाऊ गेले याचा वंश हे वास्तीने आद्यापि आला नाही हे खरे

(ले. १५७)

श्री

(नकल)

दखलगिरी कुलकर्णे व जोतिस देहाए

मौजे भिवडी तो फरपडार

१

मौजे कोढीत बुा को सासवड १

बनाम सोनावा आत्र गोत्री त्याचे पोटी पुत्र संतान नाही येक कन्या होती ते कसवे सासवड राखे त्याचे घरी दिधली होती ऐसीयास बाराणसीस जाते समई जावई यापासून टका पैका कर्ज घेऊन यात्रा करून गावास आला त्या उपरी कितेक

दिवस कुलकर्णी व जोतीस सदरहू गांगीची चालवीत असता आतःकालचा सभये माडला ते फाळी राखीया जावाई त्यास व आपले रेकीस बोलाऊन त्याचे साभाली कोढिताचे कुलकर्णी व जोतीस राखियास दिवले त्यानी येऊ दोन वरीसे चालवीत असता का सासवडचे देस कुलकर्णी त्यानी राखियास म्हणो लागले कीं मोकदम बुडाला त्याची मोकदमी देशमुखानी खावी कुलकर्णी जोसी बुडाला त्याचे वतन देशपाडे यानी खावे ऐसे दखऊन राखियासासीस सासवडकर देसकुलकर्णी यानी मौजे मार कुलकर्णी व जोतीस जोरावारीने घेऊन खाऊ लागले दोनी च्यार वर्षे खादले असता मुधाजी आनेयानी पुणीयास येऊन कैा सिवाजी राजे भोसले त्याचे आमली रघुनाथ बलाल शिवाजी राजीयाची सवनिसी करीत होते त्या-पासून मुधाजी आनीयाने होनु १३० येकसेतीस घेऊन जोतीस व कुलकर्णीचा महजर रघुनाथ बलालास करून दिवला त्यानीहि दोनी च्यार वरसे कुलकर्णी व जोतीस खादले हे वर्तमान राघो बलाल आत्रे या जाहीर जाले त्यावरून राघो बलाल यानी रघुनाथ बलाल यासी गाठी घालावी तो रघुनाथ बलाल मरोन गेले त्याच्या त्रिषक रघुनाथ यासी गाठ घातली कीं सोनाबा आत्र गोत्री आपला घाप भाऊ त्याचे कुलकर्णी तुम्ही मुधाजी पासून येकसेतिसा होनावरी घेतले आहे ते आपले पैसे घेणे आणि जोतीस कुलकर्णीस तुम्हास निसवती नाही त्यास त्रिषक रघुनाथ ऐकेना म्हणून राजश्री सिवाजी राजीयासी वर्तमान सदरहू सांगोन रोख होनु १३० येकसेतीस राघो बलाल आणून रा सिवाजी राजीया हुजूर त्रिषक रघुनाथाचे पदरी घालिता त्रिषक रघुनाथ पैके घेईना म्हणून रा सिवाजीराजीयानी येकसेतीस होनु राघो बलाल पासोन त्रिषक रघुनाथ याचे गुजारतीने घेऊन मौजे कोढितच्या कुलकर्णी व जोतीस याचे कागद राघो बलालास दिवले त्या दिवसा पासोन पंचवीस वर्षे रागो बलाल कुलकर्णी जोतीस खात आले असता तुलापुरास आलमि(पि)सा आलमगीर येऊन मुसाम जाला ते वरती तमाम परगणातीचे मोका दम व कुलकर्णी मुलाजीमतीस येऊन सिरपाव पाऊन सरफराज जाले तो वरती मुधाजीचा पदरजाती मल्हार आनत त्याने माऊनी नाईक जगथाप देशमुख त्यास रुपये ५० पनास व चाचाजा गोविंद देशपाडे यास रुपये १०० येकसे येकूण दीडशे रुपये देऊन शिरपाव कुलकर्णीचा घेतला त्या दिवसापासून राघो बलालाचा गुमास्ते व भाऊचद त्यासी सटखट करू लागले राघो बलालचा पुत्र दामाजी रघुनाथ सातरिकाव(?) लस्कर बादशाही व तैनात सुभा नचाय गयाजदीखान आसे मागे पेश गैबनीने मुठमर्दी व जयरदस्ती व टकीया पैकीयाचे साजीसीने मल्हार आनत हरी खात आहे सदरहू वर्तमान सकराजी नारायेण व रामचंद्र पतापासी सांगितले परउ दादी होऊन आली नाही.

सदरहू नकल मिठलराव बलाल देशपाडे प्रो पुणे याने घरीहून जाणर्फी शके १७३२

(ले. १५८) श. १५७८ माघ शु॥] १ [इ. स. १६५७ जाने. १८

श्री सके १५७८ दुरमुख नाम तवछेरे माहो सुध त्रियोदसी वार सोमवार तये
दिसी चालाजी हरि भेडजोगी कुलकर्णी मौजे वडगाऊ नेपरज पा पुणे यासि तये
दिनी मुधाजी चापूजी अत्रे जोसी व कुलकर्णी कोढीत खूर्द व भिवडी व सोमल-
वाडी पा मजकूर लेहोन् दिधले ऐसाजे आपले जोतीस व कुलकर्ण मौजे
कोढीत गुा का सासवड हे आपली भिराशी हाये सोनाजीपत आपले गोत्रज
खात होता तो गगथडीस आपले लेकीस भेटावया गेले तथेच राहिले तीही
आपणासि सागोन् पाठविले की आपले म्हातारपण आहे गोदांतिरिच राहोनु तेरी
तुम्ही मौजे मजकुरीचे जोतीस व कुलकर्ण खाणे तुमची भिरासी आहे तुमची तुम्ही
खाणे चावरी आम्ही आपला पुतन्या विठोवा चालवया पाठविला सोनाजीपताचा
भाचा रू + जी होता तोहि गगथडीस गेला विठोवा आमचा पुतन्या चालवीत
होता हे गावीच्या मोकदमासहि टाऊका आहे ऐसे असोन रामाजी देसकुलकर्णी
का सासवड त्याणे आपले माणूस ठेऊन् कुलकर्ण मौजे मजकुरीचे चालऊ लागला
आम्ही रामाजीसी बोलावे तो आम्ही आपले पोटाच्या व्यासंगी गुतलो वाकरिता राहिले
तेरी तुम्ही मौजे मजकुरीचे जोतीस व कुलकर्ण तुम्ही सोडवणे आणि तथे जे पडली
ते वेचणें आणि कुलकर्ण तुम्ही भिरास करून् खाणे जोतीस आम्हास देणे सदरहु
प्रमाणे जोतीस व कुलकर्ण सोडवणे कुलकर्ण तुम्ही खाणे व जोतीस आम्ही खाऊनु
आम्हास कुलकर्णासी समधू नाही यासि आनसारिखे करु तेरी आम्हास आपलीया
पूर्वजाची आण आहे हे लिहीले सही हिलाहरकती करील त्यासि आपण निवारुनु
तुम्हास व त्यासि समधू नाही तुम्ही गावकुलकर्ण लेकराचे लेकरी खाणे जोतीस
आम्ही खाऊन् हे लिहीले सही बीकलम ॐ

गोही

बापाजी नरसिगराऊ सितले

देशमुख पा पुणे

(फारशी शिक्का)

विठल मोरदेऊ देशकुलकर्णी

पा पुणा

सूर्याजी वडधे व बाजी जरडे मोकदम

मौजे मजकूर

(नांगराचें चित्र)

काऊजी वडधे मौजे मजकूर

(नांगराचें चित्र)

विठोजी नाईक सितले देसमुख

पा पुणे

(फारशी शिक्का)

धाऊजी पाटील बीन बाज पाटील

कानगो मोकदम मौजे चावली पा पुणे

(नांगराचें चित्र)

मलोजी राजीवडा चौगले मौजे मजकूर

(नांगराचें चित्र)

१ वर माथ्यावर 'श्री'कार आहे किंवा नाही हे नकी सांगतां येत नाही
बहुधा नसावा.

श्रीभवानी शकर

(लि.१५९) अ. १६३७ मार्ग. व. ५] [इ. स. १७१५ दिजे. २

३ चारी नद महाराज शाहू

श्री शके १६३७ मन्मथ नाम सवळरे मार्गशीर्ष बहुल पचमी भृगु वासरे ते दिवसी राजश्री मल्हार अनत अत्रे कुलकर्णी व जोतीपी मौजे कोदीत 'द्या कर्यात सासवड यासि' अथक रघुनाथ भेडजोगी नमस्कार सुा सीत अशर मया जलप कारणे पारखती लेहोन दिव्हा ऐसीजे तुमचे चुलत चुलते मुधाजी बापूजी अत्रे याणी शके १५७८ दुरमुखनाम सवळरी आमचे आज्ञे राजश्री बालाजी हरी मासी कागद लेहोन दिव्हा जे मौजे मजकूरचे कुलकर्ण जोतीप आपली मिरासी आहे ते सोनाजी बाबाजी आपला चुलत भाऊ खात होता तो गगधडीस जाऊन तेथे गगावास करावयासी राहिला त्याउपरी आपण आपला पुतण्या विठल कृष्ण कुलकर्णे व जोतीप चालवावयास मौजे मजकुरी ठेविला असता रामाजी त्रिमल देशकुलकर्णी कर्यात मजकूर याणी आपले निसवतीने चलेच ब्राह्मण ठेऊन कुलकर्ण चालऊ लागले आपण जाऊन करावे तर पोट व्यासगास गुतलो यामुळे राहिले आहे तरी तुम्ही त्याजपासून वतन सोडवणे त्यास खर्च पडेल तो देणे आणि कुलकर्ण तुम्ही खाणे जोतीप आपण करून खाऊ ऐसे पत्र करून दिले होते त्या वरून आमचे आज्ञे तीर्थरूप राजश्री बालाजी हरी याणी राजश्री रामाजी त्रिमल देशकुलकर्णी कर्यात मजकूर याशी वीस होन देऊन त्याजपासून कागद लेहोन घेतला तो त्याणी शके १५८० विस्वी सवळरी लेहोन दिव्हा की मौजे मजकूरचे जोतीप कुलकर्ण सोनाजी बाबाजी अत्रा याचे आहे तो निपुत्रिक होता त्याचे बुडाळे त्याचा भाचा करीत होता तो गेला त्यावरी आपण देशकुलकर्णी म्हणोन जोतीप कुलकर्ण चालऊ लागलो ते आत्मसतोपे तुम्हास विकन दिले किमती होन २० वीस हे पैके घेतले आणि हे पत्र करून दिले असे तुम्ही जोतीस कुलकर्ण रेनुराचे लेकरी खाणे म्हणोन पत्र करून दिले त्यावरी जापल्या बडिलानी मुतालीक पाठविला होता तो राघो बलाल अत्रे याणी आपले कुलकर्ण म्हणोन कटकट करून आमचा मुतालीक उठऊन वाटे लाविला कुलकर्ण जोतीप तुमचे घडील खात आले सांप्रत राजश्री राजे या प्रातास आलीयाउपरी आम्ही व राजश्री मोरो नरहरी आमचे चुलनभाऊ याणी राजद्वारी प्रसंग करून तुम्हास व देशकुलकर्णी यास तलय करून आणून फयला केला तेव्हा तुम्ही येऊन आपणापासी घाली केली की आपले वतन देशकुलकर्णी यांनी विविले आहे याची पचाईत गीतमुने करून निर्वाह करणे त्यावरून आम्ही आपले मनी विचार करून तुमचे वतन देशकुलकर्णी यांनी आम्हास विकन दिले आहे ते तुमचे स्वाधीन करावे आरजे

पैके वीस होन दिव्हे आहेत त्याचे दाम दुसऱ या हिशेबे चालीस होनाचे रुपये १२० येकसे वीस जाले ते तुम्ही दिव्हे ते आपणास पावले आणि तुमचे कुलकर्ण जोतीष रोहिडाचे मुकामी तुमचे स्वाधीन केले तुमचा वडील मुधो बापूजी याचा कागद येक व रामाजी त्रिमक देशकुलकर्णी कर्यात मजकूर याचा कागद होता ते दोन्ही कागद आसल तुमचे स्वाधीन केले असेती या उपरी मौजे मजकूरचे जोतीष कुलकर्णाचे वतन तुम्ही आपले सुखरूप अनभवणे आपणासी तुम्हासी अर्थाअर्थी समंध नाही याउपरी बालाजी हरी याचे वंसीचा जो कोण्ही होऊन तुम्हासी कथला करील तो गोताचा खोटा व दिवाणचा गुन्हेगार आसल कागद तुमचे स्वाधीन केले याच्या नकला व किरकोली कागद जेथे जे असतील ते कूल नवे जुने रद असेती मुधाजी बापूजीचा लेक शामजी मुदगल त्यासी आम्हासी समंध नाही तुम्ही ते समजोन घेणे सदरहू प्रमाणे तुम्हास हे फारखती लहौनू दिधली असे यास जो कोन्ही रा बालाजी हरी याचे वौसीचा आसल त्यास श्रीवारानसीस पंच माहा पातकाची शफत असे कथला करावयास समंध नाही हे लिहीले सही छ १७ जिल्हेज पत्री वली बाहातरी ७२ बिा २ वो^२

गोही^३

केशव निलकंठ

यादो नारायेण निंबकर कुलकर्णी को लोहगाव ता हवेली प्रा पुणे हाली सवनीस किले विचित्रगड ऊर्फ रोहिडा कुष्णाजी चीन सिदोजी जाधव पाटील मोकदम मौजे किरकटवाडी ता कर यात मावल हाली हावलदार किल विचित्रगड बिा ओ गोपाळ सिव देऊ बोकील^४

बाजी शामराज अत्रे

रामाजी विठल देसपाडिये ता वाडे सा जुनर हली मुकाम किले विचित्रगड रोहिडा राधो बलाल तुटकणे कुलकर्णी मौजे सात ता घोडे सा जुनर हाली मुकाम किले विचित्रगड रोहिडा तान्हाजी सावजी प्रभु देशेमुख ता नाडसूर नजीक सुदागड हाली कारखानीस किले विचित्रगड

१ येथून पुढील मजकूर त्रिंबक रघुनाथ याचे हातचा आहे. अक्षर अत्यंत कापरे कापरे लिहिले आहे यावरून या वेळीं त्रिंबक रघुनाथ अतिशय वृद्ध म्हणजे जवळ जवळ ८०-८५ वर्षांच्या घरांत गेल्या असावासा वाटतो.

२ बिा वो (ॐ) म्हणजे दस्तुर खुद्द.

३ गोही ज्याच्या त्याच्या हातची आहे.

४ चारही बंद आहेत परंतु चौथ्या बंदाचा शेवट पाहतां त्याला चार सहा बोटांचें आणखी एखादें चिटोरे डकवलेलें असावेसे वाटतें तें मिळालें नाहीं गाहाळ झालेल्या चिटोऱ्यांत आणखी कांहीं साक्षी असाव्यात.

पु.द. २०

(ले.१६०) श. १६३८ आषा. शु.११] श्री [इ. १७१६ जून १९

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ४३ दुर्मुखनाम सवत्सरे अशाढ शुभ येकादसी
भोमवासरे क्षत्रीये कुलावतस श्री राजाशाहू छत्रपति स्वामि याणि देशमुख व

ॐ श्री ०

श्री आई

देशपाडे कर्नात सासवड

राजा शाहू छ

आदि परुष श्री

यासि आशा केली ऐसीजे

त्रपतिहर्षनीधा

राजा शाहू छत्रपति

मौजे कोटीत ध्या का

नवाळाजी वि

स्वामि कृपानिधित

मजकूर येथील कुलकर्ण

श्रनाथप्रधा

स्य परशराम ध्यबक

व जोतीस चालाजी हरी

न

प्रतिनिधि

मेडजोगी याणी रामाजी

निमल देशपाडे का मार यास वीस होन देऊन घेतले होते परंतु चालाजी हरी व
त्रिपक रघुनाथ व मोरो नरहर मेडजोगी याचा भोगवटा मल्हार अनंत अने
कुलकर्णी व जोसी पुरातनप्रमाणे चालवीत होते ऐशास स्वामि स्वराज्यात अल्यावरी
मोरो नरहर मेडजोगी व त्रिपक रघुनाथ मेडजोगी याणी कथला केला आणि
कुलकर्ण अमानत केले होते कथला निवडे तोंवरी कुलकर्ण मल्हार अनंत अने याचे
दुमाले केले होते साप्रत रा त्रिपक रघुनाथ मेडजोगी याणी आपले मुदल वीस होन
घेऊन मल्हार अनंत कुलकर्णी व जोतिसी मौजे मजकूर याची वृत्ती याचे स्वाधीन
करून आपले बेदाब्याचे पत्र लेहोन दिव्हे आहे त्याप्रमाणे स्वामिनी मल्हार अनंत
अने पुरातन बतनदार जाणोन सदरहु वृत्ती दुमाले केली आहे तरी तुम्ही मशार
निळेचे हाते सालाबाद चालत आल आहे त्याप्रमाणे बतनाची सेवा घेणे नवजिमीर
न करणे या पत्राची प्रती लेहोन घेऊन मुख्य पत्र भोगवटीयास मल्हार अनंत अने
यापासी देणे जाणिजे लेखनालमार

चारसुद

सुरुसुद

चार

मर्या

देय रा

जते

(ले.१६१)

श्री

[वरील चार मोटे कागद पाहून गेल्याने सदर पत्र कोणी कोणास लिहिले
आहे ते कळत नाही. मजकूर राघो चलाळ अन्याच्या पुण्यातील वाढ्यासमर्षी
आहे. हा वाढा शनवारवाड्याच्या जवळ होता. असे पुढील लेखावरून दिसते.]
आला तो वाढ्याचे वर्तमान फलले तर तो वाढा म्हणजे तुम्हा जिनके
आहा तितकीयाचे तत्त आहे त्या वाढ्यावरी मग कुलकर्णे वडिलानी मेलविले
ते तुम्ही समस्त मिलोन बतन खाता आणि मुलीच्या सुटखासच फीट लागली
आम्ही काही बतनाचा भोगवटा घेत नाही आणर गावीहि नवतो गराडीपात
तीर्थरूप रणमाजी येशवतगाऊ व चारजीरा राघो मल्हारी सा का(वं)सावरी होते

त्याणी वाडा बांधते वेळेस चोललेस नाहीत ऐसे वंशांत निर्माण जाले वाडा तो तयार जाला म्हणोन ऐकतो तुम्हास म्हणावे तरी तुम्हास पुणे देशीच्या वतनाची मायाच नाही वंशी जे पुरुष आहेत ते जंतवत निर्माण जाले कीं चारदी (?) सारखे वतन व पुण्याचा वाडा वडिलांनी मेलविली वृत्ती सातां पिढीयाची गमाविली हे ऐकोन खेद जाला कीं वंशात कोणहीच नाही याउपर वाडियात बाचुराऊ घरात जाणार यास द्याही श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान याच्या सात द्याद्या देवणे आम्ही माहाराज राजश्री स्वामीस विनंती करून वाडा सुटे ते गोष्टी करितो फदांचित वाडा बांधावयासी पैका लागला आसल तरी तोही द्यावा परंतु तखतीचा वाडा सोडवावा.

(ले. १६२)

श्री

[पहिले बंद गहाळ. फक्त सहावा बंदच मिळाला.]

६

ताई आत्री गावात खंडो विसाजी देशपाडीये याच्या वाडियात होती तिणे थैकोन हाती काठी घेऊन राजश्री राज बसले होते त्याजपासी येत होती ते दुर्जुन रायानी देवताच राजश्री बापूजी श्रीपती जवळ होते त्यासी पुसो लागले की ते चाईको नीट आम्हाकडे म्हातारी कोण येते त्यास नानानी रायास उतर दिव्हे की हे राघो बलाल अत्रे याची स्त्री ताई अत्री थैसे सांगताच ते जवळ आली आणि राजश्री रायासी बोलली + + + जैसे आता तुम्ही नांदता तै (से).....खावंद या राज्या.....त्याचे कोणी येथे.....या वरी घर.....थैसे थैकताच..... आणि ताईस सांगितले + + मातुश्री आम्ही तुमच्या जागियावरी घर बांधत नाही त्याज उपरी येके वरसी गावातील पाणी आटले होते ते समयी दार तोंडियात पाणी यासाठी उपसावासा केला आणि राजश्री रायानी आम्ही सुपियात होतो ते बोलाऊन सांगितले की तुमच्या आडात गाल बहुतां दिवसांचा आहे तो काढावा लागतो तुम्ही आडाजवळ बसणे नाही तर मग तुम्ही म्हणाल की आडांत आमच्या वडिलांचे द्रव्य होते याजकरिता जवळ बसणे थैसे बोलोन उपसावयासी काम लाविले आडात सेदणीयाच्या फुटकिया चरव्या दोनी सापडल्या त्या आमच्या आम्हास दिल्या तिसरा दाखला रायानी गावाबाहेर आपला वाडा बांधिला ते समई आम्हास आज्ञा केली की तुम्ही आपले घर जागियावरी बांधणे आणि वाडा तयार करणे आम्ही मान्य केले आम्ही बोलिलो की घर बांधोन येखादियासी नांदाया कारणे द्यावे हे थैकोन राघो कृष्ण व कासी कृष्ण हे उभयेता आम्हापासी येऊन जागा आम्हास घर बांधावयासी द्याल तरी आम्ही घर व वाडियासी आवार बांधऊन आम्ही उतर दिव्हे की तुम्ही परकी ग्रहस्थ आहा

गावीचे.....आथवा हाकिमीचे नाते.....घर बांधणे येसे सांगी.....वडिलाच्या हा..... साच्या बोलें घर..... भितीस माती खाणते वेलेस वरतेच पोफले मातीत चिरे वडिलाचे हातीचे होते ते कासी कृष्ण यासी घर बांधिते वेलेस सापडले ते चिरे दोहीकडे बोसरीस येक येक चिरा लाविला होता घर बांधते वेलेस दाहा वरसाचे पत्र आपल्या हातीचे लेहोन देणे त्याजवरून पत्र त्याणी आम्हास दिव्हा त्यांत तो बारा वरसे नादला आणि आमचे घर आमचे स्वाधीन केले जुने मोडून नवे बांधावे तो आम्ही सातारियासी राजश्री पासी गुंतलो चौथा दाखला सातारियाहून राजश्री छत्रपति यासी व राजश्री (अपूर्ण)

(ले. १६३)

] + [

राजश्री पंत.....

सेवक सौन..... [वि]

शेप आपला वडील काल ठाकूर मौजे पिल्याहून मौजे बरड प्रांत फलटण येथे गाई व बैल घोडी व सिंगरे येसी घेऊन चारणीस जात होते ते समई मौजे वाव्हे येथे वस्ती नव्हती मूल पांढर सुकवाले होते श्री देव सिधाजी व बाव्मीक याचे बावळ होते व डांगवड होता तेथे राहिले तों तेथे पाणी नव्हते अरण्य होते मग धावशीचे पाणी आणून रात्र गुजरात केली आणि सकाल उठोन जाऊ लागले तो श्री देवाचा भक्त कुमार होता त्याणे मूल पांढर सुकवाले यास जाऊन पाटील व कुलकर्णी व जोसी व माली व चळते येसे आणून भेटविले आणि यांस आग्रह करून राहविले त्यास याणी उतर दिव्हे की येथे पाणी नाही आम्ही येथे येऊ ना व येथे राहू ना मग सुकवाले मूल गाव मोडून येथे येऊन वस्ती केली आणि यास राहविले राहाविल्या उपरी मधे पार वेला ठाकूर टिके सेत व मला व चौगुलफी व गावची लावणी अर्धी करावी आणि पाटीलकीचे हक अर्धे लावे येसे वतन करून दिव्हे ते समई येक सोनारीण होती तीस याणी बहीण मानिली आण तिजकारणे आड खाणोन पाणी काढून आड बाधोन चाक कणा लाऊन चरवी साकली लाऊन पाण्याने राजण मरून दिव्हा तो आड व सोनार मौजे वाव्हे यामधे हाजीर आहे व आमचा खासगत आड हाजीर आहे यानंतर श्री 'माहाराज साहेब पिगोरीच्या दय्यामधे साहा महिने होते माहाराजास पुणे देश व सुपे देश व कराड देश कल्याण भिवडी व मावळे हे मुमासे इदलशाहीपासून जाहाले रणदुलाखान येऊन माहाराजांस हुजूर घेउन जातेसमई आपले वडील चुलते गोपाजीबाबा यांस घरचे जमातीनसी चिमणगावचे ठाणे बांधोन यांस ठेविले कच्चाडी सैतानराऊ ठेविले त्यासमई आमचे वयिले थाप्यास गेले घराची कराटे लाऊन दोही बोव्यावर

जागा देऊन कोष्टे यास ठेविले यानंतर श्रीमाहाराजसाहेब सुखरूप असता आमची आज्ञा आज्ञा व गाईचे आखर व गोठणीं वाल्हे यात होते तेथे सेत व मला करीत होते व चौगुलकीचे मुतालीक बालोजी दात्या उपर मल्हारजी मरोन करीत होता पुढे श्रीमाहाराजसाहेब यास पातशाही अटक जाहाली त्यां समई खैरतखान कऱ्हाड मुलकावर आला तेथून चिमणगावास आला त्या समई गोपाजीबावा याणी पिवली वस्त्रे करून येक येक बाहीर निघोन सग्राम केला आणि साहेब कामास आले त्यामधे मालजीबावा यांस त्याणी जिवंत धरून घोडा व माणसे बराबरी देउन वाल्हे यास खाना केला तो येथे येऊन कान्होजी बाजी व जाजाई आवा यास उभयतास रडतच येउन भेटला तेव्हा गोपाजीबावा व समस्त युधी लोक निवर्तले येथे वर्तमान येकोन उभयता म्हाताऱ्यानी उरावर धोडे मारून घेउन प्राणत्याग केला त्यासमई गुरे व बैल वासरे व घोडी व सिंगरे खिलारे निवालकराच्या राउतानी छुटून न्हेली त्याउपरी मालोजीबावा याणी आपले धाकटे भाव धारोजीबावा व संभाजीबावा यांस घेउन तोरण्यास गेले तेथे बलवंतराऊ कोकाटे होते त्याणी जतन केली मग ताजे होऊन हावसीपासून मुरमदेव घेतला आणि श्रीमाहाराजाचे चाकर म्हणविले तेव्हा श्रीमहाराज व राजश्री दादाजीपंत याणी बहुत गौर केला याणीहि बहुतच चाकरी केली त्याउपरी चाकरी टाकून आमचे पिते राजश्री संभाजीबावा ठाकूरटिके सेत व मला करीत होते व या देहाचा जन्म येथे जाहाला चौगुलकी आतां करितो त्याचा बाप जावजी मरोल होता त्याणे आम्हास हक दिले आहे स्वामीनी कृपालु होऊन आमच्या वाड्यामधे कोष्टी आहे तेवढा बाहीर निघात्याने आमचा मामला सुरलीत होईल हे^२ विनंती (निशाणी कट्यार)

(ले. १६४) श. १६१५ का. शु।] श्री [इ.स. ३१।१०।१६९३
तालीक मोरया

स्वस्तीश्री राज्याभिषेक शके २० श्रीमुखनाम सवत्सरे कार्तिक शु। त्रयोदशी क्षेत्री कुलवतस्थ श्री रामराजा छत्रपती याणी राजश्री देशाधिकारी लेखक वर्तमान व भावी प्रात पुणे यासी आज्ञा केली आहे. ऐसीजे राजश्री शामजी नाईक पुढे याणी स्वामीस येऊन विनंती केली की श्री स्थल मौजे मोरगाऊ ता. करेपठार प्रांत मजकूर हे देवस्थान बहुत जाग्रस्त स्थल आहे. तरी श्रीस मौजे मजकूर गांव इनाम देविलीयाने देवाचे पुजा नैव्यद्य उच्छाव भाद्रपद शु। १ पासून पंचमीपर्यंत आहे तो ऐसे यथासाग चालेल म्हणोन विधित केले त्याजवरून मनास आणिता श्री अष्ट विनायेक मधे आपण स्थल थोर सिद्धिस्थान ऐसे जाणोन स्वामीस व स्वामीच्या राज्यास कल्याणार्थ श्रीपरमेश्वर प्रीत्यर्थ नूतन इनाम मौजे

२ या पुढील मजकूर बालबोधित आहे.

मोरगाऊ ता करेपठार प्रात मजकूर देह १ येव कुलनाच कुलवानू हाली पटी व पेस्तर पटी जलतर पाशाण निधी क्षेत्र झाड झाडोरा पडले पान खेरीज इनाम व हक्कदार गाव चतुर्तीमा भूमि पूर्व मर्यादे प्रा इनाम दिल्ला ऐसे तरी गाव स्थानिकानी स्वाधीन करून पूजा नैव्यद्य उछाव उतर उतर चालवणे यास जो आपल्या राज्यातील व परकी ब्राह्मण व मराठा होत असता या स्थलास उपसर्ग करील अगर काही इच्छा धरील त्यास वाराणसीस गौ हत्याचे पातक असे प्रतिवर्ष नवीन पत्राचा आक्षेप न करणे या पत्राची तालीक घेऊन मुखे पत्र स्थानिकाजवळ देणे^१

तारीख ११ सोबल सुा
आर्था तिसैन अलफ

पौा छ १ सफरसन
खमस मुकाम जेजुरी

श्रीगजानन प्रसन्न

(ले.१६५) अ. १६२१ चैत्र शु॥ १] [इ. स. १६९९ मार्च २२

वरसात्तन पत्र श्री शके १६२१ प्रमाथीनाम सवत्सरे चैत्र सुद १ बुधवार तदिनी श्री देव चिंचवड यांनी जोशी व छद्दिनीयाचे लोक क्षेत्र मोरेस्वर यासी मोडून करून दिल्ली मौजे मोरगाव श्रीकडे गाव इनाम आहे तोपर्यंत खडणीपैकी देत जावे ३० तीस बी ताा

जोशी वेतभारी दादाजी

येस देऊ... सा १३

मोई २ ब्राम्हण सा ५

वाजनी गुरव सा ५

दिवटे...सा ३

छेत्र व निशाणदार दोघे ४४

येणेप्रमाणे सो तीस निरयेतर करून दिल्ले आसे प्रतीवरसी देत जाणे जाणजे

(ले.१६६) अ. १६२१ माघ या११] श्री [इ. स. १७०० फे.४

छत्रपती

श्रीया विराजित राजमान्ये राजेश्री अयाजी त्रिचक व कासी विस्वनाथ देसपाडे ताा सासवड गोसावी यासि

सेवक नरहरी त्रिमल सभासद नामजाद माहाल सरदेसमुखी दिला सा हिंदुराऊ घोरपडे नमस्कार सुा मया आलफ राजेश्री स्वामीस हारफी पाचसे रुपये देऊन वतनाची पत्रे करून घेतली त्यास आमची सरदेशमुखी आमची वतनपाप

दर सदे दाहोतराप्रमाणे बेरीज रुपये ५० पनास जाले ते आम्हास पावले पोता जगा जाले जाणिजे छ २४ सावान मोर्तच सुद

श्री
गोरत
चमुद

(ले.१६७)

श्री

राजेश्री कासीचा पुरधरे गोताची यासि
सेवक नरहरी त्रिमल सभासद नामजाद सरदेशमुखी द्या (रा) (हि) दूराऊ घोरपडे नमस्कार सुा मया अलफ तुम्ही गोतपन्नानिमित्य रुपये ४०० च्यारीसे दिवाणात दिले त्याचे हक सरदेशमुखी रुपये ४० चालीस होताती हे पैके देखत रोखा रसद पाठवणे या कामाचदल सूर्याजी चिचवडा व हसनखान व लोक + + + + + रुपये पान अ (दा) (करणे) छ २० जिल्हाद हे विनती ( )

(ले.१६८) श.१६२३ चैत्र व. ३] श्री [इ. १७०१ एप्रील १४

चिकलीजखानजी
(फारसी दोन शिके)

इजत आसार देशमुख व ताा मोकदम काा सासवड सु॥ सन हजार १११२ मालूम दानद की बापूजी व राणोजी हरकारे दि॥ चौकी माी दिथे कर्थात मार येथे चौकीस आहेत हमेशा नवले व थैली चालवीत आहेत तर यासि हाजीर देऊन हाजिरा हाजीर गावगना पोहचावणे काम नाजूक आहे नेक वाद जालिया जाव करणे लागेल खबर शर्त केली आसे राा छ १६ जिल्हाद माा सुद

(ले.१६९) शके १६२४ भाद्र.व. २] श्री [इ. १७०२ आगष्ट २८

श्रीभ
वानी चरण
रज राघोजी
बाबाजी

ई कौलनामा राजश्री राघो आवाजी सभासद नामजाद काा सासवड दि॥ राजश्री पंतसचीव ताा गगाजी खिरसागर कसचे मजकूर सु॥ सलास मया अलफ वादे कौलनामा येसे जे तुझेवाचे देशमुख व मोकद [म] याणी येऊन जाहीर केले जे मला कमलेश्वर विधे ४२ दोनी बेचिराख पडिला आहे रये मजकूर कीर्दी करावयास उमेदवार आहे जरी साहेब जीवनमाफक कौल देतील तरी कीर्दी करुन

बराये आर्ज खातिरेस आणून तुज कौल दिल्ला आसे कुलमखता दिल्ला असे बीता

रा पंतसचीव

मोगलाई

रुपये

रुपये

६४

२४

सहरहू रुपये आठ उगवणी करून सुखरूप कीर्दी करून आसणे जाजती
आजार लागणार नाही कोन्होहा चाबे शक न धरणे बेशक होऊन कीर्दी आचा-
दानी करणे रा छ १५ रबिलाखर मोतें

बसुद

कारकीर्द छत्रपति शाहू महाराज

(ले. १७०) श. १६३६ पौ. व २] श्री [इ. स. १७१५ जाने. १०

सो राजेश्री निबाजी बीन हिरोजी बारकडे चौगुले मौजे गुणध पा सिरवल
यांसि राजेश्री कदारजी नाईक येशवतराव निगडे देशमुख व यादो गगाधर देसपाडे
पा मजकूर श्री शके १६३६ जयेनाम सवछरे सु॥ सीत

श्री मळा

आशरईन मया अलफ कारणे जे मौजे मजकूर धामधुमे

रसूत केदा

मुले खराब पडिले त्यासी स्वराज्य होऊन परगणे मजकुरास

२ देशमुख पा

कौल जाला यागुले मौजे मारचे मोकदमानी कौल घेऊन

सीरवल

पुजयी वसाहत केली आणि येऊन वर्तमान मोकदमानी

सांगितले की काले फडून मौजे मजकुरचा चवगुला पुरातन

होता तो बुडाला हाली चवगुलकीच्या कामास कोणी नाही त्यास निबाजी
मजकुराचे वडील पूर्वीपासून चौगुलकीची चाकरी बरी (त) आले आहेत यासी
दिवाणचा कौल देऊन पाडरीचे चाकरीस लाविले पाहिजे म्हणून मोकदम
मजकुराने सांगितले त्यावरून राजश्री पंतसचीव यास वर्तमान विदीत करून त्याचे
आभयेपत्र तुज सादर केले व राजश्री पंतसचीव याचे आशेवरून तुज पत्र करून
दिल्ले तर मौजे मजकुरचे चवगुलकीचा हक धि ता

नखत खुर्दा टके

गला बारले

थल कुणबीक

I.

जिराईत चावर

टके ५ पाच

पाच मण गला

III.

पाऊण चावराची लाविली

यादा नजीक मोकदम

येणेप्रमाणे सेत व घर व हक चऊगुलकीचा पुरातन आहे ते चौगूलकी मौजे मारची तू व तुझे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने आनभऊन हक व सेत घरवाडां बाधोन चौगुलकीची चाकरी पाढरीची व दिवाणची व वतनदाराची करून सुखरूप राहाणे छ १४ मोहरम*

(ले.१७१) श. १६४६ फा.वा १] श्री [इ. स. १७२५ फे. १७

नकल

राजश्री बापुजी श्रीपत उपनाम चित्राव गोत्र आत्री येजुर्वेद कात्यायनसूत्र
काणवी शाखा गोसावी यांसी

अखंडीत लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य

शेवक बाजिराव बलाल प्रधान नमस्कार सुा खम [स] अशरीन मया व अलफ दिव्हे इनामपत्र ऐसीजे तुम्ही राज्यातील पुरातन शेवक आज ताा शेवक येकनिष्ठेने करीत आलेत म्हणोन तुम्हावर राजश्री स्वामी कृपाळू होऊन मौजे बालेवाडी ताा हवेली पुणे हा गाव कुलचाव कुलकानू स्वराज्य व मोगलाई दुतर्फी देखील हली पटी व पेस्तर पटी खेरीज इनामदार व हकदार इनाम करून देऊन इनामपत्रे दिव्ही आहेत तेणेप्रो करार करून हे इनामपत्र सादर केले असे तुम्ही मौजे मजकूर सदरहूप्रो आपले पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरेने इनाम आनभऊन सुखरूप असणे जाणजे छ १४ जाखर आशापत्र मोर्तब असे

(ले.१७२) श. १६४६ फा.शु॥ ७] श्री [इ. स. १७२५ फे. ८

सिका

नकल

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ५१ क्रोधीनाम संवत्छरे फाल्गुन शु॥ सप्तमी इंदूवासरे क्षेत्रीयकुलवर्तस श्रीराजा शाहु छत्रपति स्वामी याणी राजश्री बापूजी श्रीपत उपनाम चित्राऊ गोत्र आत्री येजुर्वेदी कात्यायनसूत्र काणवीशाखा यासी दिव्हे इनाम ऐसीजे तुम्ही स्वामी संनिध येऊन किले सातारियाचे मुकामी विनंति केली जे आपण स्वामीच्या राज्यातील पुरातन सेवक निष्ठेने सेवा करितो आपणास एक गाव इनाम देऊन वंशपरंपरेने चालविले पाहिजे म्हणोन त्याजवरून मनास आणून तुम्ही येकनिष्ठ सेवाकरितां तुमचे चालवणे स्वामीस आवश्यक जाणोन स्वामी तुम्हावर कृपाळू होऊन मौजे बालेवाडी ताा हवेली पुणे हा गांव पेशजीच्या मोकासियाकडून दूर करून हली कुलचाव कुलकानु स्वराज्य व मोगलाई आमल येकूण दुतर्फी देखील हली पटी व पेस्तर पटी खेरीज हकदार व इनामदार तुम्हास व तुमचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने नूतन इनाम करून दिव्हा असे तरी तुम्ही मौजे

* खमस पाहिजे.

पु.द. २१

मजकूर चतुःशीमापूर्वक मर्यादेप्रो आपले दुमाला करून घेऊन सदरहु इनाम वशपरपरेने अनभऊन सुखरूप राहणे लेखन आलंकार मोर्तब

(ले.१७३) श.१६५२ आ.भाद्र.शु॥ ६] श्री [इ १७३० आगष्ट ८

चिरजीव राजश्री माहादेवास प्रती जयाजी त्रिवक आसीर्वाद उपरी आम्ही ताा छ ५ सपर परियेत कुपल आसो विशेष श्रीमत् राजश्री आपास पुन जाला त्यास चारसे पुणियामध्ये होईल त्यास चिरजीव धोंढ्यास पुणियास पाठऊन आहेर करवणे त्यास सनगे बी॥

राजश्री गणेशपत यासमागमे
पाठविली सनगे
२ सेले चादणी
२ तिवटे कुसुबी

धरात वासनात पाटाऊ आहत
त्यापैकी पाटाऊ सुमार ३
राजश्री नारो मोरदेऊ याजपासून
पुणियामध्ये गजनीच्या चोल्या
घेणे सुमार २

४

घोत्रजोडा पाठविला आहे तो घरी ठेवणे १
येणेप्रमाणे सनगे देऊन चिरजिवास पाठऊन आहेर करवणे बहुत काये लिहीणे हा आसिर्वाद

(ले १७४)

श्री

राजश्री माहादाजी पत मजमूदार गोसावी यासी
अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्ये

श्रीो अनदराऊ सोमवसी सरलस्कर दडवत विनती उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीये लेखन करणे विशेष आम्ही लस्कर सुप्याकडे रवाना करून सडे राजदर्शनास सातारियास गेलों तुम्ही दरबारी असाल म्हणून पत्रें पाठविलीं की आगोधर येणें त्यास तुम्ही सासवडी आहा म्हणोन कलले त्यावरून हें पत्र तुम्हास लिहिले आहे तरी पत्र दर्शनी स्वार होऊन येणे येक घडीचा विलष न करणें आम्ही आजी छ ८ जिल्हेजी मौजे पाटखल कृष्णातिरी मुकाम जाला राजश्री स्वामीचे दर्शन पूर्णमा जाल्यावरी होईल तूर्त त्यास सुतक मकूचाई भोसली जितीकर शात जाली याकरिता मुहूर्त लाबला आहे तरी आधी येणे वरकड वर्तमान भेटीनंतर कलेल* बहुत काये लिहीणे हे विनती

मोर्त
य सु
द

श्री राजा शा
हु चरणि तत्पर
आनदराव सो
मवशि सर
लस्कर

(ले.१७५)श. १६५९ ज्ये. शु. १४] श्री [इ. १७३७ मे ३१
[शि. चा. च]

आज्ञापव समस्त राजकार्य मुंदेर विस्वातनिधी राजमान्य राजश्री बाजीराउ पंडित प्रधान तां मोकदमानी मौजे चाले तो निरयती प्रां पुणे मुंदुरसन समान सलामीन मया अलक नरनिगराव जगनाथ चौगुले मौजे गार गाणी राजश्री स्वामीतमिध येउन विनती केली की पूर्वावासून चौगुलकीच्या वतनात हक व इनाम व कुणचाच्या मला तीस मिध देव्हील अंचरई व सेते कुणचाच्यानी व इनाम ठाकूरभल व बेलवया + + + + व हकलाजीगे सेवाधार नवट्याक दर गाणा व दर हुकानी पाने तेरा व सुगरी दर हुकानी थेक व पातोडी थेक व घोंगडी थेक व टके थेकदीत व सुगच्या चावरी दोन मण व चारा महिन्याचे चारा सण याखेरीज कानू काईदे पानमान सुदामत निभेनिमप्रो आपले वडील अनभवीत आले आहेत त्यास हाली गावकरी सुदामतप्रो हकदक गावयाती खलेल करितात म्हणून विदीत केले येधात चौगुलकीचे वतनाचे हक सुदामतप्रो चालवणे म्हणून तुम्हात हुजरून पेनजी थेक दोन आज्ञापत्रे सादर जाली असतां अद्यापि सुरलीत हकदक चालो देत नाही हे गोष्टी चरी नाही याउपरी हाली हुजरून राजश्री स्वामीनी आज्ञापत्र सादर केले असे तरी तुम्ही मौजे मजकूरचे चौगुलकीचे वतनाचा हकदक पानमान तश्रीफ कानू काईदे जमीनजुमला इनाम पालक घर बाडा बुगरी बोंदरी पटी पातोडी वगैरे कानूकाईदे सुदामत यांचे वडील पडले पान निभे- निमप्रो अनभवीत आले आहेत त्यास सुदामतप्रो कानूकाईदे करार करून वतनपत्रे सादर केली आहेत त्याप्रो हकदक इनाम पालक घरबाडा पानमान तश्रीफ कानू कायदे यांजकडे सुरलीत चालवणे फि [रुन] बोभाट थेऊ न देणे जाणिजे छ १२ सफर पाा हुजरू खेत्तन^१सिमा

(ले.१७६) पौ श. १६४९ माघ वार] श्री [पौ इ. १७२८ जाने. १७
छ १६ जाखर

पुा राजश्री चिमणाजीपंत गोसावी यास विनती उपरी मोगल या प्रांते थिजोन राहिल्याने मुंलक दहशतीने लागणार नाही याची तरतूद करावी आपण येका दिवसाचे आवकाशे भेटीस यावे विचार करणे तो आपले विचारे करावा लागतो म्हणून सांगोन पाठविले येसीयास मोग- लाने बाघालीयास मोरचा लाविला त्यासी व पाचलास प्यादे व स्वार कुमक खाना केली तो मलोजी पवार याचे पत्र आले की तुम्ही सिकारपुरास येणे आपण तेथे येतो तुम्ही आम्ही मिलोन मोगलास गाठावे त्यावरून आपले स्वार जागा व

१ जोडावर लेखनसिमेचे सिक्के

पुणाचे जमा करून जावे या उद्योगांत तो दुसरी खबर आली की मलोजी पवार वाघालियास येत होते मोगलाने मोरचा काढत फौज करून मलोजी पवार याजवरीच चालोन गेला त्याची याची गांठी पडली हे घोडे त्याने मोडले पलत सिकारपुरास आले तीत चार घोडे पवाराकडील घेतली आच गमाविला याकरितां आपण महिताभर आलो चोले काढे (?) जमा करून काही काम होणार नाही आणि आच गमावावा याकरितां भ्रमेकटूनच जे काम होईल ते करून आच रक्षावा या विचारे येथे राहिलो त्यासी लोक आहेत त्यासी रोज उठोन पोटास घोडीयास दाणा पाहिजे तुम्ही सांगोन पाठविले कीं तागोजी घाटगे व मादाजी निचालकर ठेवावे तरी कर्जदार माघ हावे त्यास तो दिव्हे पाहिजे कामकाज होणे न होणे ते कललेच आहे हाली मलोजी पवार रायाजी जाधव याची फौज आम्ही जमा होऊन आवाईने जाईल अगर दुसरी कुमक येईल हे पाहावे मुख्य मोगल तरी वैजापुरावरून गंगातिरास आला म्हणून चातमी आली रायाजी जाधवावरी छपा घातला हे वर्तमान लीला आहे बहुत काये लिहीणे हे विनंती

मोर्तब

सुद

(ले. १७७) पौ श. १६४९ माघ वार] श्री [इ.स. १७२८ जाने. १७
छ १६ जालाखर

पुरवणी राजश्री चिमाजीपत गोसावी यासी

विनंती उपरी काली रायाजी जाधव याच्या लस्करातून दादा चारा माणूस पाईचे लस्कर पाचलावरी सोडू आले ते वर्तमान सांगत होते कीं रायाचा बहुकोजी पवार येथे मढीकडे फौजेनिशी गेले होते तो नवाच निजामनमुलुक कासारीचा घाट चढोन वैजापुरावरी आला तेथून मोगल तीन हजारक फौज व सुलतानजी रभाजी निचालकर याजवरी रवाना केले हे वर्तमान येकोन रायाजी कूच करून लांब मजल करून तावराचाजेवरी डोंगरात येऊन राहिला तेथे मागोमाग फौज आली तेथेच छपा घातला रायाजीची तो खबरच नाही मानाजी व सिवाजी पलोन पाचलावरी आले आहेत म्हणून जावजी रणचावरे सिकारपुरास राजश्री मलोजी पवार याजकडे कुमकेस पाठविले आहेत त्यानी लेहून पाठविले तो बजीनस कागद पाठविला आहे त्याजवरून कलो येईल रायाजीस तीन चार जखमा लागल्या आहेत तुबाजी पंताचा भाऊ रामाजी धरून नेला रायाजीस मारले की धरून नेले किवा कोणीकडे निघाला हे वर्तमान तहकीक नाही माणसे पाठविली आहेत खबर तहकीक आल्यावरी पाठऊन देऊन बहुत काये लिहीणे हे विनंती

मोर्तब

सुद

(ले. १७८) शके १६५२ आश्वि. शु. १५] श्री [इ. स. १७३० आक्टो. १४

राजश्री दादोबा स्वामी ..... यासि

..... दाभाड्यानी मुलकात धामभूम माडिली आहे येविसी राजश्री स्वामीस पत्र राजश्री गोविंदराव यांस पत्र पाठविले राजश्री स्वामीचा लाखोटा दरवारी जाऊन गुजरानला राजश्री गोविंदराव यांनी [ला]खोटा फोडून अक्षरशाहा वाचून दाखविले त्यावरून राजश्री स्वामीनी गोविंदराव यास आज्ञा केली की दाभाड्यास पत्र लेहून हुजरे पाठऊन त्याची स्थीत रीत पाहून येतील मग आज्ञा कर्तव्य ते केली जाईल येसी आज्ञा जाली अतःपर हुजरे व पत्र रवाना होईल म्हणोन तपसिले लिहीले ते कलले ऐशास तुम्ही तेथील मजकूर आलीकडील काही लेहून पाठविला नाहीं दाभाड्याची वर्तणूक आहे तैसी आहे उत्तम रीतीने पारपत्य केल्याविना देहावर येणार नाही त्यास पारपत्य करावे न करावे येविसीचा विचार तुमच्या विचारास येईल व तेथीलहि विचार आढलेल तदनु रूप लेहून पाठवणे त्याप्रो कर्तव्य ते केले जाईल रा छ १२ राखर ० हे विनंति

(ले. १७९) शके १६५४ माघ वा ११] श्री [इ. स. १७३३ जाने. ३०

राजेश्री अबाजीपंत देशपांडे का सासवड साहेबाचे सेवेसी अर्ज सेरीकर कालोजी पा गरूड मौजे बेलसर का मार सुा सलास सलासीन मवा अलफ वा ताो छ २४ सावानपावेतो सेरीकराचे वर्तमान येथास्थित असे चिरंजीव मल्हारजी गरूड माहाराज राजेश्री अपासाहेबाचा गेल्य होता त्यास तो हिरदेनगरावर पडला म्हणऊन वर्तमान येकिले आहे त्यास साहेबाकडे लस्करातून जासूद आले आहेत त्यास काये वर्तमान ते लेहून पाठविले पाहिजे वरकड बेलसरचे लोक तच्ही सुखी आहेत किवा काये वर्तमान ते लिहिले पाहिजे व राजश्री सभाजी मल्हारजी गरूड याचे वर्तमान लिहिले पाहिजे सेवेसी श्रुत होये हे अर्दास.

(ले. १८०) शके १६५५ वै. शु. १०] श्री [इ. स. १७३३ एप्रिल १२

* चिरजीव सखुबाईस प्रती आबाजी त्रिवक आसिवांद उपरी आम्ही ताा छ ८ जिल्हादपरियेत कुपल आसो विशेष तुम्हाकारणे फणस २ दोन पाठविले आहेत ते घेणे थोर फणस इरसाल आहे त्यामधील (प)चवीस तीस गरे यांचे रोप घालणे याउपरी राजश्री पिलाजी जाधव याचे पत्र छ १२ सवालीचे मुा सुपे वेढा बंगस येथील मुकामीहून राजश्री राघोपंताच्या नावे आले त्याची नकल शहारीहून पुण्यास आली तेथून सातारियास आली त्यामध्ये मजकूर लिहीला होता की बंगसाचा पुत्र काईमखान तीन हजार फौजनसी चालोन आला

त्याचे आमचे युध्य छ ९ सवाली जाले त्यास बुडविले तीन हजार घोडे हाती तेरा व उटे घेतली छटून फना केला याउपरी मजल दस्मजेल देशास येतो म्हणून लिहीले होते तुम्हास वर्तमान फला[वया]करिता लिहीले आसे याउपरी राजश्री त्रिचक हरी यास लाखोटा पाठविला आहे तो सुपीयाच्या माहारापासी देऊन त्याजपासी पावता करणे तुम्ही आपले वर्तमान लिहीते जाणे बहुत काये लिहीणे हा आसिर्वाद

(ले.१८१) शके १६५५ अ.आपाढ या॥१३] श्री [इ.१७३३ जून २८

चिरंजीव राजश्री माहादोबा यासि चिमणाजी बलाल आसीर्वाद उपरी येथील कुशल ता छ २६ मोहरम जाणोन स्वकीये कुशल लिहीत असिले पाहिजे विशेष चिरंजीव राजश्री नानास व तुम्हास फौजसहवर्तमान राजश्री स्वामीकडे जावयाचा विचार करून येथून तुमची खानगी केली ऐशास प्रस्तुत च०हाण राजश्री स्वामीस येऊन भेटला तिकडील कारभार आटोपात आलाच अतःपर फौज तिकडे पाठवावयाचे प्रयोजन आहे येते नाही परंतु चिरंजीव राजश्री नानानी राजश्री स्वामीचे दर्शनास च्यालीस पंनास खायानसी जावे न जावे तुम्हास तो गेलेच पाहिजे चिरंजीवाचा विचार तुमच्या विचारे फेसा तो लेहून पाठवणे तदनरूप कर्तव्य ते केले जाईल हे आसीर्वाद

(ले.१८२) शके १६६१ चैत्रवा॥११] श्री [इ. स. १७३९ एप्रिल २२

तहनामा श्रीमंत राजश्री बाजिराव पंडित प्रधान यामध्ये घनाव चेहुजूर राजश्री व्यक्टराव व राजश्री दादाजीराव राजश्री राव प्रधान याचे सरदार व अंतोन कारनेर देअलकाश्च व जुजे पेद्र येमाऊस येखतयार फिरगी अमल जजिरे गोवा तेरीख २४ मोहरम सुहूरसन तिसा सलासीन मया व अलफ

१ तपे साष्ट व बारदेश फिरंगी याचा तेथील कोट व फलकूट फिरंगीयांनी भोगावे यास्तव मुलुकामधील फौज उठवावी म्हणजे गावगन्ना जो दिवाण म्हसूल वसूल देत आहेत त्यापैकी दरसदे ४० चालीस राजश्री राज प्रधान यासी × ×

१ साष्ट व बारदेश देश वस्कर पाईमाजीखालें खराबी जाहाला मुलुक × × नी बदल फिरंगी कौल देतील तेणेप्रमाणे राजश्री राज प्र [धाना] ही व अमलदाराही चालमावे फलम येक

१ खोर जुवे व पनले दोनही गाव भोसले यास द्यावे व ह + + सुरफी दर-सालिना फिरंगी यास द्यावे येसा करार + + + मुदतीमध्ये केला होता त्या असुफी मना म्हणऊन फी॥ + + कागद द्यावा फलम येक

१ साष्ट व बारदेस व नोडती व गोवे येथील बंदिवान उभ (येता) नें खंड दंड न घेतां सोडून द्यावे देखील खापरी व बंदीकडे कतवे घेतले असतील ते द्यावे कलम येक

१ फोडे मुलुकामध्ये राजश्री राज प्रधान यांचा अम (ल) (जा) ला आहे तेथें गोवे प्रांतातील उदमी साहुकार लोक जा (तील) येतील त्यास व वितविषये उदमी जिनस आणितील त्यास उपद्रव होऊ नये सालाबाद-प्रमाणे जकात व्यावी मार्गानें जो जिनस येईल जाईल त्यास सालाबाद-प्रमाणेची जाजती जलल होऊ नये कलम येक

१ राजश्री राव प्रधान या दिमतीचा जो मुलुक असेल (त्यास) फिरंगीया तर्फेने उपसर्ग होऊं नये व फिरंगी याच्या मुल (कास) राजश्री राज प्रधान यांकडून उपसर्ग लागो (नये) कलम येक

६

येणेप्रमाणे साहा कलमे श्रीमंत राजश्री रावप्रधान याचा व फिरंगी याचा तह जाहला याप्रमाणे दुतर्फी चालवावे जाणिजे छ मजकूर (लेखन सीमा)

(ले. १८३) श. १६६१ वै. शु. १०] श्री [इ. १७३९ मे ७

श्रीमत् माहाराज राजश्री राव सुमंत आपा स्वामीचे सेवेसी

मल्हार गोविंद मुकाम दिली सा नमस्कार विनंती उपरी वैशाख सुध १० जाणऊन स्वकीये लािा गेले पाहिजे विशेष दिलीमध्ये कतलआम जाली या + खंड उमदे उनई याजपासून व सुजदानराये वकील यांजपासून दोन लक्ष व धर्मगंधराये वकील आवदूल जधीखान व उज्यागरचंद याजपासून दाहा हाजार सईदखान शामीरखानाचा वकील याजपासून पंचवीस हजार (के) शवराव हर (कारे) (यांज) पासून पधरा हजार सा व बाबुराव खानदौराकडील यांजपासून लाख सा घेतले यैसा तपसील कोठवर त्याहावा येक खेमा व डेरे पादशाही न सोडिले छ ७ सफरी मंदवारी किलियातून कूच करून नरेलीयास छ ८ माहे सफरी सोनपतेस आपले फौजेनसी गेला जातेसमई छ ३ सफरी महमदशाहास तख्तावारी बैसऊन जवाहीर व काही नगद व वस्त्रे व नवाबास समशेर व घोडा व खलायेत येणेप्रमाणे कुल आमिरास खलयेत देऊन समाधान केले व च्यार फर्मान त्याचे मोहरेनसी येक नासरजंगास व येक नासिरुदौलास व राजे शाहू व बाजिराव याचे नावे दिधले व महमदशाहाचे फर्मान दक्षणेच्या कूल आमिरास काही खाना केले व काही जातील छ ८ सफरी शहरांत अज चैन जाले कतलेमधे तीन च्यार लक्ष माणसे

१ हा लेखांक भा. इ. सं. मंडळ, पुणे यांच्या संग्रहांतील आहे.

कतल जाली हजारो खिया व उनदे व साहूकार वगैरे बदी धरुन नेली पधरा मण जवाहीर व पनास साठी फरोड छुटी बेगला दड घेतला पातशाही हती घोडे व उटे व बैल वर्तमान आमिराचा माल येणेच प्रकारे घेऊन गेला फकीर करून सोडले यैसा कहर दोन महिने दिलीवर जाला शेवेती श्रुन जाले पाहिजे ही विनती

(ले.१८४)

श्री

श्रीमत राजश्री 'आपा स्वामीचे शेवेती

(वि)नती सेवक आताजी माणकेश्वर कृतानेक सा नमस्कार विज्ञापना सेवका चे वर्तमान येथस्थित असे विशेष घाली रानी राजश्री गगोबा तात्यानी श्रीमत रा बाबासी खलचत केले त्यात मार हाच फी अताजी माणकेस्वर याजकडे ग्वालेरीतील सरजाम आहे तो काढावा आणि इतलाख ठेवावे तो सरजाम दुसरी यास फोणास देणे तो बाबा यैसीयासी पूर्वी आजी बारा वरसे जाली ग्वालेर दरो वस्त श्रीमत रा राज कैला [स] वासी यानी मुकासा दिव्हा आलीकडे श्रीमती + + + + (का) दून हुजूर ठेविला त्याजवरी कृपा करून निमे विठलपतास दिव्हे निमे आम्हाकडे ठेविले त्या निमेपैकी आणखी तिजाई सरकारात ठेविली निचीच रदबदली आमची होती येजमानानीहि मान्ये केले होते ती आमची छावणी जाली इकडे ते तिजाई मानाजी पवार यासी सरजाम दिव्हा तो उपाय करणार तो ते गोष्टी येकीकडेच राहून थोडे बहुत आम्हास सरजाम दिव्हा होता तोच काळणार तेव्हा पुढील आशा कलतच आहे ग्वालेर प्रांती आम्हाकडील दीडसे माणूस आजी बारा वरसे मेली बारा आसामी ब्राह्मण ठार पडले साल गुदस्ता ब्राह्मणाच्या आसामिया फार गोल्या लागोन मेल्या यैसी खराबी ग्वालेरीचे पाई आमची जाली (आहे त्यात) सेवक उमे ग्वालेरीची तिजाई सरजाम दिव्हा आसता त्याची घालमेल करितात येका दो दिवसाचा अवकाश मात्र आहे आमचे घर सर्वस्वे बुडाले कर्जदार जालो व ठाणी बाधली पागा तिमटे ठेविल्या बाकी तैसीच मुळसात राहिली यैसे चहूकडून घर बुडवणार स्वामीनी कितेक प्रकारे सेवकाचा आभिमान धरिला होता आमच्या प्रा जे स्वामीचे येणेच जाले नाही पुढे तिजाई करून घ्यावी हे रदबदली होती ती येकीकडे राहिली आणि होते तेच काढावे यैसे बोलतात तेव्हा गोष्टी फोण (ती) राहिली यैसियास पथकाचा मार च्यार स्वार उणे आधिक त्याच्या चितास येईल तैसे ठेवितील त्याची चिता नाही परंतु हा पाया थोडा बहुत करून दिव्हा होता त्याचा सेवक लावणे या प्रकारेचा सनदा तिगस्ता दिव्हा त्या सिक्काची शाई (अपूर्ण)

(ले. १८५)

श्रीशंकर

* चिरंजीव राजश्री नाना यासी प्रति रघुनाथ बाजीराव आसीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले लिहिला मजकूर कलला गोविंदरायासी निखालस वर्तायाचा भाव दाखविला संभालूनच असावे केवळ मैत्री करू नये जनार्दनपंताची मैत्री करू नये तुम्ही म्हणाल की भावासी दावा करितात तरी हे खरेच आहे यानंतर आमची खोड आसी आहे दोहोसी जो मैत्री राखितो त्यासी आम्ही काही बोलत नाही तुम्हा ल्याहावेसे नाही परंतु सूचनां मात्र यानंतर काल रात्री सोमवारी जेवते समई घोडी फेरावया. वयाच्या गोष्टी निघाल्या पहिली पध्दत दुसरी पध्दत तिसरी पध्दत ऐस्या पध्दती काहाडिल्या सितबा व जानोजी ढमढेरे वगैरे हरजी सितोल्यादिक ही पहिली पध्दत दुसरी जोत्याजीराव व इद्रोजी कदम वगैरे हे तिसरी सटवोजी जाधवराव व सुभानजी जाधव हे अस्या पध्दती तीन त्या कस्यावरून तर पहिली सालसूद घोडे फेरणे म्हणून जुंझास उपयोगी कावादावा वेडेवाकडे करून दाखवणे हे मध्यम बाजारातील बाइकास दाखवावयाचा तो कटाव अस्या पध्दति काहाडला त्यामध्ये आम्ही तीहि मिश्रित भाऊ जुजेपर (?) फारच थोडे आसी नावे निघाली त्याउपर भाऊला सांगितले की तुम्ही एक घोडी तयार करा जीजवर कोणी पाये दिव्हा नसेल ती नवीच तुम्ही करा तिघानी तीन घोड्या कराव्या म्हणौन सांगितले आम्ही बरे म्हटले भाऊस लक्ष्मीची सिंगी सांगितली आम्हा दोघास सांगितले नाही त्याउपर आपल्या गोष्टी काहाडल्या तुझी जराजर स्तुत जाहाली केवल थोडी जाहाली एक दोन उतरे जाहाली गोष्टी फार सांगितल्या दशांश कागदी लिहिता पुरवत नाहीं सारांश लिहितो त्यावर माझ्या तोंडातून गोष्ट निघाली की बाबा माहादोबास घोडे तयार होणार नाहीत असे बोलले त्यावर नानानी पुसले की कस्यावरून मग उतर दिव्हे की हे आठा रोजा घोडी फेरावयास जाणार मग म्हणाले की घाला पैज आम्ही म्हटले पैज कसाला पाहिजे तर म्हणाले तुम्ही बाइकोच्या पाया पडावे तेव्हा आम्ही पैज घातली आकांडतांड का की पैज न घालावी म्हणौन तरी न ऐकत तेव्हा अंती कबूल केले की त्याणी तरी पडावे असा करार जाला पुढे काय होईल ते पाहावे आज दोन प्रहरी कृष्णाजीपंत आले ते म्हणाले तुम्ही भोळे खरे तरी कसे म्हणून पुसले तेव्हा त्याणे उतर केले की काल नानाची मर्जी तुम्ही जाणलीत नाही नानानी बाबाचा म्हणून पक्ष केला असे काहीसे ख चि ली सा बोलत होता आम्ही मनात आणिले की नानानीच यास आमचा भाव काढा- वयास सांगितले असले तर यास्तव आम्ही मोघमच म्हटले गोष्ट गेली काही भांडिले नाही असे येथे आहे परंतु नानाच्या बोलण्यावर चालण्यावर काहीहि असा भाव दिसला नाही हे आसीर्वाद

(ले. १८६) शं. १६७० श्रावण] श्रीशंकर [इ. स. १७४८ जुलै]

* चिरजीव राजश्री नाना यासी रघुनाथ बाजीराव आसिर्वाद उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष काल येक कलमदान जाहाले यानंतर परवा दक्षणा आम्ही दिल्ली तेव्हा मामानी आथवा कोणी सागावी आणि घावी असे जाहाले नाही आमच्या मनास आली तितकी दिल्ली पधरा हजार ब्राह्मण जाहाले आम्हाकडे सात हजार जाहाले त्यास सत्तावीस हजार लागले वैदिक उत्तम आले होते आणि नानाकडे आठ हजार जाहाले तीस हजार रुपये लागल या प्रकारची दक्षणा जाहाली तिकडे पडितास दक्षणा दिल्ली वैदिक आले नव्हते त्याच्या मते की आम्ही पडितास दक्षणा दिल्ली त्यास जितका दर बसला तितकाच हिकडे बसला परंतु आम्ही मामाच्या आथवा पुराणीक आथवा बहीरव जोसी वगैरे दोन चार भट होते चावुराव होते याच्या आनुमते दक्षणा दिल्ली याच्याच आनुमते केले त्यावरून नानास असे वाटले बहुधा की आपणास उदार शक्ती पार आहे असे दर्शवायासाठी पार दिल्ली मागे जेव्हा मनसबा पुसला होता तेव्हा सांगितले होते की खर्च थोडा करावा त्यावरून असे त्यास भासले असेल येके दिवसी म्हणाले की सहजावरी गोष्ट निवाली होती आम्ही म्हटले की आम्हाकडे वैदिक पार आला तिकडे आला नसेल असे म्हटले बहिरव जोसी म्हणाले खरेच त्या वरून नाना म्हणाले की वैदिकहि आर्प आणि हेही आर्प त्या वरून असा तर्क केला आणि कोणी कोणी आम्हास अवमानतात आम्ही सभालीतच आहो जेथे राग करावा तेथे राग करतो जेथे सोसायाचे तेथे सोसतो असे आहे हे आसिर्वाद

(ले. १८७) शं. १६७० भाद्र व ४] श्री [इ. स. १७४८ आगष्ट ३०]

* आसिर्वाद उपरी साप्रत तुम्हाकडून पत्र येऊन वर्तमान कलत नाही तरी सर्वदा पत्री लिहीत गेले पाहिजे उंचीत असे येथील वर्तमान तर अगारकी चतुर्थीस तीर्थरूप राजश्री नाना स्वामी येउरास गेले होते आम्हीही बरोबर गेले होते ते दिवसी तुला नाना स्वामीनी आपली सुवर्णाची केली सात हजार मोहरा भरल्या चिलखत ढाल तरवार सरकस कमान घेऊन चसले होते याप्रमाणे तुला जाली तुम्हास कलावे म्हणून लिहीले असे हे आसिर्वाद

(ले. १८८) शं. १६७० भा. व. ३] श्रीशंकर [इ. स. १७४८ आगष्ट २९]

चिरजीव राजश्री नाना यासी प्रती रघुनाथ बाजीराव आसिर्वाद उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले लिहिला आर्थ

कलला आज आम्ही येथे येवरास आले चतुर्थी करून जाऊ उद्या चतुर्थी आहे काल आले आज काही होम जाहला उद्या सा तुला होतील येक सोन्याची येक कथलाची वगैरे सा तुला करितील आणि दुसरे दिवसी जातील तुम्हास कलावे म्हणोन लिहीले आहे तुम्ही जनार्दन पंतासी श्रेह फार राखीत न जाणे का की येके दिवसी फारच कृपा करितील येके दिवसी तोडावर मारितील यासाठी कच्चा मनसुबा न करणे हे आसिर्वाद

(ले. १८९)

श्रीकर

पाँ छ २९ रविलोवल

चिरंजीव राजश्री नाना यासी प्रती रघुनाथ बाजिराव आसिर्वाद उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहीत जाणे विशेष तुम्ही पत्राचे उतर पाठविले ते पावले लिहीला मजकूर सविस्तर अवगत जाहला ज्वराचा मजकूर लिहीला तर तो सखा-रामपंती सांगितला असावा परंतु तो लटका यात संदेह अंगडीतला आहे काही ताजेही होत आहे दुखत दंड काढतां दो रोजा आड घोडी फेरावयास जातो खातो ते जिरते तुम्हास कलावे म्हणोन लिहीले असे बहुत काये लिहीणे हे आसिर्वाद.

(ले. १९०) श. १६७० भा. व.] श्रीशंकर [इ. स. १७४८ आगष्ट

*श्रीयासह चिरंजीव राजश्री त्रिवक सदासिव यासी प्रती रघुनाथ बाजिराव आसीर्वाद उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहीणे विशेष तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले ऐसियासी तुम्ही कलमदानाचा मजकूर लिहिला तो कलला ऐसियासी आम्ही जेथवर राखवेल तेथवर राखितो आणि होते त्यास काही इलाज नाही वोखदाचा मजकूर लिहिला ऐसीयासी वोखद घेत असले तर पथ्य करावे लागते त्यास आम्ही वीस दिवस उतम रीतीने पथ्य केले आणि मग पाचसात दिवस कणसे खाऊ लागलो ते वैद्यास अगोधर आमचे वोखदाचे तोडावे म्हणोन सागा म्हणोन बोललो होतो त्यावरून वोखद तोडावे या अर्थे वैद्य म्हणाले की आता हे कणसे गिणसे खातात यास वोखद नलगे असे म्हणाले त्या वेलेस तर काही तीर्थ-रूप बोलले नाहीत ज्या दिसी रागे भरले त्या दिसी म्हणाले की त्या दिसी वैद्य असे असे म्हणाले नव्हते म्हणजे कणसे खादली त्याचा राग आला मग वैद्यास असे पुसावयास पाठविले की हे नीट पथ्य करीत नाहीत यास्तव यास वोखद नलगे अथवा बरे जाहाले म्हणोन नलगे किवा का नलगे ते सागा म्हणोन पुसावयास

पाठविले त्यावर येकजण पुतावयास गेला त्या दिसी वैद्य सापडले नाहीत मग नारायेणास बलाऊन आणून म्हणाले की तू जर सिदलकी वगैरे काही अन्याये केलास तर हे दूर करितील ओखदासाठी दूर करितील तर आम्ही करू देणार नाही मग वर फारच बोलले विस्तार त्याहावा कैत्यास दोन घटका बोलत होते सारांश मग वैद्याची गाठ पडल्यावरी त्याणी पुसले की तुम्ही काये म्हणौन ओखद देत नाही त्यावरून दोन तीन गोष्टी सांगून समजविले मग ओखद काही रसायेण काही देत नाहीत येर गोल्या देतात मग थेवरास गेलो तेव्हा वैद्यास विचारिले की आम्हास आता पथ्य काये त्यावर बोलले की येक पथ्य आहे तर काये म्हणौन आम्ही पुसले त्यावर वैद्य बोलले की आहे मग आम्ही म्हटले की कणसे की काये मग नाही म्हणाले तेव्हा आम्ही म्हटले तें की काये तेव्हां म्हणाले तेवढे नाही केले म्हणजे झाले त्यावर आम्ही म्हटले की जेथवर राखवेल तेथवर राखितो हा मजकूर थेवरी जाहाला चतुर्थी जाहाल्यावर पंचमीस राहून शष्टीस कूच जाहाले पाऊस फार पडत होता उघडला पल जार नाही याजमुले वाटेचे फार श्रम जाहाले घोड्यावरच होतो त्यावर घरास आलो मग नानानी पाच कणसे आम्हा कारणे आणि पाच कणसे जनार्दनपंता कारणे आणि पाच भाऊ कारणे असी पाठविली ती खादली वगैरे जडच फारल केला इतके अपथ्य करावयाजोग जाहाले परंतु तीर्थरूपाच्या मनात पथ्य करावयाचेच परंतु आम्हीच आम (५) ले हिकडे तिकडे करितों बाहेरील मजकूर व्हाहावासा नाही आम्ही बरे आहो साऱ्या गोष्टी ठीकच होत आहेत बरकड मजकूर जनार्दनपंत लिहीतातच मजला फारसे सुचत नाहीत हे आसीर्वाद

(ले. १९१). श. १६७२ पौ. शु. १३] श्री [इ. १७५० दि. २९

+आसिर्वाद आईसाहेबी येकाती सांगून पाठविले राजा खोटा हे खरेच आहे नारुजी तानाजी सार्वत याणी नासले त्याचे पारपत्य करावे तरी राजा शर्मादा यास्तव कोणे प्रकारचा डौल धरून करावे आईसाहेबाचे लक्ष राखावे किंवा सेवट-पर्यंत मुडदारच करावे हे त्याहावे म्हणून लिहीले ते कलले ऐसीयास राजा या प्रकारचा आहे हे कललेच आहे परंतु आता आईसाहेबी म्हटले तरी आम्हास व मातुश्रीस लोक फजीत करितील यात जीव नाही बरकड नेहमी आईसाहेब मुडदार करावी तरी राजे या प्रकारचे यास्तव आसे न करावे जे काम करणे ते आईसाहेबाचे आशेने जाले आहे जे केले ते तुमचेच हाते निभावावे हे मातुश्रीनी करावे खाली आळीयावरही राजश्री मुडदारच करावे उचित नाही यास्तव लगाम मात्र राखून व जबरदस्तीने खाली आणावी आईसाहेब केवळ निराली होती तसी न राहावी त्यासच पुसून करावे परंतु दोघातून येकास नेहमी बसविले आसे मात्र न

करावे आपले लक्षाने जाहाला कारभार तों निभावावा याप्रो करणे वरकड प्रस्तुत मोगल मेला यामुले जो मनसुचा ठहरून होईल त्याप्रो बाहेर जाऊन परंतु तुम्हा-जवळ फौज आहेच सेवटपर्यंत याप्रो च रंग उतरणे वरकड आम्ही जेथे जसे पहिले आहो तसेच आहो डोईवर धेऊन करावयाचा काल नाही जे सागतील ते करून आसू वरकड मागाहून लेहून पाठऊन तुम्ही लिहीलेप्रो करणे वर्तमान वरचेवर लेहून पाठवणे रा छ १० सफर मंदवार दोन प्रहर हे आसिर्वाद^१

(ले.१९२) श. १६७२ पौष शु.] श्री [इ. १७५० दिजेंवर

चिरजीव राजश्री नाना यासी भाऊ आसिर्वाद तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले सविस्तर कलले लिहिले की

आपले पत्र गोविंदरायास दिल्ले मीही दाखविले शफत पूर्वक तेही बोलले प्रस्तुत पहिले पेच होते ते नाहीच आईसाहेबाचे पेचातच आहेत गडकरीही आईकत नाही मी ही ह्याच मजकुरासाठी येक दोनदा गला पडलो प्रस्तुत निर्मल आहे हर इलाजे राजश्रीचे काम सारे मिलोन चौघाकडून राजकारणे चालऊन करितो म्हणून सविस्तर लिहीले ते कलले येसी यास आणापासीही मातुश्री बोलली आहेत बराच प्रकार आहे दोघेही राखून केले न मोडावे आईचे वजन राखावे याप्रो भरोसा पुरऊन खाली आणावी केवल उगेच बोलून दाणे सेतचे न्यावे आसे आसलीया कजिया पडेलच कजिया ही करणे खाली सेते बंद करावी तोड काढील राजकारण करील ते मारावे केवल मोर्चा मात्र न द्यावा आसो इतकेही होऊ न देता राजकारणाने लोकर जाले तरी उत्तम आहे माझे मते गोविंदरायाचे लगाम-चे तीनसेच्यारसे माणूस वरते आहे

येमाजीपत आहेत तेच आहेत विशेष नाही तेथे येत नाहीत. राज-श्रीचा खोटपणाचा मजकूर लिहिला तर पहिले राज्यलोभे आई जेवली आता का वेंसीत आणा यास्तव बोल-तात परंतु त्यास ही कामाचे नाही जे जाले ते उत्तमच आहे परंतु कोणे प्रकारे ता सागतात ते आई बाप खूणखाण सविस्तर लिहिणे बाबाचे विसीचे चचेच प्रकार व प्रस्तुत काली मनसुचा करा-वयाचा मजकूर लिहिला तो कळला येसीयास चौकी पैका मागणे वगैरे सर्व लटके दोघाचा पेच फारच पडला निराले राहिलीयावाचून बाबाची फजीती म्हणून मात्र पुण्यास गेले नेहमी राहिले तरी तुम्हास का ठेवते ते नाही मीही बोललो आहे व प्रस्तुतही त्याचे येणे होई तेच करितो गगेपर्यंत तो सारेच चालले आहो येखतीयार तुम्हा-वरच आहे रामचंद्रबाबाचा प्रकार तर कोणे द्वारे स्वरूप नाश हा ठाऊकच आहे त्याप्रो आहेत आमचे विचारा-सिवाय नाही ज्यात लौकिक दूर होऊन

हवालदाराचे जघरदस्तीमुळे चालत नाही परंतु इतके लोक आहेत तेव्हा पुढे मनापासून रायांनी आणखी तुमचे लोक वरते नेऊन जघरदस्तीने राजे खाली आणावे मग आईही भरवसा पुरऊन येईल गडकरी विचारात नाहीत देखील पुराणीक निर्मात्य होतील या प्रो आगर वरतीच फूट पाडून पुढे करावे आसे केले तरी होईल येकून तेथील येख्तीयार तुम्हावर आहे दुसरे-फडे राजकारण नाही आसेच आहे तुम्ही ताव भरून लिहित होता त्या प्रो पौज पाठऊन तुम्हास लिहिले या-उपरी भलतेच विचारे खाली न आली तरी तुमचे स्वरूप नाही वाढे ते करणे

कामही होई ते करितो परंतु तुम्हासी पहिले सारखे पेच रायाचे नाही आसे असले तरी परिछिन काम होईल आसे वाटते हे करून आपले स्वरूप वाढवणे नाही तरी कसे ते साफ लिहिणे तुमचे लिहीलीयात होईलसेच आहो त्याप्रो करणे

सातारकराचा मजकूर तरी प्रस्तुत हर इलाजे खाली आणावी स्वस्थपणे चालवावे मग पुढे दिसेल तसे पाहू आमचे विचारेच आसले तरी आमचेच जाले

गाईकवाड दाभाडे फतेसिंग वगैरे सर्वांची राजकारणे कोणे प्रकारे तेथे कोणासी आहेत मोगल मेलीयामुळे आईसाहेब कारभारी काही करितात की काय चाचाचा गोविंदरायाचा पहिला भाव तुम्हास ठाऊकच आहे त्याप्रो प्रस्तुत आहे की कसा आई-साहेबाविशी कसे हे लेहून आढलत असेल त्या प्रो पाठवणे

(पुढील बंद मिळाला नाही)

(ले. १९३) श. १६८० चैत्र शु. ११] श्री

[ड. १७५८ ए. १९

चिरजीव राजमान्य राजश्री नाना यासी सदाशिव चिमणाजी आसिर्वाद उपरी तुम्ही पत्र बलवत्तराव याचे पाठविले ते पावले वर्तमान कलले ऐशीयास येथील प्रकार सर्व ठाऊकच आहे लिहीणे येथून बलवत्तराव यास लिहीणे ते लिहिले असे तुम्ही लिहीणे की विदरूचा येवज याजवर येवतीयार तुमचाच आहे परंतु पौज फेडून पाच सात उरऊन आणावे हे करावे असे लिहिणे आमचे शरीरी पाच सात दिवस ठीक नव्हते आता ठीक आहे त्रिचकी आहो नागबल नारायेणबल करितो प्रारंभ केला येका दो दिवसां समाप्त होईल नासिकास जाऊ तीर्थरूप याचा उवराने वाखा केला असे श्रान नाही मर्जी ठीक नाही लौकर पुण्यास यावे हेच परंतु हैदरजगानी येकायेकी शाहानवाजखान व मिरमहमद हुसैनखान दिवान यास कैद

केले पुढे नगरास यावे आम्हाजवळ फौज नाही हे पाहून कजिया करावा हे अतील मसलत केली अशी खबर येती हे कर्म केले याजमुले इतबार पुरत नाही याजकरिता येथेच संगमनेरपर्यंत चैत्र मास घालऊन याची तालमाला पाहोन यावे असे असे शहानवाज + + + + यास रुपयाचे भ्रमावरून कैद + + + + रुपया दिसत नाही पाच सात + + + याची वस्तवानी जव्हायेर निघाले पु + + निघेल पाहावे सरहेदेस चिरंजीव दादा लाग [ला*] शहर लुटले किलेदार व सरदार किलेसुधा + + केला म्हणोन खबर आहे कलवे *दादाक [डे] ... ... र्यंत जातील येदा येणे होणे ... ... दिसते शरीर प्रकृत (तीर्थरूप) याची उत्तम नाही आठ चार मुकाम नासकी पडले यामुले उरकून घेतले रविवारी नासिकास जाऊ आणखी दोन तीन रोजी तेथून कूच होईल हैदरजंग वाट यामुले बुसवास येदा नाही परंतु पुढे दिसतो शाहानवानखानासी दगा करून फिरंगी यानी इमान पुर्ते बुडविले इतबार गेला पुढे काय महिना पधरा रोजात कलेल दतवाही चैत्र आखेरपर्यंत घरीच आसतील मग निघून जातील तुलजापूरची यात्रा तूर्त तुमची राहिली तर पुढे दसरीयात करावी आम्हास चार पाच [दिवस] ताप थोडासा आगात होता आता काही नाही बलवंतरायाकडील विदरूरचे सात आठ आलीया येथे खुशाली आहे हे आसिर्वाद राा गुरुवार सकाल छ १० सावान पाँ छ १५ सावान

(ले. १९४) श. १६७५ माघ व. ३] श्री [इ. १७५४ फेब्रु. १०

+ आसिर्वाद उपरी दोन पत्राची उत्तरे पाठविली ती पावली लिहिला अभिप्राय कळला तुम्ही लिहिला विचार बहूत उत्तम आहे साष्टी वसई खडोजी माणकर याचे तूर्त येणे होणार नाही वरकड येतील बोलाऊ गेले विसापूरचाहि मजकूर मागून विचार करून लेहून पाठऊ राा छ १७ रविलाखर हे आसिर्वाद रामनगरचे राज्य आपले सरदेस आहे ते दुर्जनसिगाचे जावाई त्याचेच मारफातीने पूर्वी त्यापासून येक दोन परगणे ठाणे घेऊन सलुकानेच आपले पदरचे दाखल वर्ततात यास गुा त्याचा किला मातबर येक आहे त्याचा लाग करून वसईहून हूजरून आज्ञा करून लोक पाठविले होते त्यास राजकारण फसले सिडी लाविली त्या सरसा गडगा ढासलला चाहूल होऊन त्याणी सारा गडगा धासलला खालते दाहापर्यंत सरदार मात्र सापडले वरकड पलाले त्याची डोचकी त्याणी मारली येक दोन सावकाराचे वाटेने र्हा चोर घालून चालीस पनास हजार नेले त्यात

१ या पुढील मजकूर खाशाच्या हातचा.

+ पत्र भाऊसाहेबांचे.

समजावीस करून थोडेसे दिले याप्रो आतरमार्ग पारपत्य करावे तरी नवाचाचा कजिया फिरंगी या [ची] आवार्ड मुलेकात डोहाणा होईल म्हणून न केले आलीकडे करावे तरी सकराजीपताचे मते डागण मुलूक या दिसात पौजेस दाणा येक मिलणार नाही त्यास गलसिपी चसणार नाही आपला मुलूकास मात्र उपद्रव लागेल पुढे त्यास दुर्जनसिगास हुजूर बोलाऊन त्याचे आगी राऊन दोन च्यार परगणे घ्यावे नाही तरी पुढे पारपत्य करावे विचारे पाहाताच तेच खरे यासाठी तूर्त राहिले पुढे करून तुम्हास कलावे म्हणून लिहिले आसे हे आसिर्वाद^१

पौ छ १७ राखर

(लि. १९५) श. १६७३ आश्वि. शु. ७] श्री [इ. १७५१ सप. १५

^१आसिर्वाद उपरी गगोबाहि आम्हासी बहुमानादाखल बोलत आसतात आम्ही समाधानाच्या उमेदवारीच्या बोलतो नारो आपाजीचा मजकूर तुम्ही लिहिला त्या प्राच व्हावयाचे आहे पडनिती त्याकडे देवितो तुम्हास कलावे याचा मजकूर तरी सखारामपतासहि पुसला त्यास लक्ष्मणराव येथे आले त्यास मेजवानी केली रामचंद्रबाबा व सरदार सारे आले होते दाहा हजारपर्यंत आख लागला आहे याकरिता तुम्ही येथे आसावे इतकाच मजकूर दुसरा आतर्भाव या प्रो दिसतो की पुरधरची सयनिती आपण घेतली आहे पुणे देसची दिवाणगिरी नारो आपाजीस सांगितली आहे त्यास तुम्ही सासवडाहूनच पाहावा गडचा बदो-बस्ताचा समाचार घ्यावा पुढे पुढे होत होत शामराव उडऊन आपले लगामी सारे लावावे आसे दिसते आणखी पुढे आढलले वर्तमान ते लहून पाठऊन पुढील विचार नवाचाचा श्रेहच होईल किले परस्परे घेतले आहेत ते घावे पुढे बदोबस्ता-विसी बोलावे किले न घ्यावे येविसी आणभाप करावी कदाचित भेटीहि होतील पुढे नाना बाबा मालवियात जातील रामचंद्रबाबा सारखीयाने दाहा हजार पौज घेऊन पटणे प्राते जावे तेणेकरून आपल्यास पैका मिलोन रघोजी न वाढता पात-गाहाजवळ प्रमाणिकता राहाते आमचे राहाणे इफडेच होईल त्यास याची छावणी ते प्राती राहतील तेव्हा ये प्रातीचा व कोकणचा बदोबस्ताचा मजकूर कसकसा करावयाचा पुसतील तेव्हा कसकसे बोलावे याचा विचार करून ठेवणे पुढे होईल ते लहून पाठऊ रा छ ५ जिल्हाद हे आसिर्वाद^१

(लि. १९६)

श्री

*चिरजीव राजश्री नाना यासी प्रती सदाशिव चिमणाजी आसिर्वाद उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत जाणे विशेष तुम्ही पत्र पाठविले ते

१ पत्र भाऊसाहेबाचे धोंडोबा आपास.

पावले लिहिला मजकूर कलला तुम्ही लिहिले की खंडेसरीची सिंगी व कृष्णावतीची व कुमेत सिंगा आपणच फेरून तयार करावी खंडेसरीची सिंगी जलद आहे रोज फार वसत जावे नागीण जलद आपल्यास फावली आहे त्याप्रो दुसरी जलद सोसणार नाही व चंद्रकला नागीण यास च्यार रोज कवडीस पाठवावे म्हणून सविस्तर लिहिले त्याचा भावार्थ सर्व कलला ऐसीयास आम्ही तीन सिंगरे येथे आणली आहेत आम्हीच फेरीत आसतो येथाने होईल तितक्या तयार करून वरकड नागीणीचा मजकूर लिहिला तर आम्हास बहू विद्याहि नाही व गर्वहि नाही तेथील सिंग्या कशा तयार होतात ते लिहिणे जे वसणार म्हणवीत आसतील त्याणी नव्या घोड्या तयार कराव्या आम्ही आजपर्यंत थक दोन आपल्या गवेस आणिली ते दुसरेच वसून आणिली पुढेहि सिंग्या तशाच कराव्या लागतील होईल तशा करून तुम्ही-हि गुरू आहा कोण सिंगी कशी फेराविते लिहिणे त्याप्रो फेरून पत्राचे उतर लौकर पाठऊन देणे सुभेदारापासून आमचे नावची घोडी घ्यावयाची होती त्यास दोनी-हि आणून पाहिल्या जगरूपेची बर्हीणीची लेकर बाधा बरा परंतु सुवकबाज फार थोरहि नाही व बोर कोन्हाळी या बाबत थोर गरीब परंतु आमलसी पागल आहे ते घेतली रा छ १० सफर हे आसिर्वाद^१

(ले. १९७)

श्री

पुरवणी चिरजीव दामोदरास आसिर्वाद पेशजी आबाडचा कमावीशदार रा गगाधरपंत तात्याचे तर्फेने विनायेकपंत बोझरकर होता प्रा अबाड येथे चिरजीव बापूसहि खासगीची फडनीस होती त्यामुळे विनायेकपंताची व चिरजीवाची बोलख त्यास विनायेकपंतानी सुरत आटाविसीत च्यार पाच माहाल जकातीचे केले ते चाला म्हणाले म्हणऊन चिरजीव बापू त्यास बराबर सुरत प्राती गेला त्यास येक वरीस जाले कागदपत्र येतात परंतु अद्याप पैसा प्राप्त नाही त्यानी विजारा केला होता त्यास तोटा आला दाकरिता अद्याप काही पावले नाही सेवटी काये देतील ते पाहावे सरकारचा धदा नाही कमाविशदाराची चाकरी धर्मास देतील ते घ्यावे त्यास मार्गेश्वर आवेर जकातीचे साल होईल पौशमासी चिरजीव घरास येईल येसे आहे त्याजपासी येक घोडी आहे तडू मुडा त्यापासी होता तो बारला घरी दुसरा तडू होता तो विचुरी कोणी चोराने नेला दुसरे घोडे घरी नाही चिरजीव बापुपासी घोडी येक व चाकर येक बाव्या आहे देसास त्याजबराबर आला होता तो तुम्ही पाहिलाच आहे सविस्तर तुम्हास कलावे म्हणऊन लिहिले आसे बहूत काय लिहिणे हा आसिर्वाद ताजाकलम मुख्य गोस्ट आजच्या दिवसापर्यंत आम्हास काही उपद्रव नाही पूर्ववतप्रमाणे कचेरीचे काम लिहीणी-याचे आमचे हातून घेतात येथून पुढे काये होईल ते पाहावे तैसीच गोस्ट जाली

तरी चिरजीव भगवतास तुम्हाकडे पाठऊन देऊ मग तुमचे विचारे उभयेताचे होईल ते करणे यानंतर तुम्ही लिहिले जे देशस्तास कोणी पुस्त नाही गरीबीनेच आसावे म्हणऊन तुम्ही लिहिले त्यावरून आम्ही लिहिले असे बहुत काय लिहिणे वतनदारीची याद आम्ही लेहून पाठविली ते कोणास न दाखवणे आम्हास विदित होते ते आम्ही लिहिले आहे परंतु अवघा मदार वोंशावलीवर आहे त्यास आम्हापासी वोंशावल होती ते कोनेरीपासी होती ती आमची गेली आमच्या तीर्थरूपापासी नवती त्यास वंशावल राा शामजीपंत दाणी याजपासी आहे म्हणऊन ते आम्हापासी सांगत होते आणखी कोणापासी गावात वंशावली असतील त्याचा शोध [क] रून वंशावल लेहून घेणे तजविजीने लेहून घेणे आम्ही उडूक दुडूक लेहून दिले आहे ते कोणास न दाखवणे मुख्य गोष्ट चितो माहादेव नावधारीक होता म्हणऊन त्याचे नाव चालते परंतु त्याच्या घरास आमचा चवथा बाटा हे खरे बहुत काये लि। हा आसिर्वाद

(ले. १९८)

श्री

पुरवणी चिरजीव दामोदरास आसिर्वाद उपरी राजश्री विठलराव सिवदेव याची कन्या वधू आहे तिजला देवी अद्याप आल्या नाहीत लग्नास खर्चवेच कितीक करितील म्हणऊन लिहीले तरी पूर्वी येक दोन लग्ने केली पाच हजारपावेतो खर्च जाला सारगुदस्ता खासा राजश्री सिवाजी विठल याचे कन्येचे लग्न जाले त्यास आठ हजार दाहा हजारपावेतो खर्च केले त्याहून वि [शेष] काही खर्च करणार नाहीत येसे दिसते त्यास तुम्ही लिहिले त्यास समर्थासी सोयेरीक करावयाचे कारभारी विचूरी आहेत त्याच्या चिंतात नाही मग हिंदुस्थानात पत्रे जाणार आहेत म्हणऊन तुम्ही लिहिले तरी तेथून ते कारभारीयास काये लिहीतील ते न कले परंतु खर्चवेच काही बहुत करवणार नाही भरे कदाचित घडोन आले तरी तुमची आमची व आयवा चिरजीव भगवताची विचुरी भेट होईल त्यास आपली आसामी सरकारातून करार असली तरी मागील बाकी वेतनाची राहिली आहे त्याचा विचार चार तोडे येक होईल तेव्हा होणे तो होईल परंतु सरकारचे ताकीदपत्र ताजे होये तोवर विचुरकरासी आयवा खासा राजश्री सिवाजी विठल यासी बाकीचा तगादा आपल्यास करिता येत नाही आर्जवानेच आसावे आम्ही सहकुटुंब त्यांच्या प्रगणीयात आहो याकरिता आर्जवाने आसावे अवघा मदार आसामी करार जालियावर आहे बहुत काये लिहीणे हा आसिर्वाद पुढे आसामी .....ताकिदपत्र जावे तरी मागील बाकीचा तगादा करावा बहुत काय लिहिणे प्रस्तुत चालतच आहे तुम्ही दरबारी जाऊन ताकिदपत्र सहसा न मागणे ताकिदपत्र मागावयास गेले तरी त्यास दाटून स्मरण होईल तरी तरी ताकिदपत्र न मागणे

जुनी ताकिदपत्रे पाा म्हणून लिहिले त्यास जागीर जालियाउपरी दोन ताकीदपत्रे घेतली होती त्यापैकी येक ताकिदपत्र राा सिवाजी विठल याचे नावे आहे ते आम्हासी विचुरकरास दाखवावथास लागते म्हणऊन ठेविले दुसरे वरसीचे ताकिद पत्र राा गणपतराव याचे नावे आहे ते तुम्हाकडे मल्हारीबराबर तुम्हापासी पाठविली असे व राा सिवाजी विठल याच्या ताकिदपत्राची नकल मल्हारीबराबरच तुम्हापासी पाठविली आहे बहुत काये लिहिणे हा आसिर्वाद आणि विचुरकराकडे जागिर जाली ते साली ताकीदपत्र घेतले ते राा विठलराव याचे श्वाधीन केले हा आसिर्वाद

(ले.१९९)

श्री

* राजश्रीया विराजित राजमान्य राजश्री ^१नाना स्वामीचे सेवेसी

पो सखाराम भगवंत कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंति उपरी येथील वर्तमान ताा श्रावण वद्य त्रयोदसी परियेत येथारिथित आसे विशेष स्वाभिनी पत्र पाठविलें तें पावलें पहिले भाषणाचा भावार्थ व आम्ही आगोधर पत्र लिहिलें होते त्याचें उतर लिहिलें ते कललें तरी आम्ही जे स्वामीस लिहिले त्यामधे हाच आर्थ की पहिलेपासून आपण बोलत गेलो त्याचे अर्थहि कोणे रीतीने बोलिलों ते येकी-कडे ठेऊन रुक्ष भाषणाचा भाव चितात आणून हितशत्रुत्व केले जैसे मानून सर्वस्वभाव गर्वोक्ती टाकणें म्हणून कितेक पर्यायें करून लिहिलें यैशास पहिलें भाषण आम्ही केले आणि आता दुसरे करितों जैसे नाही व मागें पुढें थोर माणसास व कुरुबदार माणसास ह्याच गोष्टी योग्य आहेत आम्ही काही ^२बाबा-पासून वेगलें निघावें आणि वाटा घ्यावा या आर्थें बोलिलो नाही बाबा आपल्या-वरी कृपा न करीत तरी नानाची चाकरी शिलेदारीचे रीतीने करून काही न मागता हजार दिव्हे पाचसें तथापि त्याचा मजकूर ध्यानात न आणतां स्वामी सेवा जालिया अनायासेच सर्वांचे मनोरथ हतप्रभ होतील यैसी येकच गोष्ट बोलिलो आहे जैसे नाही स्वामीहि बहुत गोष्टी बोलिले आहेत व मीहि बहुत प्रकारे भाषण केले आहे परंतु जन्मांतरीच्या रुणानुबधे व लोकानीहि स्वामीजवळ साहित्य केले त्यावरून चितात विषमता वाढली आहे यद्यपि बरी आथवा वाईट जेव्हा जो विचार सुचला तो बोलत गेलो तेव्हां दोन शब्द बरे दोन वाईट तोडास येतच आहेत तेच ध्यानात आणावें आणि गर्वें करून बोलतो याच्या मनात बहुत गर्व यैसेच ध्यानात यावें तरी जेथें संशयच जाला तेथें हे भाव चितात येतील यांत संशय काये आहे हेच गोष्टीचा आर्थ पाहातां सांप्रत ^३आपा येथे

सासवडास आले आहेत याच्या चिंतात चाकरी गरिबमुल्लें होत नाही घरीच राहावें बहुताचे पेच सोसावें बरे जालियावरी कळेल तें रीतीने खावदाची चाकरी करावी तूर्त घरीच राहावें म्हणून आले आहेत आम्हास विचार पुस्ततात जैसे स्वामीसी भाषण करून बोलत होतो ऐसेच यथाशाने सुचते ते बोलतो आपाची आमची स्मृता काही पहिलेपासून नवती व साप्रतहि बहुत नाही थोडी बहुत कृपा करितात गोष्ट सांगतात पुस्ततात सुचते ते बोलतो जो सिलेदारीचा विचार स्वामीमी बोलिले तोच यासीहि बोलतो बरें जालियावरी कोणीहि कृपा न करी तथापि आपण पखत सिलेदारीनेच सेवा करून आपले आबरू राखोन थोडे बहुत जे देतील तेच घ्यावें परंतु आपला स्वभाव व कुरूप जतन करावा ऐसे बहुत रीतीने पुस्ततात मी सांगतो तरी नाना म्या काही तुम्हासी गर्व करावा आयवा तुमचे आशुभ चिंतावें येणेकरून मजला कल्याणदायेक आहे ऐसे आहेसे नाही येदलोकर परलोकी हानीच आहे हे पूर्ण खरें जाणतो पुण्यात बाबाजवळ कितेक ग्रहस्त आस जाले आहेत मनास मानेल त्याची कुचिदे करितात त्याचे जघन्य लोकोत्तर बहुत जालें आहे माझी रीत बाबाजवळ पहिलेपासून जैसी आहे तैसीच आहे दुसरे ग्रहस्त बाबाजवळ आसिलें म्हणजे कोणाचाहि परिश्रम होत नाही यद्यपि आपादेखील बाबाजवळ आसिले तरी उठोन जावें ऐसे जरी आहे तथापि बाबा मनुष्याप्रमाणे जाणतात उत्तम रीत कोणती वाईट कोणती त्याच्या स्वरूपा प्रमाणें त्याजपासी कार्य घेऊन वर्तवितात जेथें देशबुधी आसती तेथें माणूस पाहून वर्तवितात हे रीत बाबाची आहे बरे वाईट परिणामी कलते त्याहीमधे आम्हासारखी याची स्वामीस परवा काये आहे परंतु विचारे पाहता स्वामीचे पदरी योरपण तेव्हा कोणी तरी जवळ आयवा दूर आम आगर परकी योग्य मनुष्य आसावे आसतच आसतात माणूस गैरमाणूस जाणून त्याच्या बुधीनरूप त्याजवरी कृपा करावी हेच योग्य आहे बाबापासील वर्तणूकेचे सर्व भाव बलवतरायाचे चिंतात आले आहेत विस्तार कोठवरी व्याहावा आम्ही हा परियाये लिहिला तथापि काये चिंतात येईल हे न कळे आम्ही तो हे रीतीनेच सशय न धरिता वर्तावे त्याप्रोच आम्हावरी कृपा करावी ह्या आर्थे लिहिलें आहे त्याहीमध्यें खातरेस येईल तें प्रमाण हा कालपर्यंत आमचा रुपानधध धैमाच आहे पुण्याहून आज च्यार रोज जाले येथें आलों आठ च्यार दिवस घरी राहून आवकाश जाला तरी येईन तीन महिनियात पधरा दिवस राहाणे नेहमी जाले नाही उगेच दोन हिसके देतात आमचे स्वाधीन काही नाही तेथे गेलिया उपरी कोण्ही पुस्ततहि नाही परंतु आज्ञेप्रमाणे वर्तावे लागते मातुश्री आचई वाराणसीस जाणार आहेत तेव्हा महिना पधरा दिवस तुमची त्याची भेटी जालीच पाहिजे कदाचित सातारि-

यासच मातुश्रीनी जावेसे जाले तरी हर कैसा आवकाश करुन तेथेंच येईन नाही-
तरी स्वामीच इकडे येतील बरे जैसे वनेल तैसे करू कृपा करुन सांभाल करावा
उचित आसे लोभ आसो दीजे हे विनंती.

(ले.२००)

श्री

॥राजश्रीया विराजित राजमान्य राजश्री धोडोपंत आपा स्वामीचे सेवेसी

पो सखाराम भगवंत कृतानेक सा नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल
जाणून स्वकीये कुशल लिहावयासि आज्ञा केली पाहिजे विशेष स्वामीनी राजश्री
बाबास पत्र पाठविले तें व आम्हास दोन पत्रे पाठविली ते पावली आम्हास लिहिले
कीं तीर्थरूपाचे पत्र तुमच्या विचारे जाले तर दाखवणे त्यावरून आम्ही श्रीमंत
राजश्री भाऊ स्वामीस पत्रें दाखविली त्यावरून त्यानीहि दुसरे दिवसी आज्ञा केली
की दाखवणे व विचारें पाहातां दाखवावी उचीतच यैसे जाणून दाखविली पत्र
पाहून काही बोलिले तो नाहीत परंतु आम्हास आज्ञा केली की पत्र तुम्ही आपणा-
जवळ जतन ठेवणे म्या म्हटलें की मजला जतन होत नाही सिऊबाजवळ देतो
भाव पाहाता आम्ही सर्वस्व पाहतां उत्तम गोष्टी सागतों याच्या चितास नयेत बरे
आमचा काथे उपाये आहे त्याउपरी काही भाषण केले नाही सातारियास पत्रे
गेली आहेत त्याची उतरे आल्यावर काथे काथे भाषण होईल ते पाहावे आम्हांहि
सातारांच्या पत्राचे उतर ये तो येथे राहून मग येईन लोभ आसो दीजे हे विनंती

(ले.२०१)

श्री

१आसीर्वाद उपरी सखारामपंतास पाठऊन देणे म्हणून लिहिले दोहोपत्री
होते त्यास येथे आम्हास अमलसा बरा सिमगा खेलणे आहे त्यास हे चतेर माणूस
यासाठी ठेऊन घेतले आहेत सिमगा जालियावर येतील रा छ ११ रबिलेवल हे
आसीर्वाद

(ले.२०२)

श्री

राजश्रीया विराजित राजमान्य राजश्री अपाजीपंत स्वामीचे सेवेसी

विनंती उपरी का सासवड येथील सरकारचे पत्र होणे ते मार आनाम
देशमुख मोकदम व देशपांडे यैसे होत आसते आतां श्रीमंत राजश्री नानानी दिकत
घेतली कीं मोकदम यासी मार म्हणावयाची चाल खोटी देशमुख देशपांडे यासी
म्हणावे मोकदम यासी आज्ञापत्र म्हणावे याप्रा म्हाणतात जिल्हेची पत्रे मुतालकी-

१ पत्र भाऊसाहेबांचें.

च्या सिक्याची होतात खासा सिका ज्याजवरी प्रधा।^१ उपराट्टा सिक्यात आहे ते पत्राणऊन दाखवा किंवा सचिवाचेपत्रे दाखवा येसे म्हणतात येसीयासी असल सिक्याची पत्रे आम्हापासी आहेत तूर्त हातास नयेत येसीयासी तुम्ही राजश्री बापूपासून सनदाचा रुमाल लहरी छिटाचा सागड आहे तो पाहोन त्यात येकादा कागद आसल सिक्याचा सापडला तरी किन्हा सचीवाचा सापडला तरी पाठवणे अथवा मुलाणेका मजकूरचे याजपासी मुलाणकी बाबत सनदा आहेत त्या आणऊन त्यात सचिवाची किवा प्रधानपंताचे नावाची सिक्यात उपराट्टा न आहे ती सनद जरूर शोध करून लवकर पाठवणे सेट्यापासी कागद आहेत त्यात आसल्यास शोध करणे माधवराव याच्या आदलात आसल्यास पुसोन शोध करून जरूर पाठवणे त्या पत्राची निकड आहे शोध करणे आणि पाठवणे हे विनंती

(ले.२०३)

श्री

राजश्रीया विराजित राजश्री गणेशपंत स्वामीचे सेवेसी पो केसो दादाजी नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहीत असिले पाहिजे विशेष तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले लािा वर्तमान कळले कुरणाचा मजकूर लिहिला तोहि कळला तुम्ही सरकारचे पत्र चहू रकान्याचे पाठविले तेहि पावले तुम्ही चहू रकान्याच्या पत्राची पधत पाडिली आहे परंतु हे गोष्ट उतम नव्हे पहिल्यापासून येथे पत्रे येतात परंतु चहू रकान्याचे कधी पत्र आले नवते तुम्ही आता पधत पाडिली हे गोष्ट उतम आहे तुम्हास कलावे या करिता लािा आहे बहुत काये लिहिणे हे विजापना

(ले.२०४)

श्री

राजश्रीया विराजित राजमान्य राजश्री नाना स्वामीचे सेवेसी पो सखाराम भगवत कृतनिक सा। नमस्कार विनंति उपरी येथील वर्तमान ना छ ३ सावान पावेतो येस्थास्थित असे विशेष राजश्री बलवतराव सातारियाहून सासवडास आले त्याणी स्वामीचे व आमची स्वच्छ नाही म्हणून कितेक भाव सांगितले त्यास स्वामी पहिल्यापासून बोलतात व हल्लीहि मारानिले जवळ बोलिलें तें यथार्थच आहे कसे म्हणोन तरी आम्ही हा कालपावेतो जेव्हा स्वामीसी भाषण केले आहे तेव्हा स्वामीस समाधान न वाट्यवे येसेच केले आहे लोकानी येसे केले आहे की स्वामी येखादी गोष्टी चुकले तरी त्यांनी अर्जवाचीच गोष्टी सागावी हे रितीने वर्त (अपूर्ण)

१ सचद पत्र मोडीत आहे तरी प्रधान एवढाच शब्द बालबोधीत लिहिला आहे व त्याच्यातीस शेवटला 'न' उरफाट्टा काढिलेला आहे.

(ले. २०५) श. १ ६७९ आषाढ शु. ५] श्री कृष्णोजयोति [इ. १७५७ जून ३१

श्रीमंत माहाराज राजमान्य राजश्री पंडित प्रधान बाळाजीराज धर्मधुरंधर
स्वामी गोसावी याचे सेवेसी

शुभचिंतक स्नेहांकित राजा केशवराज व राव बदरीनाथराज सां नमस्कार
विनंती उपरी येथील क्षेम ताा छ ३ सवाल मुकाम झांसी जाणून स्वकुशल लेख-
शाना केली षाहिजे विशेष पूर्वी वरचेवरी वर्तमान या प्रांतीचे सहित विस्तारपूर्वक
विनंतीपत्रे सेवेसी पाठविली आहेत त्यावरून सर्वार्थ विदित जालाच असे
येथून पत्रे वरचेवरी व मनसुबे लिहावयाचें श्रीमंत दादासाहेब व महाराज
सुभेदार यास वरचावरी लिहीत आहेत व त्याची उतरे हमेशा आम्हास पावताती
व आमचे पत्रावरून करायाचें तें करिताती प्रस्तुत जयपुरचे कामाचे गुतियामुळे
तेथेच काही दिवस दादासाहेब व महाराज खासे स्वारीनिशी आहेत व सखा-
राम पंडित व गंगाधर पंडित व विठल सिवदेव व अंताजी माणकेश्वरा वा मोठी
फौज देऊन अंतरवेदीकडे राा केले ते सर्व आगरियापासी यमुना उतरोन पार जाले
आतां बहुतेक दिलीकडे रुख जायाचा दिसतो अंतरवेदीत ठाणी येथापूर्व आपली
कायम जाली वजीर व अहमदखान बंगश इत करून आहेत सुजाउद्दौला
अवधचा सुबा गंगापार आहे वजिराचा त्याचा जाबसाल मात्र आहे परंतु चितातून
शुधी नाही सुजाउद्दौलास इच्छा की विजारती आपले बापास होती ते मिळावी व
वजीर तो वजीर आहेत त्यास आपली विजारत न जावी व नजीबखान जो अव-
दाली करून दिलीत पातशाहानी अवदाली साहेबयेखितयार करून गेला तो
चाहातो की वजीर आपणच व्हावे मूळ अवदाली जातेसमयी वजिरास वजीर करून
गेला व नजीबखानास मीरबक्षी करून गेला त्याचे केले कोण मोडू पाहातो पात-
शाहा व वजीर नावास आहेत अवदालीची हिमायेत राखताती अवदालीची फौज
सिरहधपावेतो बसलीच आहे त्याने आपली हथ सीरइंध मोकरा केली येद्यपी
दिलीत नजीबखान पातशापाशी आहे हे अवदालीचीच फौज आहे या हिसाचे
पाहता दिलीत अवदालीचाच अमल जाणावा वजिराबाार पातशाहजदे
आहेत तो फरखाबाद तालुके अहमदखान बंगश याचे आहे आवदालीची
फौज जंगवाजखान नामे सरदार वजिराबरोबर आहे मुलक अंतरवेदीचा
तोच मारितो वजिरास मना करवत नाही मोठे शय्य नजीबखान आहे वजिरासी
पातशाहासीहि चितशुधी नाही पहिले अवदालीने पातशाहास पातशाही जर्सा
मुकरा केली तसी वजिरास वजीरी मोकरा करून गेला असे कोणास कोणही तगीर
करू सकत नाही कीं अवदाली आला तरी या गोष्टीचा जाब कोण देईल पहिले
मनातून चितशुधि नाही आता पहावे सखाराम पंडित वगैरे गेले आहेत हे कोणा-
कडे जाताती व काये पारपत्य करिताति राजा नागरमल दिवाण जाटा-

(ले.२०८)श. १६८० आश्विन] श्री [इ.स. १७६० आक्टो.—नोव्हेंबर

पुरवणी चिरंजीव राजश्री बज्जू व बापू यासी आसीर्वाद उपरी तीर्थस्वरूप राजश्री बाबाच्या घरचे वर्तमान लिंग ते कलले आम्ही या प्रांती आले म्हणून श्रमी होतात म्हणून लिंग येसीयासी बाबासिवाये आम्हास कोण आहे त्याच्याहि शरीरी सावकाश नाही टोक्यास जाणार म्हणून वर्तमान कलले त्यावरून चित उद्दिग्द जाहाले आहे कितेक पेच आसिले तरी सर्वस्वे बाबा वडील आम्ही लेकरे + + + मायाच आमच्या ठायी येईल याप्रमाणे दुसरे (यास) येईल येसे नाही श्रीमार्तंडभैरवे आरोग्य करावे म्हणजे आम्हास दुसरी जोड आहे येसे नाही बाबाचे आरोग्यतेचे वर्तमान वरच्यावरी लिहिणे चिरंजीव राजश्री आवांच्या धाकटे बायकोस बरे वाटत नाही म्हणून लिंग तिचेहि आरोग्यतेचे वर्तमान लिहिणे साी राजूचे वर्तमान लिहिले ते कलले बहुत खेद जाहला ईश्वरी कर्तृत्वास उपाय काये हे * आसीर्वाद

(ले.२०९)श. १६८२ पौष व ९] श्री [इ.स. १७६१ जाने०

सके १६८२

विक्रमनाम सवच्छरे

नाना पुरंदरे यानी आपले

मातुश्रीस पत्र लि। असे

तीर्थरूप मातुश्री आवई वडिलाचे शेवेसी—

आपत्य नानाने चेरणावरी मस्तक ठेऊन सिर सा। नमस्कार विनंती येथील वर्तमान ता। पौष वद्य ९ मु। भिंड चमेल दक्षणातीर येथे ग्वालेरी पधरा कोसपथंत वडिलाचे आसीर्वादे करून सुखरूप आसो विशेष पाणिपती होतो तेथे सविस्तर जासुदाभरोबर लेहून पाठविले ते कासीद पावले आसतील त्यास पौष शु। ८ आष्टमीस श्रीमंतानी गिलज्याचे फौजेसी जाऊन युध्ये मोठे मातबर केले त्यास श्रीमंताचे फौजेने सिकस्त खादली तोफखाना सुनगे सर्व हाती घोडे बाजार गिलज्याने छुटिला वीस पंचवीस हजार माणूस गिलज्याने धरून नेले फौजा चहूकडे पलाल्या आम्ही व मल्हारया होलकर येकीकडे निघालो भाऊसाहेब येकीकडे गेले चौथे चहूकडे गेले श्रीमंत राजश्री विस्वासराव गोली लागोन ठार पडिले गिलज्याने मुडदा नेला वरकड मोठे मोठे लोक राहिले * बाजी हरी त्याचा पुत्र दादा व बालाजीपंत त्याचा जावाई हे राहिले आताजी माणकेस्वर राहिले आमची वस्तभाव घोडी उटे सर्व गेली सखोबा चाल्या कृष्णा माहादेव दोघे आचार्य कोनेरी ब्राह्मण व आबाजी दादाजी व जिवाजीपंत बाघोलकर सर्व राहिले मारले गेले किंवा पळ येत आहे

त्यात आहेत हे कळत नाही पाह्यावे विजयमतगार भोई खासवारदार सर्व राहिले कुणचिणी राहिल्या याप्रो सर्व लष्करने जाहाले बाकी राहिली नाही कोणापासी येक ताव्या राहिला नाही तीन च्यार उपोशेणे सर्वांस जाली दाडगीयांनी लष्करचे लोक पार लुटिले गगोचा बलवतरायाचे लेक आपा राहिले होते परंतु पलोन आले जिवानसी मुखरूप आहेत भैरालभाड संडोचा आन्या आचा व गगाजीवाचा व चिमाजीवाचा आले सुखे आहेत वरकड रामचंद्र जगथाप आचा व जानराव दुर्गोजीचा रामजी हे सर्व राहिले खोन्कर चालाहि राहिले गोठा आनर्थ जाहाला आपले आसीर्वादे व गार्तेडाने आसीर्वादे जिवानसी येथपर्यंत आलो पुढे आपले पाये द्विष्टीस पटतील तो मुदीन आहे सटवा राहिला होता तो आला वरकड कोण्ही येक नाही आता मल्हारचा व आम्ही येके जागा आहे सरकारची फौज दाहा हजार आम्हाचरोबर आहे सौ पार्यतीचाई राहिली होती परंतु येक विजयमतगार व पिराजी राउत याणी पाठीस बाधून पळउन आम्हापासी आणिली मोठी विपत्य जाली प्रलुत येथे आहेत बहिणाचाई व तिची सून नाना फडणीस ऐसी तिथे राहिली काये गत जाली आसेल ते आसो वरकड कितेकाच्या बायेका धरून नेल्या व मारल्या याप्रो गत जाली तुम्ही तिकडे खबरदार रात्रदिवस राहाणे तिकडे मोगलाने दंगा केला तरी सावध राहाणे पुरधरचे घर झाडून सारऊन ठेवणे काही गला पाठवावा रात्रंदिवस खबरदार राहाणे वर्तमान वरचेवर लेहून पाठवावे भाऊ-साहेबाचा थाग जयेनगराकडे लागला आहे कासीद खचरीस पाठविला आहेत ईस्वरकृपेने येतील जनफोजी सिंदे याचा थाग ठीक नाही लष्कर पार बुडाले बाकी राहिली नाही आम्ही ग्वालेरीजवल फौजसुधा राहिलो श्रीमत राजश्री नानासाहेब फौजसुधा इकडे येतील मग आज्ञा मागोन वडिलाचे दर्शनास येऊ जिवेकरून खुशाल आहे वरकड गेले ईस्वर देता समर्थ आहे माणिक घोडा व सर्व गेली जरदी मोहनीमात्र मजखाले राहिली आहे वरकड दोनच्यार तटे राहिली आहेत सर्व घोड्या घोडे गेले खड्डु जाधव राहिला ^१हरी सिवराम गोविंद सिवराम याचे भाऊ राहिले बाजी भिवराव^२ याचे नातू नारायेणराव राहिला आपाजी जाधव व समशेरबाहादर दाडग्यानी लुटले पायेडतारा येत आहेत येतील तेव्हा खरे कलले पाा हे विज्ञापना आता आपल्या मुलकात आलो चिंता नाही सरकारचे सारी हाती गेले आमचा नागसुंदर गेला कलले पाा हे विज्ञापना

(ले. २१०)श. १६८२ फाल्गुन शुभा १] श्री [इ. स. १७६१ मार्च ७

* तीर्थरूप राजश्री आपा स्वामी वडिलाचे सेवेसी आपत्ये नानाने चरणावर मस्तक ठेऊन सिर साष्टांग नमस्कार विनंति येथील वर्तमान ताा फाल्गुन शुधे

१ खाजगीवाले. २ रेडेरकर.

प्रतिपदा मुा ग्वालेर येथे वडिलाचे आशीर्वाद सुखरूप आसे विशेष स्वामीनी आशीर्वाद पत्र पाठविले ते पावोन फार सतोष पावलो स्वामीचे पाये द्रष्टी पडले-समान चितास जाहाले दर्शन होईल तो $\times \times \times$ आहे मातुश्री आचईकडे कासीद पाठविले सुखरूप आहे म्हणून त्यास उचितच वडिलास आहे इकडील वर्तमान दर्शनाती कळेल बाजी हरी व दादा याचा थाक नाही माणसे जागा जागा पाठविली आहेत सुपेकर बापा येथे आम्हापाशी आहे सोनजी भापकर वेशवत राज पवार गगाधर नाईक ओंकार बापू बाजीरायाचे पुत्र याचे ठीक नाही हारी शिवराम दिलीत आहे आसी खबर आली याजवरून इनाम देऊन माणसे शोधास पाठविली आहेत नाना फडणीसाची मातुश्री बहिणाचाईचा शोध नाही आपा सरनाईक गोली लागली आहे जखमी आहे आम्हापाशी आहे महिनाभरा बरा होईल कलावे लोभ असो दिल्ला पाहिजे हे विज्ञापना बलवतरायाचा लेफ आपा सुखरूप आहे हे विनंति

(ले. २११) श. १७१९ वैशाख] श्री [इ. स. १७९७ एप्रिल-मे

श्रीमंत मातुश्री यवीसाहेबास काल मंगलवारी साहीकाली विराहून आपून आणली घटका आर्धा [घ]टका होते उपरांतिक सर्वास टाकून गेली ईश्वरे फार वाईट केले ती पत्नी लिहीता पुरवत नाही दोनी बाळ्यास वडील होती रसा-वयासि जागा होती ईश्वर फार विशकलीत केले दहन पिपळात श्रीमताच्या ब्रौदावनापासी जाले मंत्रअग्र येयायुक्त होऊन दोन प्रहर रात्री माघारे आले तदनंतर भाजने जाली सारास आतकाळ सोईचा जाला नाही दानधर्म मातुश्रीच्या हाते काही एका पयेसाचा जाला नाही प्राचीतदेखील जाले नाही असो होणार गोष्टीस उपाये नाही येजमान स्वामीचेहि पत्र आपणास दोन प्रहरानंतर येईल कळावे पत्र वाचून पाडावे येक पयेसा आयवा येक डागिना कोणास दिल्ले नाही हे विज्ञापना.

१ हस्ताक्षरावरून पाहता, हें पत्र च्यचकराव महिपत ऊर्फ नाना पुरंदरे याचे कारकून माहादाजी माणकेश्वर बाय याचें आहे.

२ नीळकंठ महादेव ऊर्फ आया पुरंदरे याची स्त्री उमाबाई इचें हें टीपणनाव. इचा मृत्यू शके १७१९ वैशाख

३ बाळाजी विश्वनाथ पेशवे.

(ले.२१२)

[पाहिला बंद मिळाला नाही]

२

गणेशपंतानी दिल्यावरील देवस्थानांत पूज्यासाहित्य जोशी याजपासी दिले ते व दक्षणा खर्च पटली होती त्यावरून समजाविला त्याची याद गोखटे यानी लेहून आणली होती तो दाखला

शके १६९६ जयनाम संवत्तरात खर्च पटला तो

- १ चैत्र शुभा १ रविवारी पाडवा
- १ चैत्र शुभा ९ सोमवार राम ९
- १ वैशाख आधिक शुभा ७ सोमवार पुत्र उच्छाह दिवसी माहादक्षणा व साखर
- १ वैशाख आधिक वद्य ३ शुक्रवार चारशाचे दिवसी
- १ वैशाख शुभा ३ शुक्रवार आक्षीय त्रितिया
- १ आपाढ शुभा ३ मंगलवार कर्कसंक्रांत
- १ श्रावण शुभा ५ शुक्रवार
- १ श्रावण शुभा ७ रविवार श्रावणमास देकारसमधी
- १ श्रावण वद्य ७ रविवार गोकुलआष्टमी
- १ भाद्रपद शुभा १३ वर्षश्राध रविवारी
- १ भा वद्य १४ मंगलवार पक्ष
- १ आश्विन शुभा १० शुक्रवार दसरा
- १ कार्तिक शुभा १ शुक्रवार दिवाली
- १ कार्तिक शुभा ११ सोमवार
- १ कार्तिक शुभा १४ गुरुवार वैकुंठ १४
- १ मार्गसिर्ष शुभा १ रविवार दिपवाली
- १ पौष शुभा १० बुधवार मकरसंक्रांत
- १ माघ वद्य १४ मंगलवार माहासिवरात्र
- १ फाल्गुन शुभा १५ गुरुवार हुताशनी
- १ फाल्गुन वद्य ५ बुधवार रंगपंचमी

शके १६९७ मन्मथनाम संवत्तरात खर्च पटला तो

- १ चैत्र शुभा १ शनवार पाडवा
- १ चैत्र शुभा ९ रविवार राम ९
- १ वैशाख शुभा ३ मंगलवार आक्षीय त्रितिया
- १ वैशाख शुभा ७ रविवार वाढदिवस
- १ आपाढ शुभा ११ रविवार
- १ आपाढ वद्य १ गुरुवार कर्कसंक्रांत
- १ श्रावण शुभा ५ मंगलवार
- १ श्रावण शुभा ७ गुरुवार देकार
- १ श्रावण वा ८ शुक्रवार जन्म
- १ भा शुभा ४ बुधवार गणेश ४
- १ भा शुभा १४ शुक्रवार श्राध
- १ भा वद्य १४ शनवार पक्ष
- १ आश्विन शुभा १० बुधवार
- १ का शुभा १ बुधवार दिपवाली
- १ का शुभा ११ शुक्रवार
- १ कार्तिक शुभा १४ रविवार वैकुंठ १४
- १ मार्गसिर्ष शुभा १ शुक्रवार दिपवाली
- १ पौष वद्य ५ गुरुवार मकरसंक्रांत
- १ माघ वा १४ शनवार माहासिवरात्र
- १ फाल्गुन शुभा १४ सोमवार हुताशनी
- १ फाल्गुन वा ५ रविवार रंगपंचमी

याप्रो दोन सालात तेरीखवार पूज्यासाहित्य व दक्षणा मुदचाखकोठी पौ व मुदचाखातील धिंधा (सिधा?) नैवेद्य जोशी पुरंदरे याजपासी दिले आहेत त्यातून जोशी यानी काय घेऊन गुरवांस व भगतास काय पावले याचा तपसिल लिला नाही याप्रोच पुढेहि दरसाल पावत गेले आहे यैसा दाखला वाकनिसाकडील

गोखटे यानी आणून तात्या सुभेदार यास समजाविला तेसमई श्रीनारायणाची मूर्ति किल्यावर श्रीकेदारेश्वराचे देवळातील तिचे उत्पन्न आम्ही गुडवानी घ्यावयाचे हाली घेतो यैसा तटा घातला त्यावरून याचा शास्त्रार्थ सरकारचे शास्त्रीपंडित प्रसंगी आहेत ते सांगतील त्याप्रो उभनानी वर्तावे यैसे ठरऊन बोसपन्न राजमान्य राा सदासिव दीक्षित कवें व बलवतराव कवें उपाधे व बाळ जोसी मालगुडकर व बाल जोसी फिरकीर वगैरे राजमान्य याचे कानावर घातले त्यानी सांगितले की थेऊर व मोरगाव वगैरे येथे गणपती आहेत तेथे गुरव घेतो आन्य ठिकाणी पर्वती फसव्याचे गणपती + ब्राह्मणहि घेतात आश्वथ मुज्या याचे सर्वत्र ठिकाणी ब्राह्मण घेतात यैसे ठरते तेसमई श्रीनारायणाची मूर्ति छिन्नभिन्न जाहलेली ती पूजा नैवेद्यास उक्त नाही दुसरी स्थापावी नतर सरकारची नेमणूक पावेल दर्म्यान जोशास पावणार नाही म्हणून दिकन शास्त्रमने निघाली व कोडाजी नाा व संताजी नाा चिन्हे व बालोजी नाा भिसाल व चाहुजी नाा ढगारे वगैरे वतनदार लोकानी तुम्हा जोशास ताकीद केली की किल्यावर श्रीकेदारेश्वराचे देवळात श्रीनारायणाची मूर्त आहे ती आमचे घेण्यातील नारायणबावीपासील मोडके देवळात होती ती हालीमाजी मुले किल्यावर नेली हाली घेण्याचा तटा खटला

१ हल्लीं मुर्चईस प्रिन्स ऑफ वेल्स म्यूसियममध्ये जी पुरंदरची श्रीनारायणाची मूर्ति आहे तीच ही होय.

२ ही 'नारायण बाव' पुरंदरचे पायध्यार्शी मौजे पूर गावचें हद्दींत अद्याप आहे, परंतु तिजजवळील श्रीनारायणाचें देवालय मात्र नाहींत झाले. त्या देवा-लयाचें दगड इतस्ततः सापडतात, त्यावरून हे हेमाडपंती घाटाचें होतें असें दिसतें. हें देवालय श्रीविष्णुदेवतेचें असून, मौजे पूर गावच्या गावठाणातील जें श्रीनारायणेश्वर नावाचें हेमाडपंती घाटाचें भव्य शिवालय आहे, त्याहून हें वेगळें होय. या नारायणबावीचा नारायण अगदीं पुरंदरच्या पायध्यार्शी असून श्रीनारायणेश्वर पुरंदरच्या उत्तरेस सुमारे पाऊण मैलावर आहे. जयसिंगाच्या पुरंदरच्या वेढ्यांत ज्या नारायणाच्या देवालयाचा उल्लेख येतो, तो नारायण म्हणजे नारायणबावीचाच नारायण समजला पाहिजे. शिवाजीमहाराजाच्या वेळेस 'श्रीविष्णुमूर्ति श्रीनारायणाचें देऊळ' सुस्थितींत असून, पुढील यवनी उत्पातात बहुधा त्याचा नाश झाला असावा. आणि तेथील छिन्नभिन्न झालेली मूर्ति पेशवाईत पुरंदरीं श्रीकेदारेश्वराजवळ ठेविली गेली; व या लेखानंतरच्या कोणत्या तरी काळांत तिचें केदारा-जवळील सातखाची टाक्यात भंगलेली म्हणून विसर्जन झालें. बहुधा इ. स. १८९७ सालच्या दुष्काळात पुरंदरचीं सर्व दर्कां कोरडी पडल्यामुळे तेथला गाळ इंजिनियर खात्याकडून काढला गेला; तेव्हा ही नारायणाची मूर्ति सातखाची टाक्यात सापडली व तीच हल्लीं मुर्चईत, 'प्रिन्स ऑफ वेल्स म्यूसियम'मध्ये ठेवली आहे; म्हणजे नारायणाचें देवालय जरी खलास झालें तरी त्यांतील मूर्ति अद्याप कायम आहे असें समाधान मानून घ्यावें म्हणजे झालें. विद्यमान श्रीनारायणेश्वर शिवालयाचा उल्लेख पेशवाईतील फागदपनांत 'बनातील नारायण' किंवा

मौजे पुरकराचा आमचा पडला आहे पुरंदरे जोशी हे पुरकराचे जोशी कुलकर्णी
यानी किल्याचे घेऱ्यातील नारायणाची मूर्ती असे पुरंदरे जोशानी कबूल केल्यास
जोशानी सरकारचे शास्त्रार्थप्रो पुरंदरे यानी नारायणाचे उत्पन्न ध्यावे 'गुरवानी
ध्यावयाचे नाही गुरवकीचे वतन आम्हा कोल्याचे गुरवाकडे ठेवीस ठेऊन काम
चालवितो याप्रो दोन दिकती निघाल्या याइतव हा खटला घालून वाटावाट
केल्याने उभयताचे नुकसान होते तेव्हा आपआपसात समजावे हे चांगले यैसा
तुमचा विचार जाहाला 'हाली आम्ही नारायणाची नेमणूक कोठीपो दरमाहा
घेतो हो तुमची आमची नव्हे त्या देवाची नित्याची पूजा व झाडलोड करतो
म्हणून तुम्ही आम्हा गुरवावर कृपा करून चालविले आहे जे दिवसी नारायणाचे
नेमणुकीप्रो तुमचे तुम्ही ध्याल ते दिवसी आम्ही देऊ तटा सांगणार नाही सर-
नाईक वगैरे वतनदार लोकाचा कोल्याचा आम्हा गुरवा[व]र वाकडा डोळा आहे
त्याचे निवारण तुम्ही जोशी कुलकर्णी बहुत कालचे तुमचे पुस्तपन्धाने आम्ही
तरले जाऊ या उपरी आश्वथ व मुजे व नारायणवावीचा नारायण याचे उत्पन्ना-
विसी आमचा आर्थाआर्थी समध नाही गणपती तुमचे वहिवाटीस असतील
त्याचे उत्पन्न तुम्ही ध्यावे आमचे वहिवाटीस आहेत त्याचे उत्पन्न आम्ही घेऊ
याप्रो आम्हा खिरसागर गुरवाचे स्वसंतोषाने ठरले ते लेहून दिले असे यास
विद्यमान खिरसागर गुरव

१ धोडजी बीन साखरोजी

२ बायू व म्हाकू सखे बधू

१ गोपाला बीन जयराम

२ नारो व आनाजी सखे बधू

१ म्हाकोजी कालो बुा

२ द्वारकाई व रेवाई

येकूण नऊ आसामीनी आपले स्वसंतोषे हे समजूत पत्र तुम्हास लेहून
दिले सही

साक्ष वतनदार किले मार

निगा धुपारती .

१ होनाजी सुतार पेठकर

१ रत्नोजी परीट पागारकर घर पेठस

१ आबाजी रखमाजी सोनार पोतदार घर माचीस

१ आबाजी लोहार घर माचीस

१ तुलाजी न्हावी भिवडीकर

१ सुलताननाक दागनाक बेगला महार घर पुरंदर किला

१ रायक[?] नाक बेगला घर माचीस

‘नारायण’ असा आढळतो. अर्थात् पेशवाईत ज्या ज्या वेळी पुरंदरच्या नारा-
यणाच्या देवस्थानचा उल्लेख आढळेल, त्या त्या वेळी तो श्रीनारायणेश्वराचाच
समजला पाहिजे.

(ले.२१३) श. १७२४ मार्ग.] श्री [इ. स. १८०२ नोहं.

भविष्यार्थ यासी नेमणूक श्रीविठल आशाप्रा केली ते खरी व्हावी हे आसत्य होऊ नये योगाची तानचा नाशाची घालमेल कार्तिकमासी वा नवमीस घडावी दुसरे मार्गसीपमासी वा ५ पंचमीपासून सोळा दिवसात आकस्मात निजले ठिकाणी शेखेकडून मृत्य व्हावा हे सत्यवाचा मार्गसीप वा ६ पासून येका वरसात ईश्वर सत्य करून श्रीमताची दिवाणगिरी होऊन वस्त्र सिरपेच व्हावी वगैरे सरजाम सुधा व्हावी द्विती लग्न आणखी घडावी पुत्राची उत्प[त्ति] दिसावी पहिल्या लौकिका पेक्षा अधिकोतर घडावा आधी जाखीन वा ५ पंचमीस श्रीमताची घावया प्रकरणी बोलणी व आश्वासन याचा योग घडावा त्याची कृपा दिसावी कोकणस्ताचा क्षेत्र नाश व्हावा देशस्ताचे प्रावल व्हावे फिरग्याचे राज्य घडाव आण श्रीमताचे आशत फिरगी राहून राज्य निवर्गानी करावी येस त्याची फारफोर्दी नव्याचे वक्तुस परापरा चाकरीमधी उपाध होऊ नये हे सत्य श्रीविठल फरील येसे दासानी वदनुक केली असे हे बर्म सत्य घडलीयास आशाडी कार्तिकीची वारी ज्यात्या होत जावी यात आतर होऊ नये

(ले.२१४)

श्री

बशावल विठल सिवदेव व बालाजी रगनाथ मूलपुरुष त्रिचक सिवदेव यासी पुत्र २ वडील खडावा रासावा धाकटा यासी पुत्र २

वडील मल्हारीपत यासी रायाजी याचा दादाजी यासी पुत्र सिवाजी यासी पुत्र ३

१ आबाजी सिवदेव

१ त्रिचक सिवदेव

१ विठल सिवदेव

+ + + +

१ सिवदेव

१ त्रिचक

१ रासोपत

१ मल्हारीपत

१ रायाजी

१ दादाजी

१ सिवाजी

१ आबाजी त्रिचक व विठल सिवदेव

—

८

दुसरा बलाळ याचा नारायण याचा

रगावा याचा बालाजी याचा मल्हारी

यास

१ कोडाजी

१ ———

१ ———

१ ———

+ + + + +

१ सिवदेव

१ त्रिचक

१ रासावा

१ बलाळ

१ नारायण

१ रगावा

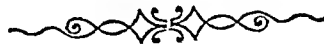
१ बालाजी

१ मल्हारी

—

८

व्यक्ति-स्थळ-सूचि

(सूचीकार—म. म. बोकील)

श्रीनिवास शामराज ९२; श्रीनिवास पंताजी १४८; श्रीरंगपट्टण ११५;
अबदूल १४१; अबदूल जबीखान १६७; (काजी) अबदूल रहिमान ८९; अबदाली
९, १०, ८६, ११२, ११३, ११४, १८३; अनूबाई ११५; अबाजी त्रिंबक ८२,
१५८, १६२, १६५; अमृतराव १२२, १२३; आकोजी नेवरे ९७; आपणाजीपंत
१४३; आदितवार पेठकर ८१; आदिनाचेग १८५; आनंदराऊ सोमवंशी ११२;
आनंदराय १३४; आनंदीबाई ११७; आनंदवल्ली १२१; आप्पाजी जाधव ऊर्फ
सटवोजी जाधव १८७; आप्पाजीपंत १८१; आपा बळवंत मेहेदळे १८७; आपाजी-
पंत सुपेकर १०; आपाजी शामराव ९७; आप्पाजी मल्हार धडफळे १०३; आपाजी
तावजी देशकुलकर्णी १४४, १४५; आपाजी राम १४८, १४९; आप्पा सरनाईक
१८८; अहमदखान बंगश १८३; (मातोश्री) आवई ६५, ६७, ८१, १३४,
१३९, १४०, १४१, १८०, १८६, १८८; आबा पुरंधरे-निळकंठ महादेव पहा.
आबा मुजूमदार १०५; आवदेव भट १४२; आबाजी महादेव १२५, १३१, १४४,
१४८; आबाजी दादाजी १८६; आभिमानजी जगताप ११४; आलीगोहर
पातशहा ११२, ११३; आवडे ८९; आसोलड ८९; आळंदी १०७, १३८;
इच्छारामपंत ढेरे ९६, १२५; इटावा ९२; इब्राहिमखान गाडदी ७५, ११३;
इशामनुल्ला परिजादे १०७; इस्मालखान पठाण ११९; इंदापूर ७३; उज्जनी ९;
उमरगड ९३; उरुळी १०४; औरंगजेब ८७, १२९; औरंगाबाद ८५, ११३, ११८,
१२०; अंताजी गणेश देशपांडे १०८; अंताजीपंत नीळकंठ ९२; अंताजी बापूजी
१३५; अंताजी माणकेश्वर १६८, १८३, १८५, १८६; आंगरे ११५; आंबवडे
९२; आंबवणे १००; आंबोडी ९५; कचनार (प्रा. खेचीवाडा) ७; कडे ४; कनक-
गिरी ७०; कमळाकरपंत ७३; कमाजी पाटील १३६; कऱ्हाड १५६, १५७; कृष्णराव
काळे १४, १२३; कृष्णराव बळवंत ७१; कृष्णाजीपंत दातार ७९; कृष्णभट
शिवरामभट १०८, १०९; कृष्ण जोशी ११३; कृष्णराव पारसनीस ११४, ११५,
११९; कृष्णाजी हरी साठे ११९; कृष्णाजी विन सिंदोजी जाधव १५३; कृष्णाजी
नाईक १४०; कृष्णाजी महादेव १४५; कलस-येरंडवणे १२८; कल्याण १४४;
काऊजी बडघे १५१; काकोडें ९०; कामरगांव ५, ६; कान्होजी मोढवेकर (सुतार)
७७; कान्होजी नाईक १३०, १३६, १३७; कालोपंत (काळो च्यंबक अत्रे) ४; काशी
विश्वनाथ पुरंदरे १४८, १५९, १५८; किरकटवाडी १५३; कुंभारी १२८; कासारी

१२८; कुमठे ९२; कुराजाहानाबाद ९१; कुरकुंच ४, ७१, ७३, ९६; केदारजी सिंदे १०७; केदारजी नाईक १६०; केशवराव कोतवाल १२६; केशो दादाजी १८२; केशो नारायण १३०, १४०, १४१, १४२; केशव नीळकंठ १५३; केशवराव हरवारे १६७; १८३; केळवडे १३६; कोडित १०३, १४९, १५०, १५१, १५२; कोंढाणा १४०; कोन्हेर त्रिचक एकवाटे ११२; कोरगांव ७५; कोरेगांव ७५, १४७; कोल्हापूर ८८, १०५, १०७; कोंडाजी नाईक चिवे १९०; कंपली तुंगभद्रा ७०; खरगसिंग १२४; खराडी १५; खानापूर ७१; खासनीस १३७; खेड २; खेडशिवापूर १००; खेडेवारे १४०; खंडोजी जगताप ७४; खंडो नारायण ८६; खंडोजी माणकर १७५; खंडो खुनाथ १०४; खंडो जगन्नाथ १४८; खंडो विसाजी देशपांडे १५५; खंडोचा अन्या १८७; गणेश केशव ९१; गणेश मल्हार १४९; गणेशपंत १८२; गदग १४०; ग्याजुद्दीखान ६, ८०, १५०, १८३; गराडे ९४, १४८, १५४; गारदौंड १११; ग्वाल्हेर ७९, ८६ १६८, १८५, १८८; गुणंध १६०; गुलंचे (गुळंचे) १४७; गुरुमकुंडा ७१, ७४, ७६, ७८; गोदोबा १४३; गोपाळपंत दादा ६, ६५; गोपाळराव पटवर्धन ८४, ९३, ९९, १०६, १०७, ११७, ११८, १२०; गोपाल जगन्नाथ १४८; गोपाल नाईक तांबेकर ७३; गोपाळजी बाबा १५७; गोपाळ भिवाजी देशपांडे १४८; गोपाल शिवदेव चौकील १५३; गोपिकाबाई १०६, ११५, ११८, १२४; गोमाजी विश्वनाथ ८७; गोमाजी नाईक १४०; गोविंद आपदेव अत्रे १४८; गोविंदराव ७८; गोविंद काशिराम ९१; गोविंद कुटा १४१; गोविंद गोपाळ ७०; गोविंद बाबाजी ९१; गोविंदराव बळाळ ११३; गोविंद-मुद्गल १४०; गोविंदराव १४८; गोविंदराव चिटणीस १७३, १७४; गोविंद विश्वनाथ पानसी ६६; गोविंद शिवराम स्वाजगीवाले ८५, ८७, ९३; गोवे १६७; गंगाजीबाबा (जगताप) १८७; गंगाजीराय १; गंगाजी विठ्ठल १३०, १४३; गंगाजी क्षीरसागर १५९; गंगाधर यशवंत १०७, १२२, १७७, १८३, १८७; गंगाधर नाा ओंकार १८८; गंगाबाई ८१, ११९, १२६; घोडनदी ४; घोरपडी १५; चौडाजी बळाळ १३४ ते १४०; चरोली ८४, १०८; चापाजी टिळेकर १२४; चाहूजी नाा ढगारे १९०; चांभळी ९०, १५१; चिन्नदुर्ग ८८; चिकतेल ८९; चिकोडी ९७; चिमणगांव १५६, १५७; चिमाजी गोविंद पुरंदरे ६५, ६६; चिमणाजी बापूजी १३०, १३४ ते १४४; चिमाजीआप्पा ११५, १६३, १६४, १६६; चिमाजीबाबा (जगताप) १८७; चिचवड १०४, १०८, ११२, १३८, १५८; चितो अनंत ९५; चितो महादेव ८६, १७८; चितोबा रहाणे १०४; चितो विठ्ठल रायरीकर १०७, १२०, १२१, १२२, १२५; चेऊल १४५; जगन्नाथपंत १४८; जनकोजी सिंदे ११३, १४४, १८५; जनार्दन विठ्ठल ६; जनार्दन शामराज ७२, ७३, ७६, ७८, ८०; जनार्दनपंत (जनार्दन बाजीराव) १७१, १७२; जयनगर १८७; जयाप्पा

शिंदे ११४, १८५; जसवंतसिंग १४६; जाखोजी नाईक १३७; रामचंद्र जाधवराव ४; जानोजी भोसले १५, ७७, ११२, ११३; जानोजी महातेकर शेठे १०२, १०३; जिवाजी भोसले ९७; जावजी कुटा १३३, १४१; जावजी रणवाघरे १६४; जांबोली-चमहाल ८९; जिऊबाई चोकील १०३; जिजाबाई (कोल्हापूर) ३; जिजाबाई (शिवाजीमहाराजांची आई) १२९; जिवाजी गणेश ४; जिवाजीपंत वाघोलकर १८६; जुन्नर ८७, १५३; जेजुरी ८५, ९६, १४३, १५८; जोतिबा भोडटे ७८; जैतपली मुनालीक १३६; डोगणे १४०; तहवरजंग ८०; ताई अत्रे १५५; ताराबाई ८७, १०५, ११६, ११७; तात्या सुभेदार १९०; तिमाजी पाटील ८६; तिमाजीराव पारसनि १११; तिमाजीराम १४८, १४९; त्रिचक खंडेराव ४, १०५; त्रिचक सदाशिव ऊर्फ नाना पुरंदरे २, ३, ११, ६८, ९३, १०५, १०७, ११४, १२१, १७०, १७१, १७३, १७४, १७८ ते १८७; त्रिचक एकचोटे ११४; त्रिचक देवाजी १०३; त्रिचकराव मामा पेटे १४, ७१, ७४, १०६, ११३, ११७, १२२, १२३; त्रिचक कोन्हेर ११५; त्रिचक छेने १३८; त्रिचक विश्वनाथ पानसे १३९. त्रिचकपंत डवीर १४०; त्रिचक गोवदेऊ १४६; त्रिचक रघुनाथ भेंडजोगी १५०, १५२, १५४; त्रिचक हरी १६६; तुकोजी नाईक ९२; तुकोजी पवार १६४; तुकोजी शिंदे ११३, ११४; तुळापूर १५०; तुळाजी पवार १२४; तुळजापूर १७५; थेऊर ७२, ७३, १०४, ११०, ११६, १७०, १७१, १७२; दत्ताजी शिंदे ८५, ११३; दमाजी गाडकवाड ८५, ११९; दमाजी कोंडे १४३; दमाजी रघुनाथ १५०; दानाजी आपाजी देशकुलकर्णी १४५; दहीगांव ७१; दादाजी कोंडेदेव १३२, १३३, १४७; दाजीबा (भगवंत अनंत ?) ७-९; दादासाहेब (रघुनाथ बाजीराव) ४, ६, १०, १४, १५, ७५, १३०, १४९, १५०, १५२, १५३, १८३, १८५; दादो मल्हार ७९; दादो पाटील १२७, दादाजीपंत १३७; दादा पोतनीस ११९; दामोदर (महादेव) १७७; द्वारका (चिमाजीची आई) १४३; दिनकरपंत ८४; दिल्ली ७३, ७५, ८६, ११२, १६७; दुर्गाबाई ११५, २२४; दुर्जनसिंग १७५, १७६; देशमुख १४२, १४३; दौलताबाद १२, ८५, १०३, १२७, १२९; धनाजी कासार १४३; धरणीधर महाराज ११२; धर्माधिकारी (आठघरे) १२९; धारवाड ९०, ९४, १२१; धाऊजी बीन बाजू पाटील १५१; धोंडप १२२; धोंडो मल्हार पुरंदरे ६७, ७०, ७८, १६८, १७९, १८१, १८७; धोंडो महादेव सेनाकर्ते ११; धोंडो राम (निजाम दरबारचा वकील) ८०; धोंडोबा नाना आठवले ९७; धोंडो राम अत्रे १४८; नगर ७४, १७५; नजीबखान रोहिला ९, १८३; नरसिंगगड ७; नरसिंगपूर ७३, नरसिंगराव जगताप १६३; नरहरभट पंढरपुरे १०८; नरहरी त्रिचक पुरंदरे १५८, १५९; नसरापूर १००, १३१; नरेली १६७; नागोजी घाटगे १६४; नाना पुरंदरे-त्रिचक

सदाशिव पहा. नानासाहेब पेशवे-बाळाजी बाजिराव पहा. नाना आंबोडीकर ६५; नानाजी रघुनाथ ६६; नाना फडणिस-बाळाजी जनार्दन पहा. नागपूर ९३; नायगांव १३४; नारोजी नार्ईक १२५; नागोजी नावडकर १३०; नागोजी नार्ईक १३४, १३७, १४३; नारायराव बह्माल पेशवे १४, ६९, ९१, ९७, १०६, ११०-११३, ११५-१२९; नारायण चापूजी रेटरेकर १८७; नारोजी तानाजी सावंत १७२; नारोपंत मुजुमदार १३०, १३८; नारो आपाजी ७४, ७५, ८१, ८२, ९४, १०६, ११०, ११८, १२६, १७६; नारो कौन्हेर एकचोटे ११४, ११९, १२०, १२३, १२६; नारो शंकर राजेबहादूर १०७, ११२, ११८; नारोपंत पानसी ७४; नारो बाबुराव चोकील १०१; नारो चापूजी नन्हेकर देशपांडे १३०, १३२, १३३, १३५, १३८, १४२; नारो भिकाजी आरवीकर देशपांडे १३१-१३५; नारो मास्कर ९१; नारो मल्हार १४९; नारोपंत पोंक्षे (नाना) ६५, ११४; नारो शिवराव १०१; नासिक १७४, १७५; नासिरजंग १६७; नासिरदौला १६७; निजामअल्ली ७५, ८५, ११७, १२६, १४०; नीलकंठ महादेव ऊर्फ आया पुरंदरे ११, १२, ७३, १०५, ११४, ११५-१२१, १८६; निळोपंत मुजुमदार १३९, १४०; निळोचा चिटणिस १७८; निंबाजी भगवंत १४८; निंबाजी बीन हिरोजी बारकडे १६०; पट्टण १७६; पद्मावती १३९; पदाजी नार्ईक १३६, परसोजी बाल्हेकर ११०; परसोजी महाडीक १३८; प्रभाकरभट १३३; प्रतापराव १४७; प्रमलगड १४४; पांडे परगणे बाई १२; पानपत ८६, ११२; पानवडी ८६; पायळ १६३; पारनेर ८७; पार्वतीबाई ८१, ८६, १०६, ११४, १८७; पांडुरंगपंतभाऊ ७१, ७२; पांडुरंग बाबूराव बारामतकर १२४; पिंगोरी १५६; पिराजी देशमुख ६५, ६६, ९४; पिंगाजी नार्ईक निंबाळकर ४, ५, १५, ११७; पिराजी राजत १८७; पिलाजी नाथव १६५; पिंपळगांव ६; पिंपळे ६७, १५६; पुणे ७१, ७८, ८०, ८१, ८७, ९६, १०७, १११, १४९, १५०, १५१, १५७, १७३, १७४, १७६; पुणताये १०६; पुतलाजी महादेव १४४; पुरंधर ८४, १२६, १४०, १७६, (श्रीकेदार पुरंधर), (श्रीनारायणाची मूर्त) १९०; पेमाजीराम १४८, १४९; पैठण ११३; पंढरपूर ७१, ७८, १२६, १४१; पंताजी गोपिनाथ बोकील १४६; फत्तेसिंग मोसले १०५, १७४; फत्तेखान विजापूरकर १३१; फलटण १५६; फिरंगी १९२; फोंडे ८९, १६७; चगाजीपंत ६५; चव्याबा पुरंदरे ६५-६८, ६९, ७१, ७३, ७४, ८०, ९५, १११, १२५, १२६, १८६; चवीसाहेब (उमाबाई पुरंदरे) १८८; चहिणाबाई (नाना फडणिसाची आई) १८७; राव बट्टीनाथराऊ १८३; चयाजी सुनार ७७; चखाई १३५; चह्यारी १२६; चसाप्पा खोजा १०८; चहिरो अनंत ६-९; चहिरोपंत ७२-७४; चहिरव जोशी १७०; चहीर पाटील १२७; चव्हाणपूर ८१, ८६, ११४, १२६; चळवंतराव गणपत ८५, ११३; चळवंतराव कोकाटे १५७; चळवंतराव मेहेंदळे १७५, १७५, १८२; चळवंतराव कर्वे (उपाध्ये)

१९०; वाजी शामराज अत्रे १५३; वाजी जरडे १५१; वाजी हरी सुभेदार १०४, १८६, १८८; वाजिराव बह्माल १६१, १६३, १६६, १६७; वापभट ठकार १३६; वापाजी नरसिंगराव शितोळे १५१; वापूजीपंत (नाना सो भाचे) १०४; वापूजी-पंत भट १४०; वापू वाजी रेटरेकर ८५; वापू भास्कर ८७; वापू सखाजी ८२; वापूजी दामोदर १३०; वापूजी महादेव १७७; वापूजी मद्रल १३०, १३२, १३३, १३९; वापूजी श्रीरत चित्राव १५५, १६१; वापू माली १३६; वावाजी गोविंद देशपांडे १५०; वावुराव राम फडणीस ११, १०९; वावुराव विश्वनाथ १०३; वावूजी नाईक ४, ५, ७५, ८६, ११७, ११९; वावुराव वाल्हेकर ११०; वावुराव सदाशिव २१; वारदेश १४३; वालाजी कृष्ण ९४; वालाजी गंगाधर ९३; वालाजीपंत १४४; वालाजी वापूजी १३०; वालाजी विश्वनाथ ८६; वालाजी माणकेश्वर ९१; वालाजी विठ्ठल ९१; वालाजी हरी भेंडजोगे १५१, १५२-१५४; वालेवाडी १६१; वालो मल्हार १४९; वालोजी दाते १५७; वारामती १४६; वालाजी जनार्दन ऊर्फ नाना फडणीस ६५, ७३-७५, ७७, ८२, १०८, १११, ११४, ११६, १२०, १२३-१२७, १८७; वालाजी भिकाजी ६६; वालाजी वाजी-राव ऊर्फ नानासाहेब पेशवे ८२-८७, ९१, १०५, ११५, ११६, १२९, १८५, १८७; वाजीराव बह्माल ११६; वालजोशी मालगुणकर १९०; वालोजी नाईक मिसाल १९०; वालजोशी किरकिरे १९०; वालाजी रंगनाथ दाणी १९२; वालाजी जनार्दन मुजुमदार १३४; वाव सुरुख १२९; वावाजी खाटीक १३७; वावाजी नाईक १३३, १३९, १४०; वावाजी विठोजी १४५; वावाजी कमाजी देशपांडे १४८ विदनूर १७४, १८५; वुवाई आवा देशमुखीण १३६, १३७, वेदर १२६; वेलंसर ८७, १६५; वोपगांव ९०, १४९; वापोजी १४१; वोपजी नाईक १३०, १३८; वोरगांव ७२; वंगस १६५; भगवंत गोसावी १३१, १४८; भगवंतराव बारवकर ११९; भवानराव प्रतिनिधि ११८, १२०; भाऊसाहेब—सदाशिवराव भाऊ पहा; भाऊजी नाईक १५०; भागानगर ८०, ८५, १११; भागीरथी ११३; भागूताई १३८; भानजी बह्माल १३०; भास्कर खुनाथ १०६; भास्करराव ११८, १२०; भिकाजी नाईक १२०, १४१; भिकाजी विश्वनाथ कमाविसदार १०२; भिकोवा वैद्य ७७; भिकाजीपंत १३०, १३२, १४३, १४४; भिकाजी रुद्राजी १३०, १३३; भिवडी ९३, ९४, १४९, १५१; भिवंडा १४४; भिवाजी काशी ८७; भिवाजी नाईक १३०; मानाजी पवार १६८; मलकू देवरकर १३६; मलवा पानसी ७१; मलिकंचर १४६; मलोजी देशमुख ६६; मलोजी राजीवडा १५१; मलोजी पवार १६३, १६४; मलोण्या वाणी नातेपुतेकर ९०; महमदशहा १६७; महादशेट वीरकर ७२; महादजी नारायण ७३; मादाजी निंबाळकर १६४; महादेव भवानराव ८४; महादेव महाभास १३१, १३६; महादाजीपंत

मुजुमदार १६२; महादाजी चईकर १०; महादाजी नीळकंठ ८१; महादाजी
 जंवाजी ८२, ११२, ११५, १४८, १७९, १८५, १८६, महादजी शितोळे
 ११४, ११९, १२०; महादाजी खडेराव देशपांडे १०५; महादजी राम देशकुलधर्णी
 १३४, १४८, १४९; महादेव देसाई १४५; महिपती जगदाळे ८१; महिपतराव
 निंबक—चण्यावा पुरंदरे पहा, महिपतराव चिटणीस २, ११९; महिपतराव नारायण
 ८७; मल्हार अनंत १५०, १५२, १५४, मल्हार फोंडो १३८, मल्हारजी गरूड
 १६५; मल्हार गोविंद १४९, १६७, मल्हार तुळदेव पुरंदरे ८३; मल्हार जोशी
 [अमिहोत्री] ८६; मल्हार धोंडदेव ७, ८१; मल्हार महादेव ३; मल्हार शामराज
 ९८; मल्हारराव होळकर ४, ५-७, ७०, ८६, ९२, १०७, ११३, ११४, ११८, १२२, १८३,
 १८६, महादजी भोडटे ७८; महादजी शिंदे ६-९, १०७, महमद इसफ २५, म्हसले
 १४०; म्हसाजी बीन बोलाजी कुदळे १०१, म्हस्कोराम १४८, १४९; माधवराव
 चळाल ४-६, १०, १४, १५, ६७, ७१, ८०, ८६, ९०, ९१, ९५, १०१, १०२,
 १०५, १०७, ११०, ११३-११५, ११९-१२१, १२५, १२९; माधवराव नरसिंह
 ११९; माधवराव नारायण १२६; माधवराव निळकंठ १११, १२१; माधवराव
 रामचंद्र १११, माधवराव हरी सुपेकर ७५; मानाजी शिंदे ११; मालोजी घोरपडे
 १२५; मालोजी नाईक १०८; महादजी नाईक मोरे ३; महादेवशास्त्री ९७,
 माहुली १५०; मिरज ८३, ९१, ११८; मिरजाराजे १४६; मिरमहमद हुसेनखान
 (दिवाण) १७४, मुकुंद धोंडदेव अत्रे १३४, मुकुंदसिंग रजपूत १३८; मूर्तजाबाद
 (चेऊळ) १४४; मुधाजी नाईक १३६; मुधाजी मल्हार १३८, १४२; मुधाजी
 माट्यापा १४०, मुधोजी भोसले ७०, ८०; मुधो श्रीपती १४३, मुगजी अत्रे १५०,
 १५१, १५२, १५३; मुरादखान ६, ११७, ११८; मेदक ११४, मैनाबाई देशमुख
 १०५; मैनाळ भाऊ १८७; मोढवे ६७, ७२, ७३, ७७, ८६; मोरगांव ८५, ९६,
 १५७, १५८, मोरो नरहरी १५२; मोरो खुनाथ ७०; मोरोबा फडणीस ७३, ७७,
 ९३; मोरो बाबुराव १११, ११८-१२३; मोरो विठ्ठल १०७, १२२; मोरोपत पेशवे
 ८१, १३३, १३९, १४३; मोहमद इसफ गाडदी १२४; यमाजीपत १७३; यशवंत-
 राव निगडे १६०; यशवंतराव पवार १८८; यशवंतराव शिंदे ९८; यशवंतराव
 १३४, १४३; यादव गंगाधर देशपांडे १६०; यादव नारायण लिमकर १५३,
 यादव सिद्धनाथ १४१, १४२; खुनाथपत कान्होजी १३३; खुनाथपत कोरडे
 १३९, १४०; खुनाथ खंडो १०४; खुनाथ नारायण १३३; खुनाथ बाजीराव
 १-३, १०५, १०६, ११०, ११३-१२७, १७०, १७१, १८७; रत्नमाजी यशवंत-
 १४०; राजुमिया १२७; राजेवाडी ४, ९६; राणू पोमण ७६, ७७, राणोजी हरकारे
 १५९; राधाबाई शितोळे देशमुख १०८; रामचंद्रपत ७५, ८४, ११५; रामचंद्र
 गणेश, १२२, १२३, १३९, १५०; रामचंद्र बाबा १७३, १७६; रामनगर १७५;

INSTRUCTIONS TO BORROWERS

---

1. Books are strictly non-transferable.
2. Books are ordinarily issued for a fortnight only, and may be recalled at any time at the discretion of the Librarian.
3. A borrower, who disfigures or in any way damages a book, may be called upon to pay such penalty, not exceeding the value of the book, as the Librarian may fix.
4. A fine of one anna per day is imposed for the retention of a book beyond the specified time of return or recall.

Librarian.